

www.libtool.com.cn

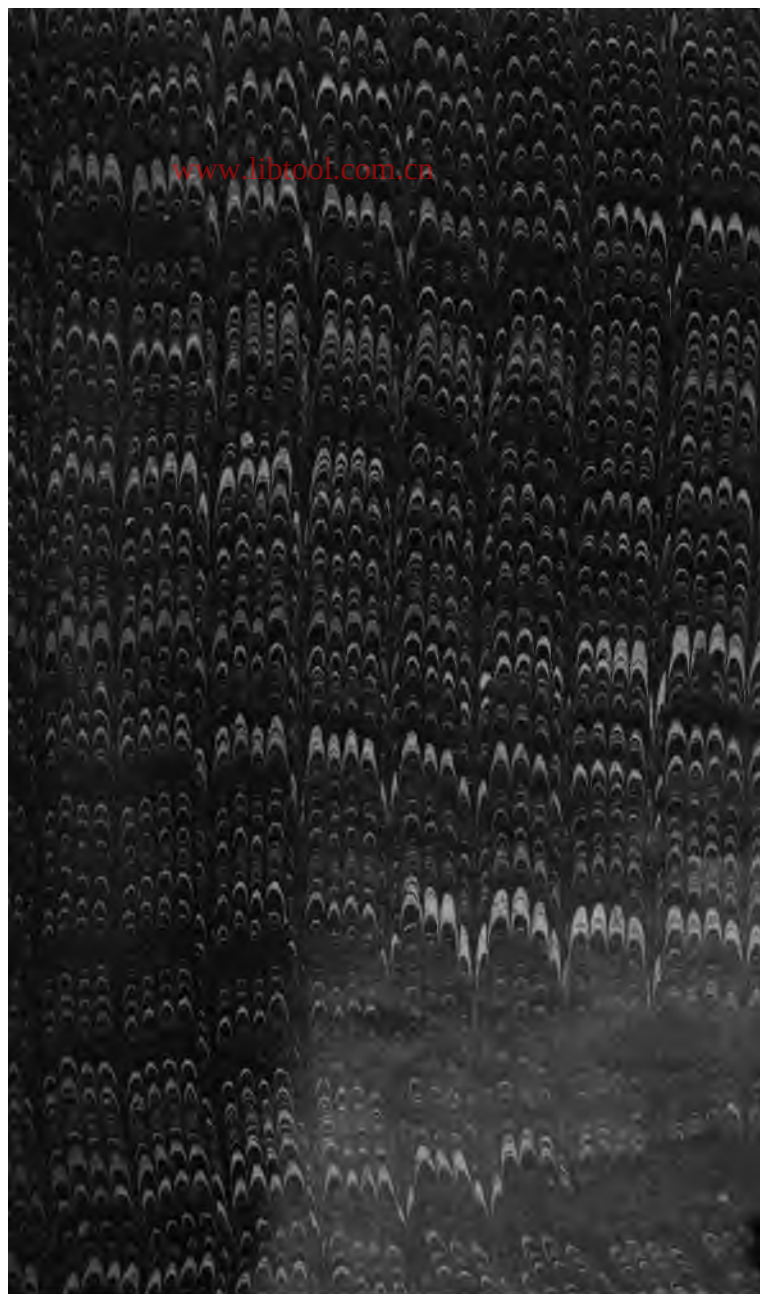

www.libtool.com.cn

106 B. 10.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libraryoftheology.com
Æsthetiske Afhandlinger

og

Recensioner.

Af

C. Hauch.

Kjøbenhavn.

C. A. Reitzels Forlag.

1861.

www.libtool.com.cn

Bianco Lunos Bogtrykkeri ved H. S. Ruble.

Fortale.

Maaget der nok ere faa Videnskaber, der med Hensyn til Begrebernes Udvikling og skarper Bestemmelser have gjort større Fremstridt i den senere Tid end Æsthetiken, saa spores dette dog langtsaa altid i de kritiske Bemærkninger, som Diebliffet fremfalder; thi hvor træffende Enkeltheder disse end af og til kunne indeholde, saa seer det dog temmelig tidt ud, som om de vare udsprungne paa den naturalistiske Bei, og det er kun undtagelsesviis, at de indeholde det Correctiv mod eensidige Bestemmelser og Indsald, som Bekjendtskabet med de grundigste Tænkeres Arbejder af sig selv medfører.

Med Hensyn hertil troer jeg det ikke ganske overflødigt, at en Mand, der ikke blot med Alvor har studeret sin Videnskab og fulgt den under dens senere Udvikling, men der ogsaa i en Række af Aar ved Selvtænkning har søgt at klare sine æsthetiske Begreber, offentlig lader sin Stemme høre, saameget desmere, da jeg mener at have en Deel Bestemmelser i denne Retning at fastsætte, hvilke neppe før ere blevene udviklede.

Jeg har i den senere Tid af og til maattet høre den Behreidelse, at jeg i æsthetisk Henseende var bleven min Fortid utro. Dette var nu mig, der har hørt Saameget i mit Liv, som den paafølgende Tid ikke har bekræftet, temmelig ligegyldigt; imidlertid vidste jeg dog, at det ikke var sandt, og at jeg, om jeg ogsaa har lært at satte Adskilligt, som jeg tidligere med Uret oversaae, netop væsentlig er bleven mig selv og mine ældre Anskuelser i høi Grad tro, hvilket ogsaa Alt, hvad jeg i den senere Tid har udtalt baade mundtlig og skriftlig, vidner om. Et nyt Vidnesbyrd i denne Sag vil den Række af Arbejder afgive, som jeg her forelægger

Publikum, og i hvilken man vil finde de Overbeviisninger og Anstuelser med streng Consequens gjennemførte, som jeg i min hele modnere Alder har bekendt mig til.

Derfor har jeg heller ikke i denne Samling (der kan betragtes som anden Deel af „Afhandlinger og æsthetiske Betragtninger,“ der udkom 1855) optaget noget Ungdomsarbejde; thi da jeg ikke ønskede, at umodne Forsøg skulde indvirke forstyrrende paa Læseren med Hensyn til de Resultater, der ere Frugten af et alvorligt Studium og af en strengere Tænkning, saa faldt det af sig selv, at jeg nødig vilde optage noget af det jeg skrev paa en Tid, hvori jeg selv, som jeg gjerne indrømmer, heller ikke var stort andet end en Dilettant og en Naturalist.

Mer end Halvdelen af de Afhandlinger, der findes i denne Bog, er ny, i det mindste for det større Publikum, thi den har aldrig før været trykt; de øvrige ere et Udvalg af hvad tidligere fandtes spredt paa forskjellige Steder i Blade og Tidsskrifter. At jeg ogsaa blandt dem har optaget nogle Betragtninger over Ørstedes „Anden i Naturen“, staaer neppe i Strid med nærværende Bogs Plan og Titel; thi det er netop den æsthetiske Side af hans System, der her, forsaavidt Forstaaelsen af det Hele ikke fordrede et eller andet Tillæg, er fastholdt og fremhævet.

Endelig maa det bemærkes som en Mangel ved Citaterne S. 108, at jeg ikke har anført det sidste Hefte (3ter Theil 5tes Heft) af Bishers Æsthetik, hvori han ligesom afhandler den directe og indirecte Idealisering med Hensyn til Boessen. Men da jeg skrev den Afhandling, hvortil hine Citater hører, og selv under Trykningen deraf, kjendte jeg endnu ikke dette Hefte, som jeg først i den allerseneste Tid har været istand til at forskaffe mig; dette maa her være min Undskyldning.

Indhold.

	Side.
Om den saakalste abhæerende Stjønhed og om dens Forhold saavel til det høiere som til det lavere Liv	1.
Om Lyrikens Indhold og om Grundbetingelsen for dens Virk- somhed	30.
Om den individuelle dramatiske Pathos og om bennes Forhold til Digterens Subjectivitet	51.
Om den almindelige dramatiske Pathos og om Tiberes Ind- flydelse derpaa	89.
Om den poetiske Sandhed og om det poetiske Stin, og om de Begreber, som dermed nærmest staae i Forbindelse	128.
Nogle kritiske Undersøggelser med Hensyn til Tragoebien Macbeth	163.
Shakespeares Stærkonnernatsdrøm	232.
Jeppe paa Bjerget eller den forvandlede Bonde, af Holberg	301.
Emvals første Drama: Adam og Eva eller den uylkelige Prøve	355.
Om nogle Scener i Dehlenshlägers Alabbin	388.
Bredahls dramatiske Scener	394.
Aanden i Naturen af H. C. Ørsted	407.
Forfjellen mellem det Tragiske og det blot Sørgetige	432.

www.libtool.com.cn

Om den saakaldte adhærerende Skjønhed og om dens forhold saavel til det lavere, som til det høiere Liv.

Allow not nature more, than nature needs, and
mans life is cheap as beast's.

Shakspeare.

Vi skulle her følge den Anskuelsesmaade, som med Hensyn til det adhærerende Skjønne er herskende i den nyere Æsthetik. Herved tvinges vi til at afvige noget fra de Bestemmelser, Kant fremsætter i Critik der Urtheilskraft; thi her fører Consequensen af hans Tankegang ham saavidt, at han sætter den Skjønhed, der findes i den lavere Natur, og ligeledes den, der viser sig paa Papirtapeter og i Arabesker, over den menneskelige. Hiin er nemlig, efter Kants Paastand, aldeles fri og bestemmes ikke af noget Begreb om Diemed, hos Mennesket derimod er Skjønheden kun adhærerende, eftersom den forudsætter et Begreb om, hvorledes Tingen skal være. Dette fører til Bestemmelsen af et Ideal, hvori man maa tage Hensyn deels til Slægtbegrebet, deels til de ethiske Forhold, derved bliver den menneskelige Skjønhed afhæn-

gig af Noget, som ligger udenfor den selv, hvilket efter Kants Mening ikke er Tilfældet med Skjønheden i den lavere Natur*).

Saa længe Mennesket endnu er saaledes stillet, at han maa kæmpe med en streng Natur om Bedligholdelsen af sin Tilværelse, om det blotte, nøgne Liv, saa vil Alt, hvad han virker og foretager sig, fornemlig være beregnet herpaa. Han vil da ligesom et Dyr søge Tilflugt i en Fjeldhule, eller detsom han, i Mangel heraf, tvinges til med egne Hænder at bygge et Tag over sit Hoved, da vil han blot sørge for et indhegnet og bedækket Rum, hvor han kan være i Sikkerhed for Veir og Wind, uden at agte synderlig paa, om dette Rum er hæsligt eller smukt, og uden at udsmykke det med nogen videre Kunst. Trænger han til en Bedækning, saa vil en raa Dyrehud være det Første, han griber til; trænger han til et Drikkekar, saa vil han, hvis han ikke har en Muslingskal eller Skallen af en Cocosnød ved Haanden, som han kan bruge dertil, dog rimeligviis forfærdige det saa simpelt som muligt, uden at tænke paa nogen Udsmykning eller Forstjønneelse deraf. Med andre Ord, i denne Tid er han en Træl af Nødvendigheden og staaer da ganske i Linie med den dyriste Natur, forsaavidt denne er henviist til sig selv alene og til Kampen for sin blotte Tilværelse.

*) Kant, Kritik der Urtheilskraft, § 16.

Saa snart derimod Tilfredsstillelse af de første Naturfølelser er nogenlunde tilfreds, saa synes der strax at vaagne et Slags Kunstsans hos ham. Det er ham nu ikke nok, at han har et Drikkekar, ved hvis Hjælp han kan tilfredsstille sin Tørst, men han giver det tillige en afrundet Form, han smykker det vel ogsaa ved festlige Leiligheder med Blomster, som han først henter færdige fra den omgivende Natur. Dog varer det ikke ret længe, før han udstøder Efterligninger deraf i Bægerets Overflade, hvilke siden igjen maa vige Pladsen for en friere og mere phantastisk Udsmykning. Paa samme Maade bærer han sig ad med sin Bolig; først tænkter han kun, som sagt, paa en Tilflugt mod Veirets Umildhed, men ret længe varer det ikke, før han gaaer ud over det blot Nødvendige. Ja han nøies ikke med, blot at bygge sit Huus regelmæssigt, eller med blot at sørge for Orden og Reenlighed, der i det mindste ere Forløbere for den egentlige Kunstsans, men han udsmykker Væggene med Tegninger og Farver, og endelig med Guirlander og Arabesker. Paa lignende Viis behandler han sin Klædedragt, sine Baa-ben, sine Stole og Borde og sit hele Bobode. Der er maaskee Intet, som klarere viser, hvor dybt Skjønhedsansen ligger i Menneskets Sjæl, end denne Lust til at udsmykke sig selv og Alt, hvad der omgiver ham, og til at overbygge det blot Nødvendige med et Slags Kunstverden, hvor ufuldkommen end denne i Begyndelsen kan være, og hvormange Afveie der er, hvorpaa han her kan forvilde sig. Dette er

ogfaa en af de Egenstaber, der adskiller ham fra de Dyr, der omgive ham, forsaavidt i det mindste, som ingen Kunstdrift hos dem kommer tilsyne.

Thi selv det klogeste Dyr er i sit isolerede Forhold, forsaavidt det ikke er grebet af det almindelige og kosmiske Element, henviist til det Lavere og til det blot Nødvendige. Naar en Hund faaer godt at spise, saa er det den omtrent ligegyldigt, om det Kar, hvoraf den spiser, er udarbejdet med Kunst eller ikke, naar den finder et Bæ, der beskytter den mod Winterkulde, saa agter den kun lidet paa, om dette Bæ er regelmæssigt eller uregelmæssigt bygget, eller om det er udsmykket med Tegninger, Farver og Billeder eller ikke. Og uagtet den lugter skarpere end Mennesket, saa synes dog den udbillede Sands, der leder den saa sikkert, naar det gjelder om dens nærmeste Interesser, kun lidet at berøres af Blomsternes Duft, og uagtet en insectædende Fugl fra Toppen af Træet, hvori den sidder, kan see den mindste Orm, som bevæger sig ved Roden deraf, saa har den dog neppe nogen Sands for Blomsternes Skjønhed, og bryder sig vel ligesaa lidet om dem, som om Stjernernes Glands over dens Hoved, thi den høiere Verden er endnu, ligesom den ikke var til for den, der er en Træl af Egennytten og af den lavere Naturnødvendighed.

At Hundens Lugt ikke blot tjener dens Egennytte, men ogsaa dens Trost, naar den opsøger sin Herre, staaer mere som en Undtagelse, og som et Beviis paa, at der ogsaa hos Dyret ved Omgang med Mennesket kan vækkes en Anelse

om en ædlere Tilværelse, end som noget Normalt og Almindeligt. Iøvrigt ladet det sig neppe benegte, at der af og til i den lavere Natur kan findes et Spor af det, der først udvikler sig i sin Fylde i en høiere Kreds, f. Ex. den Musikfands, som mærkes hos enkelte Dyr; men det Almindelige er dog det, at Porten, der fører fra Nødvendighedens til Frihedens Rige, er lukket for den dyriste Verden, og at den først aabner sig for Mennesket.

Nævnlig er dette Tilfældet med den Udvikling, hvorom der her er Tale. Thi neppe begynder Mennesket at læsrive sig noget fra den dyriste Tilstand, før han, som sagt, søger at stjule den lavere Side af sin Natur og det Nødvendighedsaaag, som han tildeels endnu er undergiven, bag et Slags Kunstverden, det er, som om han stræbte at lægge en uegenlyst Frihed og en skjøn Vilkaarlighed ind i Alt, hvad der omgiver ham, og som om han vilde sætte en Protest imod, at han blot skulde være et Dyr blandt andre Dyr, der med Hovedet nedbøjet imod Støvet, alene er henblijft til at sørge for det endelige Liv og dets Fornødenheder. Ja saasnart man blot seer en lille Have udenfor den ufri og livegne Bondes Huus, i hvilken en lille Blomsterverden med Kjærlighed pleies, og i hvilken der saaledes dog findes Noget, som ikke er beregnet paa den blotte physiske Trang, saa kan man være sikker paa, at en Spire til høiere Cultur er isærd med at udvikle sig, der, hvor fornødret denne Mands Tilstand ellers kan være, dog adskiller ham fra det Trældyr, med hvilket han daglig er vant til at arbejde.

Selv i sin Udartning minder dog denne Drift om Menneskets høiere Natur, selv naar den Vilde tatoverer sig eller overmaler sit Legeme med selsomme Farver, eller pynster sig med Koraller og glindsende Fuglesjædre, saa vidner dog ogsaa dette om, at han aner en høiere Tilværelse, hvori Livet ikke længere føles blot som en Byrde, og hvori det er ham tilladt at glemme den daglige Kamp for den blotte Nødtørst.

Ifølge denne Drift er det da, at Mennesket lidt efter lidt omgiver sig med en, om ogsaa kun underordnet Skjønhedsverden, der følger ham paa hvert af hans Skridt, der møder ham, hvergang han træder ind i sin Bolig, og udbreder sine Fardebilleder for ham og omsvæver ham paa alle Vægge i selsomme Grotester og Krabestter. Paa sine Baaben og sine Klæder, paa sine Stole, Borde, Sophaer, Spise- og Drickelar gjenfinder han denne selsomme Billedstrift, disse phantastiske Hieroglypher, som vidne om, at han ikke blot lever for at tilfredsstille sine lavere Fornødenheder, men at der tillige er det i hans Væsen, som peger ud over disse og hændrager ham mod en friere og høiere Verden, af hvilken han ogsaa føler sig kaldet til at være Medlem. Det gaaer saaledes med Mennesket i Aandens Rige ligesom med Fuglene i den materielle Verden, som, uagtet ogsaa de ere bundne til Jorden og aldrig ganske kunne løsrive sig derfra, dog have faaet en Vinge-kraft, ved hvis Hjælp de noget friere kunne hæve sig derover.

Det er nu vel sandt, at Mennesket tilsidst kan blive

saa vant til alt dette, saa han neppe mærker dertil. Han træder paa kostbare Tæpper, hvori zjirlige Figurer ere indvirkede, han drikker af Bægere, der omslynges af kunstige Prydelser og Løvtrands, han seer Efterligninger af Blomster og Fugle, der, blandede med Menneſtebilleder, Fabeldyr og symboliske Skikkelser, svæve rundt om alle Vægge, ja fra Loft og Gulv og fra hver Krog i hans Værelse kan en sliq phantastisk Billedverden møde hans Øie og opfordre ham til Bestuelse, og han tænker dog ikke derpaa. Ogsaa hans Klædedragt kan en kunſtfærdig Haand paa mange Maader have udsmykket, og heller ikke dette agter han paa, ja han bør og ſkal det ikke engang, thi ſaa længe hans Dragt og hans Paaklædning endnu vække hans Opmærksomhed, bevæger han sig med Ufrihed deri.

Hvis man her vilde anvende en Vignelse, der rigtignok, som ſaa mange andre Vignelser, har den Feil, at den ikke ganſke ſtemmer overeens med det, den ſkal betegne, ſaa kunde man ſige: Det gaaer med denne Kunſtverden ligesom med Stjernerne over vore Hoveder, de følge os beſtandig, de omſvæve os baade Nat og Dag, men det er kun i enkelte Øieblikke, at vort Blik hendorages dertil; og dog ere de ſtedſe tilſtede ſom Vidnesbyrd om en høiere Verden, der bevæger ſig i andre Kredſe og minder om en anden Tilværelſe end den, der er indſtrænket indenfor Grændſerne af den jordiske Nødtørſt.

Men uagtet vi i Almindelighed kun lidet lægge Mærke til diſe Slynqplanter fra Kunſtens Rige, der paa ſaa mang-

foldige Maader omsnoe og tilsløre den lavere Nødvendigheds Verden, dette Blomsterteppes, der synes bestemt til at skjule den dunkle Jord under vore Fødder, saa bidrage de dog sikkert til, selv naar vi ikke ere os det klart bevidste, at vække en friere Stemning hos os. I det mindste vilde vi nok mærke det, hvis denne Kunstverden, der ellers følger os paa vore Beie, pludselig som ved et Trylleflag tilintetgjordes og sporløst forsvandt; hvis al Ziirlighed, al Udsmykning, al Orden og Symmetri pludselig flygtede bort fra vore Boliger, saa intet Andet end det, der er beregnet paa vor dyriste Bedligeholdelse, blev tilbage, hvis vi nu bestandig skulde see de nøgne, skaldede Vægge uden mindste Prydelse, og hvis vore Stole og Borde, vore Huse og alt vort Bøhave igjen vendte tilbage til de Stikfæls, de havde, da ingen Kunst kjendtes blandt Menneskene, og da disse endnu udelukkende trælledes for den dyriste Trang, uden at Phantasien havde udbredt den mindste Flig af sit Tryllesør derover. Da vilde vi vistnok, om saa alle vore physiske Fornødenheder bleve tilfredsstillede, smertelig savne denne Ulfestare, denne letthenaaendede Drømmeverden fra Kunstens Rige, da vilde vi vel ogsaa i denne Henseende sande de Ord, at Mennesket ikke lever af Brød alene, men at det tillige har en høiere Natur, der med Rette fordrer Tilfredsstillelse. Om denne høiere Natur er det da ogsaa, at hiin Kunstverden i symboliske Tegn taler til os, om end Kunsten endnu ikke her er tilstede i sin ideale og fuldendte Skikkelse.

Naar vi i disse Betragtninger ogsaa omtale Orden,

Regelmæssighed og Symmetri som hørende under den adhærende Skønhed, saa mene vi at have fuldkommen Met dertil, thi alt dette (ligesom enhver smagfuld og ædel Form, der arbejder sig frem igennem vort Bøhve og gennem vore Meubler) hører jo slet ikke til hvad der væsentlig er nødvendigt for at afhjælpe den lavere fysiske Trang; denne kunde tværtimod meget vel afhjælpes, og den dyriste Natur kunde godt vedligeholdes uden dette. Denne Regelmæssighed, denne Symmetri og Orden, disse smagfulde Former hører da med under den adhærende Skønhed; ja de danne de egentlige Grundbetingelser, uden hvilke ingen Udsmykning kunde frembringe den fulde Virkning, hvortil den figter.

Med hvilken Rigdom og Fuldkommenhed denne adhærende Skønhedsverden alt i tidlige Perioder var udviklet, derom have vi de meest slaaende Vidnesbyrd i hine Lamper, Candelabrer og Baser, i hine Vægbilleder, Mosaiskarbejder, Gemmer og Kameer, der fandt Vej til os fra den fjerne Oldtid; ja selv paa deres Aftekrutter og Sarkophager søgte Grækerne endnu at besløre den strenge Virkelighed, idet de omgave dem med dandsende Mænader og Fauner og bukkfodede Satyrer. Og ligesom den fri og uafhængige Kunst fornemmelig antyder, hvorvidt Udviklingen er stegen hos Tidens betydeligste Kunstnere, saa giver denne adhærende Skønhedsverden, saavel ved sin Udbredelse, som ved sin Form, en Maalestok for, hvor dybt en ædlere Kunst har grebet ind i Livet. Kun hos de Folk, hvor et betyds-

ningsfuldt Resultat i begge Retninger er tilføede, kan man med Sikkerhed antage, at Culturen har naaet en høi Udvikling, og dette maa indrømmes dem, selv om de, hvad uimodsigelig var Tilfældet med Oldtidens Folkeslag, staae tilbage for os i Industri, i praktisk Udvikling og i videnskabelige Erfaringer.

En meget betydelig Plads indtager ogsaa den adhærende Kunst i de Kirkebygninger, der endnu staae tilbage fra Middelalderen, thi ogsaa her see vi en stor Rigdom af Billeder, udskaarne og udhuggede Ornamente, ja en uendelig Blads- og Blomsterverden midt i den haarde og tildeels gennembrudte Sten; og om end Formerne i det Enkelte her ikke ere saa fuldendte som hos Grækerne, saa aabenbarer der sig dog gennem disse Ornamente i deres Høi-
hed en ualmindelig Kunstfærdighed. Med en lignende Billedstrift smykkede man ogsaa Klostre og Naadhuse og de store Torve, hvor Folket samlede sig. Men i Middelalderen var vel den hele Tendens noget alvorligere, og Udsmykningen tjente ikke saameget til at forskjønne eller besløre det lavere Liv, som til at forherlige det Høieste og Helligste, hvad Mennesket kjendte. Dog var ogsaa dette Slags adhærende Kunst beregnet, ikke paa de enkelte Kunstforstandige, men paa Mængden og Folket, thi Kirkerne vare jo netop dengang de Steder, hvorfra Hjerteslaget i Menneskelivet udgik, og hvortil de store Samfundsstærker idelig vendte tilbage. Af samme Grund var det vel ogsaa, at man med saa stor Pragt udsmykkede de græske Templer. Saaledes mærkes

det allerede her, at denne Skjønhedsverden udstrækker sig i to Retninger, og at den danner Bindingsmidealet mellem en høiere og lavere Livsanskuelse.

Meget nærbeflægtet med den ovennævnte Stræben efter bag en sfig Skjønhedsverden at skjule sin Afhængighed af den jordiske Nødtørst, er Menneskets Lyst til at forherlige Livet og til at afbryde det daglige Arbeide med Fæstligheder og Leg; thi ogsaa dette staaer som et Tegn paa, at han vil emancipere sig fra det daglige Tryk, og at han anster at hæve sig til den Sphære, hvori Tilværelsen er en Lyst og ingen Byrde. Disse Fæstligheder omslynge da, ligesom Blomster af en høiere Art, den sædvanlige Eksistens, de afgive, ligesom den ovenfor omtalte adhærerende Skjønhedsverden, en Protest imod den Anskuelse, at Mennesket udelukkende er bestemt til at trælle for teleologiske Dier med. Et af de mærkeligste Phænomenet i denne Henseende er den saakaldte Kampleg, hvori Kampen vel er tilstede, men, ligesom imellem Heltene i Valhal, uden den jordiske Bitterhed og Smerte; i det mindste synes det for Tilskueren at være saa. Dette var ogsaa det Væsentlige i Middelalderens Ridderspil og i de olympiske og andre gymnastiske Lege i Oldtiden, thi uagtet Smerte, Saar og Død ikke altid her kunde undgaaes, saa antog det Hele dog Udseendet af en heroisk Beddestrid, hvori Striden selv forvandlede til den høieste Lyst. Iøvrigt kunne ogsaa disse Kampe, som Flere have bemærket, i den Henseende kaldes adhærerende, at de knyttede sig til noget Nyttigt og Nødvendigt, idet de forberede

Legemet til den virkelige Strid, men dette er ingenlunde til Hinder for, at de ligeledes kunne have den Betydning, som ovenfor er antydet.

Hvad Kamplegene fremstille i den legemlige Verden, det fremstiller Skuespilkunsten i den høiere og aandelige. Denne Kunst maa da ogsaa sættes i Række med de adhærende, skøndt den vistnok, som en nyere Æsthetiker udtrykker sig, er den høieste af dem alle. Ligesom den gamle Herostid legemlig syntes at vaagne til Liv igjen i Grækernes Kamplege, saaledes vækkes atter den sjælelige Heltestrud, naar det dramatiske skabende Ord smelter sammen med Skuespillernes Kunst. Da synes de gamle Grave at aabne sig, da blive de gamle Klæder og Sjelklampe, som Lethestrømmen længe skjulte, levende paany og gennemfegtes atter i det nærværende Moment for vore Dine; men de gennemfegtes tillige i en renere Luft, uden det jordiste Tryk, saa at Smerten selv vorder en Leg. Og naar Komoediens Musa paa sin Wiis opmaner den forbrundne Daarskab af Glemselens Flod, saa tager ogsaa hun Virkelighedens Tryk bort og omstaber det, der i Livet var os kjedsommeligt og besværsligt, til en Kilde, hvoraf en uendelig Lyst og Befrielse fremgaaer.

Den store Magt, som Skuespilkunsten udøver, beroer vel og tildeels derpaa, at flere Kunster gennem den forene sig til en fælles Virkning. Noget Eignende kan siges om Dansen, der adhærerende forbinder sig med og bæres af Musikkens Toner, og med hvilken andre Kunster ogsaa kunne

forene sig. Dette var især Tilfældet i den af Grækerne saakaldte Orchestik, hvor Dands, Sang og Pantomime forbandt sig til eet fælles Maal.

Det viser sig da allerede fra Begyndelsen af, at Menneskets Natur har en dobbelt Retning. Den ene gaaer ud paa den blotte Bedligholdelse af det dyriste Liv, den indskrænker sig til at skaffe det strengt Nødvendige, det, som aldeles ikke kan undværes, naar Livet skal bestaae. Den anden derimod bliver først ret synlig, naar Tilværelsen er nogenlunde sikket. Følge den søger Mennesket at hæve sig i en Verden, hvor den frigjorte Phantasi ordner Gjenstandene efter Løve, der ere meget forskellige fra dem, den dyriste Trang foreskriver. Denne Retning finder vistnok ikke sit eneste, heller ikke sit højeste, men dog maastee sit tidligste Udtryk i den adhærerende Skjønhedsverden, som, uagtet den paa mange Maader omsnoer og gennemkrydser Menneskets sædvanlige Tilværelse, dog tillige giver et foreløbigt Vidnesbyrd om hans højere Natur og Bestemmelse.

Derfor skal det dog ikke negtes, at et Folk kan udvikle en stor Dygtighed og Kraft i andre Retninger, uden at Kunsten paa den omtalte Wei er trængt ind imellem Mængden. Men nogen særdeles høi Cultur tør man dog vel neppe tillægge denne Mængde, hvor industriel og praktisk, og hvor øvet i mekanisk Arbejde den ellers kan være. Ja vi mene ikke engang at gaae forvidt, naar vi paastaae, at de Nationer, hos hvilke den adhærerende Kunst udarter til smagløse Phantasier og Brængebilleder, og der finde Behag i daglig at

see disse, neppe kunne betragtes anderledes end som et Slags Barbarer, selv om det var tænteligt, at de omspændte Landene med et Net af Jernbaner, og at de gennemkrydsede Oceanet med utallige Dampskibe, eller at de udstrakte Telegrastraade hundrede Mil gennem Dybet. Thi hvor beundringsværdige disse Opfindelser i og for sig kunne være, saa vil der dog vanskeligt kunne tales om nogen høiere Dannelse der, hvor Sjælen uden Modvægt arbejder for den jordiske Binding, og hvor Diet er blindt for det Beste, hvad der ligger ovenfor denne.

Det er ingenlunde vor Hensigt her at nedsette eller undervurdere den teleologiske Virksomhed, hvilken i vor Tid har viist sig som en Magt, der har Krav ikke blot paa Anerkjendelse, men ogsaa paa Beundring, det er kun den eensidige Overdrivelse, der skal vises tilbage. Af samme Grund bør jo ogsaa Tendensen til en eensidig Kunstudvikling vises tilbage, naar den vil indtage en høiere Plads, end der tilkommer den, og naar den udarter til et Slags Genidyrkelse, som med Haan seer ned paa Alt, hvad der udvikler sig paa andre Veie; thi man maa vel erindre, at Livet dog endnu indeholder en større Fylde end Kunsten, der kun faaer Betydning derved, at den med Kjærlighed slutter sig til dette Liv og gennemtrænger det og paa sin Maade gjengiver et Billede af det Betydningsfulde og befrier os fra det Uvæsentlige deri.

Men nu kan man sige: Den sande Befrielse skal ikke komme fra nogen Kunst, den skal alene søges i Religionen, som med en ganske anden og høiere Kraft virker paa Men-

nestets Sjæl og løser de Trællekænger, hvormed den praktiske
 Virksomhed, uden et sådant høiere Befrielsesmiddel, vilde fængsle
 den. Skal imidlertid Religionen for Alvor virke paa Mæng-
 den, skal den ikke staae som en Abstraction i puritanst Nø-
 genhed og bortvendt fra Verden, da trænger den til concrete
 Meddelelsesmidler, der ere Jorden nærmere. Den trænger
 til Musik, Poesi, Bygningskunst og selv til Maleri, hvilket
 sidste man vel, uden derfor at nære katholske Sympathier, er be-
 rettiget til ogsaa at tage med. Og uagtet de tre af disse
 Kunster (Musik, Poesi og Maleri) ikke i Almindelighed
 bør kaldes adhærerende, saa kunne og skulle de vistnok her
 underordne sig, hvorved de Intet tabe i deres Værdighed,
 men netop indtage den Plads, der tilkommer dem; thi der-
 til ere de bestemte, at de skulle virke forædlende paa det
 jordiske Liv og minde om dets sande og væsentlige Interesser.
 Ja Christus selv, uagtet han i hiin fordærvede Tid, da
 Kunsten var bleven en Tjener for et forbildet Afguderi og for
 en ødelæggende Luxus, var nødt til at styde den bort, medens
 han samlede al Kraft om det væsentlige Midtpunkt, hvorfra
 et nyt Liv skulde udgaae, forsmaaede dog ikke den sandfelige
 og billedlige Indklædning, men udtalte det netop som sin
 Overbeviisning, at Billedet var det nødvendige Medium
 mellem ham og Mængden, og at den alene ved dette Hjelpe-
 middel kunde ledes til Forstaaelsen af den høiere Sandhed.

Jeg skal ikke dvæle ved de religiøse Fester i Grækernes
 bedste Tid, hvilke som oftest ledsagedes af Sang, Dands og
 andre Kunstpræstationer, thi alt dette vil man maafsee bort-

vise som Noget, der vedkom Hedenstabet, men ikke gjelder for os. Men det vil man dog neppe kunne negte, at Middelalderens storartede Bygningsstil, saaledes som den viser sig i de gamle Kirker, har udøvet en mægtig og vækkende Indflydelse paa det kristeligreligiøse Liv. Ja uden at ville forsvare den katolske Helgendyrkelse i dens Udartning, tør man vel ogsaa paastaae, at hiin vidunderlige Billedverden i de kristelige Templer, til hvilken denne Helgendyrkelse gav Anledning, og at den mægtige Orgelmusik og de betydningsfulde Psalmedigtninger, der paa disse Steder havde hjemme, med stor Kraft have bidraget til at fremkalde og forhøje den religiøse Stemning og til at holde den oppe gennem Sekler. Tonerne svæve her i Luften ligesom Aander, der søge et Begeme, hvorimod Malerierne staae som et Slags ætheriske Begemer, hvori Aanden endnu er bunden. Begge i deres Forening hentyde da paa det høie Mystorium (Begemets Opstandelse og Forherligelse ved Aanden), som danner et af de væsentligste Momenter i den kristelige Lære.

Men selv om man vil betragte dette Sidste som en blot Phantasiforestilling (Skjøndt den dog vel ikke ligger saa fjernt fra Middelalderens symboliske Anstuellesmaade), saa maa man dog indrømme, at det neppe er i Religionens velforstaaede Interesse, naar dens Beljendere saaledes fortabe sig i en mystisk Aflese og i Foragt for Verden, at de betragte Kunsten som en Ugudelighed og den jordiske Virksomhed som en spildt og unyttig Nøie. Paa den anden Side bør ogsaa Kunsten med Taknemmelighed erkjende, at den finder et fast Støtte- og Udgangspunkt i Religionen, hvorfra

den med forhøiet Kraft kan virke paa Folket, og at den snarere vinder ~~v. indtæbter ved~~ saaledes at underordne sig. Overhovedet synes det klart, at det praktiske Liv, Kunsten og den religiøse Cultus ikke bør betragte hverandre som fjendtlige Magter, men at de bør virke forenede og vandre Haand i Haand, intet af disse tre Momenter bør savne den nødvendige Anerkjendelse, dersom ellers den sande og alsidige Menneſteudvikling nogensinde ſkal naaes.

Det kan nu vel være, at den religiøse Afſeſe, der paa indviſt Viis vender ſig bort fra Jorden, ikke er ſaa almindelig i vore Dage, at man kan befrygte ſynderlig Skade fra den Kant. Dog har der været en Tid, hvori en ſlig Gensidighed ikke laae ſaa meget fjern, ja hvori Mange vare grebne deraf. Men det, der engang har været, vender tidt under forandret Form tilbage; thi baade Naturen og Menneſtelivet udvikler ſig gjennem Modſætninger, og hvis — for at tage et Exempel i en anden Retning — det engang atter blev Skik at brænde de Døde, da vilde den Tid vel heller ikke være langt borte, hvori man balsamerede dem.

Dog er det vel ſnarere den ovennævnte praktiſke Fanatiſme, hvilken i vore Dage kan blive farlig, hiin Gensidighed, der betragter enhver friere Udvikling ſom et Slags Luxus, og ſom gjerne vilde forvandle den hele Jord til et ſtort Arbeidshuus, til en ſtor Spindeſtole, eller til et eneſte ſtort Agerdykningsinſtitut. Ja det kunde neppe falde ſaa vanſkeligt i vor Tid at udpege Mænd, ſom vilde tage det

meget ilde op, ifald man beskyldte dem for Mangel af Dannelse, og som dog bestandig pønsede paa at berede den anden og høiere Halvdeel af den menneskelige Dobbeltexistens saa knappe Raar som muligt. Der kunde vel ogsaa findes dem, der, hvis de skulde udtale deres Hjerters Mening, vilde erklære baade Kunst og Religion for luftige Drømme, som man egentlig var bedst tjent med at undvære. Men dersom man ved saaledes at betragte den materielle Velværen som den eneste Gud, der er værd at tilbede, troer at føre Mennesket tilbage fra Drømmens og Skinnets falske Verden til Sandheden og den simple Natur, da forveksler man den menneskelige Natur med den dyriske, og man er da vistnok berettiget til imod en saadan fanatist Iver at anvende de Ord af Shakspeare, der staae som Motto over denne Afhandling: *Allow not nature more, than nature needs, and man's life is cheap as beast's**).

Dog her komme vi til et nyt Standpunkt, hvorfra Synskredsen for disse Betragtninger udvider sig. Hvis vi ikke blot tage Hensyn til Individet i dets Afsondring, men til det Kosmiske eller, for at tale mere bestemt, til den virkende og slabend Magt i Naturen, til den Mand, der efter Digterens Ord sidder ved Tidens susende Vævsel og væver Guddommens levende Klædebon, saa mærke vi vel, at der selv i den lavere Skabningsrække er Noget tilstede, der

*) Tilføi ikke Naturen mere end Naturen behøver, og Menneskets Liv er af ligesaa ringe Værd som Dyrets.

ikke ganske forbruges til og gaaer op i Individernes blotte Selvopholdelse, med andre Ord, vi mærke selv her to oprindelige Tendenser, naar beslægtede med dem, der findes hos Mennesket.

For det første opdage vi snart, naar vi nedstige til de dybere Trin i Skabningsrækken, at den enkelte Eksistens her ikke er saa vigtig, ja at Individerne tilsidst saaledes fortabe sig i det almindelige Liv, at man tidt neppe veed, om der er noget Individ tilstede eller ikke. Uagtet det væsentlige Maal saaledes i Planteriget vistnok er Bedligholdelsen, saa er det dog ikke saameget den Enkeltes, som især Arternes Vedbliven, Naturen her synes at have for Øie. Hvad vi see i det nærværende Dieblif, synes kun at være et Dække, under hvilket det kommende Liv udvikler sig; i Foraarets Virksomhed er der alt en skjult Genviisning til Høsten, og bag ved Vinteren staaer den tilkommende Sommer, der i Frøet og i den fasttillukkede Knop hemmelig midt i Vinterkulden er tilstede. Hvert Aar sættes da et nyt Led til i Forgangenhedens store Kæde, men af dette Led udvikler sig atter den uoversæelige Fremtid, som uden dette aldrig vilde komme, saaledes forbindes Ring med Ring, og Led med Led, ligetil Dagens Ende.

Men netop til denne Side af Bedligholdelsen knytter sig ogsaa en Dysets og Skinnets Verden, om man saa vil kalde den, som vi heller ikke tør overse eller glemme. Egtede Naturen alene til det, der er strengt nødvendigt, for at Planteriget ikke skal forgaae, hvad skulde da den

uendelige Glands og Farverigdom til, hvormed den udsmykker sine Blomster, og at den Formstjønhed, som den tidt henødsler paa den mindste Urt under Græsset og paa de skjuleste Vexter i Skoven, ligegyldig for, om Nogen seer dem eller ikke. Det vilde jo være tilstrækkeligt, naar Befrugtningsdelene vare tilstede og dertil et farveløst Dække for at beskytte dem. Der findes da ogsaa enkelte Planter, som med Hensyn til Blomsterstjønhed synes temmelig tarvelligt og fattigt udstyrede, og dog lægger dette ingen Hindring i Veien for deres Bedligeholdelse. Men den virkende Naturpsyche er dog sjelden fornøiet hermed, som oftest udsmykker den disse Brudesege, som Herder kalder Blomsterne, med den herligste Farvepragt, medens Skovene til samme Tid udfolde deres uendelige Bladsfylde. Men tilsidst indbyller den Frøet i kunstigsammenslyngede Frøjemmer, hvori en uudtømmelig Phantasirigdom viser sig, og hvorfra Kunstnerne baade have hentet og vist endnu ville hente mange Former, som de med Held kunne benytte.

Det er ovenfor bemærket, at den Udsmykning, der hefter sig til vore Boliger og til vore Meubler, til vore Baaben og Klæder, som oftest i sine Motiver er udgaaet fra Naturens egne Frembringelser. Vaaren, Sommeren og Efteraaret vare her Menneftenes Læremestere, og som oftest er det Planteverdenen med sit Løv, sine Blomster og sine Frugter, der har afgivet de Originalbilleder, - som man først efterlignede, og som man siden, da Kunsten udfoldede sig dristigere, paa en friere Maade benyttede. I Begynn-

delfen anvendte man da (jf. ovenfor) Planterverdenen lige-
 frem, saaledes som den umiddelbar tilbød sig. Man omgav,
 ligesom man tidt ved festske Veiligheder gjør endnu den
 Dag i Dag, Bøggene med Guirlander, hvis enkelte Be-
 standdele vare hentede fra Skov og Eng, man omslyngede
 Alterne med Bøvgrene, man krandsede Haaret og Bøgerne
 med virkelige Roser, osv. Det var da vel fra først af Na-
 turens forgængelige Side og dens hurtige Henviisning, der
 bragte Menneskene paa den Tanke at frembringe Efterlig-
 ninger, som kunde vedvare baade Vinter og Sommer. Herved
 udvikledes den vigtige Deel af den adhærerende Kunst, der
 nærmest slutter sig til det daglige Liv og til de haandværks-
 mæssige Frembringelser; men heri lagde dog Menneske-
 aanden tillige sin høiere Phantasi, medens den frigjorte Tanke
 ombannede, stiliserede og ordnede det Hele paa mang-
 foldige Maader.

Ikke blot i Plantenaturen findes en saadan Stræben
 efter at beskreve det Nødvendige bag en friere Skønheds-
 verden, det Samme viser sig ligeledes i det dyriske Liv. Den
 Metalglands og Farvepragt, hvormed Insecterne og selv Havets
 Orme og Skaldyr tidt ere udstyrede, minder endnu om de
 skønneste Blomster, og hine staae med Hensyn til det glim-
 rende Klædebon tidt heller ikke tilbage for disse.

Dog er det ikke til enhver Tid, at denne Naturstjævnhed
 i Insecternes og Planterens Verden sees i sin fulde Ud-
 vikling, men, som bekjendt, knytter den sig især til Befrugt-
 ningens Periode. Noget Bignende finder Sted i de høiere

Dyrerækker, hos Fugle, ja selv hos adskillige Fiske og Krypdyr, som Naturen fornemmelig i Parringstiden udslyr med en Farverigdom og Glands, der meget ofte henblegner og taber sig, naar denne Tid er forbi.

I denne Tidsperiode er det ogsaa at Kunstdrifterne med meest Kraft udvikle sig, og som oftest staae de vidunderlige Arbejder, som derved frembringes i nær Forbindelse med Engelen. Men hvad der er høist mærkværdigt, disse Kunstværker vise sig fornemmelig hos de lavere Dyr, hos de høiere fremtræde de kun sporadisk og synes tilsidst ganske at tilbagetrænges. Med andre Ord, saalænge det almindelig Kosmiske hersker directe, uden at brydes igjennem Individualiteten, saalænge Skabningen endnu hviler sovende, eller i en dyb Drøm ved Naturens Bryst, saalænge vaager Naturens Aand for disse Sovende, da er det, ligesom den almindelige Naturpsyche paatog sig umiddelbart at tænke for og igjennem disse Tankeløse. Hos de høiere Dyr derimod, som mere have emanciperet sig og ere udtraadte af denne Umyndigheds- eller rettere Søvnængertilstand, af denne directe og umiddelbare Forbindelse med Naturen, hvilken Forbindelse ligner den, hvori det usødte Foster staaer til Moderdyret, hos dem ophøre Kunstdrifterne. Først hos Mennesket, der har fundet sig selv som Midtpunkt i en ny Verden, og hos hvem, istedenfor den pantheistiske Natur, den selvbevidste Villie er bleven den herskende Magt, først hos ham gjenfædes Kunstdrifterne paa et høiere Stadium som virkelig Kunst, der vel endnu har sin Rod i den

dunkle Naturgrund, men der dog ikke længer er ganske ned-
 sunket deri, thi den hæver sig paa den anden Side tillige
 i den høiere Lysverden, hvori den klare besindige Villie
 hersker.

Det er altsaa til de Momenter, hvori Livet stræber ud
 over den Enkelte for at udvikle nye Ved i Artens fort-
 løbende Række, at de fleste Phænomener i denne Skøn-
 nedsverden ere bundne. Det er til Foraaret med andre
 Ord, til den Vårstid, hvori Naturen vaagner af sin Winter-
 dvale, hvori den tørre Green atter udstyder Blade og
 Blomster, hvori den store Gjenfødelse finder Sted, det er
 til Livets aarlig gjentkommende Fæst, at al denne Herlighed
 knytter sig. Den antyder da neppe Noget, som er ringere
 end den Naturvirksomhed, der aabenbarer sig i andre Pe-
 rioder af Individets Liv, snarere synes den at være et
 Slags Høitidsdragt, som betegner, at Tilværelsens vigtigste
 Stund nu er kommen, det Tidsmoment nemlig, hvori den
 Enkelte skal hæves over hiin indskrænkede Sphære, i hvil-
 ken han blot kæmper for den snævre, særlige Eksistens; det
 er Livets evige Seier og uendelige Udstrækning igjennem
 Tiderne, som herved forkyndes.

Derfor er det da ogsaa, at Skoven paa den Tid fyl-
 des med Fuglesang, der jo virkelig klinger som Jubel og
 Glædesudbrud over en bunden Seier; disse mangfoldige
 Toner kunne maaskee som et musikalsk Udtryk for den al-
 mindelige Naturstemning regnes med til den adhærerende

Skjønhedsverden, hvilken slutter sig til denne det opbaagnende Vins og Forhyggelsens Fæst.

At Livet dog ogsaa hos de høiere Dyr vinder et friere og driftigere Udtryk, naar det kosmiske Moment ligesom ophæver den individuelle Begrændsning, det lader sig let paa-vise, kun er Virkningen her mere indvortes og sjælelig og yttres sig ikke saameget i en forhøiet Farvepragt, som i en forhøiet Kraft og Driftighed, og gennem et Slags Kamp-leg, hvori Eksistensen sættes paa Spil og opoffres for de høiere kosmiske Interesser, der nu beherske den.

Saameget er da klart, at man vanskeligt kan henvise til Naturen som til en Magt, der ikke kjender noget Andet end Kampen for Livets Nødtørst. Og naar det ovenfor blev paastaat, at Mennesket, ved alene at indskrænke sig dertil, vilde nedsynke til det dyriske Standpunkt, saa viser det sig her, at han, i Forhold til det almindelige Naturliv, vilde synke endnu dybere; thi der er i dette Naturliv en kosmisk Virksomhed, hvori, som man vel tør paastaae, et Slags, om ogsaa kun forelsbigt Analogon til den menneskelige Kunst er tilstede.

Imidlertid mærkes det ligeledes, at Livets Begyndelse og Ende rætte hinanden Haanden, thi ogsaa i det spraglede Høstløv i Efteraaret see vi et Slags Mindelse om Vaarens Blomsterrigdom. Selv i Dødens Dieblis synes da Anelsen om en fjern Vaar og en tilkommende Gjenoplivelse at være tilstede, men til den gaar Veien først gennem Vinteren og i dens lange Søvn. Betydningen af

denne Natursymbolik er det dog vel neppe her Sted at dvæle ved. www.libtool.com.cn

Det er dog især til Livets Culminationspunkt, eller til de Momenter i Tilværelsen, hvori denne overspringer Individets snevre Grændser for at udstrække sig igjennem Tiderne og for saaledes at bekræfte sig i sin Almindelighed, at den adhærerende Stjønhed i den lavere Natur knytter sig. Men saaledes forholder det sig ogsaa med dens høiere Analogon, den menneskelige Kunst, kun at det Hele nu mere maa overføres paa Mandens Verden. Thi det er jo ligeledes til Livets høiere Momenter, og til det evig Bedvarende deri, at den (saavel i sin uafhængige som selv i sin adhærerende Skikkelse) knytter sig. Naar den snevre dagligdags Eksistens udvider sig, naar Manden i sine høieste Livsyttninger udtaler sin Lyst, sin friere Stræben og det uforgængelige Liv, der rører sig i den hele Slægt, da er det, den i Kunsten finder det fæstlige Klædebon, som bedst passer til den indre Helligdom, den har at forkynde. Thi det er Kunstnerens Opgave at sørge for, at det Betydningsfulde i Menneskelivet finder sit rette Udtryk, og at det, der bestandig vender tilbage ligesom Foraaret og Nattergalen i den ydre Natur, tillige i den skal vende tilbage i den gamle Glands og Herlighed. Og om nu end dette bedst eller i det mindste nærmest kan skee igjennem den uafhængige Kunst, saa slutter dog den adhærerende Stjønhedsverden sig, om ogsaa kun mæglende og som Tjenerinde, baade foreløbig og efterfølgende hertil.

Idet Kunstneren udtaler det, han klarest har anskuet, og det, han dybest i sit Indre har gennemlevet, saa udtaler han tillige det, der lever i tusinde Hjerter, det evig Forbindende altsaa, det, der, skjøndt det kan synes adskilt ved Tid og Rum, og skjøndt dets Former kunne være mangfoldige og meget forskellige, dog i sit Væsen er en Eien-dom, der tilhører den hele Menneſtehed.

I denne Betydning kunde vel den menneſtelige Kunst i alle sine Retninger, ja selv i sine høieste og meest ideale Frembringelser, betragtes som adhærerende, thi den hefter sig dog bestandig, som sagt, til Aandens gennem Eiderne fortsatte Liv og til dens uforgængelige Interesser, ligesom de lavere Organismers Skjønhed hefter sig til det gennem Eiderne fortsatte uforgængelige Naturliv.

Vende vi nu tilbage til de Betragtninger, hvorfra vi gik ud, saa see vi, at de to Tendenser, der alt vise sig i Culturens Barndomsalder, ja selv hos de saakaldte vilde Nationer, ogsaa vedblive at udfolde deres Virksomhed, saalænge Livet selv vedvarer. Den ene er vendt imod Nødvendighedens, den anden imod Frihedens Rige, men ingen af dem kan undværes, og begge ere de dybt rodfæstede i Menneſkets Indre. At Livet ikke kunde bestaae, naar Driften til at virke for dets Vedligeholdelse tilintetgjordes, det ligger i Sagens Natur og falder af sig selv; men ikke mindre betænkeligt vilde det være, dersom Alt, hvad der hører til Livets Forstignelse og til at holde Menneſkets Hoved opreist under Timelighedens Tryk, pludselig forsvandt. Og

ligesom selv de ivrigste Forretningsmænd dog af og til trættes og længes efter Foraaret og føle Trang til at drage deres Hænder i en lettere, renere Luft, saaledes længes ogsaa den, i hvis Bryst det høiere Liv ikke er aldeles udslett, efter Kunstens Fremstillinger, og han føler vel, at Hænderne vilde forstørres og henvisne, dersom den ikke idelig forpnedes ved de Ydungsæbler, som hine Magter (Kunst og Natur), stjædt hver i sin Kreds og paa forskjellig Maade, fremkaster og tilbyder os.

Men uagtet den adhærerende Skjønhed i Dyres og Planterverdenen er Udtrykket for det Moment, hvori Tilværelsen befries fra sin snævre Begrænsning indenfor Individets Kreds og strækker over i det almindelige Naturliv, saa maa det dog bemærkes som betegnende for den lavere Skjønhedsverden, at den bestandig vender tilbage under Nødvendighedens Form, bestemt ved Årstidernes gjenskommende Kredsgang. Derimod viser den menneskelige Kunst sig allerede derved som noget Høiere, at den, stjædt ogsaa den i sit oprindelige Dyb hænger sammen med Naturnødvendigheden, dog tillige hæver sit Hoved i Frihedens Rige, hvorved den da ogsaa paa en betydningsfuldere Maade med den blotte Naturskønhed virker opløstende og befriende paa Hænderne.

I Foraarets Herlighed og Farveglæde og overhovedet i al den adhærerende Skjønhed, der udfylder sig indenfor Dyres og Planterlivets Grænser, er det fornemmelig, som ofte nok er bemærket, Artens bestandige Udstrækning gennem

Tiderne, der forflyndes. Med andre Ord, her knytter Skjønheden sig til det almindelige kosmiske Liv; thi Pantheismen er i den lavere Natur det Overveiende, og den Enkelte er her en aldeles forsvindende Størrelse, der efter en kort Sommer henveires, ligesom Bladene i Efteraaret, eller rettere, den er kun en Skineristens, der, naar det væsentlige Maal er opnaaet, viger tilbage og fortaber sig i det almindelige Naturocean, denne Proteus, hvis Mand leger med alle Skikkelser, men ingen er istand til at fastholde. Her er da Individet aldeles ikke kommet til sin Ret, i Mennesket derimod er dette skeet. Mennesket har fundet og bekræftet sit Jeg i den høiere Selvbeviisthed. Idet han da udtaler det bestandig Vedblivende som Noget, der tilhører Slægten (hvilket Kunstneren gjør), saa udtaler han det paa samme Tid som Noget, der tilhører ham selv, som Individ, og bekræfter sig saaledes som et bestandig vedbarende Subject, som en i sig selv bestaaende evig Verden, der ikke har sit væsentlige Midtpunkt, hvoraf Livets Fornøjelse fremgaaer, udenfor sig selv, men som sin personlige Eiendom i sit eget Indre.

Med Hensyn til hvad her er berørt skulle vi endnu bemærke Følgende, der ikke saameget gjelder om den adhærende Kunst, som om Kunsten i Almindelighed. „Til de Fortjenester, som vi forstaae at staae," siger Goethe, „bære vi selv Spiren i os", og i disse Ord ligger der vist en dyb, alvorlig Sandhed. Den, der altsaa for Alvor, ikke blot paa Overfladen men i sin inderste Sjæl, kan gribes

af det Uforgængelige, som aabenbarer sig i Kunstens Værker, han maa have Noget i sit Indre, der er beslægtet med dette Uforgængelige; Følelsen heraf er i Begeistringens Dødblik tilstede, og det er netop dette, der afføder hiin uendelige, anelsesfulde Glæde, som ledsager den. Noget Dignende maa, stjøndt vel endnu stærkere, gjælde om de store Kunstnere, der saaledes gribes af denne Begeistring, at de kunne skabe Værker, som henrive Tusinde, og hvis Virkning udstrækker sig til de fjerneste Tider.

Men heraf følger da ogsaa, at alle de, hvis Indre saaledes er luffet for disse Menneskeandens vidunderlige Frembringelser, at de aldeles ikke sympatetisk kunne berøres deraf, og saa de betragte dem som stadelige Ukrudsplanter, der bør forfølges paa alle Maader og oprykkes med Rod og om muligt udryddes af Tilværelsen, at alle de, siger jeg, der vedkjende sig og for Alvor udtale slige Meninger — og af dem findes ikke saa faa i vor Tid selv imellem dem, som troe sig kaldede til Ledere for Folket — de udtale unegtelig derved en gyldig og slaaende Dom, dog ikke over den Skønhedsverden, de forfølge, men over sig selv og deres eget aandelige Standpunkt. Paa dem kan man derfor vel anvende Schillers Udsagn om de antike Statuer: „Ewig werden sie Dir schweigen, dem Bandalen sind sie Stein.“

Om Lyrikens Indhold og om Grundbetingelsen for dens Virksomhed.

En bekjendt engelsk Forfatter har engang opstillet den Sætning, at ethvert Menneske hemmelig i sit Indre gemmer en eller anden Drøm, der i Grunden er ham kjærere end al hans reale Eiendom. Uden ubetinget at underskrive dette, kan det dog vel neppe betvivles, at de Grundstemninger, hvoraf Lyriken fremgaaer, meget ofte har et Slags Lighed med flige Drømme, som Sjælen hænger ved, og som den tidt elsker meer end sine daglige og almindelige Syssler. Slige Stemninger ligge dybt i den menneskelige Natur; Mennesket aner, frygter, haaber, glæder sig og bevæges af mangehaande Følelser og paa tusinde Maader, saalænge Livet vedvarer. Rigtignok kunne de enkelte Stemninger verle, ligesom Solstien verler med Regn, og ligesom Stjerne verle, naar de jages af Vinden, men de komme dog ofte tilbage igjen, og de forlade os vel aldrig saaledes uden Undtagelse, at ikke i det mindste en af dem bliver tilbage og tager Herredømmet i de andres Fraværelse. Menneskets Sjæl kan betragtes som et musikalsk Instrument, hvis Strænge sættes i Svingninger næsten ved enhver Berøring, og om

ogsaa Klangbunden i dette Instrument er ulige bygget hos de forskjellige Individider, saaledes at den hurtigere kan komme i Bevægelse hos den Ene end hos den Anden, saa er den dog aldrig ganske ligegyldig for Indtryk. Tværtimod, disse Stemninger ere, skjøndt de ikke hos Alle med samme Lethed kunne fremkaldes, fælles for den hele Slægt, og Ingen savner dem ganske; de ere ligesom Mandedrættet, der uagtet mere eller mindre kraftigt, dog aldrig kan ophøre, saalænge Livet skal vedblive.

Men nu findes der Enkelte, hos hvilke denne Klangbund er fuldkommnere og finere, saa at hver særstilt Stemning ikke blot af dem lettere mærkes, men tillige dybere, stærkere og inderligere føles. Dersom nu disse Følelser ikke bestandig forblive indesluttede og hvilende i Sjælen, hvorved slige Mennesker kun ville staae som stumme Vidner om en indvortes Herlighed, for hvilken Ordet og Udtrykket mangle; men dersom den indvortes Fylde og Dybde tillige forener sig med et lykkeligt udadvirkende Organ, som tillader Bedkommende at udtrykke, hvad han saaledes har følt og optaget i sig; dersom Muserne med andre Ord have løst hans Tunge: da er Grundbetingelsen for den lyriske Digtning tilstede, hvis Fuldenshed og Skjønhed bestemmes deels af den indre Rigdom i Sjælen, deels af den tekniske Udførelse, men hvis Virkning paa Andre fornemmelig betinges af den Kraft, hvormed Klangbunden i Tilhørernes Sjæle sættes i Bevægelse eller med andre Ord af disses Sympathier og Stemningsanlæg.

Det, som Lyriken saaledes udtrykker, er da ingenlunde

noget Aparte, Noget, som udelukkende tilhører en Eneste og er fremmed for enhver Anden. Tværtimod, dersom der gaves et Menneske saa sært og selsomt organiseret, at han havde oplevet det i sit Indre, som ingen Anden tidligere havde mindste Sands for, eller havde mindste Begreb om, saa er det temmelig rimeligt, at dette, selv om han fandt et passende Udtryk derfor, heller ikke da vilde fattes af Andre, og at det saaledes vilde gaae sporløst i det mindste over denne Jord.

Rigtignok bør det indrømmes, at den lyriske Digter gaaer ud fra Stemninger, der forsaavidt ere originale, at de have deres Grund i hans eget Indre, eller i Noget, som han selv har oplevet og anstuet, og at de ikke ere opstaaede paa anden Haand som Efterligninger af noget Fremmed. Men ligesaa vist bør det fastholdes, at lignende Stemninger, om ogsaa kun dunkle eller hvilende i Sjælens Halvmørke, eller som halvvaagne Drømme, foreløbig kunne være gaaede gennem Andres Bryst. Kun heraf vil det forstaaes, hvorledes det bliver en saadan Digter muligt at udøve den Magt, hvormed han ofte virker; thi naar det, som Mangfoldige have tænkt og følt, uden at kunne finde det rette Ord derfor, kommer saaledes frem, at de maa erkjende, at det Udtryk, de have søgt, nu virkelig er fundet, naar de see det, de hidtil bare som en slum Digtning i deres Indre, levende, klart og fyldigt gengivet, saaledes, som de vel havde ønsket, men ikke have formaaet at gengive det, da maa den Digter, der gav deres stumme Tanker Udtryk, nødvendig sætte de

sympathetiske Strænge i deres Bryst i Bevægelse, og fremkalde en mægtig Gjentklang i deres Indre. Det er da, ligesom om mangfoldige Aalter forenede sig med hans for at forstærke den, og hvis det for Alvor er lykkedes ham at aabenbare, hvad han i sin Digterbegeistring anede og saae, da vorde hans Ord en Magt, der gaaer seirende gennem Tiderne og river Tusinde med sig. Altsaa endnu engang, deraf betinges den lyriske Digters Virkning, at han, medens han udtaler, hvad der dybest bevæger ham selv, dog tillige udtaler mangfoldige Andres Stemninger og Følelser, og at han giver det Form og udvortes Skikkelse, hvad der allerede tidligere indvortes var tilstede selv hos Mennesker, som han aldrig hverken har kjendt eller seet eller vil saae at see.

Dog maa det ikke glemmes, at en saadan Digter, hvis han virkelig og for Alvor skal fortjene dette Navn, og hvis han ikke blot er en Halvdigter, et mat Halvtalent, at han da, naar han gjengiver, hvad der ligger i Mangfoldiges Sjæle, tillige vil gjengive det saaledes, at selv de, hvis Indre tidligere bevægedes af lignende Stemninger, dog ville overrastes ved den Sammentrængthed, den Inderlighed, den Dybde og Kraft, hvormed det af ham gjengives. Alt dette ligger jo allerede deri, at han alene var istand til at udtale det rette Ord, som ingen af de Andre mægtede at finde; hvorved det da tillige maa forudsættes, at Alt, hvad der ved en mindre heldig Behandling kunde betynde Udtømt eller formindste dets Virkning, er forsvundet, saa det jordiske Støv ligesom er blæst bort derfra.

Men ligesom der (jfr. ovenfor) findes Naturer, der ere grebne af indre Digtersyner, uden at kunne finde det rette Udtryk derfor, saaledes findes, som Enhver veed, endnu langt Flere, der synes at raade over Udtrykker, men hos hvilke Digtersynerne udeblive. I mangfoldige Digtssamlinger møde vi et Slags Sprogvirtuoser, der ere i Besiddelse af Ordet, men ikke have noget Væsentligt at aabenbare derigjennem. Disses Antal vil især være stort i de Tider, hvori det Techniske allerede er uddannet af foregaaende Digtere, og hvori et eller andet Digt vel kan lykkes selv for den, der ikke er Digter, efterdi, som Schiller siger, det uddannede Sprog digter og tænker i hans Sted. Men hertil kunne vi ikke tage synderligt Hensyn paa dette Sted, hvor der fornemmelig er Tale om de Aander, som lyse med et selvstændigt Lys, og ikke om dem, som, uagtet al deres Sprogfærdighed og Virtuositet, dog kun ere at betragte som Døgnfluer, der lege i Efterstjærret efter Solens Nedgang.

Resultatet af det Foregaaende bliver altsaa, at den lyriske Digter, hvor begavet han end kan være, dog vanstelig vil virke med den rette Kraft, hvis han ikke tillige i sin Sjæl besidder et Slags Brændspeil, hvori mange af de Straaler forene sig, der ellers ere spredte over Verden i forskellige Retninger. Men idet han saaledes samler og sammentrænger Straalerne, saa vil, hvis Brændspeilet er flettet med tilbørlig Omhu, det Billede, der tilbagekastes, have vundet en saadan Styrke, Klarhed og Reenhed, at selv den, der gjenkender det deri, som allerede tidligere

opvarmede hans eget Indre, dog tillige vil gjenfinde det
luftret og forberiget ~~liberale~~ ~~ideale~~ ~~Glæde~~.

„Men,“ vil man indvende, „det er jo kun Stoffets
Virkning, som her omtales, og dog er det paa den fuldendte
Form, at Alt kommer an.“ At der ogsaa er taget Hensyn
til denne, vil Enhver, som med Opmærksomhed læser det
Føregaaende, let see. Iøvrigt kunde det være, at man
undertiden her forberlede Stoffet med Digtets Grundtanke;
thi denne er det, der, om ogsaa skjult og uudviklet, hos
Andre maa være tilstede, hvis Digtet i dem skal finde den
Klangbund, der sympathetisk kan sættes i Bevægelse. Saa-
ledes vil neppe nogen Frihedssang eller Fædrelands- og
Nationalsang kunne virke mægtig paa Folket, dersom ikke
Frihedstanken og Nationalaanden, om ogsaa kun hemmelig og
slumrende, alt forhen levede i dets Sjæl. Det Samme
gjelder om det religiøse Digt, hvis Virkning naturligtvis
er beregnet derpaa, at den religiøse Aand og de religiøse
Tanker kunne vækkes, men derved forudsættes da, at de forhen,
om de ogsaa kun lidet mærkedes, vare tilstede. Dette synes
temmelig klart, selv om man af og til i Tyskland har for-
agtet slige Hensyn. „De klassiske Digtere hos andre Na-
tioner,“ siger Julian Schmidt, „hentedes deres Indhold
fra Folkets Bevidsthed, hvilket de gavede en ideal Form,
vore Klassikere digtede med Bevidsthed i en Retning, der
var Folkets tidligere Liv modsat“*). Om der end kan

*) Geschichte der deutschen Literatur seit Lessings Tod, 1ster Bd.
S. 9.

være meget Andet, hvori de tydeligste Klassifikere kunne tjene os til Mønstre, saa bør vi dog neppe ubetinget følge dem paa denne Vej, ligesom ogsaa de af deres Digte, der i Sandhed have fundet Indgang hos Folket, heller ikke fulgte den.

Til et sandt Kunstværk, enten saa dette er lyrisk, episk eller dramatisk, bør rigtignok den Fordring stilles, at Grundtanken (Ideen) og den deraf fremspringende Indholdsfylde saaledes skal have gennemtrængt og formet Stoffet, at dette vorder Ideens flydende og gennemsigtige Udtryk; men deraf følger ingenlunde, at denne Grundtanke eller Idee ikke i og for sig, ved sin egen Magt og Natur, efter som den meer eller mindre er beslægtet med det, der boer i Tilhørernes Indre, vil have Indflydelse paa det Heles Virkning. Ja der er ingen Tvivl om, at der gives dybe og fuldtberetigede Interesser hos Folket, som kunne komme Digteren imøde og understøtte hans Virksomhed, og at han paa ingen Maade ustraffet tør sætte sig ud over disse. Thi vel har man Ret til, naar der tales om Skjønheden a priori, med Kant at paastaae, at den bør have sin Interesse i sig selv, uafhængig af ethvert fremmed Tilløkkelsesmiddel, men paa den anden Side maa man heller ikke glemme, hvad Kant senere tilføjer, at det Skønne, naar det ikke nærmere eller fjernere bringes i Forbindelse med moralske Ideer, dog i Bængden maa fløde Manden og vække Misforstaaelse*).

Hvis man da vil betragte Stoffet og Formen som de

*) Kritik der Urtheilskraft § 53.

to eneste Factorer, hvoraf et Digt er udsprunget, med andre Ord, hvis man vil kalde alt det Stof, hvad ikke ligefrem kan henføres under Begrebet af Form, og saaledes henregne selv den høiere Indholdsfylde, hvad man med et fremmed Ord pleier at kalde Gehalt dertil: saa kan det ingenlunde negtes, at Stoffet baade er og bør være et væsentligt Moment med Hensyn til Virkningen saavel af den lyriske Poesi, som af al Poesi i Almindelighed. Ja hvis et Digt saa aldeles manglede denne Indholdsfylde, at det ikke udtalte Noget, der i mindste Maade var værdt at høre paa, saa vilde det blotte Formtalent neppe kunne meddele det, hvad det manglede i sit Indre, og man maatte da uvilkaarlig mindes om, hvad Holberg, med fuldberegtiget Følelse af den Nidom, han selv havde at raade over, i Anhanget til Peder Paars udtaler:

„I kender min Natur, at jeg er ei den Mand,
Der paa en Pølsepind en Suppe koge kan.“

Ja man kan vel endvidere tilføie, hvad upaatvivlelig er Digterens Mening, at der heller ikke bør toges nogen Suppe paa en Pølsepind, thi Formen vinder kun sin sande Betydning og Stilling derved, at der er Noget, som det lønner Umagen at forme, ellers er den kun en død Kunst. Dermed ville vi dog ikke negte, at Formen er af yderste Vigtighed, og at det tilsidst er Udsørelsen, der giver Digtet den høiere Kunstværld.

Skulde man i Almindelighed (hvad vel her neppe kan ansees for en Digression) bestemme Forholdet mellem Idee

og Form, da kunde man sige: „Formen er Poesiens Fulde-
endelse, men Ideen er dens Bæsen og Kjerne, hvoraf dens
Indholdsfylde fremspirer, det, der skal fuldendes, det, uden
hvilket ingen ægte Form er mulig; Formen faaer saaledes
sin egentlige og sande Tilværelse ved at træde i Ideens Tje-
neste.“ Sætter man derimod Formen som Noget, der ogsaa
kan være til selvstændigt og uafhængigt af Ideen, da bliver
den et udbortes og huult Apparat, hvori man kan kaste
hvilket Indhold det skal være. Dette er den flette og døde
Form. Dog skal det ikke negtes, at der gives et Slags
almindelig Technik, som bør læres, men denne kan ogsaa
Halvtalentet tilegne sig, og den tjener kun, naar den vil
virke paa egen Haand, til at frembringe et Slags lette, ind-
holdsløse Vers, et Slags Kunststykker, saaledes som Sprog-
virtuoserne frembringe dem, men som enhver poetisk Natur
helst ønsker at være fri for.

Formen er vistnok Fuldendelsens Udtryk, men kun naar
man derved forstaaer den totale og i Stoffet gennemførte
Harmoni mellem Ideens Fylde og det ydre Billede deraf;
den abstracte Formfuldendthed derimod er Tegnet paa en
synkende Kunst; ligesom paa den anden Side den Digter,
der alene vil virke ved det abstracte og usforarbejdede Stof
ufeilbarlig viser, at han endnu ikke er kommen derhen, hvor
Kunsten begynder *).

*) Ved at omtale Stof og Form i Almindelighed, uden skarpt at
skjelne mellem de forskellige Betydninger, hvori disse to Ud-

Der gives iøvrigt — hvilket viser, hvor vigtigt det er, at Poesien bæres af en høiere Tante — en Virkning af Stof og Indhold, som kan blive farlig og fordærvelig, og netop allermeest fordærvelig, naar et Slags Formtalent bidrager til at skaffe et saadant Digt Indgang hos Mængden. Denne Art af Frembringelser er ikke grundet paa det Væsentlige og Sande, paa en høiere Idee, paa det, der gjælder til alle Tider, men den fremgaaer af Diebskiftets urene Strømninger og bæres ogsaa af dem. Naar Kant (jfr. ovenfor), uagtet den Strengthed, hvormed han hævder den æsthetiske Doms Uafhængighed af fremmede Interesser, dog tilsidst maa indrømme, at de moralste Ideer ikke kunne undværes, da det Skjønne uden dem vilde tabe sin Betydning, saa tør man vel deraf i det mindste slutte saameget, at Digteren heller

trøt tages, har man bragt stor Uklarhed ind i de æsthetiske Begreber: „Stof kan betyde tre Ting,“ siger Vischer, „1) Ideen“ (med al sin Fylde) „der gjennemtrænger et Heelt, dette vilde vi, for at forebygge Forvirring, ikke kalde Stof, men Indhold. 2) Ideen, saaledes som den engang“ (i Sagn og Begivenheder) „fortset fra Kunsten har formet sig. Kunstneren finder det indtil en vis Grad formede Stof i Erfaringsverdenen og vælger det til Ombannelse i den rene Form. 3) Betyder Stoffet det Materielle, der bør udskilles; om dette kan der i Kunstens Verden ikke være Tale.“ — Med Hensyn til Formen siger han: „Ofte er dette Begreb saaledes blevet misforstaaet, som om Indholdet var ligegyldigt, naar kun Formen var skøn.“ — „Formfulændthed med ringe Fylde,“ siger han paa et andet Sted, „viser sig nærmere betragtet snarere som Mangel af Betydning i Formen og glatter den ud i ydre Færdighed.“ Vischer, *Æsthetik* 1ste Th. § 55, jfr. § 19.

ikke bør træde fjendtlig op imod disse Ideer. Talentet kan nemlig gøre sig til et Organ for Mængdens onde Begjerligheder og Lidenstaber, og alle de, eller i det mindste de fleste af dem, hos hvilke slige onde Begjerligheder tidligere vare skjulte, og som enten ikke bovede, eller ikke havde Evne til fjækt at udtale dem, de ville nu med Jubel samle sig om et slikt frækt og ryggesløst Talent, der har fundet det rette Udtryk for deres egen Forborpenhed. Saaledes vil en sliq Digters Røst ogsaa forstærkes af tusinde Stemmer, og hans Ord vil ligeledes blive til en Magt, men en Magt fra Dæmonernes Verden, der fører til det Onde, ja tidt til Mord og Odelæggelse. Naar man fæster sit Øie paa de forfærdelige Udbrud af Blodtørst og Grusomhed, som til forskjellige Tider ligesom Vulkaner ere vældede frem af Mørket, da vil man ofte see, at en sliq blodtørstiq Sang, der satte Mængdens flette Sympathier i Bevægelse, gik foran og dannede Følgeraabet, ved hvilket Partierne og de fordærvede Skarer samlede, naar de vilde beruse sig i deres egen Ryggesløshed, og naar Vanvidighed og Barbari vilde lægge de vanbellige Hænder paa det, der til alle Tider bør være Mennesket helligt.

Heraf maa det forklare, at en eller anden Sang, der danner et Udtryk for Mængdens Had og Forsølgelseshyst, i Hænder af Mar kan frembringe en uhyre Virkning, hvilken af senere Slægter, der ikke forstaae at sætte sig ind i den forsvundne Tidsstemning, neppe engang vil begribe. Saaledes finde vi blandt de Folkepoesier, Herder har sam-

let, en gammel Ballade, der virkelig synes udsprungen af et Slags dæmonisk Begejstring, og der har spillet en forfærdelig Rolle i Middelalderens Historie. Et lille christent Barn, saaledes fortælles det deri, bliver besnæret af en Jøde-
 kvinde, som løfter et blodrødt Hble i Beiret og dermed lokker Barnet til sig, hvorefter hun af Had til de Christne dræber det, osv.. Denne Ballade blev ofte sunget under de store Jødeforsølgelser, naar disse uhyggelige Mennesker bleve myrdede eller hidsede til Døde, ligesom en Hjort i Skoven hidses af Jægeren. Den vildblede Mængde troede uden Tvivl paa Sandheden af, hvad der i hiint Digt fortælles, og saaledes har denne forfærdelige Sang kostet mangfoldige af hiin forfulgte Folkeflamme Livet.

Men ikke altid behøves der et Digt som dette for at sætte Masserne i Bevægelse og for at bestyrke dem i deres Forvildelse; det kan ogsaa undertiden berikkes af en langt ringere Production, naar blot den indre Modtagelighed og Stemning hos Mængden er tilstede. Et Exempel herpaa giver blandt andre den bekjendte Sang: „Schleswig-Holstein meerrumschlungen“, der fra Musikens Side er temmelig maa-
 delig og fra Poesiens Side næsten slet, og der ovenikjøbet bærer Usandhedens Stempel paa sin Pande; thi de Lande kunne dog næppe kaldes „omslungede af Havet“, der hverken mod Nord eller mod Syd grænse dertil. Men dette agtede man ikke paa, Partihadet og den politiske Fanatisme søgte kun et Udtryk; Oprørets Tilhængere vilde ogsaa i Poesiens Verden have en Fane, hvorunder de kunde samle sig, de toge da

ti Talle med en flet Sang, da de ingen god kunde faae. Til deres Hensigter behøvedes den egentlige Poesi heller ikke, det raa Stof, blandet med visse høitrabende Stikord, der traadte istedenfor den virkelige Ideefylde, var Alt, hvad de trængte til. Det gaaer ofte ved slige Feiligheder ligesom med de katolske Madonnabilleder, det er ikke altid de bedst malede, der gjøre de største Underværker.

Hvis Digteren derimod gaaer en modsat Vej, hvis han ikke lader sig henrive af Dieblikkets forgængelige og urene Strømninger, men bliver sin høiere Natur tro, hvis han tillige, idet han aabenbarer, hvad der boer i hans eget Indre, med Begeistringens Sandhed og Kraft, og med Fuldendthed i Udtrykket, gengiver det, der bevæger sig i de ædlere og dybere Anders Bryst: saa vil han vistnok ikke altid vække Dieblikkets Sympathi, men han vil dog vinde det Publikum for sig, hvis Mæst, uagtet den vel i Begyndelsen kan overdøves af den stuiende og strigende Mængde, dog klinger længst ned igjennem Tiderne, efterdi den er Udtrykket for det Sande, det Uforgængelige i den menneskelige Natur.

For ogsaa at give et Exempel i denne Retning skal jeg nævne Ewalds berømte Nationalsang: „Kong Christian stod ved høien Mast“, i hvilken den rigeste Indholdsfylde forbinder sig med en forbausende Formsfuldendthed, hvorefter de store Tanker gennemføres med et saadant Mesterskab i Sproget, saa dette bliver deres aldeles tilsvarende Udtryk. Med hvert gjenkommende Niim, der falder ligesom et Meiselslag fra en sikker Mesters Haand, udarbejdes Formen endnu fuldkomnere,

indtil Alt staaer som et plastisk Billede for os, saa man føler, at Intet hverken bør lægges til eller tages fra. Indholdet er hentet fra Folkets drifligste Livsøpttringer og fra dets hjæreste Grindringer, Ideen er saaledes fremboret af Sandhedens Grund. Denne Idealitet er rigtignok meget forstjellig fra hiin uægte og usande, der bortskæder den reelle Eksistens som en Fjende, og der svæver liig en Spindeltråd mellem Himmel og Jord, uden at tilhøre hverken den ene eller den anden. En bedre Nationalsang har neppe noget Folk at opvise.

Meningen er dog ingenlunde, at den lyriske Digtnings Indhold bestandig, saaledes som det er Tilfældet i den ovenangførte Sang, skal være hentet fra Folkets allerhøieste og dybeste Interesser. Ligesaa tidt vil det, der ofte berører os i vort daglige Liv, det, der er os nærmest og bedst bekendt, ja selv det udbortes Ubetydelige, afgive Stof dertil, men i disse Tilfælde danner da den subjektive Indersigthed det Betydningsfulde. Alle de værlende Stemninger i Menneskets Bryst kunne, som sagt, blive Gjenstand for Lyriken; Sommer og Winter, Foraar og Efteraar, den frembrydende Morgen, Solnedgangen med sine brogede Skyer, de trækkende Fugle, de blinkende Stjerner, de dunkle Skyer, det hemmelighedsfulde Dæmringsstør, som Maanen udbreder, den truende Torden, den faldende Regn, ja selv Dugperlernes Glæde i Græsset, osv., thi alt dette kan jo frembringe Forandringer i den menneskelige Sjæl. „Digterne“, siger en bekendt Forfatter, og dette

gjelder da især om de lyriske Digtere, „bandre over Jorden, ligesom for at fornye Dyrtelsen af Menneskets ældste Guder, Stjernerne, Vaaren, Kjærligheden, Lykken og Frugtbarheden, Glæden og Sundheden.“ — Men ogsaa Sorgen og Ulykken finde her deres tilsvarende Poesi, ikke blot de glade, men ogsaa de veemodige og melancholske Grindringer, som Sjælen gemmer, finde her deres Udtryk. Den lyriske Digter sætter sig saavel ved Menneskets Bugge som ved dets Grav, han følger os baade i vor Jubel og i vor Smerte, ved alle Livets Fesligheder tager han sin Plads med, og det med Rette, thi han bidrager jo meer end de fleste Andre til at forædle og forhøje vor Nydelse. Iøvrigt vil neppe Noget fordrø, at jeg her skal opregne alle de Stemninger, som gennem Lyriken kunne finde deres poetiske Udtryk, thi dette vilde naturligtvis være en Umulighed. Men uagtet disse Stemninger ere uendelig mange, og uagtet de ofte verle, saa maa dog noget Bestandigt, Noget, der aldrig kan forgaae, saalænge Mennesker bygge paa Jorden, ligge til Grund derfor, thi ellers kunde de ikke saaledes, som det dog skeer, gennem alle Slægter vende tilbage. Dette til Grund Liggende, hvad vi kunne kalde Lyriken egentlige og rette Indhold, er vel det almindelige, det reent Menneskelige, det, der kan bringe Hjertet til at banke, Brystet til at svulme, Taarerne til at rinde eller Læberne til at smile, uafhængigt af Tid og Sted og af alle nationale Indskrænkninger, hvorunder det fremtræder.

Fra alle Verdenshjørner, fra de forskjelligste Følleslag og fra de fjerneste Aarhundreder høre vi saaledes Næster, hvori Menneftenes Higen og Tragten, deres Haab, deres Bængfler og deres Elftovsdrømme komme til Orde. Religionen, de gamle Minder, de gamle Heltesagn, Opoffrelse for Fædrelandet, Krigerfølelsen, Follenes Kamp, Seier eller Nederlag, deres Had imod Undertrykkerne, den troløse eller trofaste Kjærlighed, Egtelstebets verlende Kaar, Sorg ved Forældres, Søftendes eller Børns Død, Troen paa det Forunderlige, paa det vaagende Forsyn, eller paa en hemmelig tilftedebærende Glandeverden, fort alt det Væftentlige, det Subftantielle i Menneftets Brøft, fom Philofopherne kalde det, bidrager her til at fremkalde et Slags elementair Poesi, i hvilken det Nationale og Charakteriftifte danner Forftjellen, medens det almindelig Menneftelige danner den egentlige Kjerne, det levende Indhold. Det er rigtignok ikke fuldendte Kunftværker, der paa dette Stadium fremkomme, det er tidt kun fimple Markblomfter uden fynderlig Farvepragt; men til Graftning have de næften alle den oprindelige frifte Naturduft. Det er den indre, den uudviklede Poesi, hvorpaa vi her maae hefte vort Blik, Udførelsen er derimod ofte temmelig mangelfuld. Man kunde kalde det en Poesi før Poesien, men det digterifte Indhold er der dog, og uagtet den ufuldkomne Form mærkes det poetifte Hjerteslag derigjennem. Derfor gjør selv den meeft udviklede Culturdigtning meget vel i at slutte fig hertil; thi det er ved idelig at bade fig i diſſe Kilder, at den poetifte Ungdom beft holdes vedlige. Ja

enhver Digter, og fornemmelig den lyriske, maa, hvis han skal fortjene ~~Dette Navn~~ have beharet Noget af denne oprindelige Naturfriskhed, hvis Savn ingen Kultur kan erstatte. Dette var netop Goethes store Fortrin, at han ved Siden af sin sjeldne Dannelse og sit udviklede Formtalent, fremfor enhver Anden i sin Tid, var i Besiddelse af denne primitive Friskhed, og kun derved blev det ham muligt at naae den usædvanlige Høide, hvorpaa han som lyrisk Digter staaer.

Naturligvis vil hiin tidt kun halvformede Lyrisk, der allerede i og for sig er saa rig paa Emner og Motiver, endnu antage et mere broget Udseende, naar vi henvende vort Blik paa de Farvetilsætninger, hvormed den er blandet hos de forskjellige Folkestammer og Folkeslag og paa de forskjellige Stadier af deres Udvikling. Det falder af sig selv, at de Sange, der synges under Nomadernes Telte, have et andet Præg, end de, der synges i Hjerdyrkerens Landsbyer, at Bjergboere ville synge anderledes end Sletteboere, Jægere anderledes end Fiskere, de, der boe paa Hederne, anderledes, end de, der boe nærved Byerne og de store Handelsveie; de forskjellige Sykler og Naturforhold ville lede til forskjellige Tankebilleder og Anstuelser. Eftersom Culturen stiger, ville ogsaa de nye Næringsveie og Livsstillinger udøve deres Indflydelse, saaledes opstaae Bjergmandssange, Sømandssange, Soldatervisser, Haandværkersange, osv.. Men hvor stor end den Mangfoldighed er, hvilken paa forskjellige Veie kommer tilsyne, saa maa dog, som ovenfor er bemærket, hvis Poesien skal stee sin Ret, det almindelig Menneskelige, det,

der, til Trods for alle Tilfældigheder og for hver særegen Udviklingsproces, tilhører den hele Slægt, blive Kjærnen og hvad vi kaldte Hjerteslaget i det Hæle.

Heri ligger vel ogsaa Grunden til det bestandig tilbagevendende Phænomen, at Kjærligheden danner Midtpunktet i den lyriske Digtningsskreds, thi den er det, der fremfor alt Andet gjentager sig igjennem Slægterne. Denne vidunderlige Magt har indenfor Menneskehedens Sphære ganske den samme Betydning som Foraaret i det lavere Naturliv (jfr. Afhandlingen om den adhærerende Skjønhed); til den er det nemlig, at Slægternes Fornøjelse, Forryngelse og deres ydre Skjønhedsglands knytte sig, medens de mangfoldige Elstoves sange vorde dens hørlige Udtryk, ligesom Fuglesangen i Skovene er det hørlige Udtryk for Foraarets Herlighed og for Naturens Opvaagnen og gjensfødte Ungdomsliv.

At give nogen detailleret Inddeling med Hensyn til Lyriks Underarter, ligger udenfor disse Betragtningers Plan. Kun ganske i Almindelighed kan det bemærkes, at de Hovedretninger, hvorigjennem den hele Poesi udvikler sig, allerede her antydes. Dette har man ogsaa i den seneste Tid brugt som Grundlag for et Slags Inddeling, hvortil vi paa dette Sted kun ville henpege, idet vi dog forbeholde os med Hensyn til den dybere Motivering at gaae der egen Vej.

1) Lyriken kan være udadvendt, saa den ydre Verden ligesom Syner og Billeder svæve Digterens Sjæl forbi, hvorved da ogsaa Følelsen og Begejstringen maa være le-

vende, men dog saaledes, at de forbisvæbende Syner nærmest fængle Blikket, dette kunde man kalde den plastiske Lyrik. I denne Retning er det især, at Oehlenschläger, hvis Anskuelse var overordentlig stærk og mægtig, har skjenket os en Række af Digte, der høre til det Skønneste, nogen Litteratur kan opvise. Til denne Retning hører ogsaa den ældre Elegi, som just ikke behøver at være noget Klagedigt, men hvori dog den episke Betragtning tillige er gennemtrængt af Følelsen. Herfra gaaer Weien gennem Romancen ligeover i den episke Poesi.

2) Men Lyriken kan ogsaa være indadvendt, hvilket igjen viser sig paa to Maader.

Enten kan den stille Følelse i Sjælen danne det herskende Moment, medens den ydre Verden kun giver den fjernere Anledning, der bringer Sjælens Strænge til at vibrere; dette kunde man maaskee kalde den egentlige Lyrik. Hertil hører den store Afdeling af Digte, der især egne sig til Sang og til musikalsk Behandling. Billederne maae i disse Digte være letbentastede, saa de ligesom luftige Mandes Synner kunne bæres af Musikken, for hvilken den fuldtudarbejdede plastiske Lyrik næsten er for tung. Det Væsentlige er her snarere den Følelse, der ligger bag ved Billedet og skimtes derigennem, ved Billedet selv. I dette Slags Lyrik maa vistnok Goethe (der dog ogsaa har leveret fuldendte Digte i den plastisk elegiske Retning), betragtes som den nyere Tids største Mester.

Eller ogsaa kan den urolige Følelse, Lidenskaben og det stærke begejstrede Opving være fremherskende, dette

kunde man kalde den pathetiske Lyrik (hvorved da Begrebet Pathos maa bestemmes efter Sprogbrugen som Affect eller Lidenskab). Dertil kan man regne Hymnen, Oden, Ditthyrampen og i den moderne Poesi Krigssangen, ligeledes ogsaa Nationalsangen og tildeels Psalmen. De bedste af Ewalds og Schillers Digte, hvori man ligesom hører Begeistringens susende Vingeflag, der bærer Digteren til forhen ukjendte Øider, bør vel henregnes herunder. Dette Slags Poesi egner sig og som oftest for den musikaliske Behandling*), hvilket er Tilfældet med enhver lyrisk Digtning, hvori Følelsen har Overtægt over den plastiske Fremstilling. Ligesom den plastiske Lyrik nærmer sig til det Episke, saaledes nærmer den pathetiske Lyrik sig til Dramaet og i Særdeleshed til Eposangen i den græske Tragoedie. Dog maa denne Pathos, for i egentlig Forstand at blive dramatisk, undergaae en Omdannelse, der senere skal omtales.

Den første af disse Retninger grunder sig da fornemmelig paa Digtersynet eller paa Anskuelsen, den anden paa den stille Inderlighed og paa Følelsen, den tredie paa Lidenskab og den heftigere Begeistring. Dog falder det af sig selv, at intet af disse tre Momenter i noget lyrisk Digt ganske isoleret er tilstede; her tales kun om det, der i den ene eller den anden Retning er fremherskende. Især stærkt det ofte, at Hymnen eller Oden eller selv Ditthyrampen optager et episk Moment i sig, men kun som underordnet

*) Især passer her den forstærkede og flerstemmige Sang.

og paa Flugten, ligesom en Fugl, der fra oven af, idet den glider hen derober, betragter et Landskab. Omvendt kan ogsaa den plastiske Dyril af og til bevæges af Bidskabet, hvilket endog finder Sted i Romancen, uagtet denne dog vel maa henregnes til den episke Poesi.

Endnu gives der et Slags lyriske Frembringelser, som man kunde kalde Tank- eller Reflectionsdigte. Men disse kunne alene da finde en Plads i Poesiens vidtløftige Haller, naar de enten beaandes af Følelsen, eller legemliggjøres ved Anskuelsen, eller laaner Binger af Bidskabet, og de ville saaledes kunne henføres til en af de tre Hovedretninger, der ovenfor ere angivne. Det Samme gjelder vel ogsaa om de beskrivende Digte, thi den blotte Malen med Ord kan i og for sig neppe fortjene Navn af Poesi.

Om den individuelle dramatiske Pathos og om dennes Forhold til Digterens Subjectivitet.

I den lyriske Poesi udtaler Digteren, medens han gengiver, hvad han har oplevet i sit eget Indre, dog tillige middelbart, og mangen Gang uden selv at vide det, hvad der boer i mangfoldige Andres Bryst. I Dramaet derimod skal han personlig træde tilbage og med fuld Bevidsthed gengive ikke sine egne umiddelbare og directe Følelser og Interesser, men netop det, der sætter Andres Sind og Sjæl i Bevægelse; hvad han selv tænker og føler derimod, kan alene forsaavidt finde Vej til den Personlighed, han skal fremstille, som det falder sammen med, hvad ogsaa denne i en bestemt Situation tænker og føler. Men deraf følger ogsaa, at han kan komme til at udtale det, der ligger langt borte fra hans eget Væsen, ja endog det, der danner en fuldkommen Mod sætning dertil, naar den Charakter, han skal fremstille, ifølge sin Natur, og for at blive sig selv tro, fordrer dette. I Lyriken indtager Digteren Forgrunden, i det mindste forsaavidt et dramatisk eller episk Moment ikke er optaget med og træder stærkt frem i hans Digt, i Dramaet derimod indtager de fremstillede Personer Forgrunden, og Digteren træder tilbage,

saa han ikke sees eller umiddelbar mærkes. Om man nu ogsaa maa indrømme, at denne Bestemmelse ikke indeholder den fulde Sandhed, saa er dog saameget vist, at det ikke er Digteren selv, man i Dramaet søger, men en Anden, der som oftest er og maa være meget forskjellig fra ham, og at han, naar han meddeler os sin egen directe Afsigt, meddeler os det, der, hvor smukt det maa ske i og for sig kan være, dog her kun sjelden er paa sit rette Sted, og at han da tidt lægger Noget ind i Charakteren, der ikke organisk hører den til*).

Noget Lignende synes ogsaa at gjælde om den episke Fremstilling, men her er Digteren dog ikke saaledes skjult som i Dramaet, hvorfor han vel af og til kan ledsage Fremstillingen i det mindste med en eller anden Bemærkning, uden at dette falder udenfor Kunstværket. I Dramaet derimod staaer Charakteren alene, støttet til sin indre Natur, og skal, uden synlig Hjælp fra Digterens Side, udtale, hvad der boer i dens Sjæl, og hvad der bestemmer dens Handlinger. Skarpest mærkes i denne Henseende Forskjellen imellem de to Digtningssarter, naar man sammenligner de i sig selv indeftuede Personligheder i en gammel islandsk Saga med Charaktererne i det egentlige Drama. Selv i de meest poetiske af hine Sagaer ere Charaktererne, som bekendt, i høi Grad tillukkede, det er, ligesom deres Følelser endnu ikke vare staaene for Tungebaandet; Ordet er med Strengthed holdt tilbage, saa det kun er undtagelsesviis og

*) En Undtagelse finder Sted i Komœdien (jfr. nedenfor).

hvorende, naar der kommer en Funke frem, som røber, hvad Sjælen ruger over. Man mærker kun, at et Uveir trækker op paa visse halvsfulte Tegn, paa en Stillehed, der ligner den, som ogsaa i Naturen følger med et opstigende Tordenveir. Det mere eller mindre fyldige (pathetiske) Udtryk, der i Dramaet gaaer foran for Handlingen og angiver den, er enten ganske tilbagetrængt eller i høi Grad forstøret og indsnævret. Desto nødvendiggere er det da, at Digteren selv staaer ved Siden af den Personlighed, han fremstiller, og at han supplerer, hvad denne, ifølge sin indesluttede Natur, ikke selv kan eller vil udtale. Derfor er han som oftest temmelig udsørlig, naar det gjelder om at beskrive en Charakter paa anden Haand; en saadan Beskrivelse gives foreløbig og som Indledning næsten hver Gang, naar en betydelig og forhen uljendt Personlighed skal fremtræde, for at vi strax kunne have Noget at holde os til, hvoraf en saadan Characters paafølgende Færd kan begribe. Med andre Ord Tankens Udtryk falder sammen i eet Moment med Handlingen, medens Digteren foreløbig giver, hvad der er nødvendigt for at vejlede Tilhørerne. Men dette kan han ikke gjøre i et Drama; her gjelder det, om Charakteren selv kan udtale, hvad der boer i dens Indre. Derfor kan den ikke i Dramaet saaledes indslutte sig i sig selv, som i den islandste Saga. Tværtimod, Ordet er nu vorden en Magt, som den ikke bør give Slip paa; thi gennem dens egne Udladelser, uden directe Hjælp fra Digteren, skulle vi forstaae, hvorledes Handlingen

med Nødbændighed fremspringer af Sjælen. Disse Udbrud, gennem hvilke den Sjælestemning og den Retning i Billeden blive synlige, hvori Charakterens tilkommende Færd har sin Grund, kunne vi, forsaavidt de fremtræde med tilbørlig Energi, med Forbehold af nedenfor at bestemme Begrebet nøiere, kalde den individuelle eller Charakterens Pathos.

Heri ligger den egentlige Vanskelighed for Enhver, der vil benytte de store Gmner og de, som det synes, ypperlige dramatiske Momenter i de gamle islandste Sagaer som Stof til et virkeligt Drama. Enten maa man da oplukke de i Sagaerne strengt tillukkede Charakterer og udfolde den Pathos, der hemmelig er gjemt i dem, men derved tilintetgjør man det for denne Digtningstreds Eiendommelige, den halvskjulte Poesi, der netop er det meest Tillukkende deri, og slaar saaledes Islænderne selv ihjel. Eller ogsaa maa man lade de pathetiske Momenter udfoldede, og da slaar man Dramaet ihjel, og kun den ydre Handling bliver tilbage, medens der lægger sig et Taageslør over det Vigtigste, over de indre bestemmende Motiver. Saaledes gjelder det her mere end ved de fleste andre Foretagender: Incidit in Scyllam, qui vult evitare Charybdin. Dog kan der neppe være nogen Tvivl om, hvilken Vel Digteren, hvis han vælger et saadant Gmne, maa gaa; thi det Vigtigste i et Drama er dog altid, at det i Sandhed og i sit Væsen skal være dramatisk, men dramatisk kan det aldrig blive, dersom Charaktererne ikke selv udfolde det Væsentlige, hvad der bestemmer deres Handlinger.

Allerede tidligere have vi henpeget til et Slags Pathos, der ogsaa kan findes i den lyriske Poesi. Vi toge da dette Begreb i den udvidede Betydning, som Sprogbrugen hjemler, og forstode derved det stærke udvortes Udtryk for store almeengyldige Interesser og mægtige Lidenstaber*). Uagtet der nu ogsaa i Dramaet, som vi siden skulle see, gives et Slags Pathos, der har en mere almindelig Natur, saa er dog den sædvanligste dramatistiske Pathos den specielle, den, der udspringer af Charakteren selv. Enhver Charakter, i hvis Indre dybe og mægtige Interesser ere tilstede, har saaledes eller kan i det mindste have sin eiendommelige Pathos, men deraf følger dog ikke, at alle de Ytringer, hvori Charakteren gjør sig gjeldende, nødvendig skulde være pathetiske, kun naar det Væsentlige og Hærfende og, som man vel kan lægge til, det indenfor visse Grænser Berettigede i Sjælen saaledes med Magt trænger sig frem paa Læben, saa vi deraf forstaae Charakterens tilkommende Handling og Hærd og erkjende den indre Nødvendighed deri, kun da kommer Charakterens sande Pathos for Dagen**).

Imidlertid gives der vægtige Autoriteter i den æsthetiske Literatur, der, som det lader, have fulgt andre Bestemmelser med Hensyn til dette Begreb, end de, der ovenfor er fremsatte. Ifølge Schillers Fremstilling beroer saaledes

*) Pathos betyder, som bekendt, ikke blot Lidelser, men ogsaa Følelse, Affect, Lidenstab, undertiden ogsaa lidensabelig Handling.

**) Hr. nedenfor, hvor dette næiere skal omtales.

det Pathetiske oprindelig paa en Kamp mellem den pøysiste (vel ogsaa den moraliske) Lidelse og den aandelige Magt, der midt i Lidelsen bekræfter sit Herredømme. Fremstillingen af den blotte Lidelse (Pathos i lavere Betydning) er uædel, siger han, og kan i og for sig ikke blive nogen Gjenstand for Kunsten, men som underordnet Moment, som Middel, er den af Bigtighed. Den sandkelige Side af Mennesket maa gribes dybt af Lidelsen, thi kun derved faaer man det rette Maal for den Kraft, som er istand til at hæve sig derover. Det er netop Feilen ved den franske Tragoedie, bemærker Schiller, at Lidelsen ikke er skildret dybt nok. Lidelsen er et uestergiveligt Vilkaar for den høiere Pathos, men den er dog ikke det sidste Maal, det Pathetiske bliver først æsthetisk, forsaavidt den aandelige Naturs Magt over den pøysiste Smerte kommer tilsyne.

Hertil bemærker Bischer, at dette kun er den negative Form for det Pathetiske, men der gives ogsaa en positiv Pathos, hvor Natursiden i Subjectet understøtter den sædelige Kraft. Exempler herpaa finde vi hos Schiller selv i hans „Jungfrau von Orleans“, i hans „Wilhelm Tell“ osv.. Bischer minder om Luthers mægtige Brede, hvori den sandkelige og den sædelige Kraft gaar Haand i Haand. Ja man tør vel paastaar, at det netop er det sædvanlige hos Helsteindividerne, at Aanden og Naturkraften virke i Forening.

Men Schiller bliver ikke staaende ved den ovennævnte Bestemmelse, og han corrigerer sig til en vis Grad selv, thiøndt han dog aldrig kommer ud over det negativ Pathes

tiste. „Det er paa ingen Maade i æsthetisk Henseende nødvendigt,“ siger han, „at den høiere Natur hos den Enkelte skal seire, tværtimod kan det Gænge tidt egne sig allerbedst til æsthetisk Behandling, hvori det Omvendte fleer. Thi den høiere Naturs Overvægt kan ogsaa bekræftes derved, at den Skyldige føler sig ulykkelig og elendig ved sin Skyld. Angeren kunde aldrig faae Magt, naar der ikke i Forbryderens Indre var en ubestikkelig Følelse af Ret og Uret, der gjør sig gjældende mod Selvfjærlighedens stærkeste Interesser, og det er netop Beviset for, at Sædelighedsloven er den høieste Domstol i den Skyldiges Bryst, høiere end Alt, hvad han ved sin Brøde har bundet, at Nydelsen deraf, ved Bevidstheden om at have trodset denne Domstol, blandes med den bitterste Tilsætning.“

„Det kommer altsaa ikke saameget an derpaa, om en Charakter er god eller slet, ja den slette kan endog være den meest brugbare, men derpaa kommer det an, at det høiere Princip fleer sin Ret*). Med andre Ord, den æsthetiske Interesse beroer ikke derpaa, at en Charakter handler ret, kun paa Muligheden af at handle ret. Men denne Mulighed ligger i enhver stærk Yttring af Frihed og Villiekraft, og hvor Digteren træffer denne, der har han

*) Her er Schiller kommen nær til den vigtige Sandhed, at enhver endelig og altsaa eenfibig Stræben meer eller mindre er i Uret mod den høiere Magt, som han dog, ifølge sin Begrænsning indenfor det Kantiske System, blot sætter som noget Subjectivt i Menneskets Indre, uden at erkjende den objectivt i Gudsdommen selv.

fundet en hensigtsmæssig Gjenstand for sin Fremstilling. Dette er Grunden, hvorfor Digteren ogsaa kan vælge en slet Charakter til Helt; thi det samme Maal af Kraft, der er nødvendigt til det Gode, fordres ogsaa tidt, naar der skal være Conseqvens i det Slette. Den Lasterfulde begynder at interessere os, saasnart han maa vove Lykke og Liv for at sætte sin onde Villie igjennem. Og heri indeholder den æsthetiske Dom mere Sandhed, end man almindelig troer,“ siger Schiller til,“ thi det koster kun den consequente Forbryder et eneste Omflag, en eneste Seier over sig selv, for at anvende al den Villiekraft paa det Gode, som han før ædslede paa det Onde. Deraf kommer det, at vi tidt støde den halvgode Charakter med Uvillie fra os, medens vi følge den slette med gysende Interesse. Selv Miltons Lucifer“, siger han paa et andet Sted, „tvinger os, da han første Gang seer sig om i Helvede, sit tilkommende Opholdssted, ved sin Sjælestyrke til Beundring: „Nædsel, jeg hilser Dig,““ udbryder han, „og Dig, underjordiske Verden, og Dig, dybeste Helvede! Modtag Din ny Gjest, som kommer til Dig med et Sindelag, som hverken Tid eller Sted skal forandre,““ osv.*).

Jeg har efter nøie Overlæg opholdt mig noget ved Schillers Betragtninger over det Pathetiske, da det synes, som han, trods den snevre Betydning, hvori han tager Ud-

*) Schiller „Ueber das Pathetische“, jfr. „Ueber das Vergnügen an tragischen Gegenständen“ og fl. St., jfr. Wiskers Aesth. Iste Th. § 110.

trøffet, dog tilsidst nærmer sig til den Bestemmelse, der ovenfor er givet; thi naaer den æsthetiske Pathos fornemmelig er støttet paa den høiere aandelige Kraft, saa kan man vel ogsaa sige, at den er støttet paa en Magt i Sjælen, der indenfor en vis Kreds er berettiget, og hvoraaf man kan forstaae Charakterens Handling og Færd.

Iøvrigt maae vi ikke glemme den Sandhed, som de nyere Æsthetikere (først og fornemmelig Solger) have udviklet, at Ideen, naar den indtræder i det jordiske Liv, ogsaa behestes med Støvet's Mangler, at selv den, som synes at have meest Ret, dog aldrig har ganske Ret, at den, der vil det Gode, dog kun eensidigt og ufuldkomment kan gjenneføre det, at han, idet han griber en enkelt Idee af den store sammenhængende Kreds og nu ligesom sætter Alt paa dette ene Kort, endog mod sin Villie, naar han vil gjenneføre sine Planer, maa krænke mange Slags Interesser, som dog ogsaa have deres Berettigelse, hvorefter selv den, der efter almindelig menneskelig Maalestok synes ædel og ophøiet, bliver skyldig for den høieste Domstol. Men ifølge heraf maa da ogsaa enhver sand Pathos, der aldrig ganske kan løsrive sig fra Sjælens øvrige Indhold, være behestet med den Indskrænkning, under hvilket det Enkeltvæsen lider, fra hvem den udgaaer. Thi vel skal det Pathetiske være et Udtryk for det Væsentlige, for det til en vis Grad Berettigede i Mennesket, men da dette dog ogsaa lider under den menneskelige Begrænsning, saa maa tillige den Eensidighedens Misvirkning, den Tilfætning af Uret selv midt i den høieste

Het deri antydes, hvorfra Ingen ganske kan frigjøre sig, og som ~~netop~~ ~~li~~ ~~allerlettest~~ ~~over~~sees af den Personlighed, hos hvilken den gjør sig gjældende.

Da Uret og Skyld saaledes aldrig ganske kunne fjernes fra nogen menneskelig Charakter, i det mindste naar den, med Kraft skal gribe ind i Handlingens Verden, og da det her stedse kommer an paa en Relation, paa et Meer eller Mindre, saa maa man give Schiller Het deri, at ogsaa den Onde, ja selv den faldne Dæmon, kan have sin Pathos; thi ogsaa hos ham kan der findes Noget, der, midt i den forfærdelige Uret, i og for sig har et Slags Berettigelse, den stærke, ubøielige Villie f. Ex., den mægtige Videnskab og Sjælekraft, der laaner Udtrykket Energi, og der var en bedre Sag værdig.

Hertil maa endnu føies, hvad Schiller siger om den Høielse, som det Pathetiske efter hans Mening bestandig forudsætter, at det maa sees og mærkes, at Bedkommende føler Lidelsen; og hvad der er en Selvfølge, den høiere og overmægtige Sjælekraft maa ogsaa sees og mærkes. Heraf er det klart, at den dramatiske Pathos ikke kan være stum, men at den maa finde sit stærke Udtryk igjennem Ordet.

Dog er det ikke altid nødvendigt, at denne Udtalelse skal indtage nogen stor Bredde, undertiden kan Virkningen netop derved stige, at Ordet er kort og ligesom sammentrængt paa en Kaardespids; thi derved bliver Aandens Høihed og Styrke tidt endnu mere anstuelig; et Par Ord kunne her veie mere end tusinde. Men vel at mærke,

Modsetningen maa heller ikke mangle. Ordet maa ogsaa til sin Tid, og naar Situationen og den naturlige Følelse fordrer det, udstrække sig videre. Et af de meest storartede Exempler i denne Henseende findes i Begyndelsen af *Aschylus's* „fængslede Prometheus“. Medens Fængslingen foregaaer, og saalænge Hephaistos med de to Dæmoner ere tilstede, har Prometheus og tvinger Smerten tilbage; selv da de, for at fæste ham til Klippen, hamre Malmtilen ind gennem hans Bryst. Denne Tausked giver ganske vist et mægtigt, ja næsten colossalt Billede paa Gæddens Seier over Lidelsen. Men dette stumme Moment er egentlig blot ophøiet, den dramatiske Pathos mærkes endnu ikke, eftersom Udtrykket mangler. Først da Hephaistos og Dæmonerne forlade ham, kommer den rette Pathos frem, da aabenbarer den forhen skjulte Følelse sig udvortes i en fyldig og vildtstrømmende Klagesang, hvis Virkning vistnok uendelig forhøies ved den foregaaende Tausked. Begge Modsetninger supplere hinanden, ved Hjælp af den stumme Følelse og ved den tilbagestrængte Pathos alene kan Dramaet umulig løse sin Opgave^{*)}.

Såaledes ere vi da ogsaa her (rigtignok med en bestemt Begrændsning) komne til det samme Resultat, hvortil

*) Den fuldkomne stumme Pathos, hvis den skal fortjene dette Navn, kan alene aabenbare sig i det mimiske Udtryk. Den hører da snarere hjemme i Maler- og Billedhuggerkunsten, eller i Balletten og i Skuespilskunsten end i Poesien, i det mindste forsaavidt Digteren ikke ganske vil lade Skuespilleren gjøre fyldest for, hvad han selv burde præstere.

vi kom under Betragtningen af den lyriske Poesi og dens Virkninger. Den Grund, hvorpaa baade Lyriken og den høiere dramatiske Pathos hviler, er noget Bæsentligt i Menneskets Bryst, Noget, der, uagtet det kun i et givet Moment, og som oftest mere eller mindre behestet med Gensidighed, gjør sig gjeldende, dog grunder sig paa det Substantielle, paa det, der uagtet Slægter, Individer og Nationer veksle, dog aldrig kan tabe sin Berettigelse.

Men nu gik vi tillige ud fra og maae fremdeles fastholde den Paaastand, at Digteren i Dramaet ikke skal gjengive sine egne Tanker, sin egen Følelse og Villie og overhovedet ikke sin egen directe Pathos. Han skal vende sig bort fra sit eget Liv, sin egen Sorg og Glæde, sin egen Længsel og Smerte, sin egen Stræben og sine egne personlige Interesser, for at gjengive det Liv, den Sorg og den Glæde, de Interesser og den Stræben, der rører sig i Andres Bryst. Migtignok skal han saaledes fremstille noget Bæsentligt, hvori han ogsaa selv har Rod og Deel, thi da det tilhører den hele Menneskehed, saa tilhører det ogsaa ham; men han skal dog tillige fremstille det, gennemtrængt og farvet af mange Slags Tilføjninger i den fremmede Natur, der befinder sig i ganske andre concrete Forhold, og der har et ganske andet Maal for Die og ganske andre Midler at raade over end han selv, og oveniøbet maa alt dette (hvad der i den dramatiske Pathos aldrig bør

glemmes) sættes i bestemt Forhold til Villiekraften og den deraf udspringende Handling.

Thi vel er det saa, at ogsaa den lyriske Digtning dreier sig om de væsentlige Interesser og de bevægende Magter i Menneskets Bryst, og at den saaledes ogsaa har sin Pathos, men dog bliver denne almindelig staaende indenfor Følelsens og Anstuelens Grændser, og selv naar den af og til (som i Krigsangene) opfordrer og opmuntrer til Handling, saa ligger dog Handlingen selv udenfor Digtet. Andledes er Forholdet i Dramaet, thi her er det nærbærende Moment født af det foregaaende og svangert med det kommende, hvoraf da den ovenfor fastsatte Bestemmelse med Nødvendighed fremgaaer, at den dramatiske Pathos, medens den udtaler det væsentlige Indhold, der i Diebliffet raader i Subjectet, tillige directe eller indirecte skal angive dette Forhold til Fremtiden. Med andre Ord, den skal vise os det indre Hjulværk, der enten fremskynder eller forhæler Handlingen eller forandrer dens Wei, eller i det mindste gjør dens Gang og dens Sammenhæng med vedkommende Character anstuelig. At nu enhver sliq Pathos, ifølge den Gensidighed, hvormed den er behestet, maa fremkalde en Pathos i modsat Retning, der ogsaa fører til Handling, saa Slag og Tilbageslag betinge hinanden, det følger ligeledes af Dramaets Natur, og deraf afhænger det Heles Udvikling og endelige Afgjørelse.

Derimod er det aldeles utilstrækkeligt, om der ogsaa er en rig ydre Forvikling tilstede, ja om ogsaa den ene

Handling kastes op paa Theatret efter den anden, naar de indre Magter i deres concrete Sammenhæng, ved hvis Conflict Handlingen og dens Bei bestemmes, ikke tillige træde frem af den Taage; bag hvilken de i Livet selv som oftest ere skjulte. Thi der er en Række af forbundne Led fra den Stund den hemmelige Tanke undfangedes i Sjælen, til det Dieblis, da Handlingen træder frem i det fulde Dagslys, og da det forkyndes fra Tagene, der tidligere hvilede i Lønkammeret. Men denne Forbindelse vil aldrig ret begribes, naar ikke hele den sammenhængende Kjede, der fastknytter den ydre Handling til de indre Sjælebevægelser, bliver fuldkommen synlig og anskuelig. Dette sker fornemmelig igjennem den dramatiske Pathos, hvori vi høre Bultanens Røst og lære at kjende dens Bei i Dybet, længe før den bryder aabenbart frem. Indirecte kan selv den negative Pathos, forsaavidt den er et Udtryk af den Beslutning at bære Lidelsen med Kraft og Værdighed, bidrage til at bestemme Handlingens Gang og Retning.

Det synes nu vistnok ikke at være nogen let Opgave, der her stilles til Digteren, og dog kan man sige derom, som om alt Andet, hvad Geniet i sine lykkelige Momenter virker, at det Vigtigste, hvad der hører til Opgavens Løsning, enten kommer af sig selv i Begeistringens Stund, fordi Muserne hviste det til Digteren, eller at Løsningen er ham umulig. Ikke desmindre fordres der ogsaa Øvelse og mangesidig Eftertanke dertil; thi kun det Høieste kommer af sig selv i et lykkeligt Dieblis, alt det Øvrige, der dog ogsaa

hørt med til det Heles Virkning, naaes kun ved den al-
 derligste Anstrengelse, der ikke eftergives Noget, og hvorfra
 da heller ikke Geniet kan unddrage sig. Foreløbig er det
 nødvendigt, at Digteren skal have oplevet meget, at han skal
 have optaget en heel Verden i sig, at han skal besidde det
 skarpe Blik, der trænger igjennem Overfladen ind i Sjælens
 Inderste. Men Hovedsagen bestaaer dog deri, at han kan
 sætte sig saaledes ind i de fremmede Personligheder, saa
 han kan tænke med deres Tanker, og tale med deres Tun-
 ger, og saa han kan roquere med sit Væsen og glemme, ja lige-
 som afføre sig sin tilfældige Personlighed, for som en fri-
 gjort Aand at virke i en ny og høiere Kreds.

Rigtignok lader det, som om den lyriske Digter under-
 tiden gik frem paa samme Wei, thi ogsaa han benytter jo
 tidt Dialogen, ogsaa han synes af og til at afføre sig sin
 sædvanlige Skikkelse for at underkaste sig et Slags For-
 vængling. Saaledes see vi i flere af Goethes Digte (og
 disse høre meget ofte til hans allerstjønneste), at han kom-
 mer frem under forskjellige Forklædninger, snart som Hyrde,
 snart som Jæger, snart som Vandringsmand osv.; men dog
 kunne disse verende Klædebon snarere betragtes som blotte
 ydre Charakterdragter, hvori Digterens sande Person og hans
 egen directe Videnskab ere let at gjentjende. At han her
 fremtræder under den dramatiske Maske, bør da vel i de
 fleste Tilfælde betragtes som en siebliffelig Beg, thi han
 har ikke til Hensigt ret længe at skjule sig derunder. I
 den dramatiske Fremstilling derimod bliver det virkelig Alvor

med Charakterforvandlingen, og for denne Alvor danner netop de pathetiske Momenter det stærkeste og vægtigste Udtryk*).

Nu synes det rigtignok, som der er en lettere Bei, der fører til det samme Maal. Digteren kan, istedenfor at give Charakterens Pathos, give sine egne Reflectioner over Charakteren, hvorved han dog just ikke behøver at træde saaledes frem, som i den episke Digting; thi han kan lægge sine Bemærkninger i Andres Mund, og dog kunne Tilhørerne derved faae den nødvendige Veiledning. Men uagtet Reflectionen, som vi siden skulle see, ingenlunde ganske er udelukket fra Dramaet, saa kan den dog aldrig erstatte de pathetiske Momenter; thi her gjelder det netop om, at Charakterens egen Aand, ligesom et Lynglimt, naar Leiligheden er der, skal slaae igjennem den ydre Omgivning, saa vi ved Hjælp af det pludselige Lys, den selv udbreder, kunne see de Veie, den vil gaae.

Det fortjener da ikke Navn af Pathos, om vi ogsaa erfare, hvad der boer i et Menneskes Bryst, og hvad der bestemmer hans Handlinger, naar dette meddeles os som et toldt Referat; det maa tværtimod, hvad ovenfor tidt nok er antydnet, udtale sig med al den Magt og Styrke, uden hvilke de dybe Bevægelser i Sjælen vilde savne deres rette til-

*) At disse Charakterernes stærkeste Livsyttringer, dog tillige indirecte betinges af Digterens egen Livskraft, skal ingenlunde negtes, iøvrigt vil den Møbsigelse, der her synes at opstaae, snart nærmere blive undersøgt.

svarende Udtryk. Uden Energi gives der ingen Pathos, af en mat Sjæl kan ingen kraftig Handling udgaae, see vi ikke den mægtige Videnskab, saa troe vi heller ikke paa dens Virkninger. Til noget Vignende sigter vel ogsaa Schiller, naar han advarer imod at lægge Betragtninger i de talende Personers Mund, som kun den kolde Tilstuer kan anstille. „For denne Feil,“ lægger han til, „er neppe nogen af vore ære Tragoedier fri, dog var det den franske Tragoedie forbeholdt at hæbe den til Regel“^{*)}.

Men der gives ogsaa et Slags rhetorisk Pathos, der ingenlunde indskrænker sig til at være et blot Referat, og hvori Dramaets Helte og Heltinder i en pragtfuld Declamation, og ligesom i deres bedste Søndagsklæder, stræbe at indvirke paa Publikum. — Et slikt ziirligt udarbejdet Foredrag, der dog ikke er udsprunget af Charakteren og af Situationen, men der har den bestemte Tendens at vinde Tilhørerne, er, hvor veltalende det end kan synes, let at stjelne fra den ægte i Charakteren grundede Pathos; thi denne vil blot med Sandhed og Energi udtrykke, hvad der rører sig i det Indre, og her kan et dristigt henkastet og stjødsløst Udtryk være langt at foretrække for det ziirligste Foredrag, der med rhetorisk Omhu er lagt til Rette. I dette Slags Pathos gjelder det fornemmelig derom, at det kommer frem, hvad denne Charakter med sit bestemte Indhold, med al sin Fylde, men ogsaa med sine Feil og sin Begrændsning, i

^{*)} Schiller, „Ueber die tragische Kunst“.

Overeensstemmelse med sin inderste Natur, i den givne Situation ~~har at sige, l. og dette~~ skal siges i en hensigts-
svarende Form, saa det vorder et mægtigt og levende Ud-
tryk for de herskende Interesser og den herskende Villiekraft
i Charakterens Bryst, og hverken meer eller mindre. Hvad
Sjælen ruger over i Eensomheden, naar den ikke tænker
paa nogen Tilhører, eller hvad Videnskaben i sin vilde
Hensynsløshed udtaler, med alle de pludselige Spring i
Tænkerne, med alle de afbrudte Billeder, som vidne om,
at der er en mægtig Bølgegang i Sjælens Indre, hvilken
ogsaa har meddeelt sig til Udtrykket, alt dette, og dette
alene, skulle vi mærke og fornemme. Alle rhetoriske Floskler
derimod, al den Poesi, der Intet har at gjøre med Per-
sonerne eller med Handlingen, om den saa blændede Til-
hørerne med den vidunderligste Glimmerpragt, med tusinde
lysende Pailletter, heftede til Dictionens Overflade, alt dette
maa netop allermest i slige Momenter fjernes, thi det til-
hører ikke den sande, men den falske Pathos.

Til den falske Pathos bør det vel ogsaa henregnes,
naar Digteren, fordi han ikke paa anden Maade kan for-
klare og motivere en eller anden Handling, som han vil
fremtvinge, nedlægger en Pathos i en Personlighed, som
man, efter dennes tidligere Optræden, ikke burde vente; eller
naar han blot mægter at sætte en eller anden Stræng i
Bevægelse i Charakterens Indre, men ikke er i stand til i
et mægtigt Moment at sammentrænge den hele concrete

Ragtfulde, hvoraf Handlingen med Nødvendighed frem-
springer. www.libtool.com.cn

Under samme Bestemmelse henfalder ogsaa en stor Del af det, som man betegner med Navnet „smukke Steder“, i det mindste maa man betragte alt Sligt med Mistro. Hvis nemlig Digteren virkelig har fremstillet en saadan Enkeltighed som Noget, der skal gjelde uafhængigt af det Øvrige som et Heelt for sig, hvorved det da ofte kommer til at staae som en eenlig Dase i en stor Sandørken, saa viser denne Færd unegtelig, at han befinder sig paa en Afvei. I det sande Drama er Intet uafhængigt, Intet afrevet eller enestaaende, thi, som sagt, det nærbærende Moment indeholder det kommende i sig og er en Affødning af det foregaaende. Deraf følger, at Intet bør træde ud af Handlingen eller stille sig fra Charakteren som Noget, der hviler i sig selv alene og vil tiltrække sig Opmærksomheden paa egen Haand.

Derfor er det ogsaa en farlig Sag, naar Digteren i Monologen, hvori det Pathetiske, der bestemmer Handlingen, netop allerrenest og allerklarest kan træde frem, vælger uafhængige og indenfor deres Kredse afrundede lyriske Former, hvorved det foregaaende Metrum brydes; thi derved ribes, i det mindste fra Formens Side, det Enkelte udaf sin Sammenhæng og forvandles til et for sig selv bestaaende lyrisk Digt, i hvilket da som oftest en lang Række af klingende Rime bidrager til at fremhæve og isolere det Hele, og altsaa til at stemple det som et i sig selv Betydning smukt Sted.

Underleedes maa dette dog bedømmes, naar der, som i det græske og spanske Drama, hersker en eiendommelig Stil, hvori Versemaallet ofte verler, og hvori altsaa slige Enkeltheder ikke bryde Formen, men netop ere i Harmoni med det Hele. Det Samme gjelder ogsaa om Shakespeares Dramaer, hvori det saakaldte blanc-verse (den urimede fremfødte Jambe) meget tit afbrydes af Prosa; thi her staar det Metriske paa det enkelte Sted heller ikke som nogen Modsatning til det Hele, men anvendes som oftest med Skjønsmhed og sikker Takt af Digteren som et Middel, der understøtter og udbortes betegner den indre forhøiede Stemning.

„Men,“ kunde man spørge, „er det virkelig saa, at Dramatikeren skal opgive sin egen Personlighed, og at han skal glemme sig selv i sin Fremstilling, og kunde man ikke snarere med Føie paastaae, at han netop skal erindre sig selv, og at den dramatiske Pathos netop er det høieste Udtryk for denne Selverindring? Thi det er jo dog tilsidst fra Digterens Aand, at det Hele udgaar, og hvis ikke denne i fuld Virksomhed er tilstede deri, hvorfra skulle da Personerne faae deres Liv, Dramaet sin Beaandelse, og Compositionen sin Sammenhæng og sin fuldendte Form?“

Dette have vi nu vistnok aldrig villet negte, og det ligger jo allerede i den Fordring til Digteren, at han i sit Indre skal have optaget en heel Verden, hvilken han vel i sit Drama forsaavidt løslader, at dette nu synes at bestaae ved sig selv som et uafhængigt Hele, men oprindelig udgik det

jo dog og fik sit Liv fra ham. Thi det er jo kun sine personlige Interesser udenfor Kunstværket, han skal glemme, sin directe Lyrik og sin umiddelbare Pathos, han skal give Afkald paa, eller rettere, han skal ombøje denne sidste, saa den kan gjensødes som den indirecte Pathos, der passer for Dramaet og dettes Charakterer. I sin synlige Digterpersonlighed skal han forsvinde, for som det skjulte og oplivende Midtpunkt at virke gennem det ny Medium, han nu har valgt sig, og hvori han bør være den besjælende Aand. I sit inderste Væsen altsaa, med hele sit høiere Liv, med hele sin intensive og potensfere Subjectivitet, med Alt, hvad han har erfaret, seet, følt, oplevet og optaget i sig, maa han være tilstede; men alle hans udenfor liggende Interesser, selv om disse ere af poetisk Natur, og selv om de ellers ere fuldt berettigede, alle disse maae, saalænge han virker som dramatisk Digter, forsvinde og udslettes af hans Erindring, som om de ikke vare til. Det gaaer her med Digteren ligesom med Midtpunktet i en Cirkel, det er sammentrængt i et matematisk Punkt, altsaa strengt taget ikke synligt, og dog er dette Punkt det Bestemmende, til hvilket det Hele maa henføres, og uden hvilket Cirkelen aldrig kunde blive til, ja ikke engang tænkes.

Den Fordring, som her stilles til den dramatiske Digter, er jo ingen anden, end den, der stilles til den objective Kunstner (ja til det hele høiere Liv) i Almindelighed. Kunstneren skal glemme sine sædvanlige Interesser og forsvinde i sit Kunstværk, men idet han gjør dette, saa bør han ikke desmindre

vel ikke i sin dagligdags Personlighed, men dog som en skjult aandelig ~~Magt~~ ^{Magt} ~~være tilslædt~~ ^{tilslædt} med al den Højdøm og Fylde, han har optaget i sin Sjæl, i al sin skabende Virksomhed, med al den Kraft, Kunst og det tekniske Mesterskab, han har erhvervet, men dog saaledes, at han ikke længere fordrer nogen Opmærksomhed for sig selv, men kun for sin Fremstilling, ved Siden af hvilken han, hvis han virkelig er en Kunstner og ingen blot Virtuos, ikke blot forsvinder, men ogsaa bør ønske og med al Magt bør arbejde paa at forsvinde.

Naar da den Fordring tidligere blev stillet til Digteren, at han skulde glemme og opgive sit med Tilfældigheder beheftede Jeg, saa var det naturligviis ikke Meningen, at han tillige skulde opgive sin høiere Subjectivitet, eller det, der danner den egentlige Kjerne i hans Væsen; thi det er netop fra hiin høiere Subjectivitet, at Kunstværket faaer sit Liv og sit Hjerteslag, der hos den Ene kan være varmere og fyldigere end hos den anden, men som aldrig ganske maa savnes. Der er en Klangbund i Digterens Indre, som kaster Tonerne forstærkede tilbage; den kan være mægtigere, mere fuldkommen bygget hos den Ene end hos den Anden, men mangler den, da vil det Hele blive toneløst og klangløst og uden dybere Virkning.

„Men,“ kan man endvidere indvende, „er nu denne høiere Personlighed bestandig tilstede, saa maa der jo dog ogsaa være Noget i den, der tilhører Digteren som Enkelt-

velen, og hvorved han, uagtet al den Strengbed, hvormed han hengiver sig til Objectet, maa kunne adstilles fra enhver Anden." — Ogsaa dette bør vistnok indrømmes, og derved er det Forhold betinget, hvori Charaktererne og disses Pathos staae til den saakaldte Stil. „Til Stil i høiere Forstand," siger Vischer, „fordres der, at et mægtigt Subjekt i flydende Technik gennemtrænger en heel Verden, saa der ingen Strid bliver mellem den behandlede Gjenstand og Behandlingen, og saa alt Smaaligt og Sønderrevet er fjernet, og Alt gennemtrængt af Mandens Kraft" *).

Allsaa er det endnu ikke nok, at den dramatiske Digter kender de Magter, der sætte Menneskesjælen i Bevægelse, at han raader over en usædvanlig indre Rigdom, at han som Mester har tilegnet sig den Færdighed, der betvinger Stoffet osv., men man skal tillige, uagtet Digterens Personlighed aldrig maa gjøre sig gjeldende paa Objectets Bekostning, mærke en mægtig Individualitet, hvilken, idet den vender sig bort fra sine øvrige Interesser og med Selvfornægtelse hengiver sig til Fremstillingen, dog som høiere Natur vinder sig selv tilbage og viser et bestemt Physiognomi.

Da Charakterernes Liv nu saaledes har sin dybeste Grund i Digteren, saa er det en Selvfølge, at den Kraft, hvoraf han er i Besiddelse, stærkest maa komme tilsyne i de pathetiske Momenter, thi disse ere jo netop Culminations-

*) Vischer Aesth. 3ter Th. § 527, jfr. § 529.

punkterne for dette Liv*). Med andre Ord, den forstærkede Lidenstabs fordrer et forstærket Udtryk, et forstærket Sving i Talen, et malmfuldt Sprog, der sødes i Sjælens Dybder, og ligesom af sig selv med Magt trænger sig frem paa Tungen, og det gjelder da, om der er det Bæld i Digterens Sjæl, hvoraf alt dette kan fremkomme. I disse Dieblitte vil det især mærkes, om hans Anskuelse er levende, om hans Følelse er stærk og varm, om Charakteren er opfattet i sin Dybde; og overhovedet, om det er en kraftig eller en mat Digtersjæl, der virker igjennem den. Da er det fornemmelig, at Geniets Lynglimt flaae igjennem og pludselig blive synlige, medens den ringere Natur vil vise sig i sin Ufmagt; thi her kan ingen Rigdom i Stoffet og i den ydre Opfindelse, ingen technisk Færdighed, ingen Kløgt eller blot Virtuositet eller routineret Behændighed i det mindre Vigtige bøde paa den væsentlige Mangel, paa Mangelen af en stor og mægtig Subjectivitet.

Denne Mangel paa en stor Subjectivitet og paa en derfra udgaaende mægtig Pathos mærkes næsten bestandig i det moderne franske Drama, hvori man dog ikke saa sjelden sporer et betydeligt Talent, megen Kløgt, megen Letthed og Virtuositet i Dialogen, et sikkert Blik med Hensyn til Theatrets Fordringer, en lykkelig Jagttagelsesøvelse og en let henkastet Crigtignot (som oftest kun slizzeret) Charakter-

*) Naar der i denne Afhandling tales om Pathos, uden videre Tillæg, saa menes naturligviis bestandig Charakterernes eller den individuelle Pathos.

tegning, hvilke Egenstaber have gjort disse Stykker til et Slags Nøddendighedsartilleri i det mindste for de Theatre, hvis Opgave det blandt Andet er at give en stor Mængde aarlige Forestillinger. Dog bliver det franske Drama som oftest staaende indenfor en bestemt Maneer, der høist kan være berettiget i en indskrænket Selskabskreds, men der sænker al Ret, naar den gaaer udenfor den. Derimod kan man neppe tillægge det nogen Stiil i høiere Betydning, thi dertil fordres først og fremmest en stor Verdensanskuelse, der da ifølge sin Natur ikke kan være fængslet indenfor et snævert Selskabsliv og bildet i dens Feil og Fordomme, og desuden en inderlig Besjæling og Beaandelse og en deraf følgende Magt og Malm i Udtrykket, der har sit Udgangspunkt fra en mægtig Personlighed, uden hvilken den i Sandhed store og fuldendte Stiil ikke kan være tilføede.

Man finder undertiden Værker, der i mange Henseender synes at staae høit, der ere holdte meget objectivt, der heller ingenlunde ere indholds- eller ideeløse, men over hvilke der dog hviler en vis Kulde, saa vi ikke kunne have den Glæde deraf, som vi, efter den omhyggelig udviklede Objectivitet, skulde vente. Dette kommer vel deraf, at det høiere Hjerteslag, den subjective Varme, uden hvilken Ideen ikke kan fremtræde med det rette Liv kun er svagt tilføede. Dette svagere Hjerteslag hænger igjen sammen med en Mangel af Kraft i Digterens egen Personlighed, men uden denne Kraft kunde det vel være, at han saaledes fortabte sig i Objecterne, at han aldrig meer fandt sig selv igjen.

Det er ofte gjentaget, at man, under Læsningen af de store græske Tragikere, aldeles ikke lærer dem selv eller deres egen Charakter at kjende, efterdi de ganske ere skjulte bag den objective Fremstilling. Dette er fuldkommen sandt, naar der spørges om Charakterernes umiddelbare Ytringer og om det velende af Tilfældigheder betingede Lys, hvori de i Hverdagslivet vise sig. Spørger man derimod om det begejstrede Opving i Charakteren om den høiere Personlighed, da maa hiin Paastand betydelig indskrænkes. Hvo gribes ikke, naar han læser et Værk af Æschylos eller Sophokles — hvis han ellers kan gribes ved den ægte Storhed — af det mægtige Vingeslag, af den malmfulde og sammentrængte Diction, af den høie fra Sjælens Jæderste udbældende Pathos, som, uagtet den aldeles passer til Handlingen og de fremtrædende Heltens Natur, dog maa have sit Udspring fra en dyb og mægtig Digteraand, som, skjøndt vistnok kun middelbart gennem de handlende Personer, holder det Hele oppe høit over Prosaens Sphære. Ja hvo føler ikke tillige, at der er en subjectiv Forskjel mellem de to Digteres Mandsretning, idet den Eine hendorages af sin stærke Genius mod en vildere gigantisk Fortid, medens den Anden, der dog ogsaa følger sin Natur og sin Genius, maaflue udvikler en mindre colossal Storhed i det Enkelte, men udbreder et fuldere og mere harmonisk Lys over det Hele.

Fæste vi vort Blik paa de betydeligste nyere Tragikere, da vil Forskjellen mellem dem være endnu mere iøjensfaldende,

hvilket er en ligefrem Følge af det fordybede Sjæleliv, og af den overbægtige Udvikling og Betydning i det Allersindste, som hver Enkelt ved Christendommen har faaet. Betragte vi da først og fornemmelig Shakspeare, saa ville vi, uagtet al den Selvforglemmelse, hvormed han hengiver sig til Fremstillingen af sine Charakterer, dog tillige mærke den Kraft og Storhed i Udtrykket, den Sikkerhed, der bestandig ligesom træffer Sømmet paa Hovedet, den oversprudlende Rigdom af Billeder og Synner, den Kæthed i Tegning, den grandiose Foragt for det Ubæsentlige, den høie Verdensanskuelse, som dog tillige er forenet med dyb Deeltagelse i Menneskenes Vel og Bøe, den eiendommelige Blanding af Alvor og lunefuld Spøg og Humor, hvorved denne Digter stiller sig fra enhver anden, saa man kan kjende ham imellem Tusinde. Men hvorfra stulde alt dette komme, hvis det ikke tilsidst var grundet i Digterens inderste Væsen og eiendommelige Natur?

Vende vi os nu fra ham til Schiller, saa skimter man selv gjennem dennes meest objective Skildringer et ganske andet Digterphysiognomi. Man fornemmer endnu en høi, men tillige en mere eensidig Alvor, en Kraft, en Gedigenhed, en Strengthed i Dictionen, der næsten minder om en gammel Homer, en selsom Dunkelhed i Coloriten, som om det Hele ikke var malet med Farve, men tegnet med Luft, eller snarere som om det (hvad jo ogsaa tidt fandt Sted) var digtet om Matten. Alt dette udgaar dog vel ogsaa fra en for ham eiendommelig Personlighed, som han, uagtet al den

Selvfornegtelse, hvormed han i senere Aar opoffrede sine egne Sympathier ~~til og Antipathier~~ for det, han skulde fremstille, dog ikke kunde skjule eller omdanne. Naar man tager alt dette i Betragtning, da kan man først forstaae den kjælle Yttring af Buffon, som saatidt har været angrebet af dem, der ikke forstod den: „Mandens Stil, det er ham selv“ *).

Men da nu Dramatikeren, ligesom enhver anden Kunstner, dog først og fornemmelig tilhører sin Tid og sit Folk, og da det er derfra, han nærmest henter den Indholdsfylde og den Nidgdom, han siden aabenbarer gennem sine Værker, saa er det en Selvfølge, at han, forsaavidt hans Kunst tilslader det, bliver den naturlige Repræsentant for denne Tid og dette Folk, hvis aandelige Væsen igjennem ham tildeels har fundet sit Udtryk. Ifølge heraf vil den Enkeltes Stil udvide sig, saa den ogsaa kan betragtes som tilhørende den Tid og det Folk, hvis Aand og hvis dybeste Interesser udtale sig derigjennem, saaledes kan der da ogsaa være Tale om en Stil, der er Udtryk for en heel Tidsperiode.

Efter som nu selv de mægtigste Kunstneraander, uagtet de, ifølge det Foregaaende, kunne betragtes som et Slags Incarnationer, hvori Tidernes bedste Kræfter have

*) De efterfølgende Bemærkninger over Stilen kan jeg ingenlunde saaledes tilegne mig selv som det Foregaaende, men jeg har dog udviklet dem paa min egen Vis. Som Supplément til det Hele kunne de vanskelig undværes; isørigt paa de ikke blot paa den dramatiske Digter, men paa enhver Kunstner i Almindelighed.

jamlet sig og vundet et forhøiet Liv, dog, ligesaa lidet som andre Mennesker, ganske kunne frigjøre sig fra Endelighedsens Indskrænkninger, saa ville de heller ikke, naar Tiden er fordærvet og forkeert, undgaae til en vis Grad at smittes af denne Fordærvelse og Forkeerthed. Et slaaende Exempel i denne Retning giver blandt Andre Aristophanes, der, hvor ibrigt han end kæmpede for den gamle Tugt og de gamle Sæder, dog ved mange Leiligheder viser, at han selv ikke var gaaet fri for de senere Slægters Vanart, saa han neppe vilde have indtaget nogen særdeles opbyggelig Plads imellem Mændene fra Marathon og Salamis, som han saa høit anpriser.

Men naar nu Tidernes Forkeerthed gaaer saavidt, at ogsaa Skjønheidsandsen er forvansket og fortrængt af en falsk Smag, der hersker overalt baade i Hytter og i Palladser, da vil selv den fremragende Kunstner, idet han ikke blot paavirkles af, men tillige, som sagt, staaer som et Slags Incarnation af den omgivende Verden og dennes Kunstudvikling, trods alle sine Fortrin, vanskeligt undgaae ogsaa at blive, hvad han nødigst vilde, en Repræsentant for en synkende Smag og en synkende Stil. At man endnu her har Ret at tale om Stil, følger ligefrem deraf, at Kunstneren staaer som et levende og mægtigt Udtryk for den Kunstudvikling, der hersker i en heel, om ogsaa fordærvet Tid, hvilken han har til Baggrund og paa en Maade ogsaa til Undskyldning; thi under slige Forhold kunde han vanskeligt, hvor begabet han ellers var, blive til Andet end

det, hvortil han blev. Som Exempel ville vi blot nævne de berømte franske Tragicere, hvilke man tidnok, ligesom Lessings Dage, i denne Retning har angrebet. Ganske uden Spor af Udartning i Stilen er heller ikke det spanske Drama (Calderons og hans Efterfølgere), trods al den Poesi, det indeholder. Naar man derfor i vor Tid vil undskyde Anvendelsen af den directe Lyrik i Dramaet dermed, at dette ogsaa findes hos Calderon, og at Digteren blot har sat sig ind i hans Stil eller Maneer, som man fra et andet Synspunkt kunde kalde det, saa bliver der endnu Spørgsmaal om, hvorvidt denne Stil eller Maneer er fuldt berettiget, og om ikke Lyriken her af og til gjør sig gjeldende paa Steder, hvor den ikke i sin Umiddelbarhed hører hjemme, og paa den objective Fremstillings Betsøstning*).

Før vi slutte disse Betragtninger, skyldte vi vore Læsere i det mindste i Korthed at berøre det Spørgsmaal, om der ogsaa hos de komiske Charakterer kan paavises et Slags Pathos, og hvis dette Spørgsmaal besvares med Ja, da at henpege til de Betingelser, der her nødvendig maae fastsættes.

Tager man Pathos i den Betydning, hvortil Sprogbrugen nærmest henpeger, og betragter den som et blot Ud-

*) Naar den individuelle Fortjærlighed, de individuelle Interesser, Vaner, eller Egenheder gjøre sig gjeldende paa Objectets Betsøstning, da pleier man ellers at kalde dette Maneer i slet Betydning. Men naar en saadan slet Maneer gaar i det Store og bliver Udtryk for de forterte Interesser og Vaner i en heel Tid, saa kan den vel ogsaa, som Andre alt have bemærket, kaldes en slet Stil.

tryk for en mægtig og levende Følelse og for de Tankter, der udspringe af et Bebegget Sind, da vil det vistnok ikke falde vanskeligt at opvise Exempler derpaa ogsaa i de Udbud, hvorigjennem de komiske Charakterer aabenbare deres Bæsen. Hvis derimod Taler er om den høiere, den egentlig æsthetiske Pathos, om den, der ikke blot er et Udtryk af Affect eller Lidenstabs, men der tillige er betinget af noget Substantielt og tildeels Berettiget i Menneskets Bryst, saa maa Ebaret betydelig modificeres, eftersom de Interessener, som directe sætte den komiske Personlighed i Bevægelse, ingen egentlig sand Berettigelse have, og da det netop er noget Uvæsentligt, der her vil indtage det Væsentliges Plads. Vel at mærke, vi tale paa dette Sted kun om de Charakterer, som man i streng Forstand kalder komiske, om dem nemlig, der handle med fuld, naiv Selvtillid, uden mindste Anelse om, at denne dog maaskee kunde beroe paa en Støffelse.

Det naiv Komiske grunder sig fornemmelig derpaa, at Bildfarelsen bilder sig ind at have Ret, at Daarsklaben troer at være i Besiddelse af den stærkeste Forstand, og at den vil staae som Repræsentant for den høieste og modneste Visdom selv da, naar den har naaet Topunktet af sin Forleerthed. Dette skal nu under Fremstillingen vorde klart og anstueligt for os Andre, medens dog den komiske Charakter fremturer i sin sikkre Selvtillid og bestandig troer sig taldet til at sidde paa den høie Hest, og til at føre det store og afgjørende Ord, netop der, hvor den allermindst er

Stemmeberettiget. Forstanden kommer da her kun indirecte til sin Seier (omtrent ligesom Mathematikeren, naar han beviser en Sætning ved at godtgjøre den modsattes Uholdbarhed), idet den Uforstandiges urimelige Færd under det Heles Udvikling bestandig træder stærkere frem, saa vi ligesom kunne tage og føle paa hans Forkeerthed og gribe den med Hænderne, indtil omsider i Katastrophen det fulde Tilbageflag fra Sandhedens Rige kommer, hvorved den indbildte Wiisdom vistes bort som en Røg, fulgt af en uendelig Latter, der kun er det ydre Udtryk for Mandens Syn paa og klare Anskuelse af det Forkertes Intet.

Nogen nærmere Bestemmelse af det Komiske kan her vanskelig gives, da dette vilde føre os altfor langt bort fra vort Maal, imidlertid er saameget vist, at der, hvor klart end vi Andre see det Modsatte, dog hos den komiske Person selv findes en virkelig og fuld Overbeviisning om, at det, han lever og virker for, er det Sande og det Rette. Han troer paa sig selv, paa sin Forstand og sin ufeilbare Wiisdom med et Slags fanatisk Sikkerhed, og han forbædres bestandig meer i denne Tro, saa at han i sin Selvtillid, ikke frygter for at paatage sig Byrder, som langt overstige hans Kræfter, i den faste Mening, at han nok skal kunne bære dem, og saa han, uden at kjende sine Fødders Svagbed, vover sig ud paa den farligste Glatiis, i den fulde Forviisning om, at han bedre end nogen Anden skal vogte sig for Fald, indtil Katastrophen endelig kommer og riser ham ganske det Modsatte.

Men naar nu denne Tillid til en indbildt Dygtighed og Kløgt, denne ~~klippesafte~~ **Forbisning** om egen Useilbarhed kommer frem med al den Id, som Videnskabten giver, med al den Fylde og Kraft, som den uroffelige Tro meddeler, naar den tillige understøttes af al den spidsfindige Dialektik, som netop den forterte Tænkning ikke saa sjelden har at raade over, og hvormed den hos den Paagjældende nedslaaer enhver Tvivl om hans Useilbarhed: saa maa dette i det mindste med Hensyn til ham gjælde for sand Pathos; thi han troer jo dog derpaa, for ham, paa hans subjective Standpunkt, bliver Stimmeth til Virkelighed, og uagtet den er grundet paa et Selbbedrag, saa vorder denne Stinvirkelighed dog Udtrykket for den herskende Magt i hans Sjæl, der, saavidt hans Villie faaer Lov til at raade, bestemmer hans Handlinger og den Kredss af Forestillinger, hvori han bevæger sig.

Med andre Ord, Indbildningen om egen Dygtighed maa nødvendig fremkalde et Slags paa denne Indbildning bygget Pathos, der vel kun er et Skin af den ægte, men gennem hvilken dog Sjælen kan udtale sig med den samme Overbeviisningens Kraft, som gennem hiin. En saadan Skinnets Pathos er ogsaa den, der allerbedst egner sig for den komiske Person, hos hvem Indbildningen træder i Virkelighedens Sted, saa han netop der mener at handle med den høieste Wiisdom, hvor han allerstærkest følger sin bagvendte Natur og alleridrigst løber med Liiimstangen. Saaledes kan der hos de komiske Charakterer i det mindste være Tale om et Slags uegentlig Pathos (en Pathos i mindre

streng Forstand), der forsaavidt ligner den egentlige, at den er støttet paa ~~Overbeviisning~~, at den leder til Handling, og at den hverken mangler Opving eller Flugt. I denne Henseende kan man ogsaa her anvende det Billede Jean Paul bruger om den komiske Digter i Almindelighed, hvilken han sammenligner med Biæderen (*merops apiaster*), en Fugl, der fliger med Hovedet nedadvendt og med Hale-spidsen i Beiret, og der dog saaledes, skjøndt med bagvendt Flugt, dristig hæver sig mod Himlen.

Disse to Arter Pathos danne nu rigtignok, med Hensyn til deres Grund og Væsen, en fuldkommen Modsetning indbyrdes, og dog kunde det være, at den Art deraf, der er bygget paa Forkeerthed og Bildfarelse, eftersom Daarskabens Rige neppe nogensinde vil uddøe paa Jorden, var Udrykket for en Drivkraft, der virker ligesaa mægtig, som den, der udspringer fra de væsentligste Interesser i Menneskets Bryst.

Det er en Selvfølge, hvis intet fremmed Element skal optages med i det komiske Charakterbillede, at enhver Pathos maa holdes borte, der sætter vor Sympathi eller Antipathi i stærk Bevægelse. Dersom ikke dette iagttages, da vil den aandelige Frihed og Ligevægt forstyrres, som er nødvendig for at glæde sig ved Daarskabens Leg, for med Lyst at følge den paa alle dens Veie, og for med Klarhed at gennemskue den, til Trods for alle de Phaser og Forklædninger, bag hvilke den undertiden skjuler sig. Thi hvis det faaer Udseende af, at Sagen bliver til Alvor,

hvis der er Fare paa Færde, hvis den komiske Charakter trues af nogen virkelig Ulykke, saa Medlidensheden vækkes, da er det forbi med den komiske Nydelse. Det Samme er Tilfældet, naar Daarstaben antager større Proportioner, saa den forvandles til virkelig Banvid, thi da vækkes ikke blot Medlidenshed, men ogsaa Gysen og Forfærdelse. Ligeledes tilintetgjøres den komiske Lust, naar en Charakter saaledes forurettes og mishandles, at den moralske Indignation fremkaldes. Thi ved alt dette forstyrres det stille Hænblik i Sjælen, hvori de komiske Verdensbilleder maae have Fred til at afspeile sig, hvis de skulle opfattes og anstues i deres Reenhed. Ogsaa heraf bliver det da klart, at den komiske Pathos aldeles ikke vinder i Kraft ved at støtte sig til nogen sand og berettiget Indholdsfylde eller Gehalt; den er tværtimod saaledes stillet, at dens Virkning (alt Andet sat lige) netop stiger i samme Forhold, som den sande og berettigede Indholdsfylde forsvinder, hvortil den dog efter vedkommende Characters Mening netop skulde støtte sig.

Imidlertid gives der ogsaa en anden Klasse af Charakterer, der spille deres Rolle med i den komiske Verden, og om hvis Pathos der da ligeledes kan blive Spørgsmaal. Det viser sig ikke saa sjelden — hvad der alt fra gammel Tid er taget til Indtægt af Digterne —, at en Personlighed med fuld Beridthed gjør sig til Organ for det Komiske. Dette er netop Tilfældet med Shakespeares Clowns, med de lystige Tjenere hos flere Forfattere, med Molieres Scapin, med Holbergs Jesper Oldsur osv. Disse Personer vide

meget godt Bested saavel om deres egen, som om Andres Naragtighed, men de befinde sig netop ganske vel derved. Sa hvis de have det rette indvortes Kald til deres Gjærning, saa hengive de sig med Glæde dertil og udøve den med en Art af Genialitet og føle sig da først i deres rette Element, naar Naragtigheden feirer sine høieste Triumpher. Det er derfor ikke saameget for at hjælpe Andre (dette er tidt kun den udvortes Anledning), men meget mere af reen indvortes Lyst, at de overlade sig til deres Luner og lystige Indfald, og drive den forborneste Leg baade med sig selv og Andre. De tage gjerne Narrelappen over deres Skuldre og svøbe sig med stor Fornøjelse ind deri, naar blot de Andres Forkeertbed og Naragtighed ved samme Leilighed kan komme for Dagen. Dersom dette nu gaaer i det Store, saa at en slig Personlighed driver sin Leg med hele Verden, hvori den da, eftersom den har et aabent Die baade for sine egne og for Andres Latterligheder og Svagheder, først og fremmest tager sig selv med, saa fører dette ligesvem over i det Humoristiske, forsaavidt som dette indenfor den komiske Verden kan udvikle sig*).

At nu saavel det komiske selvbevidste Lune som den komiske Humor maa have sin Pathos, det falder af sig selv, eftersom de herskende Magter i Sjælen ogsaa her kunne skabe sig et energisk Udtryk, hvori de aabenbare deres Na-

*) At der ogsaa gives en tragisk Humor, der ligeledes har sin Pathos, derfor behøves vel neppe andet Beviis, end blot at henpege til Shakespeares Hamlet.

ture og Bæsen og vise sig som det, der bestemmer Characterens Handlinger. Ja da det i dette Lune og denne Humør tillige dog er eller kan være noget Berettiget, saa maa det indrømmes, at ikke blot en uegentlig og paa Skinnet grundet, men ogsaa en høiere og paa Sandhed bygget Pathos her, uagtet alle Characterens Indstrænkninger, kan gøre sig gjældende. Vi behøve vel neppe at anføre Exempler; de findes i stor Mangfoldighed, og Shakespeares Falstaff, der saa tidt er omtalt af Ufihetikerne, staaer ogsaa i denne Retning som en Typus, som aldrig endnu er overgaaet.

Naar de bevidste og ubevidste komiske Characterer træde i indbyrdes Conflict og deri udvilde deres Pathos, da hævder Komødien sig — hvis ellers en virkelig Genius her har faaet Lov at raade — til sit egentlige Toppunkt, og da er det vel ogsaa, at den af Holberg omtalte festivitas (eller Gaieté, som han ogsaa kalder det), især kommer til Herredømmet, hvilken han anseer som Sjælen i det komiske Drama, og hvorpaa han selv i sin Jakob von Tybo, i sin Ulysses von Ithacia, i anden Act af den Stundesløse og paa flere Steder har givet saa slaaende Exempler.

At der ogsaa hos den komiske Digter kan findes en stor Stiil, derom vil der vel neppe blandt Kyndige være nogen Meningsforskjel; thi ogsaa her kan en mægtig Subjectivitet, der hersker over en heel indre Verden, uden i mindste Naade at være i Strid med Fremstillingen, udtale sin Eiendommelighed i en fuldendt Form, saa at Subjectets fulde Hjerteslag midt i den objective Niddom umistjendelig

fornemmes. Som en uobergaaet Stilist i den komiske Retning, kan Aristophanes nævnes; thi midt i de caricerede Verdensbilleder, han fremstiller, mærker man dog det mægtige og forbyrne Vingeslag af Digterens egen Hand. Hos de nyere Mestere træder en saadan overmægtig Subjectivitet, der er i fuldkommen Harmoni med det Hele, og der bæres af en sliq flodende Technik, kun sjelden frem. Shakspeare danner dog ogsaa her en Undtagelse, thi uagtet hans Technik ingenlunde er saa udarbejdet som den græske Digters, og uagtet han sjelden gaaer i sine Komoedier er fri for Maneer, saa bør det dog ikke miskjendes, at hans høieste komiske og humoristiske Fremstillinger bære Præget af en storartet Stil.

Om den almindelige dramatiske Pathos og om Tidernes Indflydelse derpaa.

Ved Siden af den Pathos, der nærmest har sit Udspring fra Individet, gives der et andet Slags, der har en mere almindelig Charakter. Dette Slags Pathos danner ligeledes derved en Modsatning til den, der er særegen for de enkelte Personligheder, at den ofte antager et mere lyrisk Eving. Dog er det ikke Digterens directe Følelse, der saaledes skaffer sig Lust, han maa tværtimod ogsaa her vende Blikket bort fra sine egne personlige Interesser, for at gjengive, hvad der passer til det bestemte Dramas Indhold. Hvis man da vil kalde dette Lyrisk, saa bliver det dog en Lyrisk, der er ombøiet ifølge Dramaets Natur, og kun derved kan den, uagtet sit nære Slægtskab med den subjective, undertiden ogsaa med den episke Poesi, fortjene Navn af dramatisk Pathos. Dette gjelder i det mindste for det alvordige Drama, thi hvad Komoedien angaaer, saa tager den sig, ifølge sit eiendommelige af det subjective Lune meer afhængige Bæsen, ogsaa i denne Henseende større Friheder.

I den antike Tragoedie træder netop denne Pathos med stor Følge frem, det er den, for hvilken Choret danner det væsentlige Organ. „Choret er det Almindelige,“ siger Hegel, „den umiddelbare Bevidsthed om det Rette. Det er det Substantielle i den sædelige heroiske Tid, der har sin Rod i Folket ligeoverfor den individuelle eensidige Pathos hos de Handlende. Choret er neutralt, det handler ikke, men sætter kun Gjenstanden for sin egen Viisdom, de ideale, sædelige Magter imod de Handlendes Energi. Det er den umiddelbare Sædelighed, der ved sin ubevægede Ligevægt er sikket mod de frygtelige Collisioner, hvortil Handlingens Energi fører*).“ — Denne Mening deles i det Væsentlige af de betydeligste nyere Æsthetikere. „Choret sammenknytter Handlingen med de evige Sandheder,“ siger Wischer, „dog,“ lægger han uden Tvivl med Rette til, „gjengiver det ogsaa den empiriske Tilskuers Følelse i idealiseret Form.“ Choret, er efter Solger, Repræsentant for den hele Slægt, det deeltager ikke i Handlingen, men holder Idéen oppe ved Hjælp af den mæglende (vermittelnde) Reflection. Disse Bestemmelser indeholde vistnok i flere Tilfælde Sandheden, men dog trænge de til at modificeres, thi man har her, som det synes, snarere betragtet enkelte fremtrædende Momenter, end heftet sit Øie paa det til Grund Liggende, hvoraft alt det Øvrige betinges.

*) Hegels Werke, zehnter Bd., dritte Abth. S. 545—48.

For det første maa det erindres, at Choret i de forskellige Tragedier er sammensat af de Individer, som, efter deres Stilling og Forhold paa den naturligste Maade kunne tænkes at omgive de Handlende, og at det, ifølge heraf, staaer snart i et fjernere, snart i et nærmere, snart i et afhængigt, snart i uafhængigt Forhold til Hovedpersonerne. I Philoktetes bestaaer saaledes Choret af Sømænd, der ere Neoptolemos underordnede, og der i Et og Alt ere rede til at følge hans Befalinger, disse kunne vanskeligt udtale sig med den Frihed, som Choret i Oedipus i Kolonos, hvilket bestaaer af Mænd, der ere aldeles uafhængige af den gamle, blinde, fordrøvede og i Bettlerskikkelse omvankende Konge. De gamle Borgere, der danne Choret i Antigone, staae dog vel ogsaa i et andet Forhold til hende, end f. Ex. Jomfruchoret i de Syv mod Thebe til sin Konge Oteolus osv..

Dernæst er det heller ikke ubetinget sandt, at Choret er neutralt og staaer udenfor Handlingen. I Oeschylos's Eumenider tager Choret, der er sammensat af Eumeniderne selv, ikke blot Parti mod Drest, men det er netop dem, der drive Handlingen frem, og der i Conflicten med Athene og Apollon repræsentere de i ensidige sædelige Interesser hildede og for dem virkende Magter, medens de synes blinde for den anden Side af Sagen, i det mindste inden Athene og Apollon have vundet dem tilbage indenfor deres tilbørlige Begrænsning. I Choephorerne af samme Digter opmuntrer Choret ikke blot Drestes til at tage Hævn over hans Moder, men det

sørger ogsaa for, at *Egisthos*, ligeimod *Klytemnestras* *Dusle*, møder *Drestes*, uden at være omringet af Vagt, hvorved han da selv giver sig i sin Fjendes Haand. I de Benfaldende dannes Choret af Danaiderne, og dog er det netop deres *Willie*, der bestemmer Handlingen, medens det tillige er om dem, den hele Handling dreier sig. I *Philoktetes* og *Lias* (begge af *Sophokles*) er Choret saaledes afhængigt af en af de Handlende, at det vel nødes til at tage Parti og, saavidt muligt, at befordre hans Interesser. Hos *Euripides*, hvis Autoritet man dog ikke i ethvert Tilfælde kan sætte sig ud over, tager Choret ligeledes af og til Parti, dette finder netop Sted i *Iphigenia i Tauris* og i *Hekabe*, der begge høre til *Euripides's* bedre Stykker.

Hegel omtaler det som en blot ydre Tilfældighed, at Choret har sin Oprindelse fra *Dionysos*festerne, men saaledes tør man dog vel neppe see bort fra den historiske Jordbund, af hvilken baade Tragoedien og Komoedien ere opvorede. Det Sande er uden Tvivl, at *Dionysos*festerne allerede gave Anledning til et Slags dramatisk Fremstilling, før det virkelige Drama udviklede sig. Fra Begyndelsen af betragtedes *Dionysos* som et Slags Natursymbol, og det var Naturens Kredsløb, dens tilsyneladende Lidelser, Død og Undergang og dens Gjenfødelse til et nyt Liv, der i hans Stjebne fremstillede. Lidt efter lidt tabtes den symboliske Betydning af Sigte, og han blev betragtet som en personlig lidende Gud, hvis Forfølgelse, Undergang og Død nu bleve Gjenstanden for den højeste Deeltagelse. Denne Deeltagelse fandt sit Ud-

trof i et Slags Chorsange, der vare Dithyramber af tragisk Art, og hvor Sorg og vild Begeistring vare blandede. Enhver Naturcultus pleier, som den orientalske Gudsdyrkelse ofte har viist, at fremkalde en saadan Begeistring, men sjelden var denne større end under Dionysosfesterne, hvilket ogsaa paa en naturlig Maade af Druernes Virkninger lader sig forklare. Snart blev nu det Sandkelige et Billede paa Mandens Liv, hvorfor Dionysos betragtedes som Begeistringens Gud og delte Parnasset med Apollo. Undertiden anvendtes lignende Chorsange til at forherlige en eller anden af de Heroer, der meest vare blevene prøvede i Lidelse. Paa denne Maade var Tragoedien med sit Chor allerede her i Anlægget tilstede. — Chorsangen selv blev saavel i Indhold som i Form udviklet gennem en Række af udmærkede Digtere, ligetil Pindar iberegnet. Saaledes fandtes den af Tragikerne, der greb og formede den paany efter deres Diemed. Dog blev der endnu Meget tilbage, som mindede om den ældre Lyrik. Men det Sædvanligste, som Chorsangen, saalænge den græste Tragoedie blev sig selv tro, kom til at udtale, det var Deeltagelse og høi Beemod under Anskuelsen af store Heltenaturers Kamp, Sorg og Undergang. Forresten var ogsaa den tragiske Chor, som ledsaget af Musik og Dands, hvilket mindede om dens lyriske Udspring*).

Men et andet Moment maa heller ikke glemmes, thi

*) Hr. K. O. Müller, *Gesch. der gr. Lit.* 2ter Bd., S. 24—75 o. fl. St.

det kunde være, at det væsentlig var i det mindste ligesaa vigtigt, som det ovenfor nævnte. Det græske Chor havde ogsaa sin naturlige Forudsætning i det græske Liv. Den betydeligste Tid af deres Liv tilbragte Grækerne, paa Sydbøernes sædvanlige Wiis, udenfor deres Huse. Dette gjalt vel ogsaa om deres Høvdinger, Helte og anseeligste Mænd. Disse indeslattede sig i Heroernes og i Fristaternes Blomspringstid vel sjelden ret længe i Husenes Indre, men paa Torvet kunde man see dem, i Folkeforsamlingerne og i Epidfen for Krigshæren; med andre Ord, Grækernes Liv var offentlig. Men deraf fulgte ogsaa, at Folket som Tilskuere samlede sig om sine hvitstaaende Mænd, og at den offentlige Mening og Stemme dengang ganske anderledes gjorde sig gjeldende, end i de senere Tider, hvori Fyrsterne indeluktede sig i deres Paladser, gennem hvis Mure hiin Stemme vanskeligt kunde trænge, og hvori de omgave sig med et Hof og en Livgarde, der holdt Folket borte.

Da nu Dramaet skal give et vel idealiseret, men tillige i sin Grund sandt Billede af Livet, saa var det en Selvfølge, at ogsaa denne Side af det græske Liv (dets Offentlighed) maatte optages med i de theatraiske Fremstillinger. Saaledes blev Choret paa Theatret Folkets Repræsentant, der tildeels fik sin ideale Skikkelse derved, at alle de tilfældige Nygter bleve fjernede, medens kun de Følelser, som den klare Anskuelse af Handlingen maatte fremkalde, bleve tilbage og udtaltes i den meest fuldendte Form. Dog maa man huske, at Choret, ifølge sine Sympathier og Antipathier, ikke altid

kunde være ganske upartisk, at det var hildet i sin Nationalitet i sin Tro, og at det overhovedet ikke var det muligt at være ud over sin egen Høide, eller lægge en Tomme til sin egen Værd, hvorefter der blandt Andet fulgte, at et saadant Chor, naar det bestod af Qvinder eller underordnede Personer uden Indsigt i politiske Forhold, ikke kunde udtrykke sig saaledes, som naar det bestod af vise Oldinge, eller endog af høiere guddommelige Væsner.

Choret er Reflexionen af Handlingens Indtryk paa Tilhørernes Sjæle, det tilbagelastede Gjenskin deraf med al den Kraft, som den umiddelbare Anskuelse giver. Dette Indtryk maatte først og fornemmelig, som sagt, fremkalde en inderlig Deeltagelse og Medlidenskab, der vare forenede med mange Slags Betragtninger, saaledes som Folkets Erfaringer, dets Tro og de gamle Myther og Sagn, der forbandt sig med den, gavede Anledning til; thi vi maae vel huske, at Choret stod paa Folkebevidsthedens brede Grundvold. Den levende Følelse og Deeltagelse vil naturligvis ogsaa, ved mange Leiligheder, lede til at give Raad, til at mægle og til at advare, naar, som Hegel bemærker, den Handlendes Lidenstabel eensidig vil rive ham hen. Men naar det Urette synes at sejre, da kan ogsaa Choret selv henrives af Lidenstabel, f. Ex. i Sidsningen af Agamemnon's Hustru, hvor det gjør Klytemnestra og Egisthos de bitterste Bebreidelser, ligeledes i Choephorerne og Eumeniderne, hvori det istemmer Hevnens og Gjengjældens Sange. At Choret under Anskuelsen af den alvorlige Kamp, og i Følelsen af Menneskets Afmagt, hvor høit han end er

stillet, tidt, som Hegel udtrykker sig, maatte henvende sig med **Sønnet** til **Guderne**, det følger ligeledes af den ovenfor givne Grundbestemmelse, hvoraf dette dog kun var en af Virkningerne ved Eiden af mange flere.

Det Vigtigste endelig, hvortil Choret i enkelte Dieblitte hævede sig, var Bestræbelsen efter at udgrunde, hvorledes Handlingen lod sig forene med den evige Styrelse og med den høiere Verdensorden. Forsaaavidt det hævede sig hertil, kunde man vel kalde den Pathos, det udtalte, den ideale, i Modsætning til den karakteristiske, som vi tidligere have behandlet. Hiint Moment trængte dog kun enkelte Gange igjennem, ligesom et Glimt fra en høiere Verden, og denne Art af Pathos kunde først naae sin fulde Udvikling, naar Betragtningen af den evige Styrelse selv var bleven luttret og rensket ved en renere Tro.

Men det kunde ogsaa hændes, at Choret tog feil. „Choret,” siger K. D. Müller, „er ofte uvist, naar det skal udgrunde, hvad der kan stee, ja endog forblindet, dog naar det samler sin Bevidsthed i almindelige Betragtninger over Lovene for Tilværelsen, da tone de meest oplysede Hymner af dets Mund.”

Iøvrigt bør det heller ikke lades ude af Betragtning, at Chorets Stilling neppe ganske var den samme hos de tre Hovedrepræsentanter for den græske Tragedie.

Æschylus dvæler gjerne ved de ældste Gudsdomme, ved Titanernes Verden, eller ved de Heroer, hvis mægtige Bedrifter kaste en Afglands paa de senere Slægter, der nedstammede fra slige Forfædre. Han udfolder i sine betyde-

ligste Bærter et Tidernes Perspectiv, liig det, Naturforfsterne
 bepege til, naar de aabne Udsigten til de ældre længst for-
 fundne Slægter, der levede før Mennesket. Dieblirket spinder
 hen som et Intet under Anskuelsen af de gamle Tiders
 Størhed, af deres dristige Kamp og Undergang. Sjælen
 renses ved Betragtningen af den mægtige Fortid og hæves
 langt over de sieblikkelige Interessser. Alt dette kommer nu
 ogsaa frem gennem Choret, der istemmer de dybeste Klage-
 sange, medens colossale Billeder af heroisk Kamp og Lidelse
 rulle forbi. I Choephorerne, i Perserne, i de Bønfoldende
 indtage disse Chorsange saa stor en Plads, at Handlingen
 synes at træde tilbage derfor, imidlertid ere de af den Natur,
 at man dog gjerne finder sig deri. Æschylos er vistnok den meest
 oplyste af Grækenlands tragiske Digtere, ofte virker hans
 Diction, og især de store Billeder i Chorsangene, med en
 gigantisk Kraft, undertiden er der ogsaa dunkle Steder deri,
 men naar Quintilian siger om ham, at han er grandiloquus
 usque ad vitium, saa kunde dette vel komme deraf, at
 Quintilian selv var en bedre Dommer over den rhetoriske end
 over den tragiske Pathos. I Agamemnon, i Eumeniderne
 osv. er der en saadan Magt i Chorsangen, at man vans-
 kelig selv hos Sophokles skal paavise noget Lignende.

Men ligesom Æschylos var Repræsentant for den op-
 høiede Stil i Tragoedien, saa staaer, efter de kyndigste
 Dommeres Mening, Sophokles som Typus for den fuld-
 endte Harmoni, hvilket da ogsaa, hvad der er en Selv-
 følge, har Indflydelse paa Chorsangene, som hos Sophokles

med Hensyn til Handlingen indtage en beskednere Plads. Choret griber sjældnere, saaledes som tit hos Eschylus, af Videnstabens vilde Bølgeslag, det synes snarere at staa sikkert mod Stormen paa den nære Strandbred, hvorfra det med Deeltagelse betragter Heltelivets Kamp mod Afgrundens Magter; og dog sandtes der vel selv hos Sophokles i denne Henseende Undtagelser.

Hos Eschylus er det Heroiske Hovedsagen, hos Sophokles det almindelig Mennekelige; der mærkes hos ham en dyb Beemod ikke saameget over Heltelivets Undergang, som over den sørgelige Død, hvorimod intet Menneke er sikkert, saalænge det vandrer her paa Jorden. Med Hensyn til Forgængeligheden og Intetheden af den jordiske Magt og Storhed forekommer der dybe Klagesange hos dem begge*).

Mod Enden af Oedipus i Kolonos, hvilken Tragedie Sophokles, som bekjendt, skrev i sin høie Alderdom, fornemmes der endog en stille Længsel efter Døden. Her gjentager Choret, paa hvilket dog vistnok ogsaa Digterens Stemning har nogen Indflydelse, den gamle melancholiske Tante:

*) Saaledes mod Enden af Oedipus Tyrannos, hvor Choret, efter selv et Dieblit at have været bebaaret af Oedipus's indbildte Helb, da det faaer Sandheden at vide, istemmer en af de meest florartede Sange, hvori det erklærer Mennekestets Liv for et Intet, og dets Lykke for et Skin. — I Agamemnon udbryder Kassandra, idet hun iler Døden imøde: „O Mennekeliv, naar det er lysteligt, kan en Stygge forvandle det“ ojs.

„Det første Ønske bør være aldrig at fødes, men hvis Du lever, saa er det andet at gaae videre, hvorfra Du er kommen.“ Det synes da, at Sophokles, uagtet al sin fromme Tro, ikke fandt en saadan Trøst i den gamle heroiske Heroïk og i sit eget Fædrelands mythiske Ølands som Æschylos. Forresten maa det vistnok overraske dem, der betragte Livsglæde som et Særkjende paa den græske Poesi, at slige Ytringer kunne findes hos en saa ægte græsk Digter som Sophokles. Men man maa vel erindre, at Sophokles, uagtet al sin Græskhed, dog ikke var nogen Anakreon, og at Livet efter hiin Tids Anskuelse dog ogsaa havde en dunkel Baggrund, hvortil den tragiske Digter meer end enhver anden var henviist.

Hos Æschylos trængte Choret sig nærmere til Handlingen, ja deeltog, som sagt, undertiden selv deri. Et Exempel paa det første giver Oleanidernes Chor, der i den bundne Prometheus trodsø Hermes og erklære at ville dele Prometheus's Skjebne. Hos Sophokles holder Choret sig som oftest udenfor Handlingen, men staaer med levende Deeltagelse ved Siden deraf. Paa hans Tragoedier passer da den Hegelske Bestemmelse bedst, hvorefter Choret stræber at bringe Egebægten tilbage, naar den Enkeltes Pathos drager en af Bægtkaalene ned mod den ene Side.

Hos Euripides derimod vender Choret sig ofte bort fra Handlingen og taber sig i lyriske-episke Beskrivelser, der lade Phantasien hen i fjerne Egne, langt fra Hovedsagen.

Til andre Tider bruges det som Fortrolig for paa denne Wei at give Publikum den fornødne Underretning. IStedenfor den religieuse Tro træde her ofte almindelige philosophiske Betragtninger frem, saaledes, som de vel den Gang vare i Mode. Man kan saaledes vanskelig negte, at Choret hos Euripides har tabt Noget af den betydningsfulde Pathos, hvormed det fremtræder hos de to andre Tragikere.

Hos Aristophanes er det endnu vanskeligere i Korthed at give en almindelig Bestemmelse angaaende Chorets Betydning end hos Tragikerne. Den naturligeste Wei er vel her den historiske, thi ogsaa Komoedien har sit Udspring fra Dionysosfesterne*). I de landlige Dionysier blev der først sunget en Sang til Gudens Ære, derefter fulgte overgivnen Munterhed, og blandt Andet havde man den Stik at angribe Enhver efter Godtbefindende med improviseret Spot. Dette Privilegium benyttedes trolig af de komiske Digtere. Ogsaa i Komoedien blev der først sunget en kort Sang, ofte til Ære for en eller anden Gud, derefter begyndte Angrebene. Undertiden priser Choret den ældre Tid paa den yngres Betskning. Til andre Tider synes Forkeertheden netop i Choret at naae sin Culminationpunkt, idet den hele Mængde viser sig greben deraf. Overhovedet udstrakte sig i denne Lunet,

*) Tragoechien udviklede sig af Vinterdionysierne; Komoedien af Foraarsdionysierne, hvori Naturens Opvaagnen festligholdtes, og hvori de melancholiske Betragtninger, som Gudens Lidelse om Vinteren fremkaldte, havde vejet Pladsen for Glæden over hans Seier og gjenbundne Liv.

Tilfældighedens og den ubundne Lyftigheds Verden Tilfældigheden ogsaa til Chorsangen. Undertiden bryder Digterens poetiske Følelse her ud i den friskeste og deiligste Lyrik, det er, ligesom han selv trængte til at aande friere midt i al den Forkeertbed, han fremstiller, og han griber nu Diebliffet dertil, da der er en Standsning i Handlingen. Medlidenhed besker der just ikke i dette Chor, men snarere den ubarmhertigste Spot, men Medlidenhed hører jo heller ikke hjemme i Komœdien. I Parabasen træder Digteren personlig frem og omtaler sig selv og sin Stilling og frembærer sine Fortjenester. Saaledes kan man vel sige, at en rigtigere Anskuelse af Forholdene i Modsetning til den herskende Forkeertbed meget ofte her i Choret kommer frem, skjøndt undertiden ligesaa meget paa den subjectiv lyriske som paa den dramatisk pathetiske Wei, og skjøndt Tilfældigheden ogsaa undertiden griber dristig ind; men derom kan man i denne Vilkaarligheds Verden vanskeligt gaae i Nette med Digteren.

I det Foregaaende bemærkede vi, hvorledes Choret ogsaa undertiden søger at udgrunde det Heles Sammenhæng med en høiere Verden, dette sker hos Æschylus og Sophokles ved Hjælp af Troen paa en høiere Styrelse. Hos Euripides trænger sig her, ved Siden af de religiøse Traditioner, de ovenomtalte filosofiske Betragtninger frem, der snarere tilhørte den Udviklingsperiode, hvori Digteren selv levede, end den mythiske Tid, han vilde fremstille.

Men uagtet alle Bestræbelser for at sammenknytte Stjebnens Tilstiftelser med en retfærdig Styrelse, saa mærker

man dog, at dette saldt vanskeligt selv for de dybsindigste blandt ~~de lidende~~ ~~Tragikere~~. Der var Noget i Mythenes Natur, der lagde dem Hindringer i Veien; thi den styrende ubekjendte Magt var tillige den ubærlige, hvis Jernhaand tvang Menneskene til de forfærdeligste Handlinger, uden at deres Villie formaaede det Mindste derimod. Derfor siger ogsaa Oedipus hos Sophokles: „Jeg handlede uden at vide det, jeg er reen for Loven.“ Naar Skjebnen er forudbestemt, da er Frihedens Magt brudt, hvor Nødvendigheden hersker, der kan ikke være Tale om Tilregnelighed, altsaa heller ikke om Skyld.

At der dog allerede hos flere Digtere i den græske Oldtid fandtes en Stræben efter at bærde de styrende Magters Afsærdighed, det hverken kan eller skal negtes. Saaledes er i Æschylos's Agamemnon denne langt fra fuldkommen pletfri, eftersom han, for at opfylde Gæsteres Fordringer, og for at tilfredsstille en fjendtlig Guddom, havde tilladt Offringen af sin egen og Klytemnestras Datter. Ligeledes mærkes det vel i Oedipus Tyrannos, at denne kun lidt forstaaer at styre sit ubændige og vilde Sind. Dermed bliver en Deel af hans Brøde virkelig hans; thi den er begrundet i hans egen Hefstighed. Han har saaledes dræbt den gamle Laius i Tilfældighed og af en ubetydelig Grund. Den samme Tilfældighed og Mangel paa Maadehold kommer frem mod Tiresias og Kreon, og allermest tilsidst, da han udstifter sine egne Dine. Paa denne Maade stræber Digteren at vælte noget af Uretten over paa Oedipus's egne Skuldre, og

man mærker baade her og andensieds, at han har kjendt den rette Grund, hvorpaa Tragoedien bør hvile. Men dog bliver der endnu nok tilbage, der maa strives paa Skjebnens Regning. Denne dunkle, forfærdelige Magt, der, uagtet den var upersonlig, dog syntes at hige efter Menneſteoffere, kunde vanſkelig forandre ſin Natur, ſaa længe Folketroen ſkulde holdes oppe; og den gaaer ſin blodige Gang gjennem den ældſte Tragoedie, lig en uhyre knuſende Maſtine, ſom ingen Kraft kan ſtandſe, mod hvilken ingen Klægt eller Forſigtighed kan hjelpe, og mod hvem ſelv de olympiſke Guder ikke vide noget Raad.

Meningen er da her ingeniunde, at ikke de græſte Tragikere, ligesaa vel ſom de chriſtelige, ſtræbte at retfærdiggjøre den høiere Styrelſe ved, ſaa godt det i hiin Tid lod ſig gjøre, at grunde den tragikſte Ulykke paa Skyld eller Genſidighed, men kun at de i denne Henseende havde at kæmpe med en Magt, ſom gjorde Modſtand imod deres Stræben. Med andre Ord, der var en dunkel Modſigelse i den ældre Tragoedie, ſom ikke kunde løſes, ſaa længe baade Folket og Digteren ſelv troede paa et forudbeſteemt Fatum.

Hos Euripides mærkes der, ſom ſagt, et Brud med den gamle Tradition, ſkjøndt Choret endnu ſom ofteſt udtortes ſlutter ſig dertil. Iøvrigt har den nyere Eſthetik, uagtet der vel kan være en Deel at dadle hos denne Digter, dog ſikkert (Dette maa her ſiges, ſelv om det ſkulde ſynes en Digreſſion) behandlet ham for ſtrengt. Euripides's Tragoedier have rigtignok en ulige Værdi, men de bedſte deraf

f. Gr. Medea, Hekabe, Iphigenia i Aulis, og især hans Bacchantinder maade dog betragtes som meget fortrinlige Arbejder, selv om der i dem ikke findes den Dybde og den høie Idealitet som hos Æschylos og Sophokles. Dette er vel ogsaa for en Deel Tidens Feil, der ikke længere stod paa den Høide, at den ret havde Sands for denne Idealitet. At Euripides tidt forvirkede Sagsførers Pathos med den tragiske, det kan vel ikke negtes, men en sliq Rhetorik var Tidens Sygdom, og uden denne vilde han neppe saaledes have behaget sit Publikum. Derfor prised Euripides meget meer af Quintilian end nogen anden Tragiker; i den ny Komødiens Tid og i Alexandria under Ptolemæerne satte man ogsaa langt mere Pris paa Euripides, end paa Sophokles og Æschylos. Rigtignok troede han ikke saaledes paa Guderne som disse, men han kunde jo heller ikke troe paa dem, thi han var en Lærling af Anaxagoras. Sokrates troede i Grunden heller ikke paa dem, og end mindre Aristophanes, Euripides's store Modstander, der endnu der Dag i Dag er hans farligste Fjende. Meer og meer blev en uafhængig og tidt forvildet Subjectivitet aabenbar, der rev sig løs fra den gamle Tro, uden at kjende Noget, den bedre kunde tilfredsstille Mængdens Trang. Den Aristophaniske Komødie staaer endnu den Dag i Dag som et forbausende Beviis paa, hvorvidt man dengang turde gaae Spot og Bantro, og man seer deri, hvorledes den gamle Verden sank sammen i Ruiner, uden at Aristophanes selv med alt sit Geni kunde holde den oppe. Mellem Euripides's

Thiul og Aristophanes's Spot med Guderne er der kun den Forskel, at Aristophanes, som det synes, er kommen endnu videre i Bantro; isvrigt mærkes det vel, at begge Modstandere var Affødninger af den samme Tidsperiode.

At Tiden ikke kan være uden Indflydelse selv paa Digterens høiere Personlighed og paa hans Stil, det er allerede omtalt paa et andet Sted; men dette vil da igjen mærkes ligesaa vel i den almindelige Pathos (Chorsangen), som i den, der udtaler sig igjennem Charaktererne; thi ogsaa gjennem Chorsangen skal Digterens høiere Subjectivitet gjøre sig gjeldende, skjøndt kun saaledes, som den ifølge Choret's Standpunkt og bestemte Synskreds kan komme frem.

Under og strax efter Perserkrigene, altsaa i Æschylos's Tid, havde den græske Land aabenbart taget et høiere Dyping; det var ligesom Heltealderen skulde gjenfødes paa ny, og denne Beaandelse af den heroiske Tid spores nu ogsaa i Æschylos's Stil i det Hele, og i hans Chorsange i Særlighed.

I Sophokles's Tid stod Grækenland paa Culminationspunktet af den rene Kunstudvikling; denne rene Harmoni og det høie Maadehold, der i de Dage var Kunstens Særkende, har ogsaa afpræget sig i denne Digters Stil og i hans Pathos, følgelig ogsaa i hans Chorsange.

Men nu gjorde lidt efter lidt forskjellige philosophiske Meninger og Theorier sig gjeldende, der førte til en ganske anden Tro end den, som forkyndtes igjennem Mytherne. Dette trængte paa mange Veie ind i Livet og Tiden, og

maatte da ogsaa indvirke paa Tidens Digtere, og den, der vilde forlange, at deres Stil, deres Dialog, og deres Chorsange skulde være i samme Aand, som *Æschylos's* Stil og hans Chorsange osv., han forlanger egentlig, at Floden igjen skal løbe op ad Bjerget og vende tilbage til sit Udspring. Baa *Euripides* og *Krislophanes* tilhørte begge den Tid, hvori den gamle Heltkraft og den gamle ensfoldige Tro paa Mytterne, i det mindste hos en stor Deel af den dannede Klasse, vare forsvundne, men den Tro, der skulde erstatte dette, var endnu langt borte.

Først med Christendommen kom omsider det Omflag, som Verden i Aarhundreder havde ventet paa, thi nu var Skjebnen ikke længer blind, kold og upersonlig, men den forvandlede sig til et levende Forsyn med klare, kjærlige Øine, der aldrig lukkede sig. Hvad der saaledes aabenbarede sig i Tiden, kunde da heller ikke blive uden Indsigelse paa den dramatiske Kunst, saasnart denne efter en lang Dødsøvn igjen vaagnede til fornyet Liv.

I den antike Tid forguedes Heroeverdenen, og selv Menneskeslægten delte dens Glæde, forsaavidt den nedstammede deraf. Dette finder især sit Udtryk i *Æschylos's* Tragoedier, maaskee noget mindre hos *Sophokles*. Den Kraft, der var Heltens Arv efter de Guder, han nedstammede fra, hørte ham fuldkommen selv til, men hans Brøde var ikke ganske hans, thi den var forudbestemt og altsaa nødvendig og uundgaelig. Derfor stode Heltene som Halvguder efter deres Død, og man offrede til dem,

trods deres Forbildelser, og betragtede dem som hellige
 løstfaldende Magter, og selv i deres Forbrydelser tabte de ikke
 deres Størhed.

I den christelige Tro og i den christelige Tragoedie
 forandrede det hele Forhold. Mennesket kunde nu ikke meer
 ved egen Kraft finde Vej til Guderne, men hemmelig og
 indvortes kunde Guddommen være tilstede i hans eget Bryst.
 Jorden var bleven dunklere og mørkere, men Himlen havde
 bundet i Glands, og Mennesket selv var bleven befriet, thi
 han afgang ikke længere af den udvortes Skjebne; Skjebnen
 var derimod nedlagt i hans eget Bryst, og han var selv sin
 Skjebnes Skaber. Derfor komme Drallerne nu ikke ned
 fra Egetræet, som i Dodona, eller op af Jorden, som i
 Delphi, men de ere hemmelig tilstede i Menneskets eget Bryst.
 Det er Samvittigheden, der nu er bleven Pythias Efter-
 følger, og hvis hemmelige Røst forkynder dem, thi i Menneskets
 Handlinger ligger ogsaa i høiere Forstand hans Fremtid.

Bischoff udtaler et Par Ord, der, skjøndt de nærmest
 siges med Hensyn til Maleriets Forhold til Skulpturen, dog
 med visse Indskrænkninger ogsaa fremstiller Forholdet mellem
 det antike og det christelige Drama. Han skjelner nemlig
 mellem den directe og den indirecte Idealisering. „Den di-
 recte Idealisering i Antiken,“ siger han, „hvorefter hver
 enkelt Skikkelse maa være skøn, har her“ (i Maleriet) „gjort
 Plads for den indirecte Idealiseringslov, ifølge hvilken Skøn-
 heden fremgaar af Samvirkningen mellem Flere, hvorefter hver

Enkelt ikke behøver at være Stjøn, men Stjønbeden ligger i den harmoniske Sammenstilling“*).

Dette kan nu vel ikke ligesom og ubetinget anvendes paa det antike Drama, eller for at nævne, hvad vi her fornemmelig maa dvæle ved, paa Tragoedien, thi denne er jo ogsaa hos Grækerne grundet paa et Forhold mellem Flere, altsaa paa en Gruppering om et Midtpunkt, hvorved da hver Enkelt maa underordne sig under den Lov, der sammenholder det Hele. Saaledes kan der her aldrig ganske være Tale om Fremstilling af den Enkeltes Idealitet, uafhængig af den tragiske Gruppe, hvortil han hører. Med andre Ord, i Tragoedien, i Dramaet overhovedet, saavel i det antike som i det christelige, maa der bestandig mærkes en Henspegning imod den indirecte Idealisering.

Dette forholdet sig nu vistnok saa, derfor kan heller ikke her være Tale om Andet end om en Tilnærmelse til en af Siderne, om et Meer eller Mindre. Men nu maa man tillige huske, at den antike Kunst i sin Heelhed dog fortrinsviis er plastisk, medens den christelige og moderne nærmer sig til det Maleriske. Dette gjør sig naturligviis ogsaa gjeldende i Tragoedien, forjaaviddt dennes Væsen tillader det. Fremstillingen er saaledes i den antike Tragoedie meer udadvendt imod Verden, i den christelige meer indadvendt imod Sjælen. Hvis man da istedenfor den harmoniske Sammenstilling (hvorom Bischof taler med Hensyn

*) Bischof, Aesth. 3ter Th. § 657, jfr. § 603.

til Maleriet) sætter det Midtpunkt, hvorfra al Harmoni udgaaer, og istedenfor Skønhed, hvilket Udtryk mindre passer for det Tragiske, sætter Storhed, saa kan den ovenfor givne Bestemmelse dog forsaavidt anvendes her, at den antike Tragoedie forholdsviis, og med den nødvendige Indskrænkning, mere nærmer sig til den plastiske Fremstilling og følgerig til den dermed forbundne directe Idealisering, hvorimod den christelige Tragoedie mere nærmer sig til det Maleriske og den dermed forbundne indirecte Idealisering.

Saaledes er i den antike Tragoedie Helten (den Enkelte) selv midt i sin Vildfarelse, ja midt i sin Forbrydelse stor og ophøiet, men Skjebnen er den blinde, ubøielige Magt, der uden Barmhjertighed knuser det Ophøiede, og Draklerne ere dens Tjenere, der forkynde dens Bud. I den christelige Tragoedie har Synskredsen udvidet sig, selv det Hædelige og Ufuldkomne, det tilsyneladende Ringe og Glandsløse kan optages deri, uden at det ideale Moment lider derved; thi dette er her meget mindre end i den antike Tragoedie nedlagt i nogen Enkelt, det er fornemmelig henlagt i den høiere Verdensorden, som dog ogsaa forsaavidt er tilstede i den Enkeltes Bryd, at den finder sin Betræftelse i hans Samvittighed. I den antike Tragoedie er Skjebnen (Guddommen selv) medstyldig i Menneskets Forbrydelse, hvilket aldeles strider imod den christelige Betragtningssaaade.

Men uagtet den nyere tragiske Fremstilling udbortes synes omgivet med en ringere Glands end den antike, hvori den directe Idealisering dog i det mindste tilnærmelsesviis

fandt Sted; uagtet Individet i den christelige Tragoedie synes lavere stillet, og uagtet den udelukkende er heroiske Stikfelter, der her træde frem i Forgrunden: saa har dog hver enkelt Personlighed vundet i indre Betydning, thi selv den Ringeste bliver jo seet af den Eviges Øie og er en Gjenstand for hans Omhu. Desuden vorder Ingen meer offret til den blinde Gud, der tidligere udstrakte sit Jernscepter over Jorden, Mennestoffringernes Tid er forbi, og det er vel en streng retfærdig, men tillige en barmhjertig Gud, der hersker her og hisset.

Da den befrieede og uendelige Subjectivitet nu har udviklet en forhen skjult Nidgdom af sit eget Indre, saa er det en nødvendig Følge, at Charakterudviklingen ogsaa maa blive rigere og mangfoldigere. Dette viser sig især i den dybsindige nordiske Natur, hvor den adskillende og atter forbindende Tanke har sit egentlige Hjem. Man har paaastaet, at de af græske Digtere fremstillede Charakterer snarere burde kaldes Typer, eftersom de forsaavidt ligne hverandre, at hver af dem som oftest kun bevæger sig i een Retning, der udelukkende bestemmer hans Pathos. Overhovedet kan man vanskeligt negte, at det er de meer almindelige Forhold, der i det græske Drama danne Grundvolden for Charaktererne, nemlig Familielivet, den begyndende Stat, Forholdet mellem Herskeren og hans Undergivne osv. Det synes, som om den store Mennestamme dengang ikke havde deelt sig i saamange Grene og Qvieste som i den senere Tid. Dog maa man huske, at Handlingen selv, der hos Grækerne var

fort, sammentrængt og tidt indskrænkede sig til den blotte Katastrofe, ikke tillod nogen stor Detail i Charaktertegningen; naar Charaktererne derimod kom frem i episke Situationer, da udviklede de en større Fylde. Ikke desmindre er det vist, at den individuelle og sjælelige Mangfoldighed er langt rigere hos Shakspeare, end den er hos nogen græsk Tragiker, i hvis Helte et eneste stort og plastisk Moment tidt næsten udelukkende bliver fremhævet.

Derimod synes den almindelige Pathos i det christelige Drama at være mere tilbagetrængt, og vist er det ogsaa, at den siden det græske Chor forstummede, aldrig har fundet noget Organ, hvorigjennem den saaledes ved Siden af Handlingen kunde komme frem. Dette ligger tildeels i Christendommens Natur og Væsen; thi Livet var nu blevet stille og indvortes, de Christne trængte sig ikke frem paa Torvet og i Folkeforsamlingerne, de Kamppe, hvorpaa det nu kom an, foregik i Sjælens Indre, i Gensomheden og tidt i Nattens stille Timer, naar ingen Tilskuere kunde tænkes at være tilstede. Med andre Ord, Livet var nu ikke længer offentligt, altsaa faldt det af sig selv, at Choret, der var fremvoget af og grundet paa dette offentlige Liv, og der var Repræsentant for den tilstedeværende Mængde og for dennes Betragtninger, dens Medlidenskab og Deeltagelse i de Handlendes Skjebne, at dette, sige vi, maatte forsvinde, og saaledes, som det var i Grækenlands Blomstertid, saaledes kan det vanskeligt gjenfindes i det moderne Liv, med mindre dette tager en ganske ny Retning.

Men Choret blev dog ikke staaende ved den blotte Medlidenshed, det traadte jo, som ovenfor er bemærket, ogsaa advarende og raadende frem og søgte Trøst og Hjælp ved at hæve Tanken til Guderne, endelig, hvilket var det Høieste, hvortil det kunde hæve sig, stræbte det at udgrunde Meningen af det Hele og Handlingens Sammenhæng med de evige Magters Planer. Dette Sidste synes at ligge den kristelige Betragtning nærmere, der netop har til Hensigt at efterspore den Ewiges Veie, og midt i Livets Forvirring at udfinde den Traad, der forbinder den jordiske Tilværelse med Himlen. Skal der være Tale om nogen almindelig Pathos i den kristelige Tragoedie, saa maa den vistnok fornemmelig udgaae herfra. Dog maa man tillige huske, at den i sig selv fordybede Subjectivitet er saaledes bortvendt fra Verden, at dens vigtigste Tanker tidt ere de, som udbortes allermindst udtales eller spores.

Paa den anden Side er det Poesiens og især Dramaets Opgave at give det Røst og Stemme, der ellers foregaaer skjult i Sjælens Inderste; selv de tauseste Aandser laaner Digteren Ord, saa de i det mindste fornemmes som en sagte Hvilsten i et hemmeligt Dieblif. Saaledes hører man ogsaa af og til hos Shakspeare halve Tanker og Sætninger, afbrudte Ord og hemmelige Vink, der pege mod Fremtiden, mod det, der rimeligviis, ifølge Handlingens Sammenhæng, vil skee. Til andre Tider kommer der Udbrud af Medlidenshed frem, eller en og anden Bemærkning, som kaster et pludseligt Lys

over det Hele*). Men alt dette skeer dog kun sporadisk, og snart lægges de almindelig pathetiske Udbrud i Munden paa En af dem, der staae længere borte fra Handlingens Midtpunkt, og saaledes mindre er bildet af Lidenstrib, snart i dens Mund, der er bleven et Offer for de Andres Brøde, snart i de Mennefters Mund, der ifølge deres Natur mere er henvisne til Betragtning end til Handling. I Kong Lear er Helten selv Bærer af den almindelige Pathos, og ledsaget af de vilde Naturstemmer, synger han midt paa Heden en saadan Klagesang, hvorigjennem man desuden hører Dommens og Gjengjeldsens Tordenrøst, saa at neppe noget Vignende er bleven hørt hverken før eller siden, hverken i den bedenske eller i den kristelige Poesi.

I et Par af Shakespeares historiske Stykker findes der et Slags almindelig Pathos, som maaskee noget meer, end hvad ovenfor er anført, minder om de græske Chorsange, kjendt den ogsaa her udvikler sig igjennem en anden Form. I det tredje Drama, som bærer Navn af Henrik den Sjette, fremstilles en Scene paa Valpladsen, hvori en Fader, der i Slaget har dræbt sin Søn, og en Søn, der har dræbt sin Fader, komme ind med de Dræbtes Lig, som de nu først gjenkjende; midt mellem dem staaer den uheldige Konge. Disse Tre begynde da et Slags verlende Klagedigt, hvori

*) F. Ex. Edgars Ord i femte Akt af Kong Lear: ripeness is all. I disse saa Ord ligger den hele Tragoedies Mening og Forhold til det evige Liv skjult.

Borgerkrigens blodige Forvildelser i et forfærdet og slaaende Billede, vife sig for os, og hvori den derved vakte almindelige Pathos finder sit Udtryk.

I fjerde Akt af Richard den Tredie høre vi et lignende Chor. Her komme de trende Qvinder frem paa Scenen, som Kongen dybest har krænket, og sætte sig ved hverandres Side. Den Ene er Edvard den Fjerdes efterladte Dronning, den Anden er Henrik den Sjettes Dronning, hvis Mand og hvis Søn ere faldne for Richards Haand, den Tredie er hans egen gamle Moder, der ved hans blodige Gjerninger har mistet sine Børnebørn. Disse Qvinder begynde nu en Samtale, før de træde Richard imøde, som ligner en klagende Berørelse over de Myrdede, og som neppe i pathetisk Kraft staaer tilbage for nogen græst Chorsang; ja det er ligesom de Døde hørte den, thi ogsaa disse komme frem, Matten før Richard falder, for at vie ham til Undergang og til Fortvivlelse. Dette er da netop Samvittighedsbedens Røst, der her finder sit Udtryk igjennem Mandeverdenen, og forkynder, hvortil et saadant Liv som hans maa føre.

Jøbrigt bør det ikke glemmes, at det er Slutningen af Borgerkrigen, denne Tragoedie fremstiller, dengang Mædflerne vare stegne til deres højeste Spidse, saa at Omflaget maatte komme. Alle disse Mædfler havde fundet deres Incarnation i Richard den Tredie, som havde dyppet sine Hænder dybest i den forfærdelige Blodsskyld. Da er det, at disse Qvinder træde ham imøde, hvoraf den betydeligste var Henrik den Sjettes Dronning, der bedre end nogen Anden kjendte Lyk-

lens Omstiktelser, og der nu, efter at have tabt Alt, liig en vælsende Dæmon, vandrer imellem Gravene. Noget efter komme de hernspaaende Vænder frem af Afgrunden; thi kun naar Livet lakker mod sin Ende, er dette Slags Natbos paa sin Plads, da først kan Meningen af det Hele ret forstaaes.

En mægtig Chorsang af christelig Art høre vi ligeledes i Goethes Faust, mod Enden af første Deel, da Orgelværnerne klinge til den gamle latinske Psalme, der minder Mennesket om Dommens Dag. Paa denne Wei kommer rigtignok det Heles Mening og Sammenhæng med den evige Verdensorden ganske anderledes og paa en meget dybere Maade frem end i det græske Chor. Choret i Faust, hvis man vil kalde det saa, er ikke synligt og legemligt som Grækernes, det kan heller ikke som det græske bestandig og fra Begyndelsen af være tilstede, det høres kun i de sidste og højeste Momenter, naar Regnskabsstimen nærmer sig, og det faaer sin Sandhed og Magt ikke som Udtryk af Menneskenes eller af Efterverdenens Dom, men derved, at den indre Stemme bekræfter, hvad dette Chor forkynder, saa at selv den Skyldige mod sin Villie tvinges til at beklende, at Dommen, der truer ham, er retfærdig.

En af de saa Indvendinger, som man maaskee med nogen Grund kan gjøre mod Shakspeare, er, at denne Natbos, hvorpaa han af og til har givet os saa mægtige Exempler, dog kun undtagelsesviis i en fuldere Strøm hos ham kommer frem. Hans Skildringer af Individerne i deres dramatiske Conflictter udfolde sig i en saa rig Detail,

og han fordyber sig saaledes i sine store Charakterer, hvoraf hver enkelt ofte fremtræder som et heelt Verdensbillede, at hans hele Geni synes at udtømme sig i denne Retning. Ja selv naar den almindelige Pathos hos ham kommer frem, saa bliver den dog som oftest staaende ved den strenge Gjengjeldelse, hvorimod det Haab og den Forsoning, som Christendommen ogsaa henpeger til, kun sjelden i den finder sit Udtryk. Dette er maaskee Grunden til den smertelige Stemning, som vi lidt, ved at læse denne Digters store, artede Fremstillinger, betages af.

I Spaniernes Tragoedier, der, med al Anerkjendelse af deres Værd, dog neppe kunne maale sig med Shakespeares, mærker man snarere et Savn af modsat Art. Her er det netop den almindelige Pathos, en stærk Beaanding, grundet paa den religiøse Tro, og Vissheden om, at alle Dissonanser tilsidst skulle opløses i en reen og himmelsk Harmoni, hvoraf enkelte Toner allerede her paa Jorden kunne høres, der giver det Hele Flugt og Dristighed. Derimod mangle Charaktererne den Rigdom og Sandhed, som findes hos Shakespeare. De ere heller ikke plastiske Typer, hvis Pathos er grundet paa de ældre Tiders simple Forhold og ophævede Storhed, saaledes som i de græske Tragoedier; de ere snarere Udtryk for den blotte Videnskab eller Abstractioner af et eller andet Begreb, og selv naar dette ikke ganske er Tilfældet, saa mangle de dog som oftest det stærke Præg af Individualitet, der uvilkaarlig hos de nordiske Mestere

vinger os til at betragte de fremstillede Charakterer som virkelige, levende. Mennesketool.com.cn

Men, som sagt, hvad den lyrisk pathetiske Begeistring angaaer, da har den vistnok kun sjelden forsøgt en dristigere Flugt end hos Spanierne, og især hos Calderon, uagtet den rigtignok, hvor høit den end svæber, slæber Katholicismens tunge Bænker med sig. Den Anstuelse, at Livets Diemed er en Henselse, og at Mennesket gennem Død og Smerte udvikler sig til en høiere og herligere Tilværelse, ligger meget ofte til Grund for det Hele. Troen derpaa fremstilles som den Ariadnestraad, der med Sikkerhed fører ud af Livets Labyrinth. At Veien ogsaa kan gaae gennem Synd og Bidsfarelse, det falder af sig selv, men endog for den største Synder er Barmhjertighedens Dør aaben, naar han kun med Anger griber det Hellige, og, om det ogsaa først var i Dødens Dieblis, høier sig derfor.

I virkelige Chorsange kommer denne Pathos sjelden eller aldrig frem, den lægges som oftest i de enkelte Personers Mund, dog saaledes, at den tillige udspringer af Situationen. Dette er f. Ex. Tilfældet i „den standhaftige Prinds“, i „Andagten ved Korset“, i „Livet en Drøm“ i „den vidunderlige Magus“ osv. I denne sidste tvinges den onde Dæmon til selv at aabenbare Christendommens Magt og den evige Styrelses Veie. I „Korsets Opbøielse“ naaer dette Slags Pathos sit Culminationspunkt; her hører man de Christne bag Scenen, der, skjøndt de ere omringede af Hedninger og see den sikkre Død for Die,

dog med fuld Martyrbegeistring foretrække den jordiske Undergang, ~~for~~ **at** ~~at~~ **offbærge** deres Tro. Ved denne faste Willie bliver der tilsyneladende Umulige muligt, og de seire nu virkelig over de talløse Fjender, saa at Korset kan reise sig paa Ruinerne af det knuste Hedenstab.

Ligesom da den karakteristiske Pathos især kom frem i det nordeuropæiske Drama, saa udviklede den almindelige Pathos sig i SydEuropa og antog der den ideale Skikkelse, som den christelige Tro, langt bedre end nogen anden, var istand til at give den. Men denne Idealisering maa dog betragtes som indirect, eftersom det ikke er den Enkelte, men fortrinsviis den guddommelige Styrelse, hvori det ideale Moment henlægges.

Dog skal det ikke negtes, at en Tilnærmelse til den directe Idealisering ogsaa her kan finde Sted, forsaavidt den Enkelte underordner sig det Guddommelige og gjør sig til Bærer derfor. Men den directe Idealisering kommer da først paa anden Haand, som en Afglands af en høiere Verden, forsaavidt som Individet støtter sig til den guddommelige Willie, og gjør sig til et Organ derfor*).

Løvrigt følger det af Forholdets Natur, at baade det Gode og det Onde her har en dybere Rod i Aandens Indre, hvorfra de udgaae, end i den yderste Verden, thi der hvilede begge meer paa den blotte Naturgrund.

Hos Shakspeare nedstiger Poesiens Aand i Sjælens

*) F. Ex. i „den standhaftige Prinds“, det Samme er Tilfældet i Schillers „Jungfrau von Orleans“.

uendelige Dybder, hos Calderon higer den bestandig opad mod den høiere og renere Sphære hidsæt. Calderon svinger sig hurtig ud over Livets Mangfoldighed og berører den kun med sine Fingre i Forbigaaende; Shakspeare bliver derimod ikke saasnart særdiv med Livet, thi han har skuet langt dybere ned i dets forviklede Gange, og han opfatter dets Gaader med et langt stærkere Blik end Calderon; dog med Hensyn til deres Løsning peger han som oftest kun paa Graven. Calderon peger endnu ud over denne, men han kommer altfor let til sin Seier, og kan han ikke løse Gaadernes gordiske Knude, saa besidder han i den katolske Tro et Sværd, hvormed han kan overhugge den.

Det Drama, der ligger til Grund for Mozarts berømte Don Juan, er, som bekjendt, skrevet af Tirso de Molina, som vel maa henregnes til Calderons Skole. I dette Stykke, der ikke kan fornægte sin spanske Herkomst, pletter den almindelige Pathos sig (stjændt rigtignok fornemmelig gjennem den musikalske Composition) med en saadan Styrke, at man ikke saa let i noget andet Drama skal opvise Magen dertil. Tilslidst ved den dræbte Commandants Ankomst klinger der et saadant Væld af Toner, hvori Dommens Røst, den Dødes Rald og Dæmonernes Stemmer i Dybet forene sig, at man vel heraf (om ogsaa kun ved Hjælp af en fremmed Kunst) kunde faae et Begreb om, hvad den almindelige kristelige Pathos vil sige, selv om man ikke vidste det før. Et Tillæg der isøvrigt udspringer af Kristendommens dybeste Grund og supplerer dens Pathos,

er, at der endnu i sidste Dieblil tilbydes den forhærdede Synder Naade, men at han selv, med dæmonisk Trods, griber Fordømmelsen.

Dgsaa i Schillers „Jungfrau von Orleans“ er Indflydelsen af den spanske Poesi umiskjendelig, hvilken, dengang dette Stykke blev skrevet, gjennem den saakaldte romantiske Skole havde fundet Veie til den tydske Literatur. Og uagtet, hvad man vel bør indrømme, de andre Charakterer ere stillede noget stærkt i Skygge ved Siden af Heltinden, der næsten bestandig fremtræder i en blændende Hysglands, og der staaer saa høit og raader over slige Kræfter, at den alvorlige tragiske Kamp som oftest ikke ret kan komme til Gjennembrud, saa skal det dog vanskeligt negtes, at den Pathos, der opstaaer af den troende Begeistring og af det sikke instinctive Syn for den Ewiges Veie, her saaledes er forenet med en dybere nordisk Alvor, at man vel kan komme til at vente flere Aarhundreder, før et saadant Værk igjen vil blive digtet.

Dgsaa i det komiske Drama kan man, ligesom i det tragiske, paavise to Hovedretninger, hvoraf den ene fornemmelig har udviklet sig i Nord- og MellemEuropa, medens den anden mere tilhører Syden og fornemmelig Spanien.

Spørger man nu om Charakterernes Sandhed, Grundighed, Mangfoldighed og Dybde, saa fortjener ogsaa her den første Retning (i hvilken Moliere og Holberg staae som de fornemste Mestere) upaatvivlelig Fortrinet, med Hensyn til den almindelige Pathos, den, der udspringer af

Stykkets Hovedsituation eller inderste Midtpunkt, finder maaskee det Omvendte. [Sted71.com.cn](http://www.Sted71.com.cn)

Det Midtpunkt, hvorom den nyere Tids Romoedie som oftest drejer sig, er den romantiske Kjærlighed. Ogsaa denne har sin Grund i den fordybede og inderlige Subjectivitet, der udbillede sig under Christendommens Indførelse, skjøndt den vel allerede i Anlægget var tilstede hos de nordiske Folkestammer, der i de første Aarhundreder efter Christus trængte ned imod Syd. Denne fordybede Subjectivitet hengiver sig nu i Kjærlighedens Moment ganske til et andet Væsen, i hvem den mener at have fundet en uendelig og guddommelig Herlighed, for i Forbindelse med dette Væsen at gjenvinde sig selv i en skjønnere Fylde og i en forhøiet Tilværelse. Egentlig er denne mere jordiske Følelse kun et Billede paa den renere Kjærlighed, som Troen fremkalder. Thi ogsaa her bliver det Guddommelige synligt for vor Sjæl, ogsaa her er Fordringen, at Mennesket skal opgive sin egoistiske Natur, for i en renere og saligere Tilværelse at vinde sig selv tilbage. Kun ved at opoffre alt Andet, vinde vi det Største, men faae derved tillige alt Væsentligt, hvad vi havde tabt, i en forhøiet Herlighed tilbage.

*) Ligesom den egentlige Charakterromoedie hører Norden og det ældre Frankrig til, saaledes synes Intrigue- og Situationsstykket (det egentlige Lysspil) at tilhøre Spanien og Italien, dog maa det nyere franske Drama vel ogsaa henregnes herunder. Dette er naturligviis kun den almindelige Regel, at der gives Undtagelser, falder af sig selv.

Da den romantiske Kjerlighed saaledes danner det Centrale, det egentlige Hjerteslag i den nyere Komoedie, saa falder det af sig selv, at den almindelige Pathos, hvoraf det Hele bliver forstaaeligt, fornemmelig maa udspringe fra den. I Kjerligheden kommer heller ikke det Charakteristiske saameget i Betragtning, den gjør sig gjeldende i en Alder, hvori Charakteren i sin strenge Bestemthed endnu ikke ret er udviklet, og den bliver sig selv liig til alle Tider, hvor skarpt og individuelt disse ellers indbyrdes adstille sig.

Da den romantiske Kjerlighed er en Affødning af den senere Tid, saa er det naturligt, at det ældre græske Drama ikke kjendte den. Imidlertid var det dog fra den, den Rilde udsprang, hvori Poesien skulde fornyes igjennem Sæller, naar de gamle Tiders Herlighed længst var forsvunden; man maa nemlig vel huske, at der ikke blot gives en jordist, men ogsaa en himmelsk Kjerlighed, men paa dette Sted tale vi dog kun om den første.

Denne Fornygelses Rilde strømmer upaatvivlelig med fuld Kraft igjennem den spanske Komoedie. I andre Henseender staaer denne sidste vistnok tilbage for de komiske Mesterværker, vi besidde; thi ogsaa her gjelder det Samme som i Tragoedien, at Individualiteten kun lidet er udfoldet, og at den tidt er tilspidset i en eenfaldig Consequens. Men Kjerligheden er dog virkelig tilstede i det spanske Drama med alt sin sydlige Fylde, med alt sit Trylleri og sin glimrende Farvepragt, der vidner om, at den, selv i sin jordiste Skikkelse, er den deiligste Blomst i Livets Foraar. Derfor tilgiver

man den spanske Komoedie meget Andet, ja selv den ridt udspundne Lyrik, saameget mere, da denne dog ikke saa sjelden hører med til den almindelige Pathos, thi det ligger jo netop i Kjerlighedens Væsen, at den gjenfinder sig selv og sin Følelse i den omgivende Natur, og at den smykker sig med alle Lysets og Foraarets Farver. Ligesom i det tragiske Drama gjelder det da ogsaa her, at den almindelige Pathos hos Spanierne tidt har udviklet sig paa det Charakteristiske Beskaffenhed.

Vi saae ovenfor, at Grækerne i deres almindelige Pathos (i Chorsangene) for en Deel have benyttet de lyriske Former, der tidligere vare udviklede, noget Egnende gjenfinde vi i det spanske Drama, hvori flere Former af den tidligere uddannede Lyrik ere optagne, hvilke tjene til at afbryde den Sensormighed, som det sædvanlige Versemaal ofte medfører.

Hiint almindelige Væld, hvoraf den romantiske Pathos udgaaer, findes ingenlunde i en saadan Frihed hos Moliere og Holberg, hvor høit end disse i andre Henseender staae. Hos dem er Kjerligheden netop det svageste Parti og kan vanskelig maale sig med deres hyppelige Charakterbilleder og lystige komiske Scener. Kjerligheden fremtræder ofte hos dem i et Slags Rokodragt, saa vi, ved at læse eller see dem, kun lidet mærke den evige Ungdom, som ellers er Kjerlighedens Særkjende. Dette føles dog som et Savn midt i disse Digteres øvrige Fortræffelighed.

Forresten er det ikke nødvendigt, at Kjerligheden be-

standig i Komœdien skal danne Midtpunktet for den almindelige Pathos, ogsaa til det Eventyrlige kan denne knytte sig, til det Vidunderlige, til Vanderverdenen og overhovedet til alt det, der kan danne et levende Udgangspunkt for det Hele. Saaledes kan den vel ogsaa fremgaae af det blotte Lune og af den sprudlende Lustighed, der opstaaer ved Conflicterne mellem de komiske Personer (den af Høiberg saakaldte festivitas), og heri er det netop, at vore komiske Mestere tidt have fundet en Erstatning for den friske Livsbarme, der i det sydlige Drama fremgaaer af Kjærligheden.

Hvormeget der forresten kan indvendes imod de tydske Romantikere, saa maa man dog indrømme dem den Fortjeneste, at de først for Alvor have gjort os bekendte med Skønhederne i det spanske Drama, og med en stor Del af de sydlige metriske Former, samt med al den romantiske Rigdom og Farvepragt, som deri kommer frem.

Dette har haft en væsentlig Indflydelse paa den nyere Tids Poesi, og ved Siden af de mange stejle Efterligninger og Klingklangsdigte, som det spanske Drama har fremkaldt, saa er det dog tildeels dersfra, at Digteren Tieck har hentet den romantiske Glæde, hvormed hans Keiser Octavianus (især dens anden Deel) udmærker sig. Men derved blev igjen Dehlenschläger paavirket, da han digtede sin Aladdin, der, om den ogsaa i det Hele staaer over Tiecks Bænk, dog neppe i en saadan Form vilde være bleven til, hvis ikke dette var gaaet i Forveien. I disse Digte, der begge staae som Kunstværker af en eiendommelig Art

i den nordeuropæiske Literatur, gjør den almindelige romantiske Pathos, der dog fra Begyndelsen af udgik fra Epyden, en benrivende Virkning, ogsaa flere af de sydlige Versformer ere her benyttede, og man mærker vel hvilken Forryngelsens Kilde der paa denne Vei har aabnet sig for. Fremtidens Poesi, forudsat at Digterne vide at tilegne sig og udvikle det spanske Dramas Fortrin, idet de vogte sig for dets Feil, og især for den overstrømmende Overflod af Pjysik, hvori alle faste Skikkelser let kunne drukne, opløses og forsvinde.

Det viser sig da atter her, at Poesien er en Afspæiling af Livet, som den i et sammentrængt og renset Billede faaer tilbage; thi ogsaa i den virkelige Tilværelse er jo Kjerligheden den friske Kilde, hvorefter hver ny Slægt maa fremgaae, det er i disse Bænder, at Tidens Træ maa bades, hvis det ikke skal forældes, fortørres og uddøe.

Forstjellen mellem Grækerne's almindelige Pathos og den christelige er da den, at hiin har sit fornemste Organ i Choret (Folket eller Tilstuerne) og saaledes kommer udenfra, medens denne udvikler sig indenfra af Handlingens Midte. Deraf følger igjen, at det, der kun i enkelte lysende Momenter kommer frem i det græske Chor, Kuelen om og Forstaaelsen af det Heles Sammenhæng med det høiere Liv, det udgjør netop i den almindelige christelige Pathos det Væsentlige. Den Medlidende og Deeltagelse, som Choret i den græske Tragedie viser, falder derimod i det nyere Drama som oftest bort, eftersom Kampen nu foregaaer i det Indre og kun sjelden sees af Mængden.

Hvis den ovenfor givne Fremstilling er rigtig, saa kan det vel ikke betvivles, at det kun lidet vilde gavne, om Nogen igjen indførte det græske Chor og den gamle Forestilling om Skjebnen i det moderne Drama. Choret har i vor Tid ingen Betydning, eftersom det ikke er støttet paa det folkelige Liv og altsaa mangler sin egentlige Grundvold og derved sin Sandhed. At bringe Verden tilbage under Skjebnens Herredømme, vilde selv om det var muligt, være et stort og høist uheldigt Tilbagestridt. Schiller har i sin *„Braut von Messina“* givet et Exempel derpaa, der bekræfter hans egne betydningsfulde Ord: *„Es war ein eint und vergeblich Wagn zu fallen ins bewegte Rad der Zeit.“* Han har i denne Tragoedie egentlig virket i fjendtlig Afsigt imod *Æschylos* og *Sophokles*; thi disse søgte at mildne Folketroen, da den nu engang var tilstede, og saavidt det lod sig gjøre, at forsones Skjebnen med Ansærdigheden; Schiller har derimod søgt at vække den grusomme Folketro igjen til Live, efterat den længst havde tabt sit Herredømme, og da Ingen troede mere derpaa. I Folket kunde denne Stræben naturligviis ikke fæste nogen Rod, kun hos dem, der, idet de søgte at tilegne sig en fremmed Dannelse, havde vendt sig bort fra Folket. Følgen blev da, at Literaturen oversvømmedes af en Række forfærdede Tragoedier, der, Gud være lovet, nu igjen ere forglemte. Paa en langt mere berettiget Maade har *Dehlesschläger* anvendt Choret, nemlig paa mytbiste Gæmner fra længst

forbundne Dage, hvori de gamle simple Forhold endnu mindede om Heroernes Tid.

Iøvrigt bør det vistnok ikke negtes, at Schillers kraftige og storartede Pathos ogsaa i hans „Braut von Messina“, især i det stærkt fremtrædende Dobbelchor, frembringer en mægtig Virkning, men dette viser da netop, at selv en stor Digteraand, ved at benytte sine Nidomme i en Høj Netning, dog aldrig vil frembringe noget i dets Heelhed tilfredsstillende Kunstværk.

Følgende hvad der i disse Betragtninger er udviklet (jfr. de foregaaende Afhandlinger), gaaer Digteren ud fra den umiddelbare Subjectivitet (den directe Syn), derpaa taber han sig i den objective Verden (i Dramaet), og endelig finder han sig ligesom selv igjen i den rensede Subjectivitet, der nu tillige er sammensmeltet med en højere Verdensanstuelse, hvilken dog ogsaa paavirkles af Tiden og saaledes bestemmer Stilen og indirecte gennem den udever sin Indflydelse paa den individuelle og paa den almindelige og ideale Pathos. At nu en lignende Vej kan føre fra den subjective Poesi til den episke Fremstilling, det falder af sig selv, men dette ligger udenfor disse Betragtningers Kreds.

Om den poetiske Sandhed og det poetiske Stin, og om de Begreber, som dermed nærmest staae i Forbindelse.

Der gives tvende Betragtningssmaader af æsthetiske Frembringelser, der synes at modsigge hinanden indbyrdes, imidlertid maae de dog, hvis de virkelig begge ere berettigede, kunne forenes. Ifølge den ene Betragtningssmaade skal Poesien indeholde den dybeste Sandhed, ifølge den anden skal den føre os ind i en Verden, der staaer over det sædvanlige Liv, hvori Kunstens Skikkelser i deres ideale Fuldendelse ikke høre hjemme, og til hvis reale Eksistens de forholde sig som blotte Skinbæsnere, skjøndt dette Stin paa den anden Side ligner en Afstands af en højere Tilværelse, hvilket vel er det, der har givet Schelling Anledning til at sige, at Kunst griber og fastholder Gjenstanden i det Moment, hvori den fremdeles i Erigheden skal vedblive at være.

Betragte vi nu først den ene Side af Sagen og holde os til den Sætning, at Poesien skal optage Sandheden i sig, saa komme vi foreløbig til at stjelne mellem den indre Sandhed og den udvortes Virkelighed; thi om denne sidste er det vel indlysende, at det ikke er den, der skal give Poesien dens væsentlige Indhold. Selv Aristoteles, uagtet

han forlanger, at Kunsten skal være mimetisk, og uagtet han
 havde i sin Poetik og andensteds gaaer strengt empirisk til
 Værk, kan dog neppe have meent, at Kunsten blot skal
 efterligne den udvortes Virkelighed. Dette viser han jo
 allerede ved at fordre Begrænsning af Kunsten, ved at
 betragte Ideen som det ordnende Princip i det Skjønne,
 samt ved ligesom at paastaar, at Poesien er mere philo-
 sophisk end Historien, eftersom denne skildrer hvad der har,
 Poesien hvad der kunde have tildraget sig; ligeledes ved sin
 Bestemmelse af Tragoedien som en fuldstændig (d. e. en i
 sig selv afsluttet) Handling, som udsøres i et forædlet Sprog,
 der tillige bevæger sig afvejlende efter Digtets forskjellige
 Bestanddele osv. Herved hæver han allerede Kunsten langt
 ud over Hverdagslivet og fører den op i en friere Sphære,
 hvor man aander lettere end i den lave jordiske Luft, og
 hvori der ikke kan være Tale om nogen slavisk Copi af den
 ydre Virkelighed.

Denne Sætning, at Poesien ingenlunde bør binde sig
 til den blotte udvortes Virkelighed, bliver endnu klarere,
 naar vi, (hvad dog kun her ifølge det Heles Plan i Korthed
 og i Forbigaaende kan skee) kaste et Blik paa nogle af de
 andre Kunster, der alle med Hensyn til det ganske Almindes-
 lige ere undergivne de samme Love som Poesien efterdi
 de jo alle udspringe af den samme Rod. I Architekturen
 og i Musiken er det aabenbart, at der ikke kan være Tale
 om nogen Efterligning af den ydre Virkelighed, eftersom den
 Virkelighed, som disse Kunster skulde efterligne, aldeles ikke

eksisterer. Men selv i Maleriet og i Billedhuggerkunsten, hvis Fremstillinger kunde synes at komme Virkeligheden nærmere, er dog denne Tilnærmelse paa mange Maader begrændset. Saaledes vil vel Ingen, der har et nogenlunde aabent Øie for de Betingelser, hvorpaa Virkningen her beror, nære den mindste Tvivl om, at den fulde concrete Natursandhed aldeles ikke i disse Kunster kunde gjengives, uden at tilintetgjøre denne Virkning, og uden at drage dem ligened fra det Skjønnes Verden i den yderste Hæslighed. Naar Naturskønheden skal holdes fast empirisk, siger en af de grundigste nyere Æsthetikere, eller naar en Gjenstand skal opfattes i sin fulde Eenhed med Naturen, da vil det Hele virke spørgelseagtig og gruopbækkende; thi da mærker man netop allerstærkest Mangelen af Naturens Liv, saaledes f. Ex. i Vorfigurer og endnu mere i Automater, hvor Virkeligheden skal efterlignes selv i sine udvortes Bevægelser. Ligesledes frembringer det en høist uheldig Virkning, naar et udvortes Lys skal anvendes i Malerier istedenfor det, som Maleren burde anbringe deri, thi da sprænges Dele i Kunstens Hele ligesom fra hverandre, og den raa Natur synes da med plumpe Fødder at søndertræde Kunstværket.

Men selv om vi blive staaende indenfor Poesiens Grænser, uden at tage Hensyn til de andre Kunster, saa behøve vi vel neppe at gjentage, hvad alt længst er bekjendt, og hvad der desuden alt følger af det, som ovenfor er udviklet, at den egentlige Natursandhed i al sin ydre Detail heller ikke her kan

tilfigtes eller gives. Selv om vi ville see bort fra Versformen og den rhytmiske Betingelse, og holde os udelukkende til de poetiske Kunstværker, hvori Stilen er ubunden, til Romanen altsaa, til Novellen og Fortællingen, saa vil den blotte Composition, Gruppering og Sammenstilling, den arkitektoniske Forbindelse af den uendelige Detail til en højere Enhed, tilligemed den Fordring, at al Tilfældighed, forsaavidt den kunde formørke eller forstyrre Indtrykket af det Hele, skal udslettes, alt dette, siger jeg, vil være mere end tilstrækkeligt for at vise, at vi her ved den blotte og detaljerede Naturcopi aldeles ikke kunne gjengive det over det betyngende Stof hævede og i sig selv afsluttede Billede, som Kunsten fordrer.

Endnu mere isinefaldende vil dette blive, naar vi henvende vor Opmærksomhed paa den dramatiske Poesi og paa dens Fremstilling, thi her vilde jo den fulde Efterligning af den udbortes Natur hvert Øieblik forstyrres ikke blot ved de øvrige Betingelser for Fremstillingen, men endog ved Tilskuerens egen Nærværelse, hvis han ikke forstod at abstrahere herfra, for frivillig ved Phantasiens Hjælp at hengive sig til en Illusion, som han dog paa samme Tid vel veed og er sig bevidst at være en Illusion. Derfor er der vel neppe Noget, der røber en raaere Naturalisme og et større Ubehjendtskab med Dramaets egentlige Væsen, end den ængstelige Stræben efter en fuldkommen Costumerigtighed, med al den smaalige Detail, som Moden til en vis Tid foreskriver, eller efter at udelukke Monologerne, eller efter i Syngestykker at

motivere Sagen osv. Det Første, der da her var at gøre, hvis Virkeligheden skulde gjengives fuldstændig, vilde blive, dersom Scenen var henlagt i et Værelse, at sørge for en fjerde Bæg, som var vendt imod Tilskuerne, hvorefter disse, hvilket dog nok er en Indbending, der ikke er aldeles uden Bægt, tillige vilde berøves enhver Mulighed til at see Fremstillingen.

Vi skulde ikke have dvælet saalænge ved denne Gjenstand, om hvilken vi vel kunde forudsætte, at de fleste fornuftige Mennesker vare enige med os, hvis vi ikke ansaa det for nødvendigt, naar Talen er om den Sandhed, som bør finde Sted i Poesien, selv hos den mere flygtige Dæst at fjerne enhver Mistanke om, at der her finder nogen Forvæling Sted mellem hiin Sandhed og den ydre tilfældige Virkelighed.

Desuden tør man vel ogsaa paastaae, at Virkelighed og Sandhed selv i det almindelige Liv ere saa langt fra at congruere, at de snarere meget ofte staae i modsat Forhold indbyrdes. Det er ofte vigtigt for den Enkelte, at Andre ikke skulle see ham ind i Hjertet; der ere vel hundrede Grunde for, at han, under de forstjellige og værlende Livsforhold, ikke kan ville dette; istedenfor bestandig at give sig, som han er, søger han derfor meget tidt at skjule sit sande Ansigt. Thi han ønsker ikke og kan ikke ønske, at selv hans Omgivning skal kjende alle hans Planer, alle de Tanker, Længsler og Begjerligheder, der røre sig i Dybet af hans Sjæl. Vi skal ikke her dvæle ved, at der undertiden gives

Afgrunde i Menneſkets Bryſt, ſom han ikke engang ſelv har
 Lyſt til at betragte, langt mindre kan han da ønske, at Andre
 ſhulde kaſte noget Blik derved. Ja det er ikke blot den
 Slette, den Rænkefulde, der ønsker at ſkjule Dydernes i ſit
 Indre, ogſaa den forholdsviis Uſtyldige, den Uerlige kan have
 Hemmeligheder, ſom han ikke vil betro til Alie. Selv i
 den Alleroprigtigſtes Sjæl er der Noget, der ſætter en
 Grænſe for denne Oprigtighed, der er en Helligdom, hvor
 maatte netop det Allervigtigſte ligger bebaaret, og ſom han
 ikke kan og ikke bør blotte for enhver Tilſtuer.

Nu er det viſnok ſandt, at Mangfoldige her gaae langt
 videre, end de burde gaae, ja der er endog opfundet et
 conventionelt Sprog, ſom er af den Beſtaffenhed, at Men-
 neſter kunne tale hele Timer ſammen, uden at den Eine ſaaer
 det Mindſte at vide om, hvad der boer i den Andens Indre.
 Menneſkene ere blevne ſaa vante til at afſpise hverandre med
 almindelige Floſkler, at man undertiden kan føre en lang
 Samtale med en Mand, uden at opdage (hvad dog ellers
 er vanſteſigt nok at ſkjule), enten han er dum eller klog.
 Naar man ſaaledes ſeer Menneſkene ſmykke ſig med frem-
 mede Hædre, og hører de mange laante Talemaader, da kan
 man friſtes til at gjøre det ſamme Spørgſmaal, ſom hiin
 Indianer gjorde til en Dame, der var klædt ſaaledes, ſom
 Roden fordrede det i Ludvig den Femtendes Tid, da han
 med Forundring over hendes høie Frisur og hendes ſtive
 Kiſtebeensſkjorter oſv. udraabte: „Er det da Altsammen vir-
 kelig Dig ſelv?“

Det er en af de Ulykker og Forbandelser, der hvile over vort ~~cultiverede~~ Selskab, at en stor Deel af den ydre Virkelighed tidt vorder en Bøgn, og at den fornægtes af det, der boer i vort Indre. Ligesom Mæster gaae de fleste Mennesker forbi hverandre, de tale med hverandre, uden at den Ene forstaaer, og tidt, uden at han bryder sig det Mindste om, hvad der boer i den Andens Indre, som han dog med Interesse og Deeltagelse synes at underholde sig med. Den ydre Virkelighed, der her falder sammen med det ydre Skin, lægger sig som et Slør over den indre Sandhed. Kun den naive Barndomsalder, og Enkelte, der endnu bevare denne Barnlighed i sildigere Aar, staae som Undtagelser fra denne Regel; og uagtet det vel er muligt, at der gaves ustyldigere Tider, i hvilke Talen nærmede sig til at være et sandt Udtryk af det, der boer i Menneskets Indre, saa kan man dog neppe sige, at dette finder Sted i vort Selskabsliv, hvor det vel ikke engang er saa usædvanligt, at den indre Sandhed og den ydre Virkelighed staae i fuldkommen Modfætning til hinanden.

Som Undskyldning for den moderne Tid kan man dog sige, at en altfor stor Oprigtighed ligesvem kunde virke forstyrrende og opløsende paa Forhold, som det er en Pligt at værne om, thi den selskabelige Omgang er tillige en Kunst, og den forudsætter en Harmoni, hvori de altfor stærkende Dissonanser ikke godt kunne taales. Der er Meget i vort indbyrdes Samliv, der bør undgaaes ikke blot for vor egen, men ogsaa for Andres Skyld; og det vilde snarere være

Tegn paa Raahed, Gladefrohed, Mangel af Dydragelse, end paa sand Oprigtighed, hvis man her uden Slaansel vilde drage det frem, der til ingen Nytte maatte saare og forbitte Andre; man vilde da kun altfor ofte med plumpe Fingre sønderrive Forhold, som burde berøres med varsom Haand, og som, naar de først engang vare sønderrævnede, ikke saa let kunde fastknyttes igjen.

Men naar nu dette forhold sig saa, da synes Digteren at være ilde bestedt; thi han skal fremstille Sandheden, og Sandheden ligger ligesom skjult i en bundløs Brønd, den er flygtet til Sjælens inderste Dybder, hvor den næsten har tabt sin Stemme; og jo høiere hiin Supercultur stiger, jo bedre Menneſket lærer den Kunſt bag almindelige Talemaader at bescføre, hvad der boer i dets Indre, desto vanskeligere synes ogsaa Digterens Stilling at blive, desto omhyggeligere synes den Natur, som han fornemmelig skal fremstille, at skjule sig for hans Øie.

Imidlertid gives der dog endnu aabne og naive Menneſkenaturer, som af og til med Djærvhed udtale, hvad der boer i deres Sjæle, selv om Forholdene forhindre, at dette til alle Tider kan skee. Hertil kan føies, at Sandheden har visse Tegn og Mærker, der ofte ubiſkaarlig komme tilſyne, og som den, der har Øie derfor, ikke let kan miſkjende; der gives Udbrud, som ikke altid kunne tilbageholdes, og som tidt i ubevogtede Dieblikke komme for Dagen selv i de Tilfælde, hvori Bedkommende allerivrigst ønske at skjule dem. Dette ſkeer som ofteſt kun ſiebliftelig, ligesom ved et Lyn-

glimt, der atter i næste Moment udslukkes. Men et saadan Lynglimt, om det ogsaa er sammentrængt til et eneste Punkt er dog tilstrækkeligt for at oplyse den hele Omega. Paaslige Glimt maa derfor Digteren især være opmærksom, og det er han ogsaa, han ledes nemlig dertil ved et Naturinstinct, saasandt som han ellers er kaldet til at være Digter (i det mindste i objectiv Forstand); thi han aner vel, at det er en heel indre Verden, der saaledes i det korte Moment ved et pludseligt Lynglimt vil aabenbare sig for ham. Og selv om den i næste Dieblif igjen nedsænkes i Mørket, saa har han dog seet Noget deraf og optaget det i sit Indre; der er det nu blevet hans usynlige Eiendom, for atter maaskee efter lang Tid at opstaae af Sjælens Dyb og at worde synligt paany, og for da at give et væsentligt Indhold til det, han skal fremstille.

Vi bemærkede nylig, hvorledes Digteren ved et Slags Naturinstinct ledtes til at henvende sit Blik paa de Momenter, hvori det, der ellers er dybt skjult i det Indre, pludselig kommer frem, vi kunne sige til, at han ogsaa har en stærkere Sands for slige Momenter, end de fleste andre Mennesker. Dette er vel langt fra den eneste, men dog en af de første Betingelser for hans Digterkald. Har han ikke dette aandelige Syn, saa kan han være vis paa, at han, i det mindste som episk eller dramatisk Digter, ikke vil bringe det vidt, og at han neppe er skabt eller kaldet hertil. Tviligesom den, der er født til Charaktermaler, sjelden vil gaae nogen karakteristisk Gruppe forbi, uden at han levende, in-

derlig, og paa en ganske anden Maade end de, der ikke ere kaldede til hans Gjerning, vil anskue dens Bevægelser, dens forandrede Stillinger, de forskjellige Menneskers Ansigtstræk, deres Minespil, og den Leg af Lys og Farve, der ledsager alt dette, saaledes gaaer det ogsaa med Digteren, kun at hans Syn er mere aandeligt. Ogsaa han vil da inderlig og levende anskue, hvad der foregaaer omkring ham, han vil lytte til hvert karakteristisk Ord, til hver Yttring, der kommer frem af Sjælens Dyb, til hvert Udbrud af Liden- skab, og hvis han ogsaa har Sands for det Komiske, til hver lunefuld Bending i de Samtaler, han hører, og han vil have et skarpt Øie for alle de Latterligheder, ved hvilke Menneskene, uden at ane det, give sig hen til Stof for hans tilkommende Frembringelser. Alt dette vil han hurtig og uvilkaarlig faae Syn paa. Saaledes vil Verden udfolde sig for ham som en Række af Billeder, hvilke han ligesom legende optager i sin Sjæl. Mangt et Ord, som de fleste Andre enten ikke høre eller ikke agte paa, vil for ham være ligesom et Frø, hvoraf en rig Blomsterverden engang skal fremspire. Men saaledes som Digteren paavirket af andre Mennesker, saaledes vil han ogsaa paavirket af den øvrige Natur, ved hvert Skridt vil der aabne sig en ny Verden, en ny Række af Billeder for ham. Paa denne Wei vil han lidt efter lidt samle sig en stor, ja en uendelig Rigdom, som han selv udenfor Begeistringens Dieblikke ikke engang ret hender, og som han neppe veed af, at han eier, før den Time kommer, hvori han skal bruge den, da først vil det

aabenbare sig, hvilke hemmelige Skatte han bevarer i sit Indre.

Men denne Kunst at see besidder dog hverken Digteren, Maleren eller andre Kunstnere som noget Udelukkende, der alene tilkommer dem. Tværtimod, hvor der findes en frisk og ægte menneskelig Natur, som endnu ikke saaledes har levet sig ind i Abstractionens Verden, at det Oprindelige hos ham er gaaet til Grunde, der vil dette Blik ogsaa findes. De vilde Nationer, de egentlige Naturfolk, see endnu ganske med samme Øie, hvormed Digteren seer, og uvilkaarlig faaer ogsaa deres Tale, deres Beretninger om hvad de have oplevet, en Friskhed og en Farveglands, der lidt minder om Poesiens Fremstillinger. Men selv under vore cultiverede Forhold gives der endnu Enkelte, som derfor dog endnu ikke behøve at være kaldede til Kunstnere, der have bevaret dette oprindelige skarpe Blik. Af og til findes det især hos opvakte Børn og hos Qvinder, thi disse fjerne sig sjældnere saa meget fra deres oprindelige Natur, som vi, der saa tidt ere tvungne til at leve i Abstractionens Gensidighed. En dybsindig Philosoph stuer vistnok langt bedre i det Fjerne, men som Jean Paul siger, hans Blik gaaer almindelig ligesom en Lygstraale gennem et formørket Kammer i lige Linie, uden at oplyse hvad der ligger til Siderne. Den Qvinde derimod, som endnu har bevaret noget af sin Naturfriskhed, forstaaer som oftest langt bedre af Tegn, Blik og Minespil og halve Ord at opfatte, hvad der ligger i det Indre, end selv de skarpsindigste Philosopher, skjøndt disse iøvrigt kunne have naaet en langt

høiere Udvikling. Denne friske og levende Natursands er det nu, som Digteren ligeledes maa besidde. Forstjellen mellem ham og den Wilde er i denne Henseende kun den, at han ikke taber denne Sands midt i Dannelsens Verden, ja at han tager den udstadt med sig, selv om han er nødt til (som han i vor Tid er, hvis han ikke vil undvære en stor Deel af den Dannelses, han behøver) undertiden at heste sig paa den abstracte Side af den menneskelige Kundskab. Men saasnart han igjen skal virke som Digter, da maa den abstracte Verden holdes borte, da maa han stue klart og levende med Barnets, den Wildes og den naturfriske Qvindes Blik.

Og dog er dette endnu kun Begyndelsen; thi Barnet og den Wilde kunne vel see, men derfor have de dog endnu ingen rette Digtersyner, ja de blive som oftest staaende i Indbildningskraftens og i Drømmens Rige, hvori Synerne ere Herrer over dem, og hvori de endnu ikke saaledes ere luttrede, som den høiere og virkelig skabende Phantasi fordrer.

Ved Hjælp af det, som nu Digteren saaledes har oplevet, gennemgaaet og anskuet, ved Hjælp af det, han har optaget i sig af Naturen, Historien og den ham omgivende Menneskeverden, vil han da, som sagt, lidt efter lidt vinde en stor og usædvanlig Rigdom. Dette er den indre Gehalt, den Indholdsfylde, hvoraf hans poetiske Skabninger senere skulle nære sig; og jo mere han i denne Retning har været Digter, jo mere han har været istand til at see og til at optage i sig af det store omgivende Verdensliv, desto større

vil ogsaa denne Nigdom, denne Indholdsfylde blive, som han stille og hemmelig, og ofte sig selv uafriidende, gjemmer i sit Bryst. Forresten behøve vi vel neppe at sige til, at Digteren endnu mindre end Maleren kan lade sig nøie med Anskuelsen af det blot ydre Billede; tværtimod er det Indre fornemmelig for ham det Vigtigste; ja han maa saaledes have gjennemskuet Gjenstandene i deres Dyb, som om han besad Nøglen til deres sande Væsen, han maa ligesom have skuet dem ind i Hjertet og lyttet til Hjerteslaget baade i Naturen og i Menneskets Bryst. Men dette kan (jfr. det Foregaaende) ingenlunde skee paa Abstractionens Veie, thi denne kan jo ikke naae det Indre, før Hjerteslaget allerede er standset, og før Hjertet selv er dødt; det maa tværtimod skee ved et Slags Aabenbarelse, med andre Ord ved en Digteranskuelse, hvori det Ydre og Indre paa engang ere tilstede, og vise sig i deres fulde levende Eenhed. At imidlertid det, som Digteren paa andre Veie udenfor Anskuelsen har erhvervet og tilegnet sig, ogsaa kan være ham til stor Hjælp, skal ikke negtes, men dette virker dog kun paa anden Haand og er ikke saaledes ubetinget nødvendigt for Productionen som det egentlige Digterblik.

At det ydre Billede, og altsaa for saavidt ogsaa den ydre Virkelighed, ligeledes maa optages som Moment i Anskuelsen, følger naturligtvis af sig selv. Blandt Andet er dette ogsaa af stor Betydning med Hensyn til den komiske Digtning, thi her gjelder det jo især om at faae klart Syn paa det Brud, der finder Sted mellem det, som Charakteren

i sit Indre og i sit Væsen er, og det, som den udbortes vil gjælde for at være. Men ogsaa i den alvorlige Poesi er det høist nødvendigt, at begge Modsætninger ere tilstede, baade det ydre Billede, den ydre Handling, og det til Grund liggende i den menneskelige Sjæl; thi hvis det sidste, det Sjælelige, manglede, da vilde jo ogsaa det Udtryk mangle, uden hvilket det ydre Billede, kun som dødt, den ydre Handling kun som stilt fra sit Livsprincip, kunde opfattes af Digteren; hvis det udbortes Synlige manglede, da kunde intet Billede opstaae, thi det Sjælelige, for sig alene betragtet, giver intet Billede, det maa først begrænses af Legemverdenen for at give det.

Vi have hidtil kun talt om den Anskuelse, der vender sig udad imod Verden, men vi maae ikke glemme, at Digteren ogsaa kan vende sit Blik indad imod sig selv; thi ogsaa her vil han opdage en uendelig (Stjændt mere i Dybden gaaende) Natur, et uendeligt Følelsesliv, hvori den ydre Verden finder sin Gjenklang. Her er det, ligesom han hørte Toner, der vækkes ved hvad han udbortes har oplevet, og der tillige gjenlyde inderligere og fuldere fra Sjælens mægtige Resonansbund, (hvorefter det ogsaa er af stor Bigtighed, at denne Resonansbund skal være reen og velbygget). Al den lyriske Fylde har her sin Kilde og sit egentlige Udspring. Og dog er det ingenlunde noget fra det Ydre aldeles Forstjælligt, vi indbortes opfatte, men vi lære kun her at anstue det Ydre under et andet Forhold og i den eiendommelige Belysning, der udgaaer fra Midtpunktet af vor egen Tilværelse. Ved

at henvende Blikket paa os selv og paa vort eget Indre, lære vi inderligere at forstaae og opfatte Verden, Stjøndt vi dog ikke kunne undgaae at see den i det Farvespil, hvori Alt ifølge vort eiendommelige Bæsen og ifølge vort subjective Standpunkt maa bryde sig. Ved at henvende Blikket paa den ydre Verden lære vi fuldstændigere, klarere, mere fordomsfrit at forstaae os selv. Den ene af disse Anstuelser er ligesom Supplementet til den anden, og ingen af dem kan undværes, hvis vi skulle tilegne os Livet og optage det i os i dets rette Udstrækning, og tillige med al den Kraft og Inderlighed, der er nedlagt i vor eiendommelige Natur.

Men naar nu Diet saaledes igjen er blevet det klare Organ, som det fra først af var bestemt til at være, naar Sjælen saaledes baade levende har forstaaet at tilegne sig Sandheden, og tillige med Inderlighed har opfattet den i sine Dybder, da maa vel dette klare Blik og denne Inderlighed ogsaa af sig selv føre Digteren nærmere til Naturen og Menneskeheden. Thi hvoraf kommer det, at vi saa ligegyldige høre en Beretning om de Tusinde, der ere faldne i et Feltslag, eller saa koldt læse statistiske Tabeller, der give en Udsigt over de mangfoldige Offere, som Sygdomme hvert Aar bortrive, medens dog den Enkelte, hvis Ulykke vi selv see og opleve, vækker en levende Deeltagelse hos os. Det kommer naturligviis deraf, at hine Beretninger og Tabeller ingen virkelig Fremstilling give, men at de blive staaende ved det abstracte Størrelsesforhold og ligesom forvandle Menneskene til Tal. Det Individuelle, det Personlige, altsaa

en sande Anstueise, den sande Inderlighed, er her aldeles
 tilintetgjort; saaledes kunne da selv Mennesker med det mil-
 desste, varmeste Hjerte for deres Brødrers Ulykker læse Slikt,
 iden at bevæges derved eller synderlig at bryde sig derom. —
 „Men dette er ogsaa ganske godt,“ vil man vel svare, „thi
 hvorledes skulde vi holde ud at leve, hvis vi saaledes be-
 standig grebes og rystedes af al den Ulykke, der fore-
 gaaer selv paa de fjerneste Steder, hvor dog ingen Hjælp
 fra vor Side er mulig? Vilde da ikke vore Sjæle hen-
 synne, og maatte vi ikke gaae til Grunde i al denne unyttige
 Deeltagelse, ligesom vore Legemer maatte gaae til Grunde,
 hvis ingen ydre Hud bedækkede dem, saa at de nøgne Nerve-
 ender bærede ved den mindste Berøring, og i hvert Secund
 vattes til en uendelig Smerte?“ Dette tør vi heller ikke
 ganske benegte; men det vilde dog heller ikke være godt, hvis
 den levende Deeltagelse saaledes forsvandt af den Enkeltes
 Indre, at den hele Menneskeverden, som bevæger sig om-
 kring ham, ikke for ham blev Andet end en Samling af
 slige abstracte Størrelser og Talvæsener, som vi ovenfor
 omtalte. Og dertil kunde det tilsidst komme, hvis hans
 Blik ikke trængte dybere ind, end til dette falske Skin, som
 vi tidt give Navn af Virkelighed, til denne ydre og usande
 Tilværelse, hvori Menneskene ligesom beslørede, og med til-
 lattet Indre, glide hverandre forbi. Det er altsaa meget
 vigtigt, at der gives Mogle, som kunne fastholde hiin levende
 Anstueise, hiin Inderlighed i Følelsen, for at de siden kunne
 vakte dem igjen hos Andre. Men dette skeer jo virkelig,

naar en Digter, hvis Sjæl er fyldt med slige Anstuelser, lader dem gaae over i sit Kunstværk; det er da ligesom han udvæb en enkelt Gruppe af den store Mængde, for i en afsluttet Handling at stille os den nærmere, mere individualiserende og i faste, bestemte Omrids for Øie. Saaledes bliver Digteren istand til at vise os disse eiendommelige Stabninger og Charakterbilleder, denne dybe Grund i det menneskelige Væsen, denne concrete Livsfulde, disse Glæder og Sorg og bittere Lidelser i Menneskets Indre, og tillige den høje Kraft, hvormed han kan bekæmpe dem, kort al denne Uendelighed, der ofte skjuler sig under et ringe Udbortes, og som Mængden med sin sløve Sands kun sjelden aner eller tænker paa, men som dog ligesuldt kan være tilstede i et Menneskelevn, og som, naar den opfattes og fremstilles af en dybere Digter-aand, tillige frembringer en uendelig Gjenklang i Sjælen. Paa denne Maade svinger Digteren sin Tryllestav over os, han tvinger os til at slutte Venstab med de Mennesker, han fremstiller, til at glæde os ved deres Glæde, til at sørge med dem i deres Smerte. Paa den anden Side bliver han ogsaa istand til at oplukke Dybder, hvis Forfærdelighed det overfladiske Blik ikke har fattet, han lærer dermed Mennesket at gysse for sig selv, og at frugte de Afgrunde, hvori endog de mægtigste Naturer kunne fortabes, og det, hvis vi ikke vogte os for de farlige Veie, der føre derhen, tilsidst kunne aabne sig under vore egne Fødder. Saaledes slaaer Poesiens Genius, idet den oplukker de Dybder, hvori den af Virkeligheden skjulte og ligesom overbyggede Sand-

bed hørr, vækkende og tillige adbarende ved Menneskets Side. Vi lære da tillige at indse, hvorfor vi saa tidt mangle Deeltagelse for Andre, og hvad der er Grunden til, at der undertiden lægger sig ligesom en Jisstorpe om vort Byst, der koler vort Hjerte for den omgivende Verden.

Ehi Meningen er naturlighviis ikke her, at vi skulle græde vellystige æsthetiske Taarer over digtede Personers Eljebne, medens vi ere ligegyldige for de virkelige Ulykker i Verden. Tværtimod, vi skulle gennem Kunsten føres tilbage til Naturen, for atter, hvis det er muligt, at gjenvinde det friske Blik og det varme Hjerteslag, vi ved en eensidig Kultur have tabt, og uden hvilke selv den høieste Dannelselse taber en stor Deel af sin Værdi. I denne Henseende kunne vi gjerne sige, at ethvert Digterværk skal have en Tendens, men vel at mærke, denne Tendens kommer ikke udvendig fra derved, at Digteren nedsetter sin Fremstilling til Middel for noget Andet, men den kommer fra det Indre og udspringer fra Digtet selv, uden at Digteren har gjort Andet end at give Fremstillingen dens fulde Sandhed, og hver Charakter og hver Enkelthed, ligesaa vel som det Hele, den fulde Met, der tilkommer dem. Og hvis man nu atter vil indvende, at den Indflydelse, Poesien saaledes faaer, dog kun er stofartet, saa kunne vi ogsaa gjerne indrømme dette, idet vi ikke desmindre fastholde den Sætning, at en saadan Indflydelse (ved Siden af den rene Fremstilling, der er en Betingelse for hvert ægte Kunstværk) dog er af alt for stor Vigtighed, til at den bør betragtes med Ringagt, som Noget, der er den høiere Kunst uværdigt.

Jeg maa bede at undskyldes, at jeg allerede paa dette Sted, hvor vi egentlig kun skulde selskætte os med Anskuelsen, har behandlet nogle af de Virkninger, som først det fulde paa Anskuelsen byggede Kunstværk skal frembringe. Jeg indrømmer gjerne, at dette kan kaldes en Anticipation, og dog syntes mig, at disse Bemærkninger paa en temmelig naturlig Maade knyttede sig fast til det Foregaaende, saa jeg vanskelig i dette korte Foredrag kunde give dem nogen anden Plads. Jeg skal dog nu igjen vende tilbage paa min Vej for at betragte den indre Virksomhed hos Digteren.

Uagtet dennes Anskuelse i det første Dieblis kunde sammenlignes med Barnets, med den Wildes, eller med de Qvindes, der ere blevene deres oprindelige Natur troe, saa nærme vi os dog nu til det høiere Stadium, hvor det Gele tager en anden Retning, og hvor denne Lighed igjen forsvinder. Thi hos den Wilde, hos Qvinden og Barnet opbevares Billederne, som alt ovenfor er bemærket, i Indbildningskraftens Dyb, og de maae nu som oftest bestandig blive der, og ville kun sjelden vore og udvikle sig eller indgaae nogen organisk Forbindelse indbyrdes; hos Digteren derimod ere de først kun at betragte som Begyndelsen til Noget, der siden skal udvikle sig, og de vente her, indersluttede i Sjælens Indre, paa en høiere Fuldendelse. Digteren skal rigtignok i visse Maader gengive Sandheden, og denne skal danne det egentlige, dybere Indhold i hans Digt, men denne Sandhed bør tillige, saa selsomt det ogsaa kan klinge, være endnu sandere end det, han har stuet i

Direts Dybder. I det enkelte Menneske nemlig og i Na-
 turen overboredet kommer dog kun sjelden Alt frem i den
 Følge, hvori det under lykkelige Omstændigheder maaskee
 kunde komme frem; Naturen er ligesom en Skov fuld af
 Træer, hvori Solen ikke kan finde Vej overalt, hvori de
 enkelte Stammer staae halvt bestryggede og desuden ind-
 strængede, trængte og trykkede af deres Omgivning, og hvori
 de derfor ikke kunne naae deres fulde Udvikling. Og dog
 er der selv i den lavere Natur noget Indbortes, der stræber
 efter denne Udvikling, der henpeger dertil, der gjerne vilde
 bære sig i sin fulde Væxt og udbrede sig i sin fulde Højdedom
 og naae den Herlighed og Fuldendelse, hvortil den iboende
 Naturtanke eller Idee henpeger. Dette skeer dog saagodtsom
 aldrig, en eller anden Mangel vil der næsten bestandig spo-
 res, eftersom der hviler et Tryk, en Trængsel over Na-
 turen og Menneskelivet, der sjelden tillader det. Men hvis
 ikke desmindre en Naturgjenstand virkelig ved et forunder-
 ligt Sammentræf af Omstændigheder skulde have naaet
 denne fulde og usædvanlige Udvikling, saa vilde dog
 Livets Fortrænelighed staae ved Siden af, saa at denne
 Fuldendelse kun blev indskrænket til et kort Moment. Hvad
 der gjelder om den lavere Natur i denne Henseende, det
 gjelder endnu stærkere med Hensyn til Mennesket, thi jo
 høiere et Væsen er stillet, desto vanskeligere ville alle de
 mangfoldige Omstændigheder træffe sammen, der betinge dets
 fulde Udvikling. Det, der imidlertid ikke kan skee i Livets
 bestandig veksende Strøm, det bør skee i Kunstens Rige

ved Ieens uendelige Magt; thi Digteren skal ikke blot opfatte Naturbilledet og Charakterbilledet i sit Indre, men han skal tillige udarbejde og udvide det, saa det bliver, hvad det henpeger til, og hvad det dog, som sagt, i den tryllende ydre Omgivning næsten aldrig naaer; og først i denne udklæbte og forhøjede Tilstand skal han nu atter i sit Digt skjenke det til Udenverdenen. Det er vel ogsaa dette, Solger mener, naar han i sin Lære om Phantasien, ved at omtale den sandfelige Udførelse, paaviser, at Kunstneren gengiver Begrebet i hver enkelt Naturgjenstand fuldstændigere, end det stæer i den ydre Verden, hvilket han netop bevirker ved at gaae ud over den almindelige Natur; dog er det neppe ganske rigtigt, at Solger blot omtaler dette med Hensyn til en enkelt Retning i Phantasien, thi overalt, hvor der er Tale om en poetisk Fremstilling, bør noget Signende stæe.

Saaledes kan det vel paastæes, at Digteren gengiver Sandheden, og dog giver han tillige noget Mere, Noget, der, som ovenfor blev bemærket, er sandere end den sædvanlige Sandhed. Men denne Sandhed bliver da netop derved ikke ganske congruent med den, han har opfattet og stuet i Livets Dyb, det er den, kan man sige, og det er dog ikke ganske den; det er mere den Sandhed, hvortil Livet stræber og henpeger, end den, det virkelig naaer, som Digteren skal fremstille; han skal udfolde Sandheden mægtigere, han skal gengive den i en Conseqvens, Dybde og Sam-

virtelig og materiel Tilbærelse har, men kun er et Stinbillede; ogsaa dette finder sin Anvendelse paa den Kunstverden, Digteren fremstiller.

Her have vi da naaet det Standpunkt, hvori hiin Paastand, at Digteren skal fremstille Sandheden (hvor rigtig den end i en vis Henseende kan være), synes at slaae over i sin Modsetning; thi vel gengiver han Sandheden dybt og inderligt, men han opfatter den tillige og kaster den tilbage i et Stinbillede, der i denne Sammentrængthed og Klarhed aldrig har havt og aldrig vil faae noget fuldelig Tilsvarende i den ydre Verden.

Maaskee vil det bedre lykkes mig at oplyse, hvad her er sagt, naar jeg støtter mig til den Beretning, Goethe giver om de Forhold, under hvilke hans berømteste Ungdomsværk „Werthers Leiden“ blev til*). Allerede tidligere havde han seet sig om i mange Retninger og optaget mange foldige levende og dybe Indtryk, mangfoldige Livsbilleder i sin Sjæl. Meget af det, som i Werther senere kom frem, havde han debatteret og betragtet fra flere Sider i Samtale med forskellige imaginaire Personer, som han ved Hjælp af sin levende Indbildningskraft tidt vidste at fremkalde, og som han da anskuede, ligesom om de vare nærværende (ogsaa i senere Aar brugte Goethe tidt det Udtryk om sig selv, naar han digtede, at han talede med Anderne). Den Livslede, der i hans Ungdom var en Mode-

*) „Aus meinem Leben“, dreizehntes Buch.

sygdom, og som tildeels ligger til Grund for Werthers Charakter, havde Goethe selv gennemgaaet, Kjærlighedens bittere Skuffelser havde han følt, Tidens utaalmodige Stræben havde han deelt. Den dybe Kraft og den dunkle Colorit i den engelske Poesi havde fyldt hans Sjæl med store men tillige mørke og melancholske Billeder. Ofsian med sine blege Skildringer af en forsvunden Herlighed, med sine lustige Skybilleder, med sin svundne Helteverden, med sine længst henvisnede Jomfruer, havde fyldt hans Sjæl med dørmrende Maanestinspyner. Men alle disse mange Anstuelser og Digtertanker, der vare i Bevægelse og ligesom kæmpede i hans Indre, havde dog endnu ikke samlet og formet sig til noget egentligt Kunstbillede.

Da erfor han pludseligt, at den unge Jerusalem havde stuet sig selv, fordi han følte sig overvældet af en ulykkelig Lidenstabs, som han ikke troede at kunne betvinge. Dette gav Goethe, som han selv udtrykker sig, et bestueligt Billede, der smeltede sammen med, hvad der var mødt ham i hans eget Liv, thi, vel at mærke, ogsaa han havde lidt af en Lidenstabs, der ganske lignede den, som blev Marsag til den unge Jerusalems Død. Nu var Planen til Werther funden. Alt, hvad Digteren i denne Retning havde levet og tænkt og gennemgaaet, selv hvad han under sine Bildfarelser havde lidt, Alt, hvad han havde stuet og tilegnet sig, forsaavidt det lod sig forene med hiint Hovedbillede, det stød nu sammen ligesom en kemist Oplosning, naar en Krystal skal dannes, eller, som Goethe siger, ligesom

Bandet i en Skaal, naar det staaer paa Rippet til at fryse og nu ved en ringe Mytelse pludselig forvandles til Jis. Saaledes forvandlede det, han havde anskuet og oplevet, til en digterist Heelhed, og saaledes opstod dette vidunderlige Kunstværk, der dengang virkede med en uhyre Kraft over hele Tydskland, og som, hvormegret end Kritiken har indvendt derimod, dog neppe nogensinde vil forseile sin Virkning paa det menneskelige Hjerte *).

Dette Ufsnit af Goethes Levnetsbeskrivelse, hvori han har gjort sig selv og sin egen Digtervirksomhed i et af de vigtigste Momenter til Gjenstand for sin Betragtning, er maaſkee det bedste Bidrag til Besvarelsen af den Opgave, der her spælfætter os, som i Literaturen nogensinde er givet. Flere Betingelser, om de ogsaa paa mange Maader afvige fra dem, af hvilke Goethe blev paavirket, maa bestandig forudsættes, naar et betydeligt Digterværk skal blive til. En lyffelig og skarp Odfatningsgave maa isoreien have været virksom, mangfoldige Livsbilleder, en rig og dyb Indholdsfylde maa være samlet i det Indre. Nu kommer en Totalanskuelſe til, ligegodt om denne er hentet fra Evensprets, fra Sagnet eller fra Historiens Verden, eller fra Noget, Digteren selv har gennemlevet, naar han blot føler sig inderlig greben deraf. Denne forbinder sig da, som

*) Efter en senere Forfatters Paastand skal der dog være gaaet et længere Tidsrum mellem Jerusalems Døb og Digtingen af Werther, end Goethe selv angiver, men i det Væsentlige har dog det Hele sin Sandhed.

ovenfor er bemærket, med alt det i Digterens Indre, som
 kan give Kraft og Rigdom dertil. Hovedtanken, som dan-
 ner Midtpunktet i Totalbilledet (Hovedideen i det Hele)
 bortsløder nu det, der ikke passer for den, alt det Betyn-
 gende, Formørkende, Tilfældige, der kunde forstyrre eller
 svække Hovedindtrykket, Alt, hvad, isald det fik Lov at
 raade, saaledes som det raader i den ydre Natur, vilde
 splitte det Hele ad og være til Hinder for den organiserende
 Magt. Kun det, der tjener og kan underordne sig under
 Organismen og være den til Gavn og til Fremme, bliver
 indlemmet deri. Paa denne Wei finder da Sandheden og Li-
 vets dybeste Kraft, der ellers bestandig i Støvets Verden maae
 kæmpe mod Forgængelighed, og der trykkes af den tunge Virke-
 lighed, nu en høiere Sphære, hvori de omsider kunne til-
 egne sig den for dem meest passende Form, paa det de saa-
 ledes i luttret Skikkelse kunne vorde skjenede tilbage til
 Verden. Hvi Sphære er det, man har givet Navn af
 Skjønhedens eller Idealitetens Verden. Maaſkee burde det
 sidste Navn foretrakkes, thi i de tragiske og end mere i de
 tomiste Fremstillinger synes Benævnelsen Skjønhed (efter
 den almindelige Sprogbrug) ikke altid at være ganske pas-
 sende, men at det Ideale, der er den herskende Magt i
 Kunstværket, fuldkommen skal gennemføres deri, saa at det
 ikke blot indvortes og hemmelig er tilstede, men saa at det
 bliver synligt selv i det Heles yderste Omkreds, derom kan
 der vel neppe være nogen Tvivl. — Men til en saadan
 Organisme, hvori en væsentlig Deel af den Herlighed, der

i Livet kun kommer tilsyne som adspalttede Glimt, er samlet i en eneste lysende Flamme, findes intet ganske Tilsvarende i den almindelige Virkelighedens Verden, og det kan derfor gjerne kaldes et reent og luttret Stin, ligesom Solbilledet i Brændspeilet ogsaa maa kaldes et Stin, skjøndt Lysets og Klarhedens Aand (der jo hos Grækerne ikke blot blev betragtet som Digtingens Gud, men tillige som den, af hvis Mund Sandheden udgik) har nedlagt al sin Kraft deri.

Naar vi da i Korthed ville fremstille de Hovedbetragtninger, der maae være tilstede, for at et ægte Digterværk skal opstaae, saa er der et tredobbelt Forhold, der tiltrækker sig vor Opmærksomhed. Først maae vi tage Hensyn til det egentlige Stof, det udbortes Givne, der ligger til Grund for Hovedanskuelsen. Dernæst maae vi betragte den saakaldte Gehalt eller det høiere Indhold, der meddeler Digtet sin Rigdom og sin Sandhed. Endelig maae vi heste vort Blik paa Formen, der, naar den er, hvad den bør være, ikke er Andet end Udtrykket for Ideens organiserende Kraft, ved hvis Hjælp den udvikler den Fylde der ligger i Ideen selv. samt forbinder sig med det beslægtede Indhold og tillige bortstøder det, der kunde være til Hinder for det Heles Enhed og for at det ideale Indhold fuldelig kan blive synligt deri. Det ydre Stof, (der rigtignok, skjøndt det danner Grundholden for Kunstværket, skal besejres og luttres igjennem Formen, som igjen bør være Ideens Tjener), det høiere ideale Indhold, hvori Hovedideen danner Midtpunktet, og endelig den nylig omtalte formende Kraft, der, for-

saavidt den betinger Udførelsen i den ydre Verden, tillige viser sig teknisk virksom: alle disse tre Magter maae, hver paa sin Vis, bidrage dertil, naar et Kunstværk skal opstaae; og hvis der mangler Noget paa en af Siderne, hvis de Fordringer, som hver af disse Magter stille til Digteren, ikke fuldelig, og som sig bør, ere blevne tilfredsstillende, da vil hans Digterværk bestandig bære Mærker deraf og meer eller mindre lide derunder.

Og dog fleer det kun altfor tidt, at disse tre Betingelser for Kunstværket ikke ganske staae i det rigtige indbyrdes Forhold; som Følge deraf opstaaer der da Kunstfrembringelser, der ere meer eller mindre mangelfulde. Ganske ubelukkende kan dog aldrig det ene af disse Momenter være tilstede, thi da vilde der neppe fremkomme noget Kunstværk, men dog kan et af dem saaledes være overveiende, at de andre for en stor Deel tabe den Indflydelse, de bør have. Naar saaledes Stoffet har Overhaand, da bliver Digteren, som Bischer bemærker, „stærk i Natursandhed, men fattig i Idealitet*); ja eftersom den høiere Magt, der gennem

*) Jfr. Bischers Aesthetik 2ter Th. § 406. Med Hensyn til, hvad her er fremsat angaaende den lavere Anstuelsses Overvægt, har jeg for en Deel støttet mig til Bischers Bælt, hvori den hele Lære om Kunstnerens indre Virken med stor Grundighed er udviklet. Ogsaa paa andre Steder, hvor jeg ellers er gaaet min egen Vej, har jeg dog af og til anvendt hans Fremstilling som Correctiv mod de Censurigheder, som man vanskelig undgaar, naar man ikke har sammenholdt sine egne Meninger med de Mænds, der staae paa Videnskabens høieste Epijske.

Formen skulde rense Stoffet og fjerne den forstyrrende, forundtlende og betyngende Virkelighed detsfra, kun i ringe Grad har gjort sig gjeldende, vil det Hele dog hverten indeholde den dybere Sandhed eller være samlet til den organiske, fra Stoffet luttrede Eenhed, som Kunsten fordrer. I flere engelske Romaner, hvori der findes en stor Naturopfattelse, vil denne Stofftyngde forenet med Mangel af dybere Gehalt let kunne paavises.

Talentet er, som sagt, naar det forener sig med Geniet, netop Udtrykket for den Magt, hvormed dette betvinger Stoffet, og gjør det til Bærer af sit rige Indhold. Naar nu dette Talent mere eensidig er tilstede, da viser det sig, som reen Formvirksomhed, og da synes den Lethed, hvormed det behandler Stoffet, endnu at være, men da staaer det tillige fjernt fra Geniets uendelige Gehalt, og den indre Kjerne i dets Frembringelser vil da kun være ringe. Da opstaaer den uendelige Ziirlighed, Fiinhed og Glatthed, den aldeles afrundede Correcthed, som Geniet sjelden i den Grad opnaaer, da frembringes disse kunstig sammenslyngede Filigranarbejder i Literaturen, de nydelige Bagateller, hvori den glatte og udarbejdede Sprogform, de lette Vendinger, de behændige Spring skulle erstatte Geniets malmsfulde Røst; da træde med andre Ord Kunststykker istedenfor Kunst, og de blive da ikke saa sjelden i de Tider, hvori Talentet i sin Eensidighed har Herredømmet, anpriste som Noget, der røber en meget bedre Smag, end de gamle Kunstværker, som egentlig, efter den nu herskende Mening, tilhøre en udannet Tid. Det eensidige Talent

synes meget let og uden synderlig Anstrengelse at naae den Høide, hvortil *Geniet* først efter alvorlige Kampe og Gjæringsprocesser arbejder sig op; Talentet er meget hurtigt færdigt, thi det er let at bringe sin Eiendom i Orden, naar den kun bestaaer af faa og lette Gjenstande, men det er meget vanskeligere derimod og fordrer en lang Tid, naar der er en heel Verden, der skal ordnes. Det er meget vanskeligere, har Dehlschläger sagt, at styre et stort Vinestøb end at styre en lille Baad. Grunden, hvorfor Talentet saa hurtig kan naae en stor Høide, er vel især den, at det ikke har synderlig Meget at bære. De Billeder, som Talentet i Kunsten fremstiller, synes, naar man flygtig betragter dem, ikke udvortes at mangle noget; deres Klarhed, Fjinhed og Regelmæssighed falde strax paa en behagelig Maade i Øinene, men seet man næriere til, saa vil man som oftest opdage, at de betydelige, sjælsfulde, karakteristiske Træk næsten aldeles ikke ere komne frem.

Den dybere Indholdsfylde kan ikke godt være tilstede, uden en mægtig Anstuelse og Indbildningskraft, thi ellers vilde jo den rige Verden ikke kunne optages i Sjælen, uden hvilket denne Indholdsfylde ikke kunde vindes. Derimod kan det formende Talent i Sammenligning med den indre Fylde være ringe. Naar dette er Tilfældet, da opstaaer der Frembringelser, som indeholde en stor Dybde, en uendelig Righed, ja, eftersom Alt, hvad der ligger i Sjælen, uden at hindres af nogen strengere Form, her kan komme frem, saa ville de endog ofte synes rigere end de Værker, som

det fuldendte Geni udarbejder, men denne Rigdom falder ligesom ~~fra sig selv~~ ~~ligesom~~ i mange Stykker, hvori dog det æblere Metal meget ofte skinner igjennem. Ikke desmindre vorder denne Mangfoldighed, formedelst sin Mangel paa dybere Sammenhæng, ofte trættende; selv det Allerbedste virker ikke saaledes, som det vilde have virket, hvis det havde været sammenarbejdet med hvad der passede dertil i en organisk Eenhed. Og dog, naar det af og til lykkes Digteren at blive Herre over Noget af sin uendelige Rigdom og for en Deel at forme den, da opstaaer der storartede Fragmenter til Kunstværker, som ingenlunde staae tilbage selv for det, som det fuldstændige Geni frembringer. Men midt under den Beundring, som disse Fragmenter vække hos os, føle vi dog med Smerte, at denne Herlighed kun er Styk værkt. Denne Overbægt af rig Indholdsfylde er vel sjelden hos Noget kommen saaledes frem, som hos Jean Paul, hvis Rigdom var saa overvældende, at det syntes umuligt for noget formende Talent at magte og samle den, og saaledes spredte den sig til alle Sider. Derfor har Jean Paul skjenket os uendelig mange dybe Tanker og Billeder og gode Skildringer af det Enkelte, ja selv ypperlige Charaktertegninger, men uagtet den store Mængde, han har skrevet, er det dog kun saare sjelden og undtagelsesviis, at han har udført Noget, der nærmer sig til at være et fuldendt Kunstværk.

Der gives vel endnu flere Gensidigheder, hvori Digteren kan være bilet, men vor indskrænkede Plan tillader

os ikke denne Gang at dvæle derved; det var kun Hensigten her at henpege til de feilagtige Retninger, som nærmest hang sammen med hine tre Momenter, hvoraf ethvert Digterværk betinges.

Man har påaastaet, at det kun er ved Hjælp af den fuldbendte Form, at et Kunstværk finder Vej til Efterverdenen. Heri kan man ogsaa have Ret, naar man lægger til, at Formen først da bliver ret fuldbendt, naar den vorder et gjennemsigtigt og klart Udtryk for en uendelig indre Herlighed*). Paa den anden Side påstaar Schiller, at en Digters Fuldkommenhed fornemmelig beroer paa den rige Gehalt, han indslutter i sit Indre, og som han tillige nedlægger i sit Værk. Ogsaa dette er sandt, naar man kun lægger til, hvad Schiller vist ogsaa, ifølge hvad han andensæds har udtalt, vil indrømme, at denne Gehalt dog aldrig kan udsolde sig som den bør, før den tillige har fundet sit fulde Udtryk i Formen. Kampen imellem Form og Indholdsfulde strækker sig isøvrigt ogsaa i vor Literatur langt op igjennem Tiderne. Men enhver Kamp, der føres imellem Magter, som, uagtet deres Gensidighed, dog ogsaa have et berettiget Moment, hentyder bestandig paa en tilkommende Anerkjendelse og paa Forening i Fremtiden.

Hvor høit man isøvrigt vil stille Formen (og naar den fremtræder som Udtryk for Geniets uendelige Rigdom, da bør den vistnok ogsaa stilles høit), saa kan den dog ikke

*) I en tidligere Afhandling er dette næiere udslettet.

indtage den allerhøieste Plads, thi den skal være Ideens Tjener, men en Tjener kan ikke stilles over sin Herre. Selv hos de ældre Folkeslag maatte dog den stjerne Form brydes, ikke blot fordi Kunsten var sunken fra sin tidligere Høide, thi selv om dette ikke havde været Tilfældet, saa maatte dog den stjerne Form være bleven brudt; der var nemlig kommen en dybere Indholdsfylde ind i Verden, som ogsaa i Kunstens og Poesiens Rige fordrede en udvidet og med den stemmende Formbirtsfornhed.

Men denne Formbirtsfornhed har endnu ikke gaafte naaet sit Maal; thi uagtet den nyere Tid kan opvise mægtige Mander, f. Ex. Shakspeare, der hvad Dybden og den indre Sandhed angaar, vel endnu staaer over de antike Digtere, saa har dog heller ikke Shakspeare saaledes kunnet gjennemarbejde den uendelige Gehalt, der var ham givet, at Formen hos ham blev saa klar og gjennemsigtig, som den var hos Grækerne i deres bedste Dage. Ja hvis vi blot ville betragte denne Side hos ham, og see bort fra den uendelige Rigdom og den forbausende Sandhed i hans Fremstillinger, saa tør vi ikke negte, at der (fornemmelig dog i hans Dramaer af anden Orden) findes Feil og Uregelmæssigheder (f. Ex. den Ordspilskjagt, som han ikke saa sjelden paa sine Stykkers Belofning gav efter for), der ikke tillode ham at give Formen en saa stor Fuldbendelse, at den gaafte svarede til Ideens Fordringer. Hos Goethe er Formen rigtignok gjennemsigtigere, men til Gjengjæld gaar han kun sjelden saa dybt som Shakspeare. Og hvor

hans Composition virkelig er af dybere Art, som f. Ex. i Faust, der svigter Formen af og til ogsaa for ham.

Talentet har Net, naar det tilraaber Geniet, at det sande Mesterstab ikke naaes, før det har vundet fuld Aa-
digthed over Formen, thi Formen er jo netop Betingelsen for Ideens Udtræden i den rensede ydre Skikkelse, og deri bestaaer det Stjønnes Væsen. Men Geniet har ogsaa Net, naar det tilraaber det eensidige Talent: „Du har Skallen og ikke Kjøernen, de Billeder du former, have flade og ubetydelige Træk; hvad nytter det, at Du bestandig former, naar Din Sjæl er tom, og Du ikke besidder Noget, der er værdt at forme? Men hvis Du virkelig havde en dyb og uendelig Verden i dit Indre, for hvilken Du vilde finde et Udtryk, da maatte Du udvikle en ny og høiere Formvirksomhed, thi den gamle, som Du til Dato har brugt, vilde da neppe slaae til, og det mægtige Indhold vilde snart sprænge det skjøre og svage Kar*).

Kun naar Formen vorder Udtrykket for den fulde Gehalt, da først vorder den Tegnet og Stempelet paa Kunstens Fuldvendelse. Men hvis den vil være egenraadig og troer at kunne undvære den høiere Indholdsfulde, da taber den sin Betydning og synker ned til at blive en blot ydre Politur, der endog kan anvendes til Kunstens Fordærvelse, naar den vil give det et Skin af Værd, som i sig selv ingen Værdi har. Men selv naar Formen virkelig har

*) Jfr. S. 35—38.

*) H. Afhandlinger og Recensioner.

været, hvad den bør være, naar den er traadt i Geniets Tjeneste, ~~og er bleven dets fulde~~ Udtryk, da kan det dog ske, at den fra Geniet udgaaende Skole vedligeholder den, efterat den guddommelige Gniſt længſt er udflygt. Saaledes kan der komme en ſtaaende Form igjennem Tiderne, ſaaledes kan der være et Slags Kunſt tilſtede, uden at denne udflyder af det egentlige Geni, og ſom kun holder ſig oppe ved Erindringen og Traditionen. Paa denne Maade var det, at Billedhugger- og Bygningskunſten endnu vedligeholdte ſig under flere af de romerſke Keiſere, men det var dog kun et Efterſkær af Liv; Kunſtens Tempel ſtod endnu tilbage og mindede om forſbundne herligere Tider, men den Gudom, der engang boede deri, var for længe ſiden bortflygtet derfra.

Nogle kritiske Undersøgelser med Hensyn til Tragoedien Macbeth.

Det vilde vel ikke falde saa vanskeligt at bevise, at hvert af Shakespeares Hoveddramaer, ligesom det viser os en ny Side af og aflører nye Afgrunde i den menneskelige Sjæl, ogsaa med Hensyn til Stil og Diction er forskjelligt fra de andre. Saaledes tør vi neppe paastaae, at der i Macbeth findes den høitopblussende Pathos som i Kong Lear, eller at der i dette Stykke findes den vidunderlige Farveglands som i Romeo og Julie. Ligesaa lidet finder man den dialektiske Kløgt deri som i Hamlet, hvor den stærende Ironi tidt træder i Handlingens Sted; heller ikke findes her den overstrømmende Humor og den komiske Styrke, som findes i flere af Shakespeares historiske Dramaer og i andre af hans Arbejder; og dog mangler der i denne Digtning hverken Pathos eller Ironi, men de ere som oftest af en eensdommelig Art: Ironien ligger skjult i Handlingens Dyb, og det Pathetiske har en dunklere Colorit end sædvanlig, og synes mere at gaae i Dybet end i Høiden, mere at høre Natten end Dagen til.

I denne Tragoedie har Dictionen med Hensyn til Hovedpersonerne ~~en dobbelt~~ **Charakter**. Naar Macbeth og hans Hustru ere i Selskab med Andre, da er deres Tale som oftest forfælt, undertiden smigrende og søgt, saa at man vel mærker, at den Regel her er anvendt, som en fransk Statsmand skal have udtalt, at Ordet ikke blev os givet for at aabenbare, men tværtimod for dermed at skjule vort Hjertes Mening. Dette gjelder dog vel meest om den første Halvdeel af Stykket. Naar Macbeth er alene derimod, eller naar han er sammen med sin Hustru, eller naar han pludselig overvældes af den hemmelige Magt i sit Indre, da forandres Udtrykket aldeles; da klinger det snart som Sul og Klage af en forvildet Mand, snart som Trods og Tænderstøren fra Afgrunden, ja undertiden er det, ligesom om en Vulkan aabnede sig, hvorigjennem Flammer fra Underverdenen søgte Vej til Lys og udbredte Rædsel og Forfærdelse i Tilskuernes Sjæle, hvergang de bleve synlige.

Denne Diction er sikkert ikke uden alvorligt Overlæg valgt af Digteren; for at fatte dette, ville vi foreløbig lade et Blik paa Macbeths Charakter og aandelige Stilling.

Der gives et Begreb, som man først i senere Tid har begyndt at anvende paa æsthetiske Gjenstande; da dette Begreb imidlertid meget træffende betegner den Persons Væsen, som vi her fornemmelig skulle spæsfætte os med, saa ville vi heller ikke tage i Betænkning at dvæle nogle Øieblikke derved, det er nemlig Begrebet om det Dæmoniske.

Det Dæmoniske er det Tilslukkede, har en af vor

Tænkere sagt, og det er ogsaa vist, at det Tillukkede er ier forbundet dermed, men dog mene vi, at dette Udtryk ikke ganske udtømmer Begrebets Natur, desuden er Udtrykket vel altfor almindeligt, thi det passer ogsaa paa flere Charakterer, der ikke ere dæmoniske, jeg vil her kun som Beviis henpege paa de Charakterstildringer, der forekomme i vore gamle islandske Sagaer.

Det Dæmoniske har naturlighviis sin Oprindelse fra Ordet Dæmon, der her betyder en falden Aand. Det maa da vel betegne noget Væsentligt, der er fælles for alle flige Aander. Men nu hører det jo efter Sagnet til diisess Væsen, at de, uagtet de efter deres Oprør bleve nedstørkede i Afgrunden, dog engang havde deres Hjem i de himmelske Boliger. Dette kunde de nu vel vanskelig glemme, og Sporet deraf kunde heller ikke saa let forsvinde. Ifølge heraf blev der da en Glands tilbage paa Dæmonernes Vinger, der midt i Mørket vidnede om Lysets Herlighed.

Der findes et Sted i den ældre Faust (vi tale her om den gamle Folkekomoedie), hvori der, hvis vi ikke ganske tage feil, gives et slaaende Billede paa den Sag, vi her omtale. Der forekommer nemlig en Scene, hvori Faust forlanger af Djævelen, at han skal sige ham Noget om Tilstanden i Himlen, som han dog vel maa kjende, da han selv engang har været der. Den onde Aand vil ikke gjerne dertil, men da han maa give efter for Faust, der nu har Magten over ham, siger han: Hvis der gik en Stige fra Afgrunden til Himlen, og hvis hvert Trin derpaa var

belagt med Hageknive, der, gennemstare min inderste Marv, saa vilde jeg dog gaae derop, for saaledes omsider at naae til Himlen igjen*).

Heri mene vi, at det Dæmonistes Væsen og den store Modsigelse, der ligger deri, i et anstueligt Billede er udtrykt. Det bestaaer altsaa deri, at Manden i en selsom Forvirring fører Krig imod det, hvorfra dog dens egentlige Liv har sit Udspring. Hermed have vi tillige bestemt den Virkning, som en dæmonist Natur frembringer, naar den faaer Lov til at raade; thi deri bestaaer netop denne Virkning, at vi blændes af den Glands, som Dæmonen endnu har beholdt tilbage, og at vi gribes af en aandelig Svimmelhed, hvori vi — stjændt en hemmelig Stemme tilhviister os, at det Hele er et bedrageligt Skin — dog bilde os ind at finde Lyset i Mørkets Boliger, og at see Himlens Herlighed affpeilet i det Svælg, der ligger allertængst derfra.

Det Dæmoniste er saaledes begrundet i en uhyre Selvmodsigelse, der vel endog, betragtet fra et høiere Synspunkt, nærmer sig til Banvid. Det maa nødvendig vise sig særdeleshed, eftersom Kampen mellem to modsatte Retninger udgjør dets Væsen. Dette maa igjen afstedkomme en uhyre Smerte, og uagtet denne vel hos enkelte mere overfladiske Naturer kan være paataget og fremkunslet, saa er den dog

*) Da jeg ikke har den gamle Folkelomoebie til min Disposition, saa kan jeg ikke citere ordret, men dog mener jeg, at det Bessentlige i Indholdet temmelig nøiagtig er gjengivet.

hos de betydeligere Repræsentanter i denne Retning sikkert virkelig tilfældet; thi hvilken Tilstand kan vel være smerteligere end den, hvori en mægtig Mand anvender al sin Kraft for at ødelægge den Verden, hvorfra denne hans Kraft har sit Udspring?

I den Tragoedie, vi her skulle spælsætte os med, staaer nu netop Hovedpersonen som Repræsentant for en saadan dæmonisk Mandsretning; ja vi troe ikke at gaae forvidt, naar vi paaftaae, at dette Drama, forsaavidt det indenfor de jordiske Grændser er muligt, giver os et Billede af hiin store Ultragoedie, hvori Dæmonerne oprørte sig imod den højeste Gud. I det mindste ligner Macbeth Dæmonernes Fyrste deri, at han, uagtet han i Begyndelsen lyser med en Glands fremfor Tusinde, ikke er fornøiet hermed, men gribes af hiin Modsigelsens Mand, der viser ham hans Storhed i hans Fordærvelse. Men idet han nu med forbryderiske Hænder griber efter det Høieste og vender sig mod den milde Herster, der har overvundet ham med Velgjørelser, nedstyrter ogsaa han i en bundløs Afgrund, og der opudgaaer der endnu en Glands fra Afgrunden, og der opslige Euf fra Dybet, der ligesom stræbe hen til den Verden, hvorfra han ved sin Forbrydelse er udsødt.

Det falder af sig selv, at man ikke maa udstrække Sammenligningen videre, end Forholdene tillade; thi vi have jo her ikke med overjordiske Mander, men med jordiske Charakterer at gjøre, blandt hvilke selv de Høieste og Hø-

leste maae være befestede med Støbets Indstrænkninger og Mangler. www.libtool.com.cn

At nu en Charakter af det Slags, vi her omtale, tillige som oftest maa være tillukket, det ligger vistnok i Sagens Natur; thi det Dæmoniske har jo sit egentlige Hjem i Afgrunden, og hvor det virkelig og for Alvor er tilstede, der maa der ogsaa være Tanker i Sjælen, som minde om Dæmonernes Frafald. Men hvo der overgiver sig til slige Tanker, han tvinges naturligviis til i mange Tilfælde at ytre sig med Forbehold, og han vil, hvis han ellers er sig selv mægtig, have een Tale for Verden og een for det affides Lønhammer.

Heraf bliver det da begribeligt, hvorfor Dictionen i Macbeth, i det mindste hvad Hovedpersonen angaaer, er saadan, som den er; thi naar Fremmede ere tilstede, maa han stræbe at afveie sin Tale saaledes, at ingen Uvedkommende skal gjette, hvad der forberedes i hans Sjæl; naar han derimod er alene med sig selv eller med sin Hustru, eller naar han, uagtet Andre ere nærværende, dog overvældes af den hemmelige Magt i sit Indre, da aabnes den vilde Vulkan i hans Bryst, da fortrænger tidt det ene Billede det andet ligesom Skyer, der jages af Stormen, da høre vi dette bestandige Ja og Nei ved Siden af hinanden, denne Selvmodsigelse, hvori endog Afgrundens Magter maae afgive Vidnesbyrd om Lysets Herlighed.

Jøvrigt har der heller ikke i den senere Tid manglet paa Skildringer af en saadan Sjælstilstand, og da de Dig-

tere, der leverede disse Stildringer, som oftest ikke vare ganste uberørte af det Døde, de fremstillede, saa kunde det ikke seile, at de, naar de saaledes med Talent gjengave den Adspittelse, under hvilken de selv til en vis Grad lede, ogsaa maatte frembringe en stor Effect. Denne Hemmelighedsfuldhed, disse Blink fra Afgrunden, der pludselig igjen afløses af Mulk og Dunkelhed, disse Hædselsstrig af en Sjæl, der sønderrives i sit Indre, og der saaledes i sin Fortvivlelse vel er istand til at finde Udtryk, som ellers kun det mægtigste Geni kan raade over: alt dette maa nødvendig gribe Tilhørerne og fængsle deres Opmærksomhed. Men den Forstjæl er der dog mellem Shakspeare og hine Digtere, at disse som oftest selv ere smittede af det Dæmoniske, hvorimod han, uagtet han dybere end nogen Anden har fremstillet det, dog (ligesom ogsaa Goethe i sin Faust) staaer udenfor det, og selv er aldeles fri for den Svimmelhed, det medfører.

Angaaende det Factiske, der ligger til Grund for denne Tragoedie, maae vi bemærke, at Shakspeare, der vel veed at skjelne mellem den ydre Virkelighed og den indre (poetiske) Sandhed, ingenlunde retter sig saa ubetinget efter de historiske Traditioner, som man undertiden har paaastaet. Han har tværtimod, især i de Dramaer, hvori det Historiske blander sig med det Romantiske, taget sig store Friheder i denne Henseende. Dette er ogsaa Tilfældet i denne Tragoedie, hvori han, for at sammentrænge det Hele, saa-

ledes som den dramatiske Fremstilling fordrer det, har sammentrukket flere Feltslag til et eneste, og hvori han har sat Macdowalds Oprør som ligetidigt med den norske Konges Indfald i Skotland, uagtet der (efter Voethius og Holinshed, der vare Shakespeares Kilder) laae flere Aar imellem disse to Begivenheder. I Fremstillingen af Banquos Charakter afviger han ogsaa fra Historien; om de Grunde, der bragte ham hertil, stulle vi senere tale.

Vi gaae nu over til Tragoediens Exposition, som indledes af tre Troldkvinder, der under Torden og Lyn træde frem. Denne hele Scene bestaaer, efter den engelske Original, kun af tolv korte Linier; vi erfare, som det ved første Oelast synes, intet Andet deraf, end at der holdes et Slag, som vi kort efter ogsaa paa en anden Wei underrettes om, og at Troldkvinderne ville møde Macbeth paa Heden ved Solnedgang, hvilket vi jo vel, naar Tiden kom, uden en flig foreløbig Beretning selv vilde kunne see.

Med Hensyn til den ydre Fremstilling synes da denne Scene temmelig overflødig, med Hensyn til det Indre derimod mangler den ikke Betydning. Disse Bæfener, der ligesom Dæmonernes Hunde, ere istand til at spore det Onde, hvor det, om ogsaa kun hemmelig, er tilstede, hændrages nu ved deres Instinct paa Macbeths Wei; derved give de os et Bærsel om, at noget Ondt, trods hans Heltefeier og al den ydre Herlighed, hvori han fremtræder, dog maa gjære i hans Indre. Men idet Digteren henpeger derpaa, giver han os tillige et Bink om disse Qvinders

Bæsen, der, ligesom vilde Ranne, drages til Balpladsen og lugte Forraadnelse, før den endnu er synlig udbortes. Iøvrigt dvæle de kun et Øieblik, som sagt, og synes at fare forbi ligesaa hurtig, som Uveiret, der følger dem.

Disse Qvinder ere da ikke Dæmoner, i det mindste ikke i den Betydning, vi udrillede ovenfor. De have aldrig seet de himmelske Boliger, og have derfor heller ikke nogen Glands, der minder om en svunden Herlighed. Ikke desto mindre staae de dog i Forbindelse med Dæmonernes Verden, og tilsidst udtale de ogsaa et Par Ord, der synes at bentyde herpaa. „Smukt er stygt“, sige de, „og Stygt er smukt“. I disse Ord er netop den Modsigelse tilstede, der udgjør de faldne Manders Bæsen. Denne Modsigelse, denne Svimmelhed, hvori det Hæslige skal synes ham smukt, ville de nu ogsaa udvikle hos Macbeth.

I den næste Scene see vi den Side af Maleriet, der er vendt imod Verden, og det er, ligesom om vi lyttede til Stygtets Tunger, der forkynde Macbeths Heltedaad over Landet. Vi see her først den gamle Konge (Duncan), der af en hjemvendende Kriger erfarer, hvad der er foregaaet i Slaget, hvori Macbeth og Banquo strede mod Oprørerne. Denne Scene vinder endnu i Liv derved, at det er en Kriger, der er bleven saaret i Slaget, som fortæller den. Det er nemlig klart, at denne Mand er i en feberagtig Spænding; saaledes vorder da denne stærke Pathos, hvori det ene Billede fortrænger det andet, og hvori det, der alt π stæet, igjen ligesom Syner iler os forbi, et Slags

Indledning (som ogsaa Tiedt bemærker) til den febervilde Diction, der saa ofte vender tilbage i denne Tragedie. Desuden er der Noget deri af hiin pompeuse Stil, hvori Nygtet ved slige Leiligheder pleier at tale. Tilfids bliver Krigeren udmattet af sine Saar, saa han maa standse midt i Fortællingen, og saa vi et Dieblit lades uvisse om Slægts Udfald. Derved forsøges Spændingen, indtil omsider en af Rigets Fornemme (Thanen af Rosse) kommer og forkynder, at Seieren er vunden; til samme Tid erfare vi, at Thanen af Camdor, der tidligere stod i høi Anseelse hos Kongen, har deeltaget med i Oprøret.

Da Dramaets Væsen er Handling og Bevægelse, saa maa vel ogsaa den Exposition ansees for den bedste, i hvilken enten Expositionen selv bestaaer i Handling, eller hvori, naar en foreløbig Fortælling behøves, denne igjen fremkalder en Handling hos den, der hører derpaa; thi saaledes absorberer det Episke selv i det Dramatiske og gaaer over deri. Mellem denne Art af Exposition er det, vi her have at gjøre. Mod Scenens Ende siger nemlig Kongen til Rosse, efter at have befalet Thanen af Camdors Død: „Hils Macbeth med hans forrige Værdighed. Hvad han har tabt, skal Macbeth vinde“. Hvorledes denne Bestemmelse igjen griber dramatisk ind i Macbeths Liv, forbeholde vi os senere at omtale.

Nu henlægges Scenen paa en Hede, hvor vi see de tre Troldekvinder igjen. Den første Troldevinde lover, at hun, for en ringe Fornærmelses Skyld, vil forfølge en

Sømand og Skæde ham saameget, hun kan. Hun vil seile efter ham i et Seld, som en Notte uden Hale, og ængste ham med Storm og Uveir saameget, som hun formaaer. Derefter fremviser hun en Finger, der har tilhørt en stibbrudde Døds, og som hun sandsynligvis vil bruge til sine Handedesbærgelser.

Saaledes see vi alt her, hvad der ligger i Consequensen af flige Skabningers Natur, at de finde deres Glæde i det Stympede og Sønderbrudte, i det, der er revet ud af den organiske Sammenhæng, hvortil det hører. Thi da disse Qvinders hele Digten og Tragten gaaer ud paa at virke for det Onde, at tilintetgjøre Harmonien i Alt, hvad der lever: saa maa ogsaa det, hvori denne Harmonie allerede er brudt, være det, der mest stemmer med deres Væsen; det Begemlige staaer her kun som et Billede paa den aandelige Forstyrrelse, de ønske at anrette.

Nu høre de pludselig Trommelyd og mærke, at Macbeth nærmer sig, de række da hverandre Haanden og dreie sig ni Gange i en Tryllekreds, hvorefter Macbeth og Banquo træde ind.

Macbeths første Ord er her ikke uden Betydning. „Saa smuk og styg en Dag“, siger han, „har jeg aldrig seet.“ Han udtaler her langt meer, end han selv i dette Dieblis veed; thi denne Dag, paa hvilken han har vundet sin skønneste Seier, skal tillige blandt alle dem, han hidtil har oplevet, blive den hæsligste, eftersom han først paa denne Dag for Alvor skal give sig i de fristende Dæmoners Vold.

Men disse Ord ere og i en anden Henseende af Bigtighed; thi Macbeth varierer her (uden at vide det) de Udtryk, som Hærgvinderne i den første Scene have brugt. Her er da den samme Beg med Modsetningen mellem Smukt og Stygt (fair and foul), og det antydes allerede ved de valgte Udtryk, ja selv ved den blotte Klang deraf, at der er en hemmelig Forbindelse mellem Troldqvindernes og Macbeths Tankegang. Men er dette saa, da maa der være noget Ondt skjult i hans Sjæl, thi kun med det Onde kunne disse Væsener sympathisere, og kun dette kan virke tiltrækkende paa deres Natur.

I det første Dieblis see Macbeth og Banquo ikke Troldqvinderne, men strax efter faaer den sidste Die paa dem og udbryder: „Hvo ere disse, saa visnede, saa vilde i deres Dragt? de ligne Ingen, der paa Jorden boe, og dog de staae derpaa“ osv. Macbeth og Banquo nærme sig begge, som Tiedt vist meget rigtig bemærker, til den magiske Kred, som Troldqvinderne have slynget, men rimeligviis træder kun Macbeth ind deri, Banquo bliver staaende udenfor; herved angives allerede den forskjellige Virkning, Trylletiet frembringer paa dem.

Nu henvende de tre Qvinder deres Ord til Macbeth. Den Første siger: „Held Dig, Macbeth, Thun af Glamis!“ Den Anden: „Held Dig, Macbeth, Thun af Catdor!“ Den Tredie: „Held Dig, Macbeth, der engang skal vorde Konge!“

Den Første udtaler altsaa Noget, der alt var skeet, og

som var Macbeth selv bekjendt; den Anden udtaler det, der vel var steet, men som han endnu ikke vidste; den Tredie udtaler derimod Noget, der ikke blot var ham ubekjendt, men som heller ikke endnu var steet, men først skal skee i Fremtiden. Fra det Bekjendte gaar de over til det, der snart skal blive ham bekjendt, og derfra igjen til det, som en fjernere Fremtid skjuler. Men naar nu Macbeth kort efter erfarer, at den anden Troldquindes Ord vare ligesaa sikkert, som den Førstes, saa maa han jo derved ogsaa ledes til den Tro, at den Tredies Ord heller ikke vilde svigte, og saaledes fanges i det Net, de have udlasket for hans Fod. De to første Troldquinders Udsagn danne da ligesom Underlaget, ved hvis Hjælp den egentlige Spaadom først kan frembringe sin tilsigtede Virkning.

„Hvorfor forfærdes Du?“ spørger Banquo; „vækker det Din Frygt, hvad der dog klinger saa smukt?“ Derpaa vender han sig selv til Spaaqvinderne og spørger dem, om de ikke ogsaa have Noget at sige ham. De hilse ham da med den Spaadom, at han skal være mindre end Macbeth og dog større, mindre lykkelig og dog lykkeligere, at han vel ikke selv skal werde Konge, men dog skulle de, der nedstamme fra ham, bære Kongekronen. Men da nu Macbeth vil vide næiere Betsed og spørger om, hvorledes han kan blive Thian af Caldwor, da Thianen af Caldwor dog endnu lever, og hvorledes han skal blive Konge, hvilket ikke er mindre utroligt, da overlade de det til Fremtiden at svare paa hans Spørgsmaal og forsvinde.

Ligesom den hele Plante allerede er hemmelig og udukket, vilket tilføede i Fædet, saa at Intet kan fremvøxe deraf, hvad der ikke allerede som Anlæg laae skjult i dette Frø, saaledes gaaer det ogsaa med et ægte dramatisk Kunstværk; thi ogsaa dette er en Organisme, hvori Enden allerede udukket og som Anlæg i Begyndelsen maa være tilføede. Hvad nu nærværende Tragoedie angaaer, saa vil det Følgende vise, at det her omtalte Moment netop er det, hvori Hviint Frø udkastes, og hvortil Alt, hvad tidligere er skeet, kun var en Forberedelse.

Det er kun saa Ord, der verles imellem Macbeth og Banquo, efterat disse Troldkvinder ere forsvundne. „Jorden har Bobler ligesom Vandet,“ siger Banquo, „disse være saadanne, hvorthen svandt de?“ — „I Luften,“ svarer Macbeth, „og hvad der var legemligt, smelted hen som Vandepust i Vinden“ osv. Saaledes tale de, der virkelig have oplevet, hvad de omtale. I disse korte og afbrudte Udtryk faae vi et sandt Billede af det, der opfylder deres Indre, en lang Beskrivelse vilde her have slaet det Hele ihjel.

Nu komme to skotske Herrer (Noos og Angus) fra Kongen og bringe Macbeth det Budskab, at han virkelig er bleven udnævnt til Khan af Camdor. Naturligviis gjør dette Budskab et overordentligt Indtryk paa ham. „Glæde og Khan af Camdor,“ siger han, „det Høieste staaer end tilbage.“ Kort efter synker han saa stærkt hen i sine Drømme, saa han aldeles ikke synes at mærke, at de Andre

ere tilføede. „See, hvor han staaer henrykt [rapt]“, udbryder Banquo. — „Vil Skjebnen have mig til Konge, siger Macbeth ved sig selv, „saa kan Skjebnen krone mig, selv om jeg Intet gjør dertil.“ Det er en af disse bedre Tanker, som af og til kæmpe mod hans forbryderiske Villie, men som tilsidst dog ikke kan standse den.

Hvad der gjælder om det dramatiske Kunstværk i Almindelighed, gjælder ogsaa om hver enkelt Charakter deri, eftersom hver af disse jo ogsaa bør være en i sig sluttet Organisme. Ifølge heraf er det egentlig kun den første Indtræden af en Charakter, der er det egentlige fri Moment deri, dette bestemmer de øvrige, hvilke nu med indre Nødvendighed maae udvikle sig heraf*).

Det er derfor ikke uden Grund, at Digteren alt i Begyndelsen viser os Macbeth saaledes hensunken i sine egne Tanker, at han ganske glemmer den ydre Verden om sig; thi saaledes som vi her i Begyndelsen see ham, saaledes vedbliver han at vise sig gjennem det hele Stykke, kun med den Forstjæl, at det, som her var blot Vink og Antydning, senere fremtræder i fuld Udvikling med alle sine Consequenser.

Den Forvildelse, vi her see, er da kun et Beviis paa den forvildede Tilstand og den store Selvmodsigelse der senere bestaaende hersker i Macbeths Sjæl; thi han offerer hele sin indre Verden, som han dog isølge sin indadvendte Charakter fornem-

* En tilfynelabende Undtagelse forbeholde vi os siden at betragte.

som Fader til mange Konger“, siger han i tredje Akt, „i min Haand lagde de kun et ufrugtbart Eepter.“

Saa rigt er altsaa dette første Moment, hvorfra den egentlige Handling tager sin Begyndelse, at Macbeths Stilling i de forskjelligste Retninger, med Hensyn til Spaaquinderne, med Hensyn til Kongen, med Hensyn til Banquo og med Hensyn til hans egen hele Fremtid derved bestemmes.

Den næste Scene er ganske lille, den er kun en Biscene, hvori Handlingen ikke rykker videre frem, og dog fortjener den vel, at vi dvæle et Par Øieblikke derved; thi det er ogsaa en af dem, hvori Digteren giver et Beviis paa, hvilken Rigdom han er istand til at nedlægge selv i de Optrin, der udvortes synes ubetydelige, og som de fleste Læsere sandsynligviis ville glide let forbi, uden at værdige dem nogen synderlig Opmærksomhed.

I denne Scene optræder igjen Kong Duncan med Følge; vi erfare nu, at den forrige Thron af Camdor alt har betalt sit Oprør med Livet. „Jeg har talt med En, der saae ham døe,“ siger Malcolm (Kongens ældste Søn), „og som fortalte, at han ærlig striftede sit Forræderi, anraabte Eders Gødheds Naade og viste dyb Anger. Intet i hans Liv anstod ham saa vel som hans Opførsel, da han forlod det.“ Denne Mand altsaa, hvis Sjæl var betyngnet med en saadan Brøde, der havde tabt al sin ydre Glæde, al sin Anseelse i Verden, og der maatte lide en bitter og skjændselsfuld Død, han kunde saaledes endnu, uagtet sin svære Synd, haabe, at han skulde finde Tilgivelse hiest;

Grunde, da havde han ladet sig bestemme af det, der med Hensyn til ~~hans Kunstværk~~ ~~var~~ aldeles ydre og tilfældigt, og som sælgelig den, der i Sandhed skal fortjene Navn af Digter, ikke bør bestemmes af. Men det er ikke første Gang, at hiin Kunstdommer, naar han omtaler Shakspeare, har forvekslet et ydre Motiv med et indre. Den sande Grund, der bestemte Shakspeare, var uden Tvivl den, at hans Kunstværk kun vilde have været ilde tjent med to Helte, der stræbte til et og samme Maal. Der gives vel saa Digtere, der bedre end Shakspeare have begrebet, af hvor stor Vigtighed Charakterernes Modsatning er, ikke blot for at frembringe de dramatiske Sammenstød, men ogsaa for at belyse Grundtanken fra forskjellige Sider, og for at give den dens fuldstændige Udvikling. Derfor er det da vel, at han, uden her at bryde sig om den ydre Historie, lader Banquo seire over Fristelsen, medens Macbeth ligger under derfor. Om nu Digteren ogsaa, forsaavidt hans Fremstilling ikke led derunder, kan have anvendt et Slags Forsigtighed, der mere vedkom hans Forhold som Undersaat end som Kunstner, det er Noget, som her aldeles ikke kommer os ved.

Netop i hiint Dieblis, hvori Macbeth og Banquo staae hinanden saa nær, ligger Grunden til deres fremtidige Adskillelse; thi Macbeth maa nødvendig foruroliges ved de Ord, hvormed Spaaqvinderne hilse Banquo, og det saameget desstærkere, jo mere Tiden lærer ham, at de have spaaet sandt med Hensyn til ham selv. „De hilsede ham

Heller ikke disse Ord staae her uden Hensigt. Kongen har nu seet Exempel paa, hvor farligt det er ubetinget at bygge paa den, hvis Indre man ikke fuldkommen kjender. Han var saaledes allerede engang advaret, og dog begaaer han kort efter den samme Feil med Hensyn til Macbeth, der i næste Scene træder ind. Han erklærer nu, at han strax vil besøge Macbeth paa hans Borg: „han er saa ædel,“ siger han til Banquo, „at prise ham, det er min Lyst“ osv. Hvor mange Dyder end Kongen forresten har, saa synes det da vel afgjort, at han neppe skuer dybt i deres Hjerter, som han saaledes uden Forbehold overgiver sig til. Dysaa her henpeger da Digteren paa den hemmelige Traad, der sammenknytter vore Handlinger, saa at selv den, der forholdsvis maa kaldes uskyldig, oftere, end man troer, ved sin egen Uforsigtighed og Mangel paa Klogskab aabner Porten for den Ulykke, hvoraf han hjemsesøges.

Enhver sliq Dplysning med Hensyn til Charaktererne henlægger Shakspeare som oftest til de første Scener, hvori disse optræde. I Almindelighed lader han sig her nøie med korte Antydninger, der ligesom ubillaarlig springe over Bedkommendes Bæber, og det er kun sjelden, at han udbreder sig vidtløftigere derover. Men hvis vi ere istand til at forstaae disse Antydninger, da ville vi tidt mærke, at den hele Charakter alt hemmelig i dem er tilstede.

Nu forandres Scenen til et Kammer i Macbeths Borg. Lady Macbeth kommer ind med et Brev, hvori Macbeth melder hende Troldkvindernes Udsagn, og hvorledes disse

Macbeth derimod, der havde arvet al hans ydre Bærdighed, der glimrede som en Helt i Verdens Dine, og som var hædret med sin Konges høieste Gunst, han skjulte dog det i sit Indre, der var langt forfærdeligere, end Alt, hvad hiin havde gjort sig skyldig i. Hvo, der forstaaer at stjæle mellem Elin og Sandhed, vilde ikke hellere gaae Døden imøde, saaledes som hiin i Støvet nedstyrtede Mand, end han vilde dele den forfærdelige Fortabelse, den glimrende Glendighed, som den udbortes lykkelige, den endnu af Verden høit beundrede Macbeth gik imøde? Rigtignok udtaler ikke Digteren her sin Mening ligesom med Ord, men han lader Gjærningerne tale, han opstiller de to Livsbilleder i deres Modsætning ved hinandens Side og overlader det nu til os selv, om vi ere istand til at følge hans Tanker og at forstaae hans Mening eller ikke.

Den, der vil læses af Efterverdenen, siger Dichtenberg, maa ikke fortryde paa at henkaste Bink, hvoraf Andre kunde udspinde hele Bøger, i en eller anden Krog af sit Værk. Dette kommer man meget ofte til at tænke paa, naar man sysselsætter sig med Shakspeare. Men det forstaaer sig, for at kunne henkaste slige Bink, skal man være Herre over uendelige Rigdomme, en middelmaadig Formue vilde ved en saadan Ødselhed snart udtømmes.

„Der er ingen Kunst,” siger Kongen mod Enden af den omtalte Scene, „der lærer os af et Ansigt at udfinde Sjælens Sammensætning. Han“ (den forrige Thian af Sawdor) „var en Mand, paa hvem jeg byggede med ubetinget Tillid.“

lader sig vel ogsaa anvende paa Lady Macbeth, der nu med et Slags vild Besværgelse søger Hjælp hos Dybets Magter. Hun kalder paa de Aander, der lure paa Mordtanker og beder dem at fylde hende fra Hoved til Taa med den rædselsfuldeste Grumshed og spærre hver Udgang for Medlidenshed; ja hun opfordrer dem til at komme til hendes Bryst og til at drikke hendes Melk som Galde. Saaledes vil hun da, som det lader, fylde de onde Aander med en endnu bitterere Grusomhed, end den, hvoraf de tidligere vare gennemtrængte. Denne convulsiviske Diction høre vi flere Gange i hendes Mund, naar det gjælder om at kæmpe mod Macbeths bedre Natur, og om at overvinde den Sky for det Onde, der endnu i Begyndelsen kunde standse ham paa hans Wei.

Vi begribe da vel, at hun, hvis Sjæl er saa overspyldt med onde Tanker, og der har saa saa Betænkkeligheder med Hensyn til Udførelsen deraf, maa virke med stor Kraft paa Macbeth, uagtet han, eller snarere netop fordi han, endnu ikke er sunken saa dybt som hun; thi den faste Charakter har bestandig (saavel i Godt som i Ondt) en stor Overbægt over den fallende.

Hvad der endnu formerer hendes Magt over ham, er, at han netop vender hjem i det Dieblig, da hendes vilde Uergjerrighed har naaet den frygtelige Hvide, vi ovenfor omtalte. Hun modtager ham strax med en Blyndstning til hans tilkommende Storhed. Macbeth bekræfter da Gitteretningen om Kongens Ankomst. „Og naar vender han tilbage?“ spørger hun. „I Morgen, saa tænker han,“ svarer

Macbeth: „O, aldrig skal Solen skue denne Morgen,“ svarer hun igjen. Herpaa giver Macbeth et halvt undvigende Svar: „Vi skulle tale videre derom.“ Dette passer meget godt til den Vællen, der endnu er i hans Sjæl. Lady Macbeth synes imidlertid vis paa sin Seier og formaner ham blot til, at han ikke skal lade sit Uafsyn vække Frygt og Mistro; derefter gaar de begge bort.

Naar vi nu betragte de Scener, hvori Macbeth allerede før Mordet fremtræder, saa ville vi see, at selv der, hvor udbortes Lidet eller Intet skeer, er der dog en bestandig indre, sjælelig Bevægelse, saa at han aldrig staaer ganske paa samme Plads mod Enden af en Scene, som i Begyndelsen deraf.

Denne indre Udvikling er vel ogsaa det Væsentlige i det sande Drama, det er ligeledes den, der giver den egentlige og sande Spænding; thi den sande dramatiske Virkning kan, ifølge det ovenfor Udviklede, neppe bestaae deri, at Optrin henkastes paa Scenen, der aldeles ikke have deres Udspring i det Foregaaende, og der blot skulle bringe Tilskuerne til at studse, dette kan høist kun fortjene Navn af den flette Overraskelse; men den opslaaer snarere derved, at det, som uudviklet er i Stykkets og Charakterernes Begyndelse, lidt efter lidt udfolder sig og træder frem i sin Udvikling. Med andre Ord: Digteren maa udfolde det Hele saaledes, at Tilskueren eller Læseren, uagtet der er en streng indre Nødvendighed, hvormed det frembyr af sin dybeste Grund, dog ikke desmindre gribes af den poetiske Kraft og

Fylde, hvormed det fleer. Da fremtræder nemlig den sande Overræstelse, ligesom i et Tordenveir, hvori man længe har seet Skyerne samle sig og blive dunklere, og hvori man dog tilsidst gribes og overvældes af den uhyre Magt og den majestætiske Rædsel, hvormed Udbruddet kommer, saa at Forventningen paa engang baade opfyldes og overgaaes.

Uagtet Coloriten i dette Drama nødvendig, ifølge dets Indhold, maa være dunkel, saa har Digteren dog sørget for, at et og andet lysere Solglimt, hvor det er muligt, kunde bryde igjennem. Et saadant Lysglimt see vi i den følgende Scene, der isærbart kun bestaaer af saa Linier, og der, ifølge denne Tragødiens sammentrængte Natur, vanskeligt kunde være længere.

I denne Scene kommer Duncan, ledsaget af sine Sønner, af Banquo og flere fornemme Herrer, for at gæste Macbeth, og standser nu et Øieblik udenfor hans Bopæl. Han bemærker da, at Luften er mild, der omgiver den. „Sommergæsten, den tempelbeboende Svale viser ved sin Fortjærlighed til Stedet, at en himmelsk Duft aander her,“ svarer Banquo, „der er ingen Udbygning, Frise, Pille eller Draa, hvor ikke denne Fugl har bygget sin hængende Seng og Bugge.“

Uden ligefrem at udtale det, henpeger da Digteren her igjen paa, hvorledes Ekin og Sandhed staae i Modfærtning til hinanden. De første af Slottets Beboere, som Kongen møder, ere netop de Fugle, der fremfor alle kunne betragtes som Sindbilleder paa Gjestfrihed. Denne Gjestfrihed har

Macbeth: „O, aldrig skal Solen stue denne Morgen,“ svarer hun igjen. Herpaa giver Macbeth et halvt undvigende Svar: „Vi skulle tale videre derom.“ Dette passer meget godt til den Bakken, der endnu er i hans Sjæl. Lady Macbeth synes imidlertid vis paa sin Seier og formaner ham blot til, at han ikke skal lade sit Alsyn vække Frygt og Mistro; derefter gaae de begge bort.

Naar vi nu betragte de Scener, hvori Macbeth allerede før Mordet fremtræder, saa ville vi see, at selv der, hvor udbortes Lidet eller Intet skeer, er der dog en bestandig indre, sjælelig Bevægelse, saa at han aldrig staaer ganste paa samme Plads mod Enden af en Scene, som i Begyndelsen deraf.

Denne indre Udvikling er vel ogsaa det Væsentlige i det sande Drama, det er ligeledes den, der giver den egentlige og sande Spænding; thi den sande dramatiske Virkning kan, ifølge det ovenfor Udviklede, neppe bestaae deri, at Optrin henlastes paa Scenen, der aldeles ikke have deres Udspring i det Foregaaende, og der blot skulle bringe Tilskuerne til at studse, dette kan høist kun fortjene Navn af den flette Overraskelse; men den opslaaer snarere derved, at det, som udviklet er i Stykkets og Charakterernes Begyndelse, lidt efter lidt udfolder sig og træder frem i sin Udvikling. Med andre Ord: Digteren maa udfolde det Hele saaledes, at Tilskueren eller Læseren, uagtet der er en streng indre Nødvendighed, hvormed det frembyr af sin dybeste Grund, dog ikke desmindre gribes af den poetiske Kraft og

det er en søgt og overdreven Tale, hun fører. Og det kunde da heller ikke være anderledes, dersom Skildringen skulde være rigtig; thi hvad ikke kommer fra Hjertet, det søger bestandig forgjeves at finde det Udtryk, som Hjertet alene kan give, og hvor Sandhed og Natur mangle, der maa Sminke træde i Stedet derfor.

Derpaa gaaer Kongen og hans Følge ind med Lady Macbeth. — Strax efter kommer Macbeth, hvis urolige Aand ikke tillader ham at dvæle i Kongens Nærhed. Nu høres en af de Monologer, hvori Shakspeare i Almindelighed viser et saa stort Mesterskab, og hvori der aabenbarer sig Noget i Macbeths Sjæl, som hidtil ikke ret har faaet Lov til at yttre sig.

Vi bemærkede ovenfor, at det Moment, hvori en Charakter fremtræder, maa betragtes som Frihedens, og at Charakteren siden efter med indre Nødvendighed maa udvikle sig heraf, „ligesom Ubre,“ siger Goethe netop med Hensyn til Shakspeares Charaktertegning, „hvori Uhrlassen og Stiven ere af Krystal, og hvori Hjulværket, der driver det Hele, kan sees.“

Dette er nu vel sandt, imidlertid er en Charakter dog ingenlunde nogen Abstraction, den er ikke noget blot Udtryk for en eneste Egenskab, for en eneste Stemning eller Aetning. Dværtimod, en Charakter er jo Udtrykket for en Menneskesjæl; men i en saadan er der jo en Mangfoldighed af Egenheder og Anlæg, en Fylde af Kræfter, ja en hel Verden tilføiede, saaledes at et uendeligt Liv, der strækker

maaskee ogsaa i forrige Tider hersket der, men nu er Alt forandret. Udenfor tyder Alt paa Fred og venlig Modtagelse; indenfor ere de prægtige Haller forvandlede til Skjulesteder, hvor Mordets Mander, som Lady Macbeth nylig paa kaldte, og de Rædsler, der flygte for Dagslyset, have fundet et passende Hjem. Men her, ligesom ovenfor, taler Digteren til os i Tegn og Billeder, og det overlades atter til os selv, om vi kunne forstaae dem eller ikke.

Muligt er det, at der endnu ligger noget Meer i denne Scene, dog vove vi ikke at paaftaae, at Digteren ligesom har tænkt derpaa; det er maaskee snarere Noget, der ligesom af sig selv fremspringer af Stykkets dybe Grund. Det forundes nemlig endnu Kongen til Afsted, før han strider ind i den Bolig, hvor Døden venter ham, at kaste et Blik ud over den milde Aften, der gjennemaandes af en himmelsk Luft, og over hvilken den dalende Sol udkaster sin Glænde. Siger der ikke heri en sagte Hentydning paa, at han, efter med sit Liv at have betalt sin jordiske Skyld (sin Uforsigtighed nemlig, der vel kan forspilde den jordiske Tilværelse, men ikke den himmelske Fred), skal indgaae i et saadant himmelsk Fredens Rige, hvorhen Forræderiets Haand ikke naaer, og hvor et højere Lys har sit Hjem, af hvilket han her kun faaer en ringe Afglands?

Nu træder Lady Macbeth sin høie Gæst imøde. I denne Scene søger hun praktisk at anvende de Regler, hun tidligere har givet Macbeth, og at frembyde dyb Hengivenhed og Taknemmelighed; men det lykkes dog ikke ret, thi

det er en søgt og overdreven Tale, hun søger. Og det kunde da heller ikke være anderledes, dersom Skildringen skulde være rigtig; thi hvad ikke kommer fra Hjertet, det søger bestandig forgjæves at finde det Udtryk, som Hjertet alene kan give, og hvor Sandhed og Natur mangle, der maa Smink træde i Stedet derfor.

Derpaa gaaer Kongen og hans Følge ind med Lady Macbeth. — Strax efter kommer Macbeth, hvis urolige Aand ikke tillader ham at drøle i Kongens Nærhed. Nu høres en af de Monologer, hvori Shakspeare i Almindelighed viser et saa stort Mesterskab, og hvori der aabenbarer sig Noget i Macbeths Sjæl, som hidtil ikke ret har faaet Lov til at yttre sig.

Vi bemærkede ovenfor, at det Moment, hvori en Charakter fremtræder, maa betragtes som Frihedens, og at Charakteren siden efter med indre Nødvendighed maa udvikle sig heraf, „ligesom Ubre,“ siger Goethe netop med Hensyn til Shakspeares Charaktertegnning, „hvori Ubrlassen og Skiven ere af Krystall, og hvori Hjulværket, der driver det Hele, kan sees.“

Dette er nu vel sandt, imidlertid er en Charakter dog ingenlunde nogen Abstraction, den er ikke noget blot Udtryk for en eneste Egenskab, for en eneste Stemning eller Aetning. Tværtimod, en Charakter er jo Udtrykket for en Menneskesjæl; men i en saadan er der jo en Mangfoldighed af Egenskaber og Anlæg, en Fylde af Kræfter, ja en hel Verden tilstede, saaledes at et uendeligt Liv, der strækker

sig langt udenfor denne Jord, kan udvikle sig deraf. Men det gaar her ligesom i et Musikstykke, hvori, trods al Mangfoldighed, dog visse Grundaccorder maae klinge igjennem, eller hvori, uagtet alle Variationer, dog et bestemt Thema vender tilbage. Til disse Grundaccorder, eller til dette Thema, svarer nu netop det Characteristiske i Sjælen, under hvilket alt det Øvrige maa underordne sig, og som giver det Hele sit Præg og sin Holdning.

Uagtet nu saaledes enhver Charakter (som det finder Sted i Livet, og som det, i det mindste tilnærmelsesviis, bør stee i Poesien) skal være den herskende Magt i hele den Verden, som Menneskesjælen indeslutter, saa kan jo dog Intet af det, der hører til det almindelig Menneskelige, deri ganske mangle. Følgelig maa enhver Charakter ogsaa omfatte og beherske selv det, der, hvis det fik Lov til at raade, vilde danne dens egen Modsatning. Altsaa vil selv i den Onde Anlægget til noget Bedre være tilstede og ombendt; men det kan slumre, det kan være tilbagerængt, svækket og undertrykt, ja det kan være nedsat til en saa lav Potens, at det i lang Tid aldeles ikke mærkes. Ikke desmindre maa der dog kunne fremtræde Diebliske, hvori det, som ellers er overbundet, ved et pludseligt Omflag kan synes at vinde Magten. Saaledes har jo den Hidfige Diebliske, hvori han kan synes mild og stille; den, der kold leger med Tusindes Liv, kan dog undertiden vise sig skaansom mod en Enkelt osv. Hvo der da, saavidt muligt, vil gjengive den hele virkelige Fylde, som en Charakter omfatter, bør vel ogsaa, naar Heligheden

I Begyndelsen af anden Akt træder Banquo ind med sin Søn (Fleance). Maanen er gaaet ned, det er Midnat. „En blytung Lyft til Søvn hviler paa mig,“ siger Banquo, „men jeg vil nødig sove. Naadige Magter, dæmper i mig de onde Tanker, som Naturen giver Plads i Søvn!“ Nu kommer ogsaa Macbeth, og Banquo tilstaaer da, at han nylig har drømt om Troldsføstrene. Saaledes see vi vel, af hvad Natur de onde Tanker vare, som han nylig bad om at befries fra. Han har staaet altfor nær ved hine Qvinders Tryllefreds, til at han ganske stulde gaae fri for Anfegtelser af Uergjerrighedens Dæmon; men hans ædlere Villie er endnu saa stærk, at han seirer derover. Saaledes lader Digteren den ene Charakter tjene til Folie for den anden, for at denne endnu stærkere kan udpræge sig for vort Øie.

Kort efter gaaer Banquo, og Macbeth staaer alene tilbage; vi blive da Tilhørere ved en Monolog, der danner et Sidespille og dog tillige en Modsatning til den foregaaende, og hvori de onde Tanker bryde frem med en saadan Magt, at vi vel see, der nu ingen Mulighed er til at standse ham paa den Vej, han vil gaae.

Der gives et Slags Naturalisme, som vel ogsaa af og til i vor Tid gjør sig gjeldende, og som ligefrem forlanger, at Monologen skal udelukkes af den dramatiske Fremstilling, da jo dog Ingen i Virkeligheden taler saaledes med sig selv. Dette berører uden Tvivl paa en Forverling af den ydre Virkelighed med den indre Sandhed. I den ydre Virke-

lighed anvendes Ordet ofte, som vi alt tidligere have bemærket, til at skjule det, der boer inde i Menneskets Bryst, og til at lade et berøpningssløst Skin træde i Sandhedens Sted. Men nu er det jo netop en af Digterens vigtigste Opgaver at adspredde dette Skin, det er hans Pligt at gengive Menneskets Historie i dristigere Stil og med dybere Træk, saa at alt det Uvæsentlige, den ydre Conveniens, de hule Phrafer, hvormed Menneskene saa tit søge at bedrage Herandre, blive til Skamme og vises i deres Intetthed, og saa at kun den indre Sandhed bliver tilbage. Digteren, der laaner selv de lavere Naturstøbninger Ord og Tale, for at de derigjennem kunne udtrykke deres Væsen, skulde han ikke have den samme Ret med Hensyn til Menneskenes ellers skjulte Tanker? Vel er det sandt, at Mennesket sjelden, naar det er alene, udtaler sine Tanker høit, saaledes som Dramatikerne lade det skee, men det tænker dem dog, og Digteren gjør ikke Andet end at lade blaae Tanker fremtræde hørlige for os. Idet vi saaledes lytte til Sjælens lille Hvisten i Gensomheden, til Hjertets hemmelige Tale med sig selv, lære vi først ret at forstaae den dybeste og første Grund til de Handlinger, der siden fremtræde; og vi behøve blot at læse denne Monolog, saavel som den, vi ovenfor omtalte, for at see, hvad Monologen kan blive til under en god Digters Hænder, og hvor umuligt det vilde være ved noget andet Middel saa fuldstændig at belyse de hemmelige Labyrinther i Sjælen, som Bedkommende gjerne vilde dække med Tausheds Nat.

I denne Stund, da Macbeth er alene med sit blodige Forsæt, er det ligesom Mordanten traadte ud af hans Bryst og svævede som en Vision for hans Øie. Han seer nemlig, eller troer at see en Dølv i Luften, der synes at ville lede ham paa Wei; han griber efter den, men forgjæves. Pludselig troer han at see Blodsdraaber derpaa, som ikke forvare der. Men strax efter siger han: „Der er ikke nogen saadan Ting, det er mit blodige Arbeid, som lærer mit Øie dette.“ Nu trænge Billederne frem af hans Sjæl, ligesom Feberspyner, de udføres mange Gange kun halvt, og det ene slippes for det andet. Den, der vil kalde dette ucorrect, viser kun, at han ikke er i stand til at følge Digteren. Her er Ucorrectheden netop det Correcte; de drømmeagtige, hurtige, verlende, sønderbrudte, halvbudførte Billeder ere netop det sande Udtryk for den febervilde, halvaffindige Tilstand, hvori Macbeth nu befinder sig. Omfider hører han en Kloffe flaae. „Kloffen kalder mig,“ udbryder han, „hør den ikke, Duncan! det er dens Gravlyd, der stævner Dig til Himlen eller Helved!“ Med disse Ord iler han bort for at udføre Mordet.

At Macbeth har denne Vision, at han seer denne Dølv, kan meget godt forklares paa den naturlige Wei af hans exalterede Stemning, og det saameget deslettere, da det synes ganske i sin Orden, at en saadan indadvendt Charakter, der lever mere i sine mørke Drømme end i den ydre Virkelighed, billedlig anstuer sine egne Tanker. Imidlertid kunde dog Sagen ogsaa betragtes fra en anden Side. Mellem en flig

loosfal Forbryder og mellem de onde Aander i Dybet kunde
 r vel, isølge den Lantegang, som ligger til Grund for
 tte Digt, være knyttet et Baand, der ved slige vigtige Lei-
 jheder maatte drage dem frem af deres Skjulesteder. Der
 ades jo virkelig Steder i dette Drama, hvor det synes, som
 m Afgrundens Porte vare sprungne op, og som om Syner
 ca Underverdenen stige frem deraf, viste sig et Dieblit og
 iersvandt uden Hensyn til Andet, end til de hemmelige Love
 og Tiltrækninger, de isølge deres Natur maae lyde. Hvis
 noget Bignende nu ogsaa her var Digterens Mening, da
 kunde man vel tænke sig, at en usynlig Skare var tilstede,
 der holdt Dolken i Beiret for Macbeths Dine og lod Blods-
 draaberne komme frem derpaa og stred foran ham paa den
 Bei, der førte til Kongens Kammer. Overhovedet tør man
 vel paaftaae, at de meest poetiske Fremstillinger i denne Ret-
 ning ere de, der tillade en dobbelt Forklaring; at isvrigt
 forbrydere med stærk Phantasi let blive Visionairer, derpaa
 kan man anføre flere Exempler.

Da Macbeth selv siden efter siger, at han er flegen ned
 fra Kongens Bærelse, maa man vel antage, at denne ligger
 ovenpaa, og at Macbeth stiger op for at naae hans Kam-
 mer^{*)}. Naar han er borte, træder Lady Macbeth ind.

„Hvad der berusede dem,“ siger hun, „har givet mig
 Driftighed, hvad der bedøvede dem, har givet mig Ild.“

^{*)} Hr. Tieds Bemærkninger til Schlegels Overs. af Shakspeare,
 2de Deel.

Altſaa har hun ogſaa legemlig ſøgt at ſætte ſig ind i den beruſede Tilſtand, hvori hun allerede tidligere aandelig beſandt ſig. „Han er iſærd dermed,“ bliver hun ved, „Dørene ere aabne. — — — Jeg har blandet en Drik for dem“ (for Tjenerne), „ſaa Død og Natur ville ſtride, om de leve eller ei.“

Nu kommer Macbeth, der troer at have hørt Larm, frem paa en Altan og raaber ned: „Hvem er der? hvad er det?“ Derpaa ſtryker han ind igjen, for at fuldbringe Mordet. Saaledes antager i det mindſte Tied, og det vilde ſikkert gjøre en ſtærk dramatiſt Virkning, hvis det blev ſpillet ſaaledes. Efter Malone raaber Macbeth hine Ord indenfor i Kongens Kammer.

Med dette Udraab forſærdes naturligviis Lady Macbeth. Det Uſikre i Situationen, hvori Død og Liv, Frelſe eller Undergang afhænger af, om et enſte Fodtrin, om den mindſte Lyd høres eller ei, træder ſaaledes ſaa anſtueligt ſom muligt frem. „O vee!“ uddryder hun, „jeg frygter, de ere vaagnede. Forſøget, ikke Gjerningen, ſtryker os i Undergang. — Jeg lagde Dollene færdige, han kunde ikke forſeile dem. — Hvis han ikke havde lignet min Fader ſaa ſtærkt, da han ſov, ſaa havde jeg ſelv gjort det.“

Med diſſe Ord viſer Lady Macbeth dog, hvad vi ellers kun ſjelden ſee, at der endnu er Noget i hendes Bryst, ſom ligner en menneſtelig Følelſe. Iøvrigt ſeer man ikke legemligt, hvad der foregaaer, men man oplever det paa anden Haand, ved at lytte til hendes afbrudte Tale, og ved at ſee

hendes Angst. Og dette er sikkert langt mere poetisk græbende, end det legemlige Syn her vilde have været; thi det Bæstelige i den dramatiske Handling er, som sagt, bestandig det, der foregaaer i den menneskelige Sjæl, og hvad der udbortes fleer, faaer kun sin Betydning derved, at det enten som Aarsag eller som Virkning knytter sig hertil.

Her er atter et Beviis paa, at det Ucorrecte i visse Tilfælde kan være det eneste Rigtige. „Han kunde ikke forleile dem“ (Dolkene), siger Lady Macbeth, „hvis han ikke havde lignet min Fader saameget, da havde jeg selv gjort det. Snart betyder da „Han“ Macbeth, snart igjen betyder det Kongen. Denne Forvirring i Talen antyder netop paa den naturligeste Maade den Forvirring, hvori hun selv er, og den Hurtighed, hvormed den ene Tanke jager den anden i hendes Sjæl.

Nu vender Macbeth tilbage. „Jeg har gjort denne Gjerning,“ siger han, „hørte Du ingen Larm?“ — Lady Macbeth: „Jeg hørte Uglens Skrig og Faaretyllingens Klage.“ — Macbeth: „Naar?“ — Lady Macbeth: „Nu.“ — Macbeth: „Da jeg fleg ned?“ — Lady Macbeth: „Ja.“ — Af disse Replikker er det vel aabenbart, at Tiedt har Ret, naar han paastaar, at baade Macbeth og Lady Macbeth staae ligesom bedøvede strax efter denne Gjerning, og at Ingen af dem i Begyndelsen ret veed, hvad han selv siger.

Denne Scene maa sikkert henregnes mellem dem, som neppe nogen Anden, end Shakspeare kunde have skrevet. Endnu engang, uagtet den uhyre Rædselsdaad alt er fuld-

bragt, høre vi hiin veemodige, klagende Røst, der synes at komme fraoven og fra en bedre Land, stjøndt den dog opfiger af Macbeths eget Indre.

Hans Opmærksomhed er her som sædvanlig aldeles indadvendt, han tænker kun paa, hvad der er sket. „Det er et sørgeligt Syn,“ udbryder han, „den Gne løe i Sønne, den Anden streg Mord.“ — Kort efter siger han: „Rig syntes, jeg hørte en Stemme sige: „Sov ikke meer! Macbeth myrder Sønnen, den uskyldige Søn, Sønnen, der udjebner Sorgens forvildede Traad, Døden i hver Dags Liv, det tunge Arbejdes Bad, de saarede Hjerters Balsom, den store Naturs anden Anretning, det fornemste Næringsmiddel i Livets Fæst.“ — Lady Macbeth: „Hvad mener Du?“ — Macbeth: „Det raabte bestandig gjennem det hele Huus: sov ikke mere, Macbeth har myrdet Sønnen; derfor skal Camdor aldrig sove meer, Macbeth skal aldrig sove meer.“

Hvilket dybt Vidnesbyrd imod sig selv giver han ikke i disse Ord! Men til samme Tid er det ogsaa, ligesom hans gode Engel, der vidste, hvad der i ham er gaaet til Grunde, endnu til Afsted istemmer en høi Klagesang over ham. Lige til Enden af denne Scene høre vi endnu disse gripende og veemodige Toner, siden forstumme de, og der høres snart en anden Røst, som er meget forskjellig fra dem.

Ogsaa Lady Macbeth har igjen et Dieblif, hvori hun maa give Sandheden dens Ret. „Denne Gjerning maa ikke betragtes paa saadan Viis,“ siger hun, „thi saaledes vil det gjøre os vandittige.“

Disse sagte Vink, om at noget Menneskeligt ogsaa rører sig i hendes Bryst, ere med Hensyn til den senere Udvikling af hendes Charakter af stor Vigtighed, thi kun ved Hjælp af dem knyttes der en Forbindelse mellem hendes tidligere Væsen og den Tilstand, hvori hun viser sig kort før sin Død.

Medens Lady Macbeth er gaaet op i Kongens Bærelse, for at lægge de blodige Dolke tilbage, som Macbeth i sin Forvildelse har bragt ned, høres der en Banken paa den søndre Port; neppe er da Gjerningen steet, før det er ligesom Nattens Hander ikke længere vilde skjule den. Nu vender Lady Macbeth tilbage. „En Smule Vand,“ siger hun, „vil rense os fra denne Daad, hvor let er den da!“ Macbeth har dog en anden Mening derom. „Kan hele den store Neptuns Ocean,“ udbryder han, „vaske dette Blod af min Haand?“ „Væt Duncan op med Din Banken,“ siger han tilsidst, idet han gaaer bort, „jeg vilde ønske, Du kunde det.“

Derefter træder en Portner ind, i hvem Shakspeare rimeligviis har villet give os et Billede paa den Tilstand, hvori det hele Hjenerstab befinder sig. Iøvrigt søger han tidt ved slige Scener at give et Slags Hvilepunkt, hvori Sjælen igjen kan aande friere og samle Spændkraft til det, der forestaaer. De plumpe Indfald, hvori denne Portner giver sin Uergrelse Luft over at være bleven forstyrret i sin Flo, hentyde just ikke paa, at Digteren i ham har villet fremstille nogen ideal Skikkelse. Schiller (som ikke ynder slige Fremstillinger, hvori den lavere Natur uden Glør er gjengivet, og hvori Digterens fornemste Fortjeneste bestaaer deri,

at Billedet ligesom er flaaet ud af Livet selv) har i sin Oversættelse af Macbeth henstillet en anden Figur i hiin Portners Sted. Schillers Portner er en from Mand, som det lader, www.detsynger.com gudelig Sang og ingenlunde vil lukke Porten op, før den er til Ende. Den Sang, han synger, er ogsaa virkelig smuk, saaledes, som man kunde vente den fra en saa stor Digters Haand, om den derimod ganske passer her, det er et andet Spørgsmaal.

Hvis Portneren havde været saa gudelig stemt, som Schiller skildrer ham, saa vilde han rimeligviis have vægret sig for at drikke for meget, han vilde da vel ogsaa have vaaget ved Kongens Bærelse, i det mindste vilde han have været paa sin Post i den tidlige Morgenslud, endnu før den Tid, da Kongens Mænd kunde ventes. Men man kan da være temmelig sikker paa, at Lady Macbeth ikke i en sliq Nat vilde have betroet Portnerembedet til en saadan Mand, der let kunde have forstyrret hendes hele Plan. I hendes Interesse laae det snarere at vælge en Druffenbold til Portner, som hun let kunde bringe i samme Tilstand, hvori hun havde bragt Kongens Kammerstjende. Dette har hun ogsaa gjort, derom vidner den Omstændighed, at han endnu ikke har søvet Nusen ud; den Portner derimod, som Schiller har sat istedenfor hiin, vilde rimeligviis have givet den hele Tragoedie en anden Bending. Dette er atter et Beviis paa, hvor farligt det er at ville corrigere Shakspeare; thi hans Blik gaaer som oftest en Deel dybere, end de troe, der paa

tage sig at forbedre hans Skildringer eller at sætte noget Andet i deres Sted. www.libtool.com.cn

Det er ikke saa sjældent hos Shakspeare, at han nedlægger en alvorligere Betydning i det, der ved første Blik ser ud som et løst hentastet Indfald, og som endog den, der udtaler det, ikke anseer for Andet. Saaledes anstiller nu Portneren paa sin Wiis Betragtninger over det Arbejde, en Portner maatte have ved Indgangen til Helvede. Hvad han i den Anledning siger, synes kun en plump Spøg, og dog er der en rædselsfuld Alvor skjult bagved; thi indenfor den Port, han selv vogter, ligger der jo nu virkelig et Helvede, hvis man tør kalde det Sted saa, hvor onde Mander boe.

Omsider lukker han op, og Macduff og Lenor, der skulle afhente Kongen, træde ind. Kort efter kommer Macbeth. Macduff stiger op i Kongens Bærelse, og nu følger Opdagelsen af Mordet. Macduffs Rædsel udtaler sig igjennem den vildeste Pathos, han kalder Kongens Sønner og Banquo frem af deres Sovesteder, ligesom det var Mander, han vilde mane frem af Graven. Hans Ord danne en stærk Modsatning til de velvalgte oratoriske Floskler, hvori Macbeth stræber at udtrykke sin Sorg, og der vidne om, at han har forberedt sig i Forveien paa, hvad han vil sige. Allerede noget tidligere har Lady Macbeth indfundet sig. Der ligger en dyb Ironi i de Ord, hvormed Macduff tiltaler hende, skjøndt den er ham selv ubevidst: „O, milde Frue! I tør ikke høre, hvad jeg kunde sige; at gjentage det for en Kvinde

vilde være et Mord." — Nu fortæller Macbeth, at han har dræbt Kammerfjendene, som han anstaae for Drottens mændene til Mordet. "Hvi har I gjort det?" spørger Macduff. Disse Ord synes alt at røbe en begyndende, skjendt usikker Anelse om Macbeths Misgjerning. Kongens Sønner lade et Par Ord falde, hvorefter man vel mærker, at ogsaa de have en Anelse om Sandheden. De troe sig ikke længere sikke paa denne Borg og beslutte at flygte, den Ene til England, den Anden til Irland.

Senere stræber Macbeth at vælte Skylden for Drottens Mord over paa hans Sønner, og da disse ere flygtede, og da han er den, der efter dem nærmest er i Slægt med den Aldøde, saa lykkes det ham virkelig at blive valgt til Konge i dennes Sted. Saaledes see vi ham nu i tredje Akt smykket med den kongelige Krone, og saaledes er da ogsaa Troldkvindernes sidste Spaadom med Hensyn til ham gaaet i Opfyldelse.

Udvortes har han da naaet den højeste Glæde, indvortes er Forholdet anderledes. Den forrige Konge er vel ryddet af Veien, og hans Sønner, paa hvilke den ovenomtalte Mistanke hviler, synes at have forspildt deres Hel. Men Banquo lever dog endnu i hvi Magt og Ansæelse; ja Troldkvinderne have endog forudsagt, at hans Afkom engang skal arve Thronen. Være deres Spaadomme om Macbeth sande, saa kunne de ogsaa have spaaet sandt om Banquo.

Men der er endnu en anden Grund, hvorfor Macbeth maa frygte Banquo; ~~likvis~~ ^{likvis} denne har staaet ham altfor nær i det Dieblig, da den Tanke at myrde Kongen for første Gang antog en bestemt Skikkelse i hans Indre. Han maa bestandig tængstes for, at Banquo dengang har seet ham for dybt i Kortene, at han har læst i hans Blik og i hans Sjæl, ja, at han maaſtee endog har hørt et eller andet mistænkeligt Ord, der ufrivillig er undsluppet Macbeths Læber, og at han saaledes aner Noget om den Forbrydelse, hvorved denne har banet sig Wei til sin høie Værdighed. Macbeth kan saaledes ikke have No; Synet af Banquo maa bestandig vække hans Mistanke, og Kronen maa synes at valle paa hans Hoved, saalænge denne Mand lever, og saalænge det endnu er muligt, at hans Efterflægt kan finde Plads paa Jorden.

Det forholder sig ogsaa virkelig saa, at Banquo aner Meer, end Macbeth kan være tjent med. „Du har det nu,“ siger Banquo i Begyndelsen af tredje Akt, „Konge, Cambor, Glamis, Alt, hvad Tryllesøstrene lovede, og jeg frygter, Du har spillet det stændigste Spil derfor.“

Kort efter træder Macbeth ind med sin Hustru. Macbeths Tunge leger nu den glatteſte Beg for at gjøre Banquo sikket. Han indbyder ham til et stort Gjestebud, det skal holdes samme Aften. „Her er vor første Gjest,“ siger han. „Hvis han manglede, da vilde der være en Kløft i vor store Fæst,“ siger Lady Macbeth. Midt under al sin Høflighed veed dog Macbeth ved hentastede Spørgs-

maal at løkke ud af Banquo, at han rider ud om Eftermiddagen, og at han ikke vil komme tilbage, før efteraal Mørket er frembrudt. „Bliv ikke borte fra vor Fæst!“ siger Macbeth, og denne Indbydelse faaer en ganske egen Betydning ved det, der siden skeer. Macbeth taler nu om det grusomme Mord, som Duncans Sønner efter hans Paaastand have øvet, og tillige om de underlige Nygter, de med Hensyn til dette Mord udbrede. „Følger Fleance“ (Banquos Søn) „med Eder?“ spørger han tilsidst. Dette bekræfter Banquo, og kort efter tager han Afsted.

Vi behøve vel ikke her at udvilde, at denne Snedighed, hvormed Macbeth i Forbigaaende med smaa Spørgsmaal, som han tilsyneladende ligegyldig henkaster, faaer Kundskab om det, han allerhelst ønsker at vide, at dette, sige vi, ligesom det fra Digterens Side røber et dybt Kjendskab til den menneskelige Sjæl, tillige afgiver et stærkt Vidnesbyrd om Macbeths vorende Færdighed i den Forstillelseskunst, som hans Hustru tidligere har underviist ham i.

„I Banquo er vor Frygt rodfæstet,“ siger han kort efter, da han er alene, „i hans kongelige Natur hersker det, der kan vække Frygt. — — — Der er Ingen uden ham, hvis Væsen jeg ængstes for.“ Nu taler han om Troldkvindernes Spaadomme med Hensyn til Banquo. „Hvidt det er saa,“ bliver han ved, „har jeg for Banquos Afkom plettet min Sjæl, for dem myrder den naaderige Duncan, alene for dem givet min evige Juvel til Menneskenes fælles Fjende, for at gjøre dem til Konger — — — heller

end det skal stee, da kom Skjebne! da udæfter jeg Dig paa Liv og Død.“ www.libtool.com.cn

Nu kommer et Par Mordere, som Macbeth har bestilt. Digteren har ikke holdt dem meget høit. De ere skildrede som ganske almindelige, næsten sløve Forbrydere. „Jeg er en Mand,“ siger en af dem, „som Verdens nedrige Puf og Stød have saaledes forbitret, saa det er mig ligegyldigt, hvad jeg gjør, for igjen at trodse Verden.“ Den anden taler omtrent paa lignende Vis. Shakespeare er uden Tvivl her bleven Sandheden troere end de Digtere, der skildre slige Mennesker som høit mærkværdige og usædvanlige Charakterer; de løbe kun med i de Slettes Flok, det er det Hele, og de danne saaledes en stærk Modsætning til Macbeth, der rigtignok staaer som en herskende Dæmon i Forbrydelsens Rige, naar man sammenligner ham med disse Mænd.

Men her mærkes atter den dybe Ironi, hvoraaf det hele Drama er gennemtrængt, og der ikke udtales ligefrem med Ord, men ligger i Begivenhederne selv; thi den, der staaer høiest i Forbrydelsens Rige, han staaer tillige lavest, naar han betragtes i Sandhedens Huuspeil. Denne Magthaber, der er smykket med en Kongekrone, han, der baade i ydre Glæde og i aandelig Udvikling rager saalangt frem over disse Mænd, hvilke han kun betragter som ugle Medstaber for sine Planer, og der ogsaa virkelig henhøre til Udsfattet af den laveste. Almue: han synker dog i Grunden under dem; thi han maa lyve for dem, han maa be-

drage dem og føre dem bag Dyset, han maa bilde dem ind, at ~~Banquo~~ har forfulgt dem og været Marsag til al deres Modgang; kun saaledes troer han nemlig, at han ret kan opflamme dem til den Udaad, de ifølge hans Willie skulle begaae. Det viser sig da atter her, at den, der stræber efter Høihed og Hæder paa den Wei, Macbeth gaaer, han tjøber dem med den dybeste Fornedrelse, og han beiler egentlig til sin egen Glam og Undergang.

Før vi gaae videre, ville vi standse her et Dieblit, for at kaste et Blik paa de forskjellige aandelige Stadier, som Macbeth og den Qvinde, der har saa stor Andeel i hans Forbrydelser, til forskjellige Tider under det Heles Udvikling gennemløbe.

Ikke blot før Mordet paa Kongen, men endnu i den mærkværdige Scene, der følger derefter, er der en stærk Bakken, en stærk Kamp mellem det Onde og det Gode i Macbeths Indre, hvilken vi tidnok have gjort opmærksom paa. Hos Lady Macbeth derimod mærke vi kun lidet til en saadan Kamp, skjøndt vel enkelte Bink henpege paa, at der er Noget i Dybet af hendes Sjæl, der misbilliger hendes Opsørjel. Som oftest viser hun dog kun i Stykkets Begyndelse en exalteret Iver for, at den onde Gjerning skal udføres; ved denne Iver vinder hun et saadant Herredømme over Macbeth, at hun egentlig i den første Tid maa ansees som det Heles styrende og ledende Midtpunkt.

Men dette forandrer sig siden. Allerede mod Enden af anden Akt fremtræder han med langt større Sikkerhed.

I den tredie Akt, efterat Banquos Mord er besluttet, sees dette endnu stærkere. Denne Gang handler han ganske paa egen Haand, han trænger ikke længere til Lady Macbeths Understøttelse, ja han stræber endog at stjule sit Anlag for hende. Efterat Mordet paa Banquo alt er besluttet, og Morderne ere udsendte for at fuldbyrde det, beder han hende endnu at vise Banquo Opmærksomhed, og om at udmærke ham ved Ord og Blik, skjøndt han veed, at hun aldrig skal see ham meer. Kort efter røber han sig rigtig nok og tilstaaer, at hans Bryst er fuldt af Skorpioner, saalænge Banquo og hans Søn leve. Men da hun nu vil give ham Raad i denne Sag, ligesom tidligere, saa mærker hun vel, at det ikke længere behøves. Alt, hvad hun kan hjælpe paa, har han alt selv besørget. Og da hun nøiere vil vide Bested om, hvad han har for, svarer han: „Blid Du uskyldig og vær uvidende, ligetil Gjerningen er fuldbragt.“ Det viser sig allerede her, at hun nu kun indtager en underordnet Plads der, hvor hun tidligere var vant til at indtage den første.

Saaledes gaaer han ogsaa siden bestandig sin egen Vej, og uagtet den store Rift i hans Sjæl, den indvortes Splittelse, som alt i Begyndelsen er angivet, aldrig ganske forsvinder, saa tiltager dog hans Forhærdelse bestandig, og der ny Blodskyld, hvormed han besmitter sig, synes ogsaa at forøge hans dæmoniske Trods imod det Gode.

Ganske anderledes gaaer det med Lady Macbeth. Hun, som i Begyndelsen syntes at ile foran ham paa det

Ondes Bei, trænges fiden, som sagt, lidt efter lidt tilbage.
 Hendes Rolle bliver nu kun den, saavidt muligt, at dække
 hans Skyld for Mængdens Dine og at vedligeholde den
 udbortes Anstand. Tilfidsi synes hun reent at forsvinde fra
 Verdens Skueplads; dog herom forbeholde vi os endnu at
 tale et Par Ord, naar vi see hende igjen for sidste Gang.
 Her ville vi kun tilføie, at Digteren, idet han saaledes lader
 Macbeth og Lady Macbeth beskrive hver sin Bane indensfor
 det Ondes Sphære, derved tillige angiver de særegne og
 forskjellige Virkninger, som en sliq colossal Forvildelse maa
 frembringe paa den qvindelige og paa den mandlige Natur.
 Hun synes i Begyndelsen at gaae endnu videre end han,
 men hun mattes og holder ikke saa længe ud; ja tilfidsi
 hentes hendes jordiske Kraft aldeles, saa hun svinder hen
 ligesom en Skygge. Han derimod, der er dannet af et
 fastere Stof, gaaer den modsatte Bei, han forhærdes be-
 standig meer i sin Eynd, og tilfidsi bliver han saa haard,
 at man kommer til at tænke paa Troldene i vore gamle
 Eventyr, hvis Trods og vanvittige Lidenstabs gif saa vidt,
 at de omsider, som der fortælles, flæi bort i Flint.

Iøvrigt udvikler Macbeths Fremtid sig med stedse
 vorende Hastighed, det gaaer med ham som med en synkende
 Steen, hvis Fart bestandig tiltager, jo nærmere den kommer
 til Afgrunden.

Kort efter at Morderne ere udsendte, falder Banquo
 for deres Haand; Fleance, hans Søn, frelser sig derimod
 ved Flugten.

I det følgende Optrin see vi et stort Selskab hos Macbeth, i hvilket de fornemste flotte Herrer (Baner) ere forsamlede. Paa hans Anmodning tage de Alle Plads, selv bliver han staaende, og hans Plads er endnu ledig. I Begyndelsen stræber han at vise Opmærksomhed for sine Gæster; men nu sees en af Banquos Mordere ved Indgangen, og pludselig afbryder han sin Tale og henvender sig til ham.

Synet af denne Mand, i hvis Ansigt der endnu er Mærker af Mordet, og med hvem Macbeth indlader sig i en hemmelig Samtale, maa nødvendig vække Forbauselse hos de tilstedeværende Fremmede, og denne hans Opsærsel danner ligesom Indledningen til al den Rædsel, der snart skal følge. Morderen gaar imidlertid, og Lady Macbeth vinder nu sin Gemal om den Høflighed, han skylder den Kreds, han har samlet om sig.

Macbeth vil da sætte sig i Kredsens Midte, men nu opstiger Banquos Mand og indtager den Plads, der var bestemt for ham; Manden er usynlig for alle de Andre, og Macbeth selv bemærker den heller ikke i Begyndelsen. -

„Her er nu Landets ædleste Smykker samlede, naar kun ikke vor Ven Banquo savnedes,“ siger Macbeth. Men da han nu vil tage Plads, faaer han Die paa Banquos Mand. Da bryder den indre Rædsel frem med en saadan Styrke, at han glemmer alle Hensyn. „Du kan ikke sige, at jeg gjorde dette,“ udbryder han; „ryst ikke Dine blodige Lokker imod mig!“ — — „Blod blev ogsaa udgydt i fordums Tid,

men da var det Brug, at naar Hjernen var udslagen, da var Manden død, og det var Enden derpaa, men nu stige de igjen op af Gravene med tyve dødelige Saar i Hovedet og drive os fra vore Sæder, det er mere selsomt end sligt et Mord."

Lady Macbeth søger at berolige Gjesterne og siger, at saadanne Anfald vare Noget, som Macbeth allerede fra sin Barndom af havde været udsat for. I dette Øieblik synes hun ogsaa at vinde noget af sin Magt tilbage, som hun tidligere havde over ham. Nu forsvinder Manden. Men da Macbeth har fattet sig, og da han vil drikke paa sine Gjesters og især paa Banquos Sundhed med de Ord: „Var han dog her!“ da er han der ogsaa og sidder igjen paa Macbeths Plads. Nu vender ogsaa Macbeths Rædsel forstærket tilbage: „Væ! lad Jorden gemme Dig!“ udraaber han, „marbløse ere Dine Been, Dit Blod er koldt, og intet Blik er i Dit Øie“ osv.

Kort efter forsvinder Manden igjen, men Lady Macbeth anseer det dog ikke for raadeligt længere at holde Gjesterne tilbage, de spredes da med Forfærdelse, og saaledes slutter denne Scene, som vi skulle ledsage med nogle faa Bemærkninger.

Hidtil have vi i dette Drama kunnet adskille en aabenbar og en hemmelig Handling. Hiin foregaaer ved det fulde Dagslys, og i den deeltage ogsaa de Personer, der mere høre til Stykkets store Omkreds. Men indenfor denne er en trangere Kred, hvori Macbeth og Lady

Macbeth bevæge sig, og hvori ogsaa de dunkle Magter fra a anden Verden synes at gribe ind. Til denne indre Kreds ere Macbeths Monologer, hans Sammenkomster med Lady Macbeth, naar alle Ubedkommende ere fjærnede, og fornemmelig de hemmelige Scener om Natten før og efter Kongens Mord m. m.

Baade Macbeth og Lady Macbeth ere dæmoniske Personer, og i disses Væsen ligger det jo at virke i det Dunkle, og om ogsaa Enkelte tidligere have anet Noget om det, der er foregaaet, saa havde de dog ingen Visshed derom.

Men i denne Scene forandres Forholdet aldeles. Da Banquos Aand viser sig for Macbeth, da gribes han aabenbart af hiin aandelige Svimmelheds- eller Banvidsaaend, der allerede hemmelig maa være tilstede, for at sliige Handlinger som hans kunne begaaes, og der tvinger ham til at udtale det høit og tydelig, hvad han dog allernødigst vilde røbe; da aabner det Krater sig i hans Indre, hvorigjennem Underverdenens Flammer, som før brændte usete i Dybet, finde Vej til Dagens Lys. Saaledes vorder det aabenbart og sikkert, hvad tidligere syntes ubijt. Fra dette Dieblit af kunne hans Forbrydelser ikke længere skjules; thi der er ingen Tunger, der nu ville udbrede dem over Landet.

Sammenligne vi det, som Macbeth her udtaler, med det, som tidligere rørte sig i hans Bryst, saa see vi vel, nægtet vi have med den samme Person at gjøre, at der tillige dog er en stor Forskjel. Den gamle Dobbeltbed viser sig rigtig nok endnu, han er endnu en Visionair, der bort-

rykkes fra den ydre Verden, for at anstue de Synet, som hans ængstede Samvittighed enten foregjøgler ham, eller som hans Færd virkelig fremkalder af Mændernes Årede. I denne Henseende har han ikke forandret sig. Dog synes det, at hans Pathos her er af en anden Art end tidligere, da han endnu var istand til at føle virkelig Anger. Nu er det ikke Anger, men Forfærdelse, det er Dæmonernes Rædsel, naar de høre Dommens Torden over deres Hoveder. Denne Rædsel forbinder sig siden ogsaa med Trods, og saaledes vedvarer det, til Enden kommer. Iøvrigt mærkes allerede dette Slags Pathos i hiin Monolog, da han, som han meente, saae Dollen svæve i Luften kort før Kongens Mord.

Ligesom Synet af denne Doll, saaledes kan ogsaa Synet af Banquos Ånd meget godt forklares paa den naturlige Wei. Dets antager ogsaa, at dette Gjenfærd ikke er Andet end Macbeths Sjæleangst, der ligesom træder ud af hans Indre og vorder anstuelig for hans og Tilskuernes Øine. Imidlertid var det vel muligt, at Shakspeare her havde villet fremstille et virkeligt Gjenfærd. At det kun er synligt for Macbeth alene, er intet tilstrækkeligt Rodbeviis; thi ogsaa den Ånd, der viser sig for Hamlet, er jo, da han seer den anden Gang, kun synlig for ham alene. Desuden griber jo Trylleverdenen virkelig paa flere Steder ind i det Drama, vi her have at gjøre med. Vi maae ogsaa vel erindre, at Macbeth tidligere, uagtet han alt havde besluttet Banquos Mord, dog havde taget Løfte af ham, at

an skulde komme til hans Gjæstebud, og nu kommer han ikke blot, som det lader, men han synes endog at tvinge Macbeth til at udtale sin Forbrydelse lydelig i Alles Paasør, og han griber saaledes dramatisk ind i Handlingens Gang; hi vi kunne vel antage, at Thavernes senere Frafald for en stor Deel er begrundet i denne Scene.

Saaledes bliver Banquo langt fordærveligere for Macbeth efter sin Død, end da han levede, istedenfor de Faa, der dengang anede hans Forbrydelse, er der nu en talløs Mængde, der ikke længere tvivler derpaa, og den Gjerning, hvorfra han haabede Seier over sin farligste Fjende, den fremkalder netop nye Fæder og nye Fjender i tusindviis. Saaledes affpeiler sig ogsaa her den store Hovedtanke, der gaar igjennem det hele Digt, at Macbeth netop søger sin Sikkerhed der, hvor kun Usikkerhed og tilsidst en evig Undergang er at finde.

Da nu Macbeth seer, at hans egen Udaad ikke er tilstrækkelig til at skaffe ham den Sikkerhed, han attraaer, saa beslutter han at tage de onde Mander med paa Raad og at søge Hjælp i Trolddommens Verden. Med andre Ord, han beslutter at besøge de tre Spaaqvinder og haaber saaledes atter, ifølge den aandelige Svimmelhed, hvorfra han er betagen, at finde Frelse der, hvor den evige Fortabelse boer.

Foreløbig blive vi Vidner til en Scene mellem Troldkvinderne og Hekate, som synes at være deres Hærsterinde. Idet vi saaledes see Troldkvinderne i Forbindelse med et mægtigere dæmonisk Væsen, saa opstaaer tillige Tanken om

en heel Kjæde af slige Væsenes, hvoraf det ene rækker det andet Haanden, og der rimeligviis strækker sig ligened til det Ondes Midtpunkt. Helate er vred, fordi de paa egen Haand have fristet Macbeth; hun vil selv have Deel i dette Værk og lover at gribe en dunkel Dugdraabe, der hænger paa Maanens Horn, hvilken, destilleret med Tryllekunst, skal kalde listige Aander frem, der ved deres Blændværk skulle styrte ham i Forvirring og Undergang.

Heraf maa man da formode, at de Synere, der siden sees, ikke ere blotte Drømme, udklækkede i Macbeths egen Hjerne, men at det er virkelige Aander, der vise sig. Men er dette saa, da kunne jo vel i Consequens hermed baade Banquos Aand og hiin Dolk, der syntes at svæve i Luften, have været meer end selvstaaende Billeder af Macbeths Indbildning. Dog vove vi her Intet at afgjøre, thi det skal lader sig, som sagt, forklare baade paa den ene og paa den anden Wei.

I Begyndelsen af fjerde Akt see vi de tre Troldkvinder ved deres Hekstjedel. Allerede tidligere have vi bemærket, at de fandt deres Glæde i det Sønderrevne, i det, der var udtraadt af den organiske Forbindelse, hvortil det engang henhørte; dette aabenbarer sig endnu stærkere her. Akt, hvad der er afrevet og hæsligt, og hvad der trodsrer den oprindelige Harmoni, Akt, hvad der er forleert og unaturligt, og hvad der træder fjendtligt op mod Livet,

er her, med en forbausende Magt i Phantasien, samlet og finder nu Plads i denne Riedel. Vi skulle kun som Prøve anføre det Væsentligste af det Tryllevers, som den tredje Spaaqvinde fremsiger:

„Dragens Skæl og Moetånd,
 Heremumie, Svælg og Mave
 Af den glubste Havets Hai,
 Skarntyde, ved Midnat plukket,
 Gødens Galde, Togens Green,
 Knust, da Maanen var formørket,
 Jødens Lever, Tyrlens Næse,
 Løben af en vilb Tartar,
 Fingren af et udsødt Barn,
 Myrket af sin Moders Haand,
 Kastet i en muddret Grøft,
 Gjøre Grøden tyk og seig,
 Føi saa Togens Arm dertil,
 Saa er Riedlens Indhold særbigt.“

„Jeg mærker paa en Krillen i min Tømmelfinger, at noget Ondt nærmer sig,“ siger endelig en af Troldqvinderne, og nu træder Macbeth ind. Dette beviser da, at de vel ere istand til at spore det Onde i Frastand, hvilket igjen taler for, at det er den tidligere Fordærvelse i Macbeths Indre, der allerede i Begyndelsen af Tragoedien virkede paa deres Instinct og hændte dem paa hans Besi.

„Hvad nu, I hemmelige, sorte Midnatstrolde?“ spørger Macbeth, „hvad gjør I her?“ — „Et Bælt uden Navn,“ svare de. Han besværges dem da i de stærkeste Udtryk, at de, hvad der saa skal følge derpaa, skulle svare ham paa hans Spørgsmaal. De henvise ham til deres

Mestere, og nu opstige, paa deres Kald, flere Synet af Heretjeden, blandt hvilke de tre første især ere af den Art, at Enhver, der fatter Meningen deraf og ikke vil lufte sine Dine for Sandheden, vel skal erkjende, at Shakespeare (hvad dog vel Mange ville ansee for et Parador) ved sin Tandedybde rager ligesaa høit frem over de fleste andre Digtere, som ved sin rige Opfindelseskraft og ved sin mægtige Fremstillingskunst.

Vi ville her foreløbig med Hensyn til disse Syner holde os til den Forklaring, som de engelske Kunstdommere (Upton og Steevens) give, som man dog vel neppe vil bestynde for, at de lode deres Indbildningskraft altfor stærkt stynde Tøilen: Det første Syn (et bevæbnet Hoved) forestiller symbolist Macbeths eget (afbuggede) Hoved; thi saaledes see vi det tilsidst i Macduffs Haand. Det andet Syn (et blodigt Barn) forestiller Macduff, der blev skaaren ud af sin Moders Liv. Det tredje Syn (et kronet Barn med et Træ eller en Grene i sin Haand) forestiller Malcolm, der lod sin Hær bedække sig med Grene for at stjule dens Marsch, og som blev Konge i Skotland efter Macbeths Fald. Dette er de ommeldte Kunstdommeres Mening om disse Syner, og det vilde falde vanskeligt at have nogen anden Mening derom.

Det første Syn, det bevæbnede Hoved, der da er et Billede paa Macbeth selv, maa vel ogsaa afspeile hans egen bemmelige Mistante. „Vogt Dig for Macduff!“ siger det, „for Fifes Eban!“ Derpaa synker det igjen ned. Da

dette Syn nu netop henpeger paa den Mand, der skal blive ham farligst, saa lader det birtelig, som om det vilde give ham et ventligt Raad. Dette synes ogsaa at følge deraf, at det er en Uffpeiling af hans eget Jeg. Derfor svarer Macbeth, da han hører dets Advarsel: „Du har berørt min egen Frygt.“

Ganske anderledes forholder det sig med de to næste Syn: de forestille Macbeths usorsonligste Modstandere og vise sig derfor fjendelig sinde mod ham. De raade ham nemlig netop til det, hvormed han allermindst kan være tjent. Det andet Syn (Det blodige Barn, Macduff) siger: „Vær blodig, fræk, forroven! — Ingen af Qvinde født skal slæde Macbeth.“ — Det tredje Syn (Det kronede Barn med et Træ i Haanden, Malcolm) siger: „Vær løvehjertet, stolt! — Macbeth skal aldrig overvindes, indtil den store Birnams Skov kommer til Dunsinans Høje.“ — De fjendtlige Syn stræbe saaledes ved deres Ord at dypse hans Sjæl i en fordærvelig Sikkerhed; det beslægtede Syn advarer ham derimod og viser ham, fra hvilken Side Faren truer.

Men der er endnu en dybere Tanke skjult i disse Aandebilleder; thi de vidne alle tre om den store Modsigelse, der ligger i det Ondes Væsen, og om den Dobbeltighed, hvormed de dunkle Magter bedrage ham. De tale nemlig ikke blot med Ord, men ogsaa med Tegn, eller rettere sagt, med deres egen Tilstedeværelse. Medens det første Syn (Det afbuggede Hoved) advarer ham for Macduff, viser det

tillige ved sin Nærværelse, at denne Advarsel ikke skal gavne ham; thi det foreskilder jo netop Billedet af hans eget Hoved saaledes, som det skal blive, naar det er truffet af Macduffs Sværd. Medens det andet Syn (det blodige Barn) forsiktrer ham om, at Ingen af Qvinde født skal skade ham, saa fremstiller det netop i og ved sig selv Billedet af den, der ikke er født af en Qvinde, og som altsaa ganske vist vil kunne skade ham. Medens endelig det tredje Syn siger, at han Intet har at frygte, før Skoven bevæger sig mod Dunsinan, saa viser det netop symbolisk ved det Træ, det bringer med i sin Haand, at Skoven engang skal komme til at bevæge sig.

Følge det Ovenanførte antyder endog det Mandesyn, der synes venlig stemt imod Macbeth (Billedet af hans eget Selv), at der bagved dets Omhu ligger en fjendtlig Ironi, eller i det mindste en fjendtlig Nødvendighed skjult; thi den Onde er kun tilsyneladende sin egen Ven, men i Grunden handler han dog fjendtlig mod sig selv. Saaledes fremkalder nu ogsaa Macbeth, idet han giver sin Forbitrelse Lust imod Macduff, netop den Stjebne, han vilde forbygge; og overhovedet henpege alle tre Mandesyner med hemmelige Tegn, som Macbeth ikke fatter, paa den uundgaaelige Undergang, hvortil hans Handlinger maae føre ham.

Da han vil høre Mere af det første Syn (af sit eget Billede), siger en af Troldkvinderne; „Han lader sig ikke befale; her er En, der er mægtigere end han.“ Da stiger det blodige Barn (Macduffs Billede) frem. Deri ligger

jo atter den Betydning skjult, at Macduff skal seire over Macbeth; thi kun saaledes kunne vi forstaae det Udsagn, at Billedet af hiin er mægtigere, end Billedet af denne.

Hvilken Tankedybde ligger da ikke til Grund for disse Billedsyner! Enhver, som vil efterlæse denne Scene, skal finde dette bekræftet; og dog have Tusinde (mellem hvilke jeg ogsaa selv maa regne mig) læst og seet Macbeth mange Gange, uden at ane eller i det mindste uden tilhørlig at gennemforske den Fylde, der i disse Syner ligger skjult; og saaledes vil der sikkert i denne Digters Arbejder endnu findes udforskede Dybder, der vente paa den fjerne Fremtid for at afløres.

Tilslidst forlanger Macbeth at vide, om Banquos Afkom virkelig nogensinde skal herske over Riget. Da spalter Tryllekjeden, maastee (som Tied mener) fordi nu Sandheden skal komme frem uden Dobbeltthed. Der viser sig da en lang Række af Konger, den sidste med et Speil i sin Haand, hvori endnu flere kunne sees, omfider følger Banquo selv. Den Tilfredshed, som de foregaaende Syner havde båret i Macbeths Sjæl, viger nu for den vildeste Bidskab, og da derefter Troldekvinderne forsvinde, og da han tillige erfarer, at Macduff er flygtet til England, saa sværger han, at han ikke vil tænke Noget i Fremtiden, uden at Udførelsen strax skal følge derpaa. Efter dette Besøg hos Troldekvinderne bliver han endnu grusommere end før; han har nu indaandet Dunsterne af Heretjeden; det er ligesom om alt det, der legemlig var tilstede i den, nu er optaget aan-

deligt i hans Sjæl; saa at han ogsaa i Menneskenes Verden maa stræbe at frembringe den samme Rædsel og Forstyrrelse, som hine sønderrevne og hæslige Gjenstande, hvor med Heresjedelen var fyldt, i deres Kreds bare Vidnesbyrd om.

Ligesom paa saamange andre Steder i dette Drama ligger her Sandheden skjult under den dristigste Digtning; thi det synes virkelig, naar vi betragte denne Side af Livet, som om der var dunkle Magter, der kom Mennesket imøde paa Halvveien til Afgrunden og styrkede dets onde Begjærlighed og forvandlede den til et Slags Naturdrift, saa at Friheden tilsidst viger for en forfærdelig Nødvendighed, og saa at man vel kan sige: „Til Dybet gaaer man kun den halve Vej, den halve glider man imod sin Villie.“

Et af Hovedresultaterne, som vi kunne uddrage af denne Herescene, er det, at Forbrydelsen, gennemført i al sin Conseqvens, tilsidst maa vise sig som det vildeste Vanvid; men til Grund for dette Vanvid ligger igjen en uhyre Synd.

Den næste Scene foregaaer i Macduffs Borg, hvorfra han selv er flygtet. Vi blive her Vidner til en Samtale mellem hans Hustru og hans lille Søn, hvis barnlig Ustyld danner et idyllisk Modbillede til de dunkle Scener der gaae foran og følge efter. Men snart indfinde Macbeths Udsendinge sig, og saavel den ulykkelige Moder, som alle hendes Børn, falde nu som Offere for Tyrannens Hævn.

Tilfældt i denne Akt see vi endelig Forberedelserne til en Reaction, der ikke kan udblibe. Scenen flyttes til England, hvor den unge Prinds Malcolm og Macduff sees i Samtale indbyrdes. Vi have tidligere været Vidner til, hvorledes det Onde udviklede sig i Macbeths Indre, her see vi Virkningerne deraf i det Fjerne. Macbeth har saa tidt søgt at lokke den unge Prinds i Garnet ved forræderiske Kunster, at denne har fattet Mistillid til alle dem, der søge at vinde hans Tiltro. Først efter en lang Prøvelse fatter han omsider Tillid til Macduff.

Maaskee kunde man dog mod denne Prøvelse indvende, at den tager for stor Plads op paa dette Sted, hvor det Hele bør sammentrænges mod Enden, og at den synes lidt mat, efterat saa mægtige Scener ere gaaede i Forveien. Det er ogsaa vanskeligt at troe, at Macduff, der dog af Nygtet maa have erfaret Noget om Prinds Malcolms Opførsel i England, saaledes ubetinget skulde fæste Vid til al den Sletbed og Fordærbelse, som denne her finder for godt at tillægge sig selv.

Nu komme nye Efterretninger fra Skotland, og Macduff hører med Forfærdelse, at hans Hustru og alle hans Børn ere myrdede; han søger at trænge Smerten tilbage, men af enkelte Vink og Udbrud mærker man dog vel, hvor dybt han er greben i sit Indersle. „Bring ham blot indenfor Længden af mit Sværd,“ siger han, „og hvis han da undslipper, da, Himmel, tilgiv ham!“ — Efter som nu hele Skotland kun venter paa et Vink for at aflaste Tyrannens Nag,

og da desuden titusinde Englændere staae beredte til at følge Malcolm, saa beslutter han usfortøvet at rykke ind over Grændsen og at angribe Macbeth.

I Begyndelsen af femte Akt kommer der en Scene, hvori Lady Macbeth, efterat vi i længere Tid ikke have seet hende, igjen viser sig for os. Først høre vi af en Samtale mellem en Læge og en af hendes Kammerfruer, at hun gaaer i Søvn om Natten; derpaa træder hun selv frem som Søvnvækkerinde.

„See,“ siger Lægen, „hvor hun vrider sine Hænder!“
 „— Det er hendes sædvanlige Viis,“ svarer Kammerfruen;
 „jeg har seet hende blive ved dermed i et heelt Kvartier.“

Nu begynder Lady Macbeth at tale: „Her er en Vlet endnu. — Bort, fordømte Vlet! — Et. To. Nu er det Tid at gjøre det. Fy, min Gemal, fy! En Sol dat, og frygtfom! — Men hvo skulde have troet, at den gamle Mand havde haft saameget Blod i sig?“

Det er en vanskelig Sag at gjengive Enkeltheder i denne Scene, hvori hvert Ord har den dybeste Betydning. Saameget er viist, at Lady Macbeth ikke længere tilhører den Tid, hvori hun træder frem; den er for hende ikke til. Derimod er der en ganske anden Tid, der nu i et bestandigt Kredsløb vender tilbage til hendes Forestilling, og hun lytter endnu til de Timeslag, der klang i hiin Nat, da Mordet foregik, og skjøndt de længst ere bortveirede i Luf-

n, saa gjentages de dog endnu bestandig for hende. Saaledes vandrer hun alt her som et Gjenfærd, der hører jemme i en anden Verden og hendes Blik er stedse henvendt paa den længstforbundne Time og paa den længst begaaede Forbrydelse, denne er for hende det eneste Nærværende, ja den frembringer et langt stærkere Indtryk paa hende nu, end den frembragte i hiint Diebstil, hvori den stode; thi der er vaagnet en Stemme i hendes Bryst, der i fordums Tid kun lidet mærkedes, og den har nu faaet en Kraft, som hun i hine Dage aldeles ikke troede paa Muligheden af.

„En Smule Vand,“ sagde hun i hiin blodige Nat, „vil vaske os reen for denne Gjerning, hvor let er den da!“ Nu hedder det derimod: „Endnu lugter der her af Blod; Arabiens Høgelse vil ikke gjøre denne lille Haand velugtende.“ — Disse Ord knytte sig ganske nær til, hvad Macbeth i hiin Nat sagde: „Vil hele den store Neptuns Ocean vaske dette Blod af min Haand?“

Saaledes har den dybtstuenende Digter ogsaa her hængt paa den indre Traad, der forbinder, hvad der udbortes synes adskilt ved Aar, og han antyder den lignende Sjælstilstand, der til saa høist forskellige Tider finder Sted hos dem begge, med Billeder, der, skjøndt de synes forskellige, dog ligne hinanden, og der i Grunden betegne det Samme.

Baade hos Macbeth og Lady Macbeth er der en Ud-

splitkelse i Sjælens Dyb; det er da naturligt (jfr. hvad ovenfor er sagt om det (S)karakteristiske), at det, der i Almindelighed hos dem er undertrykt, dog til andre Tider kan komme til Herredømmet; hos ham skeer dette fornemmelig i en tidligere Periode, hos hende mærkes det kun lidt i Begyndelsen, men destomere i hendes allersidste Tid.

„Tilfængs, tilfængs!“ udbryder hun omsider, „det banker paa Porten, kom! — Hvad der er skeet, det kan ikke gjøres usteet. Tilfængs, tilfængs!“ Derefter gaar hun bort.

Ifølge hvad hun saaledes udtaler, kan man vel ikke tvivle paa, at hun i Drømme gennemlever alt det, som foregik i den Nat, da den gamle Konge myrdedes. Hun, hvis Samvittighed taug om Dagen, drives nu op ved Nattetid for at give Vidnesbyrd om sin Brøde. Naar hun selv sover, da vaagner hiin Magt. Denne Modsetning lader sig vel gennemføre videre: Naar den endnu dybere Søvn kommer, med andre Ord, naar Døden indtræder, da vil hendes Samvittighed uden Tvivl vaagne til et endnu stærkere Liv. Ja rimeligviis er den Drøm, vi ere Vidner til, en af dem, der alt mere høre Døden end Livet til. Hun døer jo ogsaa kort derefter, og vi kunne da vel antage, at vi her have seet et Bæsen, hvis Regnskab alt er affluttet hiinsides, og som alt her begynder at bære sig i den Bane, der hiislet er hende anvist. Saaledes skal hun maaffee, som en dybsindig Tænker siger, gaar igjennem Mar-

isinder, bestandig alene, med Dinene heftede paa sin Forrydelse.

Denne Scene er sjeldse bleven betragtet som noget af det Ypperste, den dramatiske Poesi har fremstillet, og uagtet flere slike drømmevandrende Forbrydere sidenester ere stilsdrede, saa kan der dog neppe selv fra de bedste Digteres Hænder opvises Noget, der i denne Retning kan sammenlignes dermed.

Hvad der end staaer tilbage (den egentlige Katastrophe), ville vi i Korthed omtale, thi den er kun det nødvendige Resultat af det, som allerede tidligere fuldstændig i sin Grund var tilstede.

Vi høre nu, at en stor Deel af de stotske Thaner have forladt Macbeth, der har besættet Dunsinan, hvor han mener at kunne trodse sine Fjender; thi han stoler fornemmelig paa Wandernes Spaadomme. „Lad dem Alle flye!“ siger han; „til Birnams Skov vandrer til Dunsinan, kan jeg ikke smittes af Frygt.“

Tieck bemærker, at Macbeths Sprog efter hans sidste Sammenkomst med Troldkvinderne har forandret Natur. „Om det ogsaa før var dunkelt og febevildt,“ siger han, „saa var det dog storartet og tragisk; nu derimod er der kommet Noget ind deri, der kunde kaldes forrykt, og selv naar Tanken er ophøiet, saa hyller den sig dog ind i lave Talemaader.“ Paa flere Steder spores virkelig noget Saa dant, skjøndt det dog ikke synes mig saa gjennemgribende, som Tieck antager.

En egen Blanding af Eidsenskab med Lyst til at udtrykke sig i lave Billeder yttre Macbeth deels i en Samtale, som han sildigere har med Døgen, deels i en lille Scene med en Tjener, der bringer Efterretning om Fjendens overlegne Stykke. „Djævelen brænde Dig sort,“ siger han, „Du melkeblege Skurk! Hvor har Du faaet Dit Gaaseblik fra?“ Saaledes bliver han ved, saalænge Tjeneren er tilstede.

„Jeg har levet længe nok,“ siger han kort efter, „og hvad der skulde følge den høie Alder, som Ære, Kjerlighed, Lydighed, Benneres Skare, det maa jeg ikke tænke paa; i disses Sted Forbandelser, ikke lydelige, men dybe, Smiger, Mundsveir, som Hjertet gjerne vilde negte, men ikke tør“ osv.

Her hæver Dictionen sig atter, her høres en Gjenklang af de Toner, der engang bevægede hans Bryst; det er et af disses Lynglimt, under hvilke han selv klart og stærkt sees, hvortil hans forfærdte Stræben har ført. Den gamle med Fortvivlelse blandede Trods vender dog snart tilbage. „Jeg vil kæmpe,“ siger han, „til alt Kjødet er haffet fra mine Been. Giv mig min Rustning!“

I en af de følgende Scener høres Qvindeskrig indenfor, derefter meldes det, at hans Hustru er død. „Hun skulde være død senere,“ svarer han; „da havde der været Tid for et saadant Ord.“ Der findes neppe noget Sted i det hele Drama, som stærkere vidner om, hvor ligegyldig, hvor forbærdet, hvor kold for enhver Anden hans Sjæl er worden, end netop dette. Hun var jo dog hans eneste Fortrolige,

Deeltagerinde i hans Uergjerrighed, i hans grusomme Planer, i hans falske Glæde, i hans første dunkle Forbrydelse, hende havde han dog vel engang paa sin Viis elsket, og nu har han intet Meer at sige ved hendes Død, end disse knapt tilmaalte, toldt henkastede Ord. Derefter følger en bitter Reflexion over Livets Intethed: „Alle vore Gaarsdage have lyst Narre paa Veien til den støvede Grav. Livet er et vandrende Skyggebillede, en Komoediant, som bryster sig en Stund paa Scenen og derefter ikke høres meer. Det er et Eventyr, fortalt af en Døsmer, fuldt af Larm og Maseri, der Intet betyder.“ Saaledes maatte det vel forekomme ham, der selv havde tilintetgjort Alt, hvad der er det Væsentlige i Livet, og folgt det for en glimrende Nøg, som nu ogsaa henveires i et Intet.

Kort efter erfarer han, at det, som han ansaae for umuligt, dog er skeet: Malcolm har befalet sine Soldater at bugge Grene i Skoven og at dække sig dermed, for at skjule deres Marsch, og nu kommer der et Bud, som melder, at Birnams Skov virkelig bevæger sig. Macbeth bliver rasende derover og slaaer Budet, der bringer Efterretningen. „Jeg begynder at frygte Djævelens tveungede Tale,“ siger han omsider. Derpaa befaler han at ringe med Stormklokken og drager ud med sin Hær, for at bøde den sidste Kamp.

Den næste Scene foregaaer paa Balbladsfen. Den Genkender dog Digteren til Macbeth, fordi han engang har været en Helt, at han i hans sidste Dieblif lader ham stride med

Tapperhed; men det er rigtignok kun Fortvivlelsens Tapperhed. Omfattet møder han Macduff; han vil helst undgaa ham, fordi, som han siger, hans Sjæl er altfor betyngt i Forveien med deres Blod, der tilhørte ham.

Disse Ord ere den sidste Mindelse om, at der engang slog et menneskeligt Hjerte i Macbeths Bryst; dog kan det ogsaa være, at det er et advarende Instinct, som bringer ham til at styre Macduff. Men da nu denne ikke desmindre vil tvinge ham til Kamp, siger han: „Det nytter ei, jeg bærer et fortryllet Liv, der ikke viger for Noget, som er født af en Kvinde.“ — „Saa mistvivl om Din Tryllekunst!“ svarer Macduff, „og lad den Engel, Du har tjent, sige Dig, at Macduff før Tiden blev staaren af sin Moders Liv.“

Da mærker Macbeth, at Alt er tabt, og at de onde Mander i alle Retninger have drebet et falsk Spil med ham. Han vil i Begyndelsen ikke stride, men forbittret over Macduffs haanende Ord, forsøger han endnu det Sidste, og de gaae kæmpende bort.

Derefter kommer Malcolm med sine Felt herrer og en Deel af Hæren, og vi høre, at Slaget er vundet. Kort derpaa træder Macduff ind med Macbeths Hoved (hvilket saaledes minder om hiint Billede, der opsteg af Heretjedelen). Alle gaae nu bort for at bivaane Prinds Malcolms Krøning; dermed slutter Stykket.

Som et mærkværdigt Tillæg til den vidunderlige Højd, som dette Drama indeholder, ville vi endnu hentyde paa, at det,

fter alle de Forbrydelse, Macbeth har begaaet, dog tilsidst
 er Mordet paa den værgeløse Ustyld (Macduffs Børn), der
 væbner Hævnerens Sværd imod hans Hoved. Dette er den
 sidste Draabe, der bringer det fyldte Kar til at flyde over.

Ifølge hvad ovenfor er udviklet, kunne vi vel med
 Grund paastaae, at der i dette Drama er en streng Ret-
 færdighed tilstede, hvorigjennem en højere Verdensorden gjør
 sig gjeldende. I det Hele vilde det ikke falde vanskeligt at
 bevise, at der undertiden findes en gammeltestamentarisk Streng-
 hed hos Shakspeare; der er det hos ham, som minder om Pros-
 pheternes Tale, ja i enkelte store Momenter er det, som
 om vi hørte de dybe Basuntoner paa Dommens Dag. Men
 neppe høre vi dette stærkere i nogen af hans Tragoedier,
 end netop her, hvor Intetheden af den jordiske Glæde,
 som Mennesket kjøber med sin Sjæls Tab, saa anstueligt
 som muligt er stillet os for. Die.

Saaledes underviser Poesien ligesom Verdenshistorien
 selv, ikke ved at prædike Moral ligefrem i Ord, men ved
 at oplukke Livets Bog for os, og ved at lade Menneskets
 Handlinger udvikle sig i deres Consequens, saa Enhver,
 der har Øine, kan see, hvortil de føre.

Men ogsaa Digteren kan, med Hensyn til sin
 Kunst, lære Meget af dette Drama; han kan blandt Andet
 lære, at et Digt ikke skal være liigt en Døgnflue, der
 kun lever et Øieblik, men at der, om muligt, skal være en
 saadan Rigdom og Dybde deri, at man oftere, selv naar man

kjender det, med Glæde vender tilbage dertil; ligesom man med Glæde vender tilbage til et hyppeligt Maleri eller til et fortræffeligt Billedbuggerarbejde. I ethvert Digterværk, der med Nette skal kunne vente at overleve sin Tid, skal da rigtignok ogsaa være Noget, der kan fængsle selv den oberfladiske Tilskuer, Noget der glæder Alle; men der skal tillige være endeel Mere. Ja de virkelig store Digtere nedlægge undertiden en saa betydningsfuld Verden i deres Digte, saa at det Dybeste deri undertiden oversees af den Elægt, med hvilken de leve og først opdages af de følgende. Shakspeare, om hvem det med Hensyn til andre selv gode Digtere gjelder, hvad der fortælles om Diana og hendes Nympfer, at hun ragede et Hoved frem over dem alle, har fremført de fleste Andre forstaaet denne Kunst, og dette viser sig neppe stærkere i nogen af hans Tragoedier, end i den, vi her have gennemgaaet.

Men kunde man til Slutning spørge: Lægges der ikke her og andensheds langt flere Tanker ind i Shakspeare, end han selv nogensinde har tænkt paa? Om han har tænkt sine Tanker ligesom, eller om han blot har anstuet dem billedlig i Begeistringens Dieblis, dette kunne vi aldeles ikke vide. Vi have her ikke med Digteren, men kun med hans Kunstværk at gjøre, og deri ligge ikke blot de Tanker, vi have fremhævet, men mange flere endnu, som vi maatte gaae forbi med Tausch. Hvorledes de ere komne derind, det vilde man først forstaae, ifald man kunde udforske de

uendelige Dybder i Geniets Indre. Iøvrigt sees det paa mange Steder, at den egentlige Refleksion var meget stærk hos Shakspeare, men selv om det kunde godtgjøres, at han ikke havde tænkt sine Tanker saaledes, som Philosopherne tænke deres, men at han havde tænkt i Tankebilleder, saa mene vi dog her at have beviist, at Tanken i disse Billeder tidt er ligesaa mægtig, som den Phantasi, hvoraf de gennemstrømmes, og som enhver anden Evne i den store Digters Sjæl.

Shakespeares Størfommernatsdrøm.

Dette Drama, eller om man vil, dette dramatiske Eventyr er af alle de Kunstdommere, der have noget Begreb om den romantiske Poesi, bleven henregnet dertil. Ja naar man betragter de Virkninger, det har udøvet paa de bedste romantiske Digte i den nyere Tid, saa tvinges man vel endog til at indrømme, at det er et af de Hovedværker, hvorfra den nyere Romantik er gaaet ud.

Det Væsentlige i enhver romantisk Fremstilling er uden Tvivl Tanken om en betydningsfuldere og herligere Verden, der ligger bag ved det nærværende Liv, og der, enten den i en Digteranskuelse synlig træder frem, eller den kun i en hemmelig Anelse bliver mærkelig, eller den blot gjør sig gjeldende i vidunderlige Sammentræf og Forbindelser, hvilke pege ud over det sædvanlige Verdensløb, dog i ethvert Tilfælde kaster sit Skær over Menneskelivet og giver det sin Betydning. Selv i de Dæmringstilstande, i det brogede Farvestær, i den Hensigten mod det Fjerne, der ofte fremkalder den romantiske Følelse, er der Noget, som henpeger mod hiin Verden, thi derved vækkes jo dog

Tanken om noget Hemmelighedsfuldt, om en høiere Rigdom og Herlighed, om vidunderlige Lande og Tider, hvorved Sjælen drages bort fra den Hverdagsfreds, hvori den ellers bevæger sig. Det bør forresten bemærkes, at vi her blot have drøet ved den æsthetiske Bestemmelse af Begrebet. Vil man derimod ogsaa tage Hensyn til de historiske Forhold, saa kommer man vel til den Erkjendelse, at det Romantiske i sin dybere Alvor egentlig er traadt ind i Verden med Christendommen; thi ved Hjælp af den sættes det i sin Fremtid fordybede Subject paa en meget inderligere Maade i Forbindelse med det høiere Liv; hvorimod den romantiske Verden, der er tilstede i de østerlandske Fortællinger og Myther, eller i vore egne Folkeeventyr, snarere maa betragtes som en Afspindning af en tildeels legende Phantasi.

Men selv i slige Fortællinger og Eventyr kan en saadan høiere Verden, der skal meddele det jordiske Liv en romantisk Glæde, ikke være blot legemlig; thi om man end vilde opdykke en Uendelighed af døde Skatte, vilde dog neppe der ved den romantiske Følelse fremkaldes. Denne vækkes og fremkaldes kun ved det, der peger ud over Legemverdenen, ved Tanken om et Manderige, om en Mandeverden, som ligger bagved den jordiske Natur, men som tillige ved sin høiere Kraft tildeels behersker den; og jo mere Digteren nu formaaer at give begge disse Verdenes deres Ret, saa at den høiere Tilværelse anes, skimtes eller billedlig anskues i al sin vidunderlige Herlighed og Magt, medens den lavere Verden tillige er tilstede i sin Mangfoldighed, ja selv i sin Ringhed

og Forleertthed og i sin hele Modsætning til Mandeverdenen, og jo bedre han tillige forstaaer at lade det høiere Lys, der udgaaer fra denne, i et rigt og broget Farvespil bryde sig igjennem disse jordiske Taager, desto fuldeligere har han i denne Retning løst sin Opgave.

Hvis vi efter disse almindelige Betragtninger kaste borte Blik paa Skærsommernatsdrømmen, saa vilde vi snart overbevise os om, at alle de Modsætninger, al den Rigdom, alt det uendelige Farvespil, hvoraf det romantiske Indtryk bestaaer, ogsaa i dette Drama er tilstede; ja det vil maaskee ikke blive saa let at opvise noget Digt, hvori en saa stor romantisk Fylde indenfor en saa snever Ramme ikke blot er samlet, men tillige forbunden til en organisk Heelhed. Iøvrigt bliver det alt i Expositionen aabenbart, at ikke alene den dobbelte Verden, hvorpaa den romantiske Modsætning beror, her er tilstede, men at der endog vorder en tredobbelt Verden synlig, eller med andre Ord, at der findes tre fra hverandre vidtforstjellige Grupper i dette Stykke, som alle paa en eendommelig Maade gribe ind i Handlingen, og hvorved da den romantiske Rigdom og Forvilling, den vidunderlig brogede Farveglands bliver saameget desto større.

„Men det er netop Ulykken,“ vil man vel sige, thi hvad Kunstdommerne med Hensyn til dette Drama meest have klaget over, er nemlig, at det Hele er altfor broget, og at den romantiske Forbovenhed har fortrængt al Sandhed, eller med andre Ord, at Digteren har sat sig ud over alle historiske Hensyn, at han har ført Personer sammen, der ved Nar-

afinder ere adskilte indbyrdes, saa at Tiderne ligesom løbe vildt imellem hin og hvide. „Lesfing har rigtignok sagt,“ kunde man vedblive, „at Geniet leer over alle Kritikkens Grændsebestemmelser, men dersom dette Drama skal betragtes som et Geniværk, saa maa dette Udtryk noget forandres, og det maa da her snarere hedde, at Geniet leer over alle Historiens Grændsebestemmelser og troer det tilladt aldeles at forrykke dem, saaledes som Lune og Indfald føre det med sig“.

Ganske vist vil det i Manges Munde see meget besynderligt ud, at en Fyrste fra den græske Heroetid, tilligemed sin Brud, Amazonernes Dronning, fremtræder i et Stykke, hvori alle de lavere Charakterer aabenbart henpege paa Dronning Elisabeths Aarhundrede. Ja hvis dette Drama var skrevet den Dag i Dag, og hvis det, uden at bære af den Berømmelse, som det i en mere poetisk Tid har vundet, var faldet i en af de Kunstdommers Hænder, der kun have Øie for Virkeligheden, for den ydre og ikke for den indre Sandhed, saa vilde man vistnok have faaet en i sit Slags ganske mærkelig Recension at see. Jeg mener ikke, at jeg tilføier en saadan Kunstdommer nogen synderlig Urret, naar jeg antager, at hans Berømmelse saa temmelig vilde blive i efterfølgende Maneer:

„Vi vide ikke,“ saaledes omtrent vilde vel en saadan Recensent udtrykke sig, „vi vide ikke, hvorvidt dette Dramas Forfatter, hvis han havde fundet for godt at gjøre sig bekendt med de Regler, en sund og fornuftig Kritik foreskriver, og hvis det ikke havde behaget ham at sætte sine udsvævende Phantasibilleder i Sandhedens Sted, i Tidens Længde

ved Øvelse, Flid og Eftertanke havde kunnet bringe det; men det vide vi vist og sikkert, at det Værk, han her har fordrifet sig til at fremlægge for Publikum, er et i høj Grad forvirret, ja et aldeles forfeilet og urimeligt, for ikke at sige banvittigt Arbeide. Vi skulle, for at godtgjøre dette, aldeles ikke dvæle ved — Sligt er kun Smaaating her —, at det Dramatiske og Episke saaledes ere blandede indbyrdes, at al Natur i Dialogen tilintetgjøres, thi hvor i al Verden taler man i det forftruede Sprog, som Digteren her lægger sine Personer i Munden? Men, som sagt, dette skulle vi ikke opholde os ved; vi skulle heller ikke videre paaanke, at Stykkets Charakterer (forsaavidt der her kan være Tale derom) ere fuldkommen stillestaaende, uagtet en saadan Stillestaaen, som bekendt, strider aldeles imod Dramaets Natur. Men hvad der er værre endnu, det er, at Stykket selv paa mangfoldige Steder er stillestaaende; dette gjelder især om femte Akt, hvori Handlingen, der dog ellers i ethvert nogenlunde ordentligt og fornuftigt Drama her pleier at naae sit Culminationspunkt, er aldeles ingen; thi Stykket er allerede til Ende i Midten af fjerde Akt, og den femte kommer nu som et fuldkommen overflødig Tillæg, hvori Theseus og hans Omgibning ere Tilskuere ved et Drama, der opføres af nogle over al Beskrivelse dumme og caricerede Haandværksfolk, og hvori Forfatteren vel vil give en Parodi paa en slet Tragedie, spillet af ligesaa flette Skuespillere. Men denne Parodi overstrider saaledes alle Grændser, som selv de elendigste Forfattere og Skuespillere pleie at sætte sig, og for

vandles derved til et saadant Brængebillede, at det savner al Anvendelse i det virkelige Liv og derved ogsaa den Jordbund, hvorpaa enhver Parodi, hvori der skal være nogen Mening, bør staae. Skal Parodien her have nogen Anvendelse, saa maa det nærmest være med Hensyn til Forfatterens eget Stykke; thi det er i Grunden ikke stort urimeligere, at en Karl med en Lygte, en Hund og en Tornebust skal forestille Maanen, og at en Bælgesfikker, der er overstragen med lidt Kalk og har en Steen i Haanden, skal forestille en Bæg, end at Theseus, der ovenikjøbet af Digteren er udnævnt til Hertug i Athenen, truer en ung Pige med Klosteret, hvori hun skal bære Nonnedragt sit hele Liv igjennem, hvis hun ikke vil sæie sig efter en egensindig Faders Billie (at dette Kloster ikke er viet til nogen kristelig Helgen, men til en hedensk Gudinde, kan sikkert ikke retfærdiggjøre en sliq i Parodien sig forvildende Vilkaarlighed), eller, hvad der er værre endnu, at Dronning Elisabeth sættes som Samtidig med Theseus. Bægger man hertil, at Forfatteren viser os en Alfelønge med hans Dronning og en heel Skare af Alfer, hvilke Stabninger, som bekjendt, have deres Hjem i Middelalderens eller i det ældre Nordens Overtro, samt at han indfører en Deel Haandværksmænd (en Smedler, en Lømmemand, en Bælgesfikker m. fl.), der opføre et Skuespil for Theseus, i hvis Tid man dog vel tør antage, at der aldeles ikke har eksisteret noget Skuespil: saa synes her ved Urimeligheden og Sammenblandingen af Tiderne at drives til det Høieste. Endelig maae vi endnu tilsidst spørge, om

nogen Digter før har bobet at opstille den Fordring til ~~Thraat~~, at det skulde vise os Alfer, der vare saa smaa, at de kunde skjule sig i Bøgeret af et Agern, eller gjøre sig Klæder af en Flaggermusvinge, eller tage Natteleie i Hammen af en Snog, saaledes som Forfatteren til dette Stykke synes at fordrø det. Naar vi da saaledes betragte alt dette, saa troe vi ikke at gaae forvidt (Skjøndt det gjør os ondt for Forfatteren, at vi maae sige det, men vi have aldrig været vante til at lægge Dølgemaal paa Sandheden, og vi skulle heller ikke gjøre det her); vi troe ikke at gaae forvidt, sige vi, naar vi betragte dette Drama som Product af en Skribent, der egentlig burde have sit Hjem i Daarstiften, skjøndt vi tillige gjerne ville tilstaae — thi ubillige ønske vi ikke at være — at Forfatteren af og til har haft sine lucida intervalla, og at der findes enkelte Steder i hans Arbeide, som vi havde ønsket Plads i et bedre Digterværk.

Saaledes vilde vel en sliq Recensent fra sit Standpunkt, under de ovenfor angivne Forhold, have bedømt dette Værk af en usædvanlig Genius, selv i det Tilfælde, at han ikke af Partihensyn eller andre Grunde var indtaget imod Digteren. At denne Paastand ingenlunde er overdreven, det bevise blandt Andet de Domme, der for halvhundrede Aar siden bleve fældede over Tieck's Keiser Octavianus, som maaskee neppe var bleven skreven, hvis ikke Stærksommernatdrømmen var gaaet isorveien, og hvoraaf igjen Aladdin's geniale Digter saa stærkt er bleven paavirket, at man vel tør

paastaae, at det ene af disse Digte tildeels har sin Forudsætning i det andet *).

Men hvis det nu ikke desmindre var saa, at Digteren i Stærfsommernatsdrømmen havde sat sig ud over al Sandhed, da vilde dette vistnok ikke blot være en Feil, men en saa stor Feil, at Stykket derved tabte al Betydning. Det er derfor meget vigtigt, og maa blive en af Hovedopgaverne i Bedømmelsen af dette Drama, at undersøge, om denne Vaaastand væsentlig er begrundet eller ikke.

Skal der findes noget Slags Sandhed i dette Digt, saa maa den være af ganske anden Art end den historiske, det vise i det mindste de Indbendinger, der fra det historiske Standpunkt kunne gøres derimod. Spørger man nu endvidere, hvori da en saadan Sandhed skal bestaae, saa vil vi her blot foreløbig henvise til et Par Steder i Lessings „hamburgische Dramaturgie“, hvori han, uagtet han ikke ligesom nævner Ordet, dog upaatvivlelig, naar man holder sig til Meningen, udvikler, hvor den egentlige poetiske Sandhed er at søge. Digteren bør opfinde en Række af Aarsager og Virkninger, siger Lessing, saa at selv det ellers Usandsynlige skeer saaledes, at det ikke godt kunde skee anderledes. Thi den ægte Digters Virksomhed bestaaer netop deri, „at han lader de Bevæggrunde, der sætte Charaktererne i Handling, saa nødvendig udspringe, den ene af den anden, deri,

*) At der her ogsaa har gjort sig en anden Indskydelse gjældende, der er udgaaet fra den spanske Poesi, er i en tidligere Afhandling paavist.

at han saaledes søger at afmaale Videnstaberne efter Enbvers Charakter, deri, at han saaledes gennemfører disse Videnstaber fra Trin til Trin osv., at vi overalt ikke øine Andet, end den naturligste og consequenteste Gang" (Vel at mærke, naar vi blot i Begyndelsen have antaget Digterens Forudsætninger). Og naar han er istand hertil, da tør han vel, som Lessing paa et andet Sted i samme Undersøgelse udtrokker sig, behandle de historiske Bestemmelser („die historischen Umstände“) efter Godtbefindende*).

Saa forunderligt det nu kan synes, saa tør man dog frit paaftaae (og jeg mener, at det Følgende skal bevise det), at en saadan Sandhed eller om man vil, en saadan indre Consequens og Nødvendighed, kan findes selv i de dristigste og eventyrligste Opdigtelser, ja selv naar Ander, som aldeles ikke eksistere i Virkelighedens Verden, indføres handlende i Digtet. Thi ogsaa flige vidunderlige Skabninger, flige Væsener, der blot have deres Hjem i Digtingens Rige, skulle dog handle ifølge deres Natur (eller Charakter, forsaavidt en saadan kan tillægges dem), ogsaa hos dem skal Videnstaben afmaales efter Enbvers indre Bestaaffenhed, ogsaa hos dem skal selv det udbortes Usandsynlige stee saaledes,

*) Dette er Meningen af hiint Sted, uagtet vi, da Lessing egentlig og nærmest omtaler Tragoebien, ikke har kunnet gjengive det Hele ordret og i dets fulde Udstrækning. Imidlertid vil neppe Noget, der har opfattet det Heles Aand, kunne tvivle paa, at de her anførte Ytringer ogsaa finde deres Anvendelse paa Poesien i Almindelighed. (S. Lessings Skrifter, herausgegeben von Lachmann, 7. B. S. 141—43.)

at det ifølge flige Skabningers Væsen ikke godt kunde tænkes anderledes; med andre Ord, Digteren maa gaae ligesaa konsekvent tilbærts, naar han fremstiller dem, som naar han tegner Charakterer, der ganske synes hentede fra Virkelighedens Land.

Men vi troe ingenlunde, at Lessing i sin ovennævnte Bestemmelse, saa rigtig den i og for sig er, har udtalt Alt, hvad der henhører til den poetiske Sandhed; thi der er jo ogsaa i ethvert Digt noget Almindeligt, en Grundtanke, hvad enten den nu kan udtale med Ord eller ikke, om hvilken det Hele samler sig, og der udbiller sig derigjennem, og det gjælder da ogsaa her om, at alt det Væsentlige, hvad der ligger i denne Grundtanke, skal blive anskueligt gennem Digtet i Overeensstemmelse med denne Tankes inderste Natur og Betskaffenhed.

Vi have allerede ovenfor bemærket, at der i Skærmernatsdrømmen findes tre Grupper af Personer. Den mellemste af disse Grupper er den, som nærmest omgiver Theseus, der paa den ene Side staaer som Lovens Hænder, og som saadan er det, at han i Begyndelsen griber ind i Stykkets Gang. Paa den anden Side fremtræder han som Repræsentant for den ved Lov sikrede Kjærlighed, og ifølge heraf er det, at han tilsidst, da Loven ikke længere der ved krænktes, sikrer de Elskende deres Lykke. I Stykkets egentlige Forvikling kan han derimod, da han ved sin hele Stilling er hævet derover, aldeles ikke drages ind. Iøvrigt

danner hans forventede Bryllup det ydre Baand, som knytter det Hæle sammen, thi derfor ere netop Alfernes Herkere med deres Følge komne fra det fjerne Indien; dette Bryllup giver ogsaa Anledning til, at de omtalte Haandrærksmænd, der ved denne Leilighed ville spille et Stykke til Theseus's Ære, drages med ind i den dramatiske Conflict.

Det er ganske sandt, at Theseus her fører Navn af Hertug af Athenen, men dette gav i Shakespeares Dage neppe noget synderligt Anstød; i det mindste see vi, at baade Chaucer og andre Digtere have tilladt sig lignende Friheder*). I en Oversættelse af Euripides's Iokaste kaldes ogsaa Kreon Hertug, ligeledes tales der af en anden Forfatter om Hertug Hamillar osv. At Oldtidens Hæle i ældre Romaner bleve omklædte ifølge Middelalderens Forestillinger, er en bekjendt Sag. Dette maa man dog nok tage med i Betragtning, naar man vil fælde Dom i denne Henseende; thi naar Shakespeares Publikum var vant til Sligt og ikke stødte sig derover, saa synes det temmelig undskyldeligt, at han i et dramatisk Værk, der var beregnet paa at fremstilles for Folket, ogsaa holdt sig til de blandt Folket gængse Forestillinger.

Jøvrigt er det mærkeligt nok, at Shakespeare, der i sine strengt historiske Skuespil saa tidt har givet Vidnesbyrd om, med hvilket Mesterskab han veed at forene den factiske

*) There was a Duke that highte Theseus,
Of Athenes he was lord and governour.

Sandhed med den digteriske, netop naar han nærmer sig til Eventyrets og Romantikkens Land med saa stor Kjæthed kaster de historiske Betænkkeligheder bag sig. Skulde dette ikke være et Beviis paa, med hvilket frit og uhildet Blif han vidste at stjelne mellem de forskjellige Retninger i Poesien? I et hvert Tilfælde skal man vanskelig kunne godtgjøre, at han med Hensyn til den indre og egentlig digteriske Charakter gaaer letfindigere frem i sine romantiske Fremstillinger, end i de af hans Stykker, der staae allerfastest paa Historiens Jordbund.

At iøvrigt Shakspeare, hvis han havde levet paa vor Tid, vilde have været forsigtigere med Hensyn til de Friheder, han tager sig med Historien, det er rimeligt nok; thi naar Tiden lægger saamegen Vægt paa Sigt, da tvinges ogsaa Digteren til noget stærkere at tage Hensyn dertil. Ildertid kunde slige Hensyn ogsaa let have berøvet hans Stykke væsentlige Skjønheder, der i poetisk Henseende ere langt vigtigere, end den største historiske Nøiagtighed.

I første Scene optræder nu Theseus med sin Brud Hippolita. Deres Forbindelse skal finde Sted efter fire Dages Forløb, og dog er Theseus utaalmodig over, at Tiden gaaer saa langsomt. „Snart drømmer Tiden fire Nætter bort,“ svarer Hippolita, „og da skal Maanen liig en Sølvbue, nyspændt paa Himlen, see vor Høitidsfest.“ Man mærker vel, at det er Kjærlighedens Sprog, der her tales, og allerede i de første Replikker henpeges paa, hvad der skal være det Heles Midtpunkt.

Nu kommer Egeus med sin Datter Hermia, som han vil tvinge til at ægte Demetrius, kjøndt hun har bortskjæntet sit Hjerte til Lysander. Demetrius og Lysander ere ogsaa tilstede. Egeus opfordrer Theseus til at skaffe ham den Ret, Loven hjemler ham. Egeus's Ord ere fulde af den Lidenskab, der fører til Handling. „Kom hid, Demetrius!“ saaledes udbryder han, „denne Mand mit Minde har at ægte hende. Kom hid, Lysander! Og, min naadige Hertug, denne Mand fortryllet har min Datters Bryst. Du, Du, Lysander, Du har givet hende Vers, Du med mit Barn har skiftet Elskovspant. Du sang i Maaneksin ved hendes Vindue, med falsktest Nøst Din falske Kjærlighed, Du stjal Dig ind i hendes Phantasi med Hjernespind, med Ringe, Baand af Haar. — — Med Snedighed Du vandt min Datters Hjerte, forvandlede hendes Lydighed, der styldes mig, til trodsigt Stivind“ osv. — Nu fordrer Egeus, ifølge det strenge Lovbud, der herskede i Athenen, at hun enten skal lyde sin Faders Villie eller døe. Theseus maa da som den, der bær hævde Loven, give hendes Fader Medhold, dog taler han med Mildhed til Hermia. Dette er vistnok meget rigtig tænkt af Digteren; thi Theseus føler jo selv Kjærlighedens Magt, han har selv vundet sin Elskede med sit Sværd, uden at agte paa den Lov, der herskede i hendes Land; man aner da allerede nu (hvad der er af stor Vigtighed med Hensyn til Katastrophen), at hans Hjerte tager de Elskendes Parti, medens hans Tunge maa udtale Lovens strenge Ord. Dog finder hans Medlidenhed en Udvei, hvor-

paa i det mindste Hermias Liv kan frelles, og som Egeus i sin Hefstighed synes at have glemt: hvis hun ikke retter sig efter sin Faders Willie, siger han, da maa hun enten døe eller henleve ugift sit hele Liv i klosterlig Gensomhed, indviet til Dianas Tjeneste.

Expositionen bestaaer saaledes ikke blot i Fortælling; Egeus tvinger tværtimod Theseus til at udtale en saa stærk Trudsel mod Hermia, saa hun siden efter, da Eysander hender hendes Tanker derpaa, ligesom nødes til at flygte bort; thi Flugt synes at være det eneste Middel, hvorved hun kan frelles for sin Elskede. Saaledes veed Digteren allerede strax i Stykkets Begyndelse at lade de Betægsgrunde, der frembringe Handlingen, med indre Nødvendighed fremgaae, den ene af den anden; men deri bestaaer jo netop (jfr. Besings Ord ovenfor) en stor Deel af den digteriske Sandhed.

I næste Scene ere Hermia og Eysander alene, og det synes endog, som om Theseus, ved at befale Egeus og Demetrius at følge med sig, lægger an paa, at dette skal stee. Det er en af de Scener, paa hvilke man vel kan anvende de Ord, der ere bleve udtalte om Romeo og Julie, at Kjerligheden selv har været med at skrive den. Den er fuld af den vidunderligste lyrisk-dramatiste Pathos, saaledes som denne Lidenstabs fører den med sig! Omsider beder Eysander sin Elskede om næste Nat at liste sig bort af sin Faders Huus og at samles med ham i en nærliggende Skov, hvorfra de da vilde flygte bort til en rig Tante, der boede

syv Mile horte, og hvorhen Athenens strenge Lov ikke kunde
 forsølgte dem. For at give et Exempel paa den Diction,
 der hersker i denne Scene, ville vi blot anføre Herminas
 Ord tilsidst:

„Jeg sværger ved Cupidos stærke Bue,
 Og ved hans bedste Piiil med Gulbets Spids,
 Ved de enfoldig søde Vennsbuer,
 Ved Alt, hvad nærer Kjærlighedens Luer,
 Ved Ilben, som har brændt Carthagos Nø,
 Da Trojas falske Helt hun saae paa Søs,
 Ved hver en Ed, der brødes af en Mand,
 Et større Tal, end Qvinde tælle kan,
 Du finder sikkert mig i Morgen Nat
 Paa Stebet, hvor Du har mig Stævne sat.“

Man har paaastaet, at Grunden, hvorfor der findes
 saamange rimede Steder saavel i dette Drama som i Romeo og Julie, er den, at Digteren har skrevet begge disse
 Stykker i sin Ungdom, medens han i senere Dage i det
 mindste har brugt Nimet mere sparsomt. Men hertil maa
 dog bemærkes, at vi egentlig slet ikke kjende den Orden,
 hvori Shakespeares Stykker ere skrevne, og det er kun ved
 Slutninger, der ere temmelig megen Tvivl underkastede, at
 vi troe at vide Noget derom. Men hvis disse Slutninger
 virkelig stemme overeens med Sandheden, da maa det i det
 mindste betragtes som et meget heldigt Sammentræf, at
 Digteren netop, ifølge sin Alder, havde Lyst til at lade
 Nimet og det lyrisk pathetiske Element fremtræde i de
 Stykker og i de Scener, hvori de begge saa ganske rare
 paa deres Plads. Mig forekommer det dog, som om den

ovennævnte Paaastand fornemmelig er grundet i et Forsøg paa af tilfældige Grunde at forklare, hvad der først og fremmest udspringer af Digterens lykelige Blik med Hensyn til disse Stykkers Væsen og Natur. Rimet og den lyriske Overflod ere her kun tilstede, fordi Kjærlighedens Magt udgjør Midtpunktet i begge Stykker; men hvor Kjærligheden raader, der er den lyriske Fylde netop paa sin rette Plads, thi den er Kjærlighedens eget Sprog. At nu forresten Kjærligheden udfolder sig skønnest i Livets Foraar, det ville vi aldeles ikke negte; i Efteraaret derimod, der som Naturbillede nærmest minder om den tragiske Poesi, ere der vel ogsaa Farver tilstede, men det er det spraglede Høstløv, der her træder i Blomsternes Sted. Nattergalen tier, medens Stormens Fugl sufer imellem Træerne, og det er Himlens Stjerner og ikke Jordens Blomster, der nu funkler med en Lyglands, som drager vort Blik til sig midt i Jordlivets Undergang, medens Skoven, med sine melancoliske Skygger og sin halvvisnede Bladpragt, minder om, at Dødens Hemmelighed er bleven den betroet. Vilde man dog heraf lære, at den lyriske Blomsterfylde (naturligvis med den behørige Tillæmpelse, som her fordres) vel har sin Ret ogsaa i Dramaet, men kun, naar den der findes paa sit rette Sted, og at den ingenlunde er vel anbragt der, hvor Fremstillingens Natur fører bort derfra, og hvor den altsaa vilde tilintetgjøre Digtets høiere Sandhed og Betydning.

Men i Skærsommernatsdrømmen er der endnu, ved

Siden af de Elskende, en anden Række af Bæfener, der ligesom har tvunget Digteren til at fremhæve den musikaliske Lyrik, det er den Alfeverden, der i Nat, Maanestien og Morgendæmring glider os forbi. Hvorledes Shakspeare afpasser sit Digtersprog efter sine Personers Natur, det sees allerede af den Diction, hvori hver af de tre Hovedgrupper i Stykket pynter sig. Den Gruppe, der nærmest omgiver Theseus, og i hvilken den tragiske Albor meest gjør sig gjældende, taler som oftest i semfodede Sammenhænge, der ellers af Shakspeare fortrinnsviis anvendes i den tragiske Poesi. Haandværksmændene, de komiske og groteste Figurer, tale almindelig i Prosa; thi det er den Dragt, der passer bedst for dem, udenfor Prosaen kunne de, naar der ei skal gjøres Bold paa deres hele Natur, aldrig komme. Vilde de ikke desmindre strue sig op i den poetiske Sphære (som i Fremstillingen af Pyramus og Thisbe), da hører man et eget Slags Diction, hvori Ubehjælpelighed, Stivhed, Unatur og tankeløs Stulst søsterlig række hverandre Haanden. De lette, luftige Naturaander derimod, der netop have hjemme i det Element, hvorhen hine aldrig kunne komme, udtrykke sig i et Sprog, hvori man undertiden ligesom mærker Taktslaget i deres Runddans eller Ringebladet i deres Flugt, og hvori den indre Musik ubillaarlig klinger igjennem den lethenaandede Digting. Thi Mændernes og Musikens Verdener ere i deres Indre nærbeslægtede; i Musikken mærker man mere end i nogen anden Kunst den magiske Kraft, der har sin dybeste Rod i Manderiget, og

hvorigjennem dette lettest finder sit Udtryk. Saaledes faaer ogsaa Dictionen i denne Retning sin Betydning og sin Sandhed, med andre Ord, den bliver et sandt Udtryk for den Mander verden, hvis Væsen og Natur den skal afspeile.

Efter den ovenfor omtalte Scene kommer Helena, en ung Pige, som er bleven forladt af Demetrius for Hermias Skyld, og som dog endnu med sin hele Sjæl hænger ved ham. Hun har været Hermias Veninde og tidligere Begejster, men alt dette synes nu fra hendes Side glemt; thi Tanken om den utro Elsker har trængt alle andre Erindringer tilbage; ja Synet af Hermia vækker endog, som det lader, en flinnsyg Bitterhed i hendes Sjæl. Dog mene de Elskende med Sikkerhed at kunne betro sig til hende, eftersom hendes og deres Interesser her ganske falde sammen; thi Hermia vil jo netop flygte for ikke at tvinges til en Forbindelse med den, Helena elsker. Imidlertid høre vi af Helenas Mund, da de to Elskende have forladt hende, at hun vil aabenbare deres Flugt for Demetrius, og det, uagtet hun derved ikke blot lønner deres Fortrolighed slet, men desuden vil skade sig selv. Men dette agter hun ikke paa, naar hun blot kan vinde et venligt Blik fra sin Elskede, naar hun blot kan faae et Paaskud til at see og tale med ham et Dieblit. Vi kunne da ikke tvivle paa, at vi her have med et Slags Kjærlighed at gjøre, hvis Herredømme gaaer langt videre, end det fornuftige Overblik over Forholdene og det billige Hensyn til Hermias Skjebne synes at tillade; men paa Hermia tænker Helena ligesaa

lidt som paa sin egen senere Fremtid, hvilken hun ganske opoffer for [dieblisset.m](http://www.dieblisset.m). Saaledes lader Digteren os her vel mærke, hvem der skal føre Scepteret i dette Stykke, det er ikke blot Kjærligheden, men den ubesindige Kjærlighed, den Gud, om hvilken Helena selv siger, at han har Binger og intet Syn.

Da isørigt den Elskende, det være sig med Ret eller Uret, bestandig er overbeviist om, at en høiere Tilværelse, et vidunderligt og tryllerist Lys gaaer ud fra den, han elsker, der er istand til at forherlige hans eget jordiske Liv: saa forudsættes altsaa her netop den dobbelte Verden, som, ifølge hvad tidligere er anført, udgjør det Væsentlige i den romantiske Poesi, og hvoraaf den ene udkaster en høiere Glæde over den anden. Saaledes vil da Kjærligheden, ifølge sin inderste Natur, meget fortræffelig passe til at være Midtpunktet i et romantisk Drama.

Hvad forresten de fire Elskende angaaer, saa falder det i Øinene, at det Charakteristiske hos dem er mindre fremherskende end den lidenskabelige Pathos, ja eftersom Situationen forandres, synes undertiden saavel Hermia og Helena, som Lysander og Demetrius at skifte Sind og Tænkemaade. At Shakespeare ikke har været istand til at tegne hver Enkelt af dem med individuelle Træk, er vel neppe rimeligt, da han i saamange af sine Dramaer har viist, hvor store hans Evner i denne Henseende vare. Uden Tvivl er det da med velberaad Hu, at han her holder sig til det meer Almindelige; thi han har rimeligviis troet, at

det ligger i den Lidenstabs Væsen, han vilde stildre, at den, saalænge den hersker, trænger det Individuelle tilbage.

Betragte vi det Charakteristiske overhovedet, saa lader det sig vistnok ikke negte, at dette allerede i den tidlige Ungdom kan være tilstede, men den fuldendte Udvikling og stærkere Udprægning deraf synes dog som oftest at tilhøre en modnere Alder. Hos Ynglingen og den unge Pige findes der tidt ligesom en bølgeformig Bevægelse i det Indre, hvilket endnu ikke har antaget nogen ret fast og bestemt Form. Især er dette Tilfældet, naar Kjærligheden tager Sjælen fangen; thi denne mægtige Mand eller Dæmon udøver da et saadant Herredømme, at den sætter sig og sin Lidenstabs, altsaa noget ganske Almindeligt, i det Individuelles Sted, saa at de, der ere fangne under dens Tryksekter, hvor forskjelligt de end senere kunne udvikle sig, dog i denne Periode af deres Liv synes at søle og handle næsten paa samme Maade. Dette er vel Grunden til, at man ogsaa paa Theatret pleier at skjelne mellem Eiskovsroller og de egentlige Charakterroller, hvad man neppe vilde gjøre, hvis man ikke antog, at noget Almindeligt saa stærkt vinder Overhaand, naar denne Lidenstabs raader, at Charakteren da ikke fuldelig kan komme til sin Ret. Dette er rimeligviis ogsaa Grunden til, at Shakspeare, som bestandig med Trostabs gengiver Naturen, hos de Eiskende mere fremstiller den urolige og bølgende Lidenstabs, end den eiendommelige og faste Charakter. Det er derfor som oftest Forhold og Situation, der her gjøre Udslaget, om Kjærligheden er lyk-

kelig eller ulykkelig, om den føler sig saaret i sine Interesser, om den vil lide en Fare osv. Men hvad fornemmelig bliver synligt, er, at alle andre Hensyn tabe deres Betydning og opgives, naar de komme i Collision med denne Videnskab: gammelt Venkab glemmes, ældre Forbindelser løses og nye knyttes, Frygtsomhed giver Plads for Mod, saa at unge Piger endog midt om Natten rove sig ud i vilde Skove og trodse Farer, som de ellers vilde gysse tilbage for. Alt dette er vistnok ganske grundet i denne Videnskabs Væsen.

Mod Enden af første Akt føres de ovenomtalte Haandværksmænd os for Die, der, uden at ane, hvor langt deres Evner staae under det Maal, de have sat sig, ville opføre et Skuespil paa deres Hertugs Bryllupsdag. Set under Parodien er Digteren bleven sin Grundtanke tro, thi ogsaa her er det et Kjerlighedseventyr (Pyramus og Thisbe), der skal fremstilles. Men hvad der endnu er mærkeligere, naar vi see bort fra den parodiske Udførelse og kun betragte den til Grund liggende Fabel i dens inderste Kjerne, saa opdage vi, at den saa temmelig ligner den, der ligger til Grund i Romeo og Julie, i hiint Drama, hvori Kjerlighedens Magt, dens hurtigforbiilende Glæder og dens bitter Dee og uendelige Smerte med en saadan Farveglands og poetisk Herlighed ere skildrede, at der vel aldrig har været fremstillet eller vil blive fremstillet noget Digterbillede, der i denne Henseende kan sammenlignes med dette Bærl.

I Pyramus og Thisbe her tale vi kun om det ældre

Eventyr, uden Hensyn til det Udseende, det faaer under Haandværkernes Hænder) ser vi to Elskende, der hindres i deres Lykke ved Forældrenes Fjendskab. Tilfældt sætte de hinanden Stævne ved en gammel Konges Grav; Thisbe kommer først, men forfulgt af en Løve taber hun sit Elsk, som Løven sønderriver. Nu kommer hendes Elsker, og da han ser Elsket blodigt, troer han at hans Elskede selv er sønderreven, og dræber sig da i Fortvivlelse derover; siden vender Thisbe tilbage, ser sin Elskers Liig og følger ham i Døden. — I Romeo og Julie hindres ogsaa de Elskendes Lykke ved Forældrenes Fjendskab. Ogsaa her troer Romeo (Støffet af et uheldigt Sammentræf) at hans Elskede er død, og dræber sig selv i Fortvivlelse derover. Da Julie, der ligeledes meente at sætte ham Stævne ved Graven, ser hans Liig, følger ogsaa hun ham i Døden, ligesom Thisbe fulgte Pyramus. Naturligviis er her kun Tale om de enkelte store Grundtræk, de ydre Forhold derimod ere høist forskellige, adskillige væsentlige Tillæg findes ogsaa i det yngre Eventyr; men i hine Grundtræk er der dog, hvis vi ikke seile, en Overensstemmelse, der vanskelig kan miskjendes, naar man først har faaet Eyn derpaa. At Grav og Kjærlighed ligge nærved hinanden, er vistnok en betydningsfuld Tanke, hvortil der henpeges i begge Fortællinger.

Hvint gamle Eventyr om Pyramus og Thisbe er det nu, der under disse Haandværkeres Hænder er forvandlet til et Slags tragisk Skuespil, som er saa eiendommeligt i

sin Art, at man vanskelig skal kunne afgjøre, hvad der staaer høiest i Urimelighed, enten Skuespillet selv, eller den Maade, hvorpaa det fremstilles.

Den største Klodrian blandt alle Haandværksfolkene er Bæveren Nic Bottom, og dog er det netop ham, hvem de Øvrige betragte som deres bedste Skuespiller. Dette er ogsaa aldeles i sin Orden, thi han er jo den, der fremtræder med størst Selvtillid, der sædvanlig fører Ordet og straalere høiest. At en saadan Opførsel tidt er en stor Anbefaling hos den uanfærdige Mængde, derpaa kan man finde mange Beviser baade i Raadsforsamlinger og i Kritiker, baade i den politiske og i den poetiske Verden. Bottom skal naturligvis spille Pyramus, men han vil gjerne spille Thiasbe med og Løven ovenikøbet. Hvormangen forfængelig Skuespiller baade med og uden Talent pines ikke af en lignende Lyst, saa at han gjerne gad spille baade Hovedrollen og alle de andre ved Siden af. Iøvrigt giver ogsaa Bottom alt i Begyndelsen et lille Brudstykke af en Tyrannerrolle til Priis, der fortjener megen Anerkjendelse, ikke blot som en Prøve paa halvgal Pathos, men ogsaa fordi det giver et foreløbigt Begreb om det Stykke Arbejde, Haandværksmændene denne Gang ville stille til Skue. Den vigtigste Betænkelse, som Bottom pttter, er den, om han skal spille sin Rolle med et straafarvet Skæg, eller med et orangefarvet Skæg, eller med et purpurfarvet Skæg, eller med et guult Skæg; slige Betæneligheder, hvad det Yder angaaer, vil man vel, naar man blot tager Hensyn til de

Forandringer, Tiderne medføre, endnu af og til høre den Dag i Dag.

Dog er det rimeligt, at man nu kun sjelden vilde finde Nogen, der, naar han i fuld Alvor, og uden Parodi fra sin Side, skulde forestille en Løve, faldt paa at lade sit eget Ansigt komme frem bag Løvens Nakke, for at forsikre Damerne om, at de ikke behøvede at blive bange, eftersom han aldeles ingen Løve var. Ligesaa lidt vilde han vel falde paa, naar han skulde repræsentere, eller, som Bottom udtrykker sig, besfigurere Maanestinnets Person, at komme frem med en Tornebusk og en Lygte i Haanden og ledsaget af en Hund. Hvis man imidlertid ikke tager det Hele efter Bogstaven, men efter Anden, hvormangt et Stykke vil man da ikke finde, hvori Forfatteren eller Skuespilleren havde til Hensigt at fremstille en Løvenatur, men hvori de dog snart faae Leilighed til at vise, at det ikke er nogen virkelig Løve, der her fremtræder, og at Damerne ligesaa lidt behøve at blive bange for den, som for Snedker Snug, der stikker sit Hoved frem bag Løvehuden. Hvormangt et saakaldet Naturdigt skrives der ikke, der neppe giver os noget sandere Billede af Naturens Herlighed og gaadefulde Dybder, end det dødsige Skin af en Hornlygte giver os om Maanens Lys. Nu er det vel sandt, at Digteren her sætter et haandgribeligt Billede istedenfor de matte Tanker og vandede Vers i et saadant Digt, det er ogsaa sandt, at han lader Uandløsheden og Daarskaben fremtræde paa en grotest Maade og i colossal Størrelse; men denne Tilladelse have

jo Komikerne høvt og gjort Brug af til enhver Tid, og netop derved have de bevirket, at Narrenes Forkeertbed, der saa ofte i det daglige Liv er os til Besvær, nu til Gjengjæld i den digteriske Fremstilling vorder en Kilde til uudsøffkelig Latter og sindsforfriskende Glæde, medens Daarskaben, idet den fremtræder i et forstørret Billede, allerklarest viser sig i sin Intetbed og svinder hen deri, ligesom Skyggen af en luftig Nøg.

Shakspeare, den store og tænkende Digter, der havde naaet et saadant Mesterstab i sin Kunst, maatte vistnok bedre end enhver Anden have Die for Latterligheden i de Forsøg, der oftere, end man skulde troe, komme frem i denne Retning, og hvorved Bedkommende, uden at ane det, kun lægge deres egen Mandløshed og Uduelighed for Dagen. Som Skuespiller havde han vel ogsaa høvt Leilighed nok til at see, hvor blinde Folk tidt ere i denne Henseende, og hvor ofte de, der allermindst ere kaldede dertil, ikke desmindre troe at kunne udøve en Kunst, om hvis Betydning og Banskkelighed, ja om hvis allersørste Betingelser de aldeles intet Begreb have. Saadanne forkerte Personer vil der neppe nogensinde blive Mangel paa; dog er det rimeligt nok, at flige Dilettantforsøg i Shakspeares Tid, hvori en fast og skuffende Politur endnu ikke havde sat sin Sminkte paa Forkeertbeden, tidt traadte frem med en større Dærvhød, end det sædvanlig skeer i vore Dage. Men hvorledes ogsaa dette forholdt sig, saa skal man vanskeligt negte, at Shakspeare, idet han fremstillede disse Skuespillere i al deres naive Selvtillid,

og med alt det Gune og den Humor, som han saa rigelig var i Besiddelse af, har givet os en Række af lystige Scener, der i deres Slags sikkert kunne sammenlignes med det Allerbedste, nogen komisk Digter har fremstillet.

Ogsaa hos disse Haandværkere finde vi et Slags Familielighed, saa at det Charakteristiske stærkere fremtræder i det Almindelige, i den hele Gruppe, hvortil de høre, end hos de enkelte Personer, hvoraft denne er sammensat. Dette er vel begrundet deri, at de alle, ifølge Digterens Plan, staae paa det samme Udvillingsstrin og virke ligesom massevis. Overhovedet ere Grupperne i dette Stykke meget stærkere karakteriserede end de enkelte Individuer, og det vistnok med Rette, thi Situationerne ere her det Vigtigste, og det vilde aabenbart svække det Heles Virkning, hvis Opmærksomheden her (saaledes som det bør stee i Charactersstykker) meer udelukkende søngsledes til enkelte fremtrædende Personligheder.

Bottom og de øvrige Haandværkere ere blevene enige om, at de ville holde Prøve paa deres Skuespil i den samme Skov, hvori de Elskende have sat hinanden Stævne. Men i denne Skov er der allerede et ganske andet Selskab tilstede; Oberon og Titania (Alfelongen og Feedronningen) med deres lustige Skarer have nemlig valgt dette Sted til deres midlertidige Opholdssted. Før vi gaae videre, er det maaskee ikke afveien noget nøiere at omtale denne Alfeverden i Almindelighed.

Alle disse Alfetæfener, saaledes som Almuen tænkte

sig dem, og saaledes som Shakspeare ifølge heraf har fremstillet dem, maae vel betragtes som et Slags aandelige Børn i Elementernes Verden. Men hvad der ifølge det Foregaaende gjelder om den tidlige Ungdom, maa endnu stærkere gjelde om Barndomsalderen: hos Barnet kan der aldeles ikke være Tale om nogen udviklet Charakter, men kun om Anlæg dertil; det Samme gjelder da vel ogsaa om disse Alfes eller, som de af Digteren kaldes, „fairies“*).

Overhovedet kunde der maaskee passende skjælnes imellem de egentlige Charakterer og dem, der kun uegentlig fortjene dette Navn. En Charakter i egentlig Forstand er kun tilstede, naar Individet med klar Bevidsthed har fundet og opfattet sig selv som et fra den omgivende Verden adskilt Væsen eller Subjekt. Ved en Charakter i uegentlig Forstand maatte man derimod forstaae den ubevidste Personlighed, der vel kan vise bestemte Retninger i Sjælen, men som dog endnu ikke har opfattet sig selv som et fra den øvrige Natur adskilt Jeg, og som ifølge heraf endnu henseer sit Liv i en halv Drømmetilstand. En saadan Personlighed, der endnu kun er at betragte som en Charakter i Anlægget, kunde man maaskee give Navn af en Natur. Følgelig ville de her omtalte Alfesvæsener nærmest fortjene

*) Baade Oberons og Titaniass Følge kaldes som oftest med det almindelige Navn „fairies“, men paa et andet Sted hedder det: „every elf and fairy sprite“, altsaa gjøres der undertiden Forskjel paa dem.

Navn af Naturer, og saaledes ere de ogsaa (med saa Undtagelser, som ~~vendenfor~~ ~~skulle angives~~) opfattede af Digteren. Af denne Grund kan der vel heller ikke her være Tale om nogen skarpt udviklet Charakterforskjel mellem de enkelte Individuer, hvoraf Gruppen bestaaer.

Men nu opstaaer det Spørgsmaal, hvad Berettigelse har Folketroen, naar den saaledes opfatter Alferne som et Slags Børn i Mandeverdenen. Kan der overhovedet være Tale om Berettigelse, eller med andre Ord om Sandhed, naar man vil fremstille flige opdigtede Væsener, og bør vi ikke snarere her aldeles give Afkald derpaa, eftersom vi jo dog befinde os i et Vidunderland, hvori Indbildningskraftens Luner og Drømme sættes i Sandhedens Sted? — Hvad der i Almindelighed lader sig sige herimod, er alt antydnet ovenfor, og det gjelder nu om nærmere at anvende dette paa det Slags opdigtede Væsener, som Digteren her fører os for Øie.

Spørger man da om, hvad der er Grunden til, at flige Forestillinger ere opstaaede hos Folket, saa vil Svaret sikkert blive, at der er noget Hemmelighedsfuldt i Naturen, som Folket ikke paa anden Maade kunde forklare sig. Gensomheden i de store Skove, Dæmringen, Natten, Taagerne paa Bjergene og paa Engene ved Solens Nedgang, Maanestjensverdenen med dens selsomme Beg af Bys og Skygger, det hemmelige Liv i Jordens Indre, i Floernes Dyb og paa Bunden af Havet: alt dette virkede stærkt paa Phantasien og valte Tanken om et Manderige,

der stod i nær Forbindelse med Naturens Kredsløb, og i usynlig Virksomhed omsvævede Mennesket og den legemlige Verden.

Men et saadant Vunderige maa da, naar det skal fremstilles, være et rigtigt Udtryk for dette Hemmelighedsfulde, for dette Dæmringsliv, for denne Beg af Lys og Skygger, for dette Vidunderlige, og, som det synes, Uforklarlige i Naturen; og jo nærmere nu Fremstillingen svarer til, hvad den skal udtrykke, saa at vi, midt i Poesiens Beg, gribes af den samme Aelse, hvoraf vi gribes, naar viin Drømmeverden i Naturen selv synes at træde os nærmere, desto mere bliver ogsaa Fremstillingen Udtrykket for, hvad den skal udtrykke, og deri bestaaer netop dens Sandhed.

Men Naturen gjentager bestandig det samme Kredsløb, med den samme usvækkede Kraft: Stjernerne dreie sig i deres Baner, uden nogenfinde at trættes i deres Gang, og uden at ældes gennem Tiderne, og ligesaa klare, som de skinnede over Patriarkerne's Telte, ligesaa klare nedskinne de endnu; Maanen og Solen stige og sænke sig i deres bestemte Berekreds, og deres Ansigter ere ligesaa lyse nu, som de vare i de tidligste og længstforbundne Aarhundreder; Baaren er endnu ligesaa grøn, Sommeren ligesaa varm, og Høsten ligesaa opløftende for Sjælen, som de vare i Menneskets første Dage; altsaa kunne de Vunder, der ere Udtryk for Naturens Væsen, heller ikke ældes eller tabe deres oprindelige Skjønhed. Den ene Slægt henvisner og henveires efter den anden, men Baarens og Luftens Alfer ere

endnu, hvad de vare for Martufinder siden, over dem har Tiden ingen Magt, i deres Ansigter kommer der aldrig nogen Rynke, de henglide gennem Seclerne, ligesom Bølgerne i Bandet og Sferne paa Himlen, bortdrømmende deres Liv i en bestandig Beg mellem Vaar og Høst, og i deres Trylleland er der ingen Vinter. Men deraf følger ogsaa, at de, ligesom Naturen selv, bestandig dreie sig, uden tilsyneladende at komme videre, og at de, trods al deres Tryllemagt, aldrig naae det Moment, hvori den høiere aandelige Udvikling begynder; ja uagtet de synes at have saameget forud for Mennesket, saa staae de dog saaledes i det Væsentligste langt tilbage; thi de kunne aldrig vore, hverken i legemlig eller aandelig Kraft, derfor er Porten til den allerhøieste Herlighed lukket for dem, dette udtrykker Almuen i den Tanke, at de aldrig kunne blive salige.

Saaledes synes det, som om en dyb Anelse om Forskjellen mellem Mandens og Naturens Verden allerede var tilstede i de Dage, da disse Forestillinger først dannede sig i Folkenes Indre.

Det følger nødvendig af det Foregaaende, at det Element, hvortil Naturaanderne henhøre, maa mærkes igjennem dem: det Bølgende, det Urolige, det Bedragelige i Bandet, hvori ethvert Indtryk og ethvert Billede hurtigt modtages og hurtigt udslettes igjen, og der ligesom med et falskt Smil nedblokker Mennesket i sin kolde Favn, hvor Døden venter ham, dette maa ogsaa komme frem i Bandoanderne; det finere og mere gennemsigtige Element, det Lette, Svæ-

vende og Flagrende maa komme frem igjennem Luftalserne; det Tunge, det Mørke, det Haarde, det Skarpe og Kantede i Stenene og i Fjeldene, der indeslutte mangfoldige Skatte i deres Indre, som de kun tvungne synes at give Slip paa, alt dette maa mærkes hos Jordaanderne osv.

Hvad nu disse sidste angaaer, saa synes der rigtignok af og til i de gamle Eventyr at henpeges paa, at de ikke altid bleve betragtede som unge. Men uforanderlige har man dog vel som oftest tænkt sig dem, og naar de sagdes at være mørke og hæsle, saa var det snarere Steennaturen og Dunkelheden i Jordens Indre, man saaledes igjennem dem vilde fremstille, end nogen egentlig Forandring ved Alderen. Dog ville vi ikke negte, at der af og til kan findes Spor af en anden Anstuelssmaaade, thi ikke alle de gamle Eventyr ere digtede med lige stor Dybsindighed.

Men Naturen synes ogsaa lunefuld, den er tillige ligegyldig for Menneskets Trang, dette maa ligeledes komme frem hos Naturaanderne. Den Kraft, hvorved Alt frembringes, vedligeholdes og fornyes i Naturen, er desuden i høi Grad underfuld og ubegribelig; dette henleder Tanken til en selv som Trylleverden, hvori Naturaanderne høre hjemme, og hvorfra deres Magt har sit Udspring. Hvad der saaledes betinges saavel af den særskilte Naturkreft, hvortil Aanderne høre, som af Naturens Væsen i Almindelighed, maa ogsaa finde sit Udtryk, naar slike Aander skulle fremstilles; thi, uagtet de tilhøre Eventyrets Verden, saa skulle de dog staae paa den Naturgrund, hvoraaf Forestillingen

om dem er fremgaaet. Dette er det, der som oftest i den saakaldte Folkeovertro med saa sikker Conseqvens er gjennemført. Denne Folkeovertro, der tildeels ikke er Andet end Folkepoesi, er det nu, som danner Udgangspunktet for Shakespeares Fremstilling.

De Aander (elves, fairies), han her fører os for, Die, maae vel betragtes som et Slags luftige Naturbæfener, der herske over Fjeld, Mark og Eng. En af dem (Puck) synes ogsaa at have temmelig meget tilfælles med Dverge eller Nisefamilien, men ogsaa han er dog istand til at flaae en Kreds om Jorden i fyrrethve Minuter; isørigt kalder han sig selv „Goblin“, som vel bedst kan oversættes med Nisse.

Men uagtet Shakespeare lægger Folketroen til Grund, saa bygger han dog med stor Driftighed videre paa denne Grundvold; dette steer tillige med en saa sikker poetisk Takt, at det tidt er vanskeligt nok at stjelne mellem det, han selv har lagt til, og det, han har hentet fra ældre Folkeforestillinger. Saaledes see vi hos ham ikke blot, at Alferne dandse i Maanestien, men de hænge ogsaa Dugperlerne i Blomsternes Øren, de farve dem med rubinrøde Pletter, der ere Ferrnes Gave, de dræbe Orme i Rosenknoppen, de bruge Biernes Been til Faller og tænde dem ved Sancthansormens Lys, de ile hurtigere rundt om Jorden end den vandrende Maane; men de følge ogsaa med Natten og med Hekates Vogn ligesom Drømmene, og hvis der opstaaer Eplid i Alfernes Nage, da kommer der stor For-

virring og Uorden i Naturens Kredsløb, hvoraf Sygdom og Død er en uundgaaelig Følge.

Naar vi iøvrigt have bemærket, at det Charakteristiske i dette Stykke ikke er saa stærkt fremhævet hos Individerna, som i de forskjellige Grupper, saa er det dog ikke Meningen, at der indenfor disse Grupper ikke skulde findes stærkere eller svagere Antydninger af en særegen Charakter eller Natur hos den Enkelte. Dette kunde vel neppe engang tænkes i et Drama, eftersom den dramatiske Handling ikke blot kan fremgaae af den sieblikkelige Lidenstah, men ogsaa forudsætter en bestandigere Villie, der har sin Grund i Sjælens Dybder. Saaledes er der da ogsaa Forskjel paa den milde og rolige Theseus, hvis Hersterblif overskuer alle Forhold, og paa den eensidige, lidenstabelige Egeus; der er Forskjel paa den snakkeshyge, selvtilfredse og forfængelige Bottom og paa den ordknappe Snug, hvis tykke Hoved ikke tillader ham at spille Livens Rolle, hvis han ei faaet lang Tid til at indstudere den, og det uagtet den hele Rolle ikke bestaaer i stort Andet end i at brøle. Men fornemmelig staaer Duu, som vi snart vidtløftigere skulle omtale, indenfor Alfverdenen, som en temmelig stærkt udpræget Personlighed, og netop derfor bliver han et af de vigtigste Drivhjul, naar det gjelder om at sætte Lidenstaberne i Bevægelse og derved at forvilde Handlingen. Meningen af den ovenfor yttrede Paastand er da kun den, at Digteren her forholdsvis lægger mere Vægt paa Lidenstah og Situation, end paa en skarp Charaktertegnning hos den Enkelte,

stjædt det karakteristiske Moment dog ingenlunde ganske mangler.

Den første Scene i anden Akt begynder dermed, at den Luftaand i Feedronningens Følge standses af Alf, Alfseongens Tjener, der spørger ham, hvor han skal hen. I det Svar, Alf giver, hører man aabenbart et Udbrud af hans Til og af hans bevingede Flugt:

„Over Høi, over Strand,
Gjennem Busk, gjennem Tjørn,
Over Gjerder og Vand,
Gjennem Fld, gjennem Flob
Her jeg i korten Stund,
Nære snar end Maanen rund;
Alfers Dronning jeg lybe maa,
Duggen jeg spreder paa grønne Straa osv.“*).

Men da nu Alf standses, bliver ogsaa Talens Gang roligere og Stropherne længere; paa denne Maade ved Shakespeare at forvandle Dictionen til et frit og bølgende Klædebon, der, saaledes som Hegel med Hensyn til en anden Kunst fordrer det, ved hvert Skridt angiver den indvortes Bevægelse i Sjælen.

Vi høre nu først, at der er udbrudt en Strid imellem Alfseongen (Oberon) og Feedronningen (Titania), der til-

) For nogenlunde at nærme mig til Originalen, har jeg i et Par Linier maattet opgive Rimet; ganske formaaede jeg hverken her eller andensteds at gjengive den, især naar Rimet stulbe beholdes.

lige er hans Ægtemage. Oberon er nemlig bleven stinsyg over en indisk Kongesøn, som hun har optaget blandt sit Følge, og som hun, uagtet han forlanger det, ikke vil give Slip paa. Nu gjentjender den anden Lustalf i Put en Mand, der ogsaa kaldes Robin Goodfellow, og som finder sin Glæde i at forstrække Pigerne i Landsbyen, som stummer deres Næse og bevirker, at de forgjæves anstrenge sig ved Kjernen, ja som ogsaa undertiden leder Vandreren vild og leer over hans Ulykke. Men naar Nogen derimod roser ham og kalder ham den vakre Put, da forretter han tidt hans Arbejde og stjæler ham god Lykke ovenikøbet. Put indrømmer nu, at det er sandt, og fortæller flere lystige Paafund, som han har udført, og hvorved han tidt har bragt Oberon til at lee. Vi mærkte da snart, at vi her have med en Mand at gjøre, der er et Slags Spilopmager mellem Alferne, og som finder sin Glæde i at anrette Forvirring og er en Fredsforskyrter, hvor han kommer hen.

Idet nu Digteren saaledes giver os et Indblik i Alferverdenen og især i Puts Natur, motiverer han paa samme Tid Stykkets tilkommende Gang; thi denne Put, i hvis Væsen det ligger at stifte Forstyrrelse, hvor han kan, og ved alle Slags Paafund at drille dem, han møder, vil vanstelig kunne være Tilskuer ved Haandværksmændenes Skuespil, uden at faae Lyst til at spille sin Rolle med; heller ikke ville de Elskende være ganske sikre for at vildledes, hvis de møde ham paa deres Vej. Saaledes er det, der siden hændes, hvor vidunderligt det end seer ud, en næsten

nødvendig Virkning af Pufs Natur og Væsen, og saaledes seer selv det Eventyrligste kun ifølge den Consequens mellem Character og Handling, der er den høiere Sandheds Kjendmærke.

En sliq Mand under Navn af Puf eller Robin Goodfellow var ellers vel bekendt blandt den engelske Almue. Naar der ikke sattes Melk ud for Robin Goodfellow, fortælles der (Barton og Steevens i Anm. til Malones Udg. af Sh. Vol. 2, S. 459), da kunde man være vis paa, at Bøllingen blev spædet, at hverken Smørret eller Osten vilde lykkes; naar han derimod fik sit Brød og sin Melk, da malede han paa Møllen om Natten og feiede Gulvet for Pigerne osv.; man seer saaledes, at Shakspeare ogsaa med Hensyn til ham ganske slutter sig til Folketroen. Det synes forresten, at Puf, ved oftere at nærme sig til Menneftenes Boliger, har optaget noget mere Materielt og Jordist i sit Væsen end de andre Alfer.

Stjøndt Handlingen imellem de Elskende allerede begynder i første Akt, saa kan dog saavel det tidligere omtalte Optrin mellem Haandværksmændene, som denne Alferscene i anden Akt betragtes som hørende med til Expositionen; thi uden disse Optrin kunne vi vanskeligt alt fra Begyndelsen af overskue Forholdet mellem de forskjellige Grupper og Personer, der fremtræde i Stykket. Men uagtet Expositionen saaledes, ifølge Stykkets Natur, udfordrer større Plads end sædvanlig, saa er der dog en saadan Tyngthed udbredt over Scenen mellem Haandværkerne og en

saadan romantist Farveglands over Alfescenen, og der er et saadant Liv og en saadan Friskhed i dem begge, at neppe nogen poetist Natur, der hører eller læser dem, skal klage over, at de ere for lange.

Nu træde Oberon og Titania ind med deres Følge, og Striden mellem dem begynder paany. Titania adværet dog sin Husbond og forestiller ham, hvorledes deres Uenighed har udbredt Forstyrrelse i den hele Natur; „thi derfor,“ siger hun, „er hver en ussel Bæk bleven saa hovmodig, at den svulmer over sine Bredder; derfor taber Bonden Frugten af sin Eved, og Kret visner i sin Ungdom, før det faaer Skæg; derfor blegner Maanen og fylder Luften med Gigt og Fieber; derfor falder der sneehvid Frost i Purpurrosens Stjød, medens der, ligesom til Spot, sætter sig en duftende Krands af Sommerknopper om Winterens iiscolde Tinding og Hage“ osv. — Oberon er enig heri og fordrer kun den indianske Dreng, da vil han slutte Fred, dette afslaaer hun og iler bort med sit Følge.

Oberon bliver tilbage med Puk og beslutter at hevne sig. Han fortæller først til Puk, hvorledes han engang saae Cupido, svævende mellem den kolde Maane og Jorden, at sigte efter en skøn Bestalinde, der throner i Vest, men Pilen sluktedes i den raade Maanes tydste Straaler, og den indbiede Herskerinde gif videre, ubildet af Elskov, i jomfruelige Betragtninger. Men Pilen faldt ned paa en Blomst, som Pigerne kalde: „Kjærlighed i Bediggang“. Den var før hvid, men nu blev den purpurrød, da den

saaredes af Elfstøregudens Viil. Denne Blomst befaler Oberon Puk at hente, thi, siger han, naar Saften deraf drypfes paa en Slumrendes Dielaag, da vil denne (enten det er Mand eller Kvinde) blive forelsket i den første Gjenstand, han seer, naar han vaagner. Puk iler derefter bort for at fuldbringe sin Herres Befaling.

Vi behøve vel neppe at sige, at den Bestalinde, der her sigtes til, er Dronning Elisabeth? Om et saadant Emigreri er tilladt, skulle vi her ikke indlade paa at undersøge, skjøndt det til alle Tider har været Skik hos Digterne, at de ikke sparede paa deres Løvpriiskninger, naar det gjaldt om at vinde de Mægtiges Gunst. Men hvad man end tænker derom, saa maa man vel indrømme, at et slikt Emigreri sjelden har været indklædt i et skjønnere og mere poetisk Klædebon. At den omtalte Trylleblomst hedder „Kjærlighed i Lediggang“, er meget betegnende; thi den Kjærlighed, der ved denne Trylleblomst skal vækkes, faaer ofte sin stærkeste Næring fra den ørkesløse Tanke. Iøvrigt benyges der da ligeledes i denne Gruppe (Alfegruppen) til Kjærligheden, som den Lidenstrib, hvorfra Handlingen udgaar, saaledes see vi ogsaa her, at det er dette Midtpunkt, hvorefter hele Stykket dreier sig.

Nu træder Demetrius ind, fulgt af Helena. Han kommer for at søge den bortflygtede Hermia, og Helena følger igjen ham. De nærmest efter Expositionen følgende Scener maae vel kaldes dramatiske i allerstrengeste Forstand, eftersom den stærke Collision imellem Titania og

Oberon har fremkaldt en Beslutning i dennes Sjæl, hvoraf den hele Handling i det Følgende fremgaaer. Scenen mellem Helena og Demetrius synes derimod ved første Blik stillestaaende, thi vi høre vel hendes rørende Klager, hvormed hun søger at gjenvinde sin Elskedes Hjerter, og det Helt er ogsaa forsaavidt dramatisk berettiget, at vi saaledes anskue deres Forhold levende og ikke blot høre tale derom; men alle hendes Klager bringe hende dog ikke, som det lader, et Skridt videre. Imidlertid, uagtet de ikke frembringe nogen Forandring hos Demetrius, saa forfeile de dog ikke deres Virkning paa Alfeongen, der usynlig er tilstede, og han beslutter nu, ved Hjælp af den omtalte Trylleblomst, at vende hendes forrige Elskers Hu, saa han igjen skal stjente hende sin Kjærlighed.

Men det er langt fra vor Mening, at alle Scener i et Stykke uden Undtagelse i den Forstand skulle være dramatiske, at Stykker med rastløs Til i dem rykker udborte synlig frem. Tværtimod det er netop en Feil i flere moderne Stykker, at Handlingen saa stærkt fremskyndes, at vi ikke faae Tid til at dvæle nogensteds og til at kaste et dybere Blik ind i Sjælens Indre. Det er endog et temmelig sikkert Tegn paa en synkende Kunst, og paa en blot Jagen efter Effect, naar et Drama saaledes vorder liigt et Trions Hjul; det er ligesom en Musik, der i lutter Sprokkeldele og Fireogtredstindstyvendele ruller os forbi, og hvori ingen Udagio høres. Den kan maaskee være et Kunststykke, men den er intet Kunstværk, thi den lader Sjælen

tom og kold. Det sande Drama bør meget mere ligne en klar og mægtig Flod, der snart strider hurtig, men snart ogsaa langsomt frem, saa at den endog i enkelte Dieblkke kan synes at staae stille; men det er netop paa disse stillere Steder, at Blikket allerdybest trænger ind i Flodens Indre, hvilket ikke saa godt kan stee der, hvor den iler frem med den allerstærkeste Fart.

En saadan stillere Scene, der sikkert hører til det Allerfjønneste, Shakspeare i denne Retning har digtet, er den, der nu følger. Titania kommer med sin Alfeskare og lægger sig til Hvile, medens hun vugges i Søvn af Alfernes Melodier. Denne Scene er ikke lang, den udfyldes for en stor Deel af den Sang, Alferne synge, medens de danser deres Runddands. Men man kan vel ogsaa her anvende, hvad der med saamegen Sandhed er bleven sagt om det hele Drama: „Hvis flige Væsener vare til, da maatte de ifølge deres Natur netop udtrykke sig saaledes.“ Det synes virkelig, naar vi lytte til denne Sang, som om vi vare henflyttede til Alfelandet selv, som om vi hørte de lefenaandede Alfetanker, der allerede klinge som Musik, idet de udtales.

Uagtet det vist ikke er muligt i en Oversættelse at gjengive Alt, hvad der ligger i denne Sang, saa skal jeg dog, uden strengt at holde mig til det Enkelte, søge at gjengive et Billede af den, skjøndt jeg naturligtviis gjerne indrømmer, at det staaer langt tilbage for Originalen.

Første Alf.

„Spættede Snog med Nøstet Braad,
 Piggede Pindsvin, kom ei hid!
 Dgle, der af Gift er vaad,
 Nærm Dig ei vor Dronning blid!

Chor.

Nattergal med Melodi
 I vort Bisjelul stem i:
 Lulla, lulla, lullabi!
 At for Harm og Trylleri
 Vi vor Dronning kan befrie,
 Nu god Nat med Lullabi.

Første Alf.

Bæverste med lange Been,
 Eddertop, kom ikke hid!
 Orm og Snegl bag sorten Steen,
 Nærm Jer ei vor Dronning blid.

Chor.

Nattergal med Melodi
 I vort Bisjelul stem i:
 Lulla, lulla, lullabi!
 At for Harm og Trylleri
 Vi vor Dronning kan befrie;
 Nu god Nat med Lullabi.

Første Alf.

Alt er godt, nu vil vi gaae,
 Ifkun Een skal Skildvaagt staae.

(Alferne forsvinde. Titania sover.)

Men denne Skildragt er dog ikke stærk nok for at
 beskytte Dronningen imod Oberon, der kommer i næste
 Scene og krybter Blomstersaften paa hendes Dielaag. I de

Ord, han ved denne Heilighed udtaler, hører man det samme
 Netrum som i den ovenfor overfattede Sang:

Oberon.

„Den, Du seer bag dette Krat,
 Naar Du vaagner her i Nat,
 Tag ham til Dit Hjertes Stat,
 Var det Parber, Kat og Bjørn,
 Børstet Sviin med Haar som Tjørn,
 Tag ham til Din Hjerteskjær,
 Vaagn, naar noget Slet er nær!“

Oberon har ogsaa befalet Puf at opsoge Demetrius, ved Hjælp af den fortryllede Blomst igjen at vække hans gamle Kjerlighed til Helena. Imidlertid komme Eysander Hermia fra Athenen, og da de have forbildet sig og ingen Udvei kunne finde, saa lægge de sig til Hvile i Træsket for at vente Dagens Ankomst. Puf, der ikke finder Demetrius, tager da feil, og istedenfor at dryppe Lømløstjaften paa dennes Dielaag, drypper han den paa Eysanders. Da nu Helena senere kommer, og det træffer saa, at hun er den første Gjenstand, Eysander efter sin Svagern seer, saa tvinges han ved Trylleriets Magt til at elske hende. Al hans Kjerlighed vender sig da bort fra Hermia, og han betages af den heftigste Lidenstabs for Helena; han følger nu hende, uden at agte paa den slumrende Hermia, som han lader alene i Skoven.

Her vil det maaskee være rigtigst at standse et Øieblik, for at faae en klarere Udsigt over det Hele. Hvad er det første Puf angaaer, saa synes rigtignok hans Tiltagelse her at beroe paa en Forberling, hvori han er

temmelig uskyldig; thi han har ikke før seet nogen af de to Søstre, ~~og kjendte Oberon~~ har sagt ham, at han kan kjende Demetrius paa hans Athenerdragt, saa nytter det ikke stort, da Lysander er klædt paa samme Maade. Men betænke vi næiere, hvad Puf tidligere selv har tilstaaet, saa kunne vi neppe tvivle paa, at det ligger i hans Natur saaledes at tage feil. Thi han er jo selv Drilleriets Alf og en Fredsforstyrrer, hvor han kommer hen; og om han end ikke her søger at anstifte Forvirring, saa er det dog rimeligt nok, at Forvirringen maa søge hen til ham og komme ukaldet, hvor han er tilstede. Han bliver da just heller ikke meget bedrøvet, da han seer den Ulykke, han ved sin Feiltagelse har anstiftet, han glæder sig tværtimod derover, thi Sligt er netop hans bedste Tidsfordriv; derfor siger han ogsaa i tredje Akt:

„Da er det just, som jeg det vil,
Naar det gaaer allergelest til.“

Dette skulde nu rigtignok Oberon have betænkt, for han lod Puf faae sine Hænder med i denne Leg; men Oberon hører jo selv med til Alfeslægten, og det ligger vel i Alfernes Natur ikke at tænke saa dybt over Følgerne af deres Handlinger. Digteren derimod synes meget vel at have betænkt det Hele; og hvis vi nu ovenikjøbet tør forudsætte, at han netop her har villet fremstille den Forstyrrelse, Kjærlighed kan afstedkomme, saa var det vanskeligt at finde noget Medskab, der bedre kunde bruges i den blinde Guds Tjeneste, end netop Puf.

Men at Digteren har villet skildre hiin Forstyrrelse, derom overbevises man bestandig mere, jo næiere man betragter og følger Stykkets Gang. Vi have alt tidligere bemærket, at Kjærlighed danner Midtpunktet i dette Drama. Men seer vi fremdeles, at den forhen tro Elsker bliver troløs, at hans Sind dreier sig ligesom Binden i et Dieblis, at han aldeles glemmer den, som han tidligere har valgt, og som har opoffret sin hele Fremtid og Stilling for hans Skyld, og at han, uden at agte paa hendes forladte Tilstand, iler bort for at følge den, der tidligere har været ham ligegyldig; betænke vi fremdeles, at Feedronningen selv bliver saaledes fortryllet, at hun maa elske den første Gjenstand, hun seer, ligegyldt om det er et Dyr eller et Menneſte; og erindre vi omsider, at alt dette bevirkes ved en Trylleblomst, der er forgiftet af Cupidos Piił; betænke vi alt dette, siger jeg: ſaa kunne vi vanskelig tvivle paa, at vi her have med den Gud at gjøre, om hvem Helena ſiger i første Akt:

„Selv det, vi ellers gaae med Haan forbi,
 Det kan dog Elſkov ſtjenke hoi Værbi;
 Ei Elſkov ſeer med Die, kun med Sind,
 Derfor den vingebe Amor males blind.“

Betragte vi Kjærlighedens Væſen i Almindelighed, ſaa tvinges vi til at antage en dobbelt Groſ: den ene er den flygtig, letſindig, blinde, grusomme Gud med de ſaarende Pile, han, der aldrig roer ud over Børneaarene; den anden er den ſkarpsynede Yngling med Falken, Psyches Brudgom, der ikke blot elsker, hvad der tiltaler den ydre Sands, men ſom tillige elsker Sjælen og udvikler den.

Det hændes ofte, at den øvrige Verden ikke kan see det i den elskede Gjenstand, som Elsteren seer eller troet at see. Er det nu den blinde Gros, der leder ham, saa vil Verden beholde Ret imod ham, og han vil om kortere eller længere Tid selv mærke, at han var fangen i en Illusion; er det derimod den skarpsynede, høiere Gros, hvis Fattel lyser for hans Øie, da vil han beholde Ret imod Verden; thi da har han virkelig i et andet Bæsen opdaget og anstuet det uendelig Herlige, der kan ligge i en Menneſtesjæl, og som tillige peger ud over Timeligheden og hører Ewig- heden til. Man har paaſtaaet, at der behøves Geni for a elſke; dette kan vel neppe gjelde om den flygtige Elſkov, der kommer fra den blinde Gud og meer hører Blodet end Sjælen til; men det gjelder ſikkert om den dybere, alvor- ligere Kjerlighed, thi det er jo netop et af Geniets Sær- kjender, at det i Begeiſtringens Moment opfatter en uende- lig Herlighed, ſom Mængden ikke har Øie for. Saaledes kan en Componiſt til Gr. i et Dieblif gribes af og ſelv gribe og faſtholde en Toneſtabning, en muſikaliſt Tante, hvis uendelige Indhold og indre Harmoni Videnskaben ikke i Martuſinder kan gennemgrænſe og beregne, men om hvil- ken den dog maa beſjende, at den i Compositionen er til- ſtede; denne indre Herlighed kan Componiſten heller ikke beregne, men han aner den dog og gribes deraf ved Hjælp af det geniale Inſtinct. Paa lignende Maade paavirket og virker ogſaa den ſande Kjerlighed; det er ligesom den Taage et Dieblif blev tagen bort, der ellers fordunkler Støvet

Blik, saa at man nu seer al den Herlighed, der kan være nedlagt i et Menneske, og der peger langt ud over Jorden; det bliver da ligesom til en høiere Nødvendighed at opoffre alle jordiske Hensyn derfor.

Shakspeare har, som bekjendt, ogsaa skrevet et andet Drama (Romeo og Julie), hvilket vi tidligere have nævnt, og som man let kommer til at tænke paa i Anledning af nærværende Stykke, ikke blot for den Liigheds Skyld, det har dermed, eftersom Kjærligheden er Dribhjulet i dem begge, men tillige for Modsætningens Skyld, da den Art af Kjærlighed, der er Sjælen i det ene Drama, er meget forskjellig fra den, der fremstilles i det andet.

I Romeo og Julie er det aabenbart den alvorligere og dybere Kjærlighed, der i et stort poetisk Billede stilles os for Øie, og den hele Handling giver tillige Bidnesbyrd om al den udviklende Kraft, som en saadan paa engang jordist og dog tillige bevinget og over det Jordiske strævende Kjærlighed nødvendig maa have. Denne udviklende Kraft mærkes især i Julies Charakter. I Førstningen adskiller hun sig ikke synderlig fra de fleste andre unge Piger i hendes Alder. Saaledes ligner jo ogsaa den ene grønne Knop saa temmelig den anden, og der skal et øvet Øie til at see, om det er noget ganske Hverdags, eller en usædvanlig og vidunderlig Blomsterherlighed, der boer deri, og som skal udvikle sig deraf. I Begyndelsen synes det, som om Julie temmelig ubevidst gaaer sin Fremtid imøde, ja hun overlader den endog ganske i sine Forældres Hænder; thi hen-

des rette indvortes Liv er endnu ikke vaagnet. Men neppe
 har Kjærlighedens Straale berørt hende, før den fulde
 Knop brister, og den hundredbladede Rose udfolder sin
 Blomsterpragt for Lyset; hun vover nu næsten fra Scene
 til Scene. Denne unge Jomfru, der nylig syntes beredt
 til uden Modstand at forbinde sig enten med Grev Paris,
 som hendes Fader har bestemt for hende, eller med enhver
 Anden, som han maatte falde paa at vælge, er pludselig
 bleven myndig og selvstændig, og hun er ligesom forvandet
 til et andet Væsen. Hun tøver nu ikke blot at handle paa
 egen Haand, men hun handler endog med den største Dris-
 tighed. Hun overstuer Forholdene, hun finder Midler til
 at see den Elskede, hun vover endog hemmelig, imod sine
 Forældres Vidende, at forbinde sig i Ægteskab med ham.
 Og da nu Ulykken træffer ham, da han maa flygte bort,
 og da hendes Fader tillige vil tvinge hende til at gifte sig
 med Grev Paris, da vaagner der en saadan Kraft i hendes
 Indre, at hun, skjøndt hendes Monolog i fjerde Akt viser,
 at hun vel veed, hvad hun udsætter sig for, drister sig til i
 en forfælt Dødsjævn at lade sig nedbære i Gravens Hvæl-
 ving, for der at samles med Romeo, og for at undslippe
 hans forhadte Medbeiler. Men da nu Døden, som en dybs-
 sindig Kunstdommer udtrykker sig, tager hende paa Ordet;
 da Romeo, stuppet af Rygtet, troer, at hun i Sandhed er
 død og derfor dræber sig selv ved Gift: da vover ogsaa
 hun at lade Sagen blive til Alvor og at følge ham efter.
 Saaledes vover hendes Mod og hendes Sjælsstyrke ligetil

det Dieblit, da hun virkelig og i Sandhed nedstiger i Graven. Men selv i Graven feirer endnu hendes Kjerlighed, og den opstaaer med uddelig Kraft deraf for at overvinde Hadets Magter, og for at leve gjennem alle Aarhundreder i Poesiens Rige, saalænge dette selv endnu ikke aldeles er forsvundet fra Jorden.

Hvor ganske anderledes er ikke Forholdet i Elærsommernatsdrømmen, thi om ogsaa den ædlere Kjerlighed her er tilstede, saa er den dog, saa længe Cupidos Trylleblomst virker med sin bedaarende Kraft, tilbagetrængt og formørket, og et ganske andet Slags Kjerlighed træder nu i dens Sted. Saalænge denne varer, er der ikke Tale om nogen aandelig Væxt eller Udvikling; thi denne Amor er jo bestandig selv et Barn, og de, der høre sig under hans Scepter, ere saalangt fra at skride frem, at de snarere tabe den Besindighed og den aandelige Overlegenhed, hvorefter de tidligere vare i Besiddelse. Den Elskende kommer nu under Naturmagternes og Naturaandernes Herredømme, hvortil denne Amor netop selv hører; men disse ere jo ogsaa bestandig Børn, og de gamle betydningsfulde Eventyr lære os, at de, der komme indenfor deres Tryllekreds, ligesaa lidt kunne ældes som de selv; men ligesom de udvikles de da heller ikke, men dreie sig blot rundt i det fortryllede Kredsløb, og først naar Fortryllelsen ophører, da kan den aandelige Væxt igjen begynde.

Og saaledes gaaer det jo ogsaa til udenfor Eventyrets Verden i det virkelige Liv: saalænge Mennesket er fanget

af den blinde Eidsenskab, kommer han ikke videre, men dreier sig kun i Eidsenskabernes Hvirvelstrøm, han er da ogsaa her en Træl under Naturaandernes Scepter; først naar Tryl-
leriet er brudt, da aander han atter frit, og da kan hans
høiere Liv igjen begynde. Saaledes mærker man at der
selv bag de allereventyrligste Opfindelser kan ligge en dyb
Sandhed til Grund.

Det er blevet paastaet, at de stillestaaende Charakterer
fornemmelig have deres Plads i den episke Digtning, og at
et Drama (i det mindste hvad Hovedcharaktererne angaar)
er bedst tjent med dem, der lidt efter lidt under Fremfils-
lingen udvikle sig. Dette kan finde sin Anvendelse i mange
Dramaer, men i dette Drama sikkert ikke. Alle Charakterer
(forfaabidt der her kan være Tale om Charakter) ere i dette
Stykke stillestaaende; thi vel kunne Situation og Eidsenskab
tilveiebringe et Slags Omslag deri, men en egentlig høiere
Fremgang mærkes der ikke. Men saaledes bør det vist
under slige Forhold ogsaa være, Digteren vilde nemlig have
tilintetgjort Grundtanken i sit hele Stykke, dersom han her
havde tegnet sine Personer anderledes; thi vi ere jo her i
Tryllelandet, under den blinde Guds, under Naturmagternes
strenge Herredømme; men til disses Væsen hører det jo
netop, som tidt nok er bemærket, at deres Liv henglider i
en bestandig tilbagevendende Drømmekreds, og at hverken
de selv eller deres Undergivne kunne være i høiere For-
stand. Dette viser da, at et Kunstværk ikke altid kan be-
dømmes efter de Regler, der ere abstraherede fra andre

Kunstværker af lignende Art, men kun efter de Love, der betinges af Kunstværkets egen indre Organisme. Derfor kommer den, der, liig Shakespeare, bryder sig en ny Bane, tidt i Strid med Kunstdommernes gamle Regler, og man fristes da ogsaa her til at gjentage de Ord af Lessing, der ovenfor ere citerede: „Geniet leer over alle Kritikerne Grændsebestemmelser“.

I Begyndelsen af tredje Akt see vi alle Haandværksmændene samlede i Skoven for at prøve deres Roller, og det træffer sig da saa, at de vælge deres Skueplads ganske nærved det Sted, hvor Feedronningen sover. Efter at de ere blevne enige om, at der, for at Damerne ikke skulle blive forstrækkede, skal skrives en Prolog, hvori der berettes, at deres Sværd ikke kunne gjøre nogen Skade, og at Pyramus slet ikke virkelig bliver dræbt, samt at Pyramus ikke er Pyramus, men Bæveren Botton; og efter at de have aftalt, hvorledes Love, Maanestien og Bæg skulle spille deres Roller, begynder omsider Prøven. Et Dieblis tidligere træder Pul ind, men sees ikke af de Spillende. Efterat den første Scene er forbi, hvori den meest forstruede Pathos afvevles med de lystigste Misforstaaelser, træder Pyramus tilside bag en Bust; Pul følger efter ham. Imidlertid begynder Thisbe at ramse sin Rolle op, uden at agte hverken paa Stikord, eller paa, at hendes Medspiller Pyramus ikke er tilstede. Da nu Pyramus igjen kommer frem, har Pul begabet ham

med et Vælselsbøved. Men uden at ane noget om den Forandring, det er foregaaet med ham, begynder han at declarere igen:

„Hvis, Hvisbe, jeg er stjern, saa er jeg ene Din.“

Men alle de Andre blive høist forfærdede, da de see hans Vælselsbøved, og flygte bort. Naturligviis er nu Hul i sit Element, og han udtaler ikke Andet, end hvad han har i Sinde trolig at udføre, naar han siger:

„Jeg driver Jer i Krebs i Skov og Lund,
Gjennem Busk og Mose, Krat og Tjørn,
Og ligner snart en Hest og snart en Hund,
Og snart en Fild, et Sviin, en hovebløs Bjørn,
Vil vrinske, grynte, gjæ og brøle, true,
Som Hest og Sviin og Hund og Bjørn og Fild at stue.“

Det er et Træk, som vel er Shakspeare værdigt, at han lader to af Bottoms Kammerater, den Ene efter den Anden, tiltrods for deres Skræk, vende tilbage et Dieblid, for at see paa ham, men efter de Ord: „O, Bottom, Du er forvandlet“ osv., „Bottom, Du er transfigureret“, løbe de strax bort igjen.

At Bottom saaledes begaves med et Vælselsbøved, er vist aldeles i sin Orden; thi hvert Ord, han siger, er et Beviis for, at han er den største Væsel i den hele Forsamling. Det er ham, der først kommer med den Opfindelse, at Pyramus skal sige, at han ikke er Pyramus, men Berberen Bottom, fra ham udgaar ogsaa det Forslag, at den, der udfører Løvens Rolle, skal stikke Hovedet frem af Løve-

huden, og at Bæggen skal fremtræde i det Costume, hvori den i femte Akt sees. Bottom er desuden den, der stryder beieft i den hele Forsamling; men nu ligger det jo i Poesiens Natur, at det, der er indvendigt i Sjælen, ogsaa skal blive anstueligt udbortes, og især ligger det i Eventyrets Natur, at det Andelige ligefrem skal vise sig i et legemligt Billede, netop saaledes, som det her steer.

Hvor afvigende nu en saadan Fremstilling kan være fra det, der sees i Virkelighedens Verden, saa gives der dog Noget i denne, der stemmer overeens dermed. Saaledes kan det vel stee, naar Menneftet i lang Tid lader en Videnskab eller en Kunst faae Maaderum hos sig, at dette tilsidst i synlige Træk træder frem i hans Mafyn. Det hænder vel ogsaa, at Ansigter, der tidligere vare smukke, naar de blive ældre, synes os tomme og intetsigende, rimeligtviis fordi Munden her ikke paa den Maade har været virksom, at den kunde meddele Trækkene noget høiere Udtryk; paa den anden Side træffe vi undertiden Mænd, der vare hæslige i deres Ungdom, og hvis Træk nu bære Vidnesbyrd om en saadan aandelig Udvikling, at vi næsten finde dem stjerne. Vel er det sandt, at dette ikke altid steer, og at der ofte lægger sig et Slør af jordist Støv over det Mafyn, som Munden udsarbejder, saa det ikke her kan sees; men hvis man skulde tænke sig en høiere Tilværelse, hvori dette jordiste Slør ganske blev taget bort, saa er det rimeligt nok, at alt Bæsentligt, hvad der boer i det Indre, ogsaa vilde komme for Dagen og finde det Udtryk, der passer derfor. Hvad nu

isvrigt Botton angaaer, da har han sandsynlighviis allerede i en Række af Aar arbejdet paa Noget, som ligner det Slags Ansigt, der nu ved Puk's kraftige Medvirkning et Dieblif. træder carrikeret frem.

Derfor man ikke vidste, med hvilken Kunst Shakspeare forstaaer at stille Modsætninger ved Siden af hinanden, saa kunde man lære det her. Paa det samme Sted, hvor Feedronningen nylig blev bugget i Søvn ved Alfernes Sang, fremtræde nu disse groteske Repræsentanter for et ganske andet Slags Digtning, og der kunde vel vanskelig findes et mere staaende Exempel paa det uhyre Svælg, som adskiller den sande Poesi fra den plumpe Prosa, der forgjæves i svulstig Overanstrengelse griber efter hiin, end det, som her stilles os for Die.

Men Digteren bliver ikke engang staaende her; ved Hjælp af den omtalte Trylleblomst forstaaer han endnu stærkere at forbinde og derved tillige at fremhæve de to Modsætninger. Da Botton forlades af sine Medspillere, begynder han at synge, for, som han siger, at vise, at han ikke er bange. Under hans Sang vaagner Alfedronningen, og da Botton er det første levende Væsen, som hun seer, efterat hendes Dine ere fortryllede ved Cupidos Blomst; saa bliver hun virkelig forelsket i ham, uagtet han endnu bestandig bærer det Ufælskhoved, som Puk har begavet ham med. Modsætningen mellem Titanias Alfes natur og Bottons materielle Plumpehed er her udviklet med et saa stort Mesterstak, at ingen kritisk Belysning kan give

et halv saa godt Begreb derom, som et Par Citater af Stykket selv. www.libtool.com.cn

Bottom synger.

„Tiuren med Næb som Appelsin,
Og med sin sorte Strut,
Drossen med sin Stemme fin,
Og liben Gjerdesmut *).

Titania vaagner.

En Engel vækker mig paa Blomstersengen.“

Bottom bliver imidlertid ved at synge paa sin Viis og i samme Smag som forhen, derefter siger Titania:

„O vakkre Dødelige, syng igjen!
Mit Øre sig forelsker i Din Sang,
Og Du mit Øie sængsler med Din Stabning,
Og Dine Dyders Styrke tvinge mig
Ved første Syn at tilstaae Dig min Elskov.

Bottom.

Mig tyktes, min Frue, der er kun lidt Forstand deri, og dog, naar man skal sige, hvad sandt er, saa har Forstand og Kjærlighed kun lidt at gjøre med hinanden nu til Dags.“

I disse Ord udtaler Bottom, uden at han aner det Mindste derom, den Tanke, der ligger til Grund for Knudens Knytning og Stramning gjennem det hele Stykke.

*) Jeg har baade i dette Vers og tildeels i den hele paafølgende Scene (dog langt fra ganske) fulgt Dehlenschläger, der paa mange Steder i sin Oversættelse, uden strengt at holde sig til Originalens Bogstav, dog fortræffelig veed at gjengive dens Aand. Ousel-cock, som der staar hos Shakspeare, betyder rigtignok ikke nogen Tiur, men snarere Hannen af en Gølsort.

Titania.

www.libtool.com.cn

Jeg har Dig kjær, og Du skal følge mig,
 Jeg giver Alfet til Opvartning Dig,
 De hente Perler frem af Havets Bøvær*),
 Og synge, medens Du paa Blomster sover,
 Fra Støvet skal Du renses ved min Haand,
 Og Du skal ligne da en luftig Aand."

Hu kalder hun sine Alfet og befaler dem at lyde Bottom og lægger saaledes det halve Alfetige for hans Fødder. Alt hvad hun siger saavel her som siden efter, saalænge hun er hildet i dette selsomme Blændværk, lyder ligesom Søl fra Feelandet; men bestandig vise tillige Bottoms Svar, at det, trods al Titantias Magt, og hvor høit hun end ønsker det, vilde blive hende aldeles umuligt at hæve ham over den materielle Verden, hvortil han hører, og at forvandle ham til en luftig Alf.

Saalænge denne Fortryllelse varer, flinker der en melancholisk Grundtone gennem Titantias Ord, som hentyder paa, at hun dog inderst i Sjælen aner, at hun er fangen i et Tryllebedrag. Dette kommer fornemmelig frem i de Stropher, hun udtaler i Slutningen af Scenen med Bottom i tredje Akt, i hvilke det tillige aabenbarer sig, at den hele Natur sørger over hendes Forvildelse.

"Nu iler, følger ham til Alfets Hjem!
 See Maanen skuer ned med vaade Blik,

*) Efter Originalen skaer der: "Juveler skal de bringe Dig fra Dybet."

Og naar den græber, hver en lille Blomst
 Begræber da med den en Jomfrus Kald,
 Dog ti min Elstov! (til Alferne) Bring ham bort med Tausheb!"

De Citater, vi baade her og paa andre Steder i disse Betragtninger have meddeelt, ere ingenlunde strengt nødvendige for at følge Dramaets Gang; men vi ønskede ogsaa ved Hjælp af dem at give nogle Prøver paa en Diction, der selv hos Shakspeare sjelden finder sin Lige. Og naar man nu betænker, at den, der har skrevet dette Drama, tillige har skrevet Kong Lear, Macbeth, Hamlet, Othello, og de historiske Tragoedier, saa mærker man vel, at der ikke mangiede nogen Streng paa denne Digters store Harpe, og at alle Toner, ligesom de dybeste til de høieste, af den kunde fremkaldes.

Hvis Nogen hidtil har kunnet tvivle paa, hvad Digteren i dette Drama har villet fremstille, saa mene vi dog, at enhver Tvivl, efter Læsningen af den ovenanførte Scene, maa falde bort. Kan man tænke sig et større Beviis for, at det er den blinde Kjærlighed, der her raader, end at den ætheriske Feedronning, hun, der er omgivet af den vidunderlige Alfenatur, og som har sin Bolig høit over Støvet i Eljshedens og Poesiens Land, forelsker sig i et saadant Uhyre, der ikke blot i figurlig, men ogsaa i legemlig Forstand, i det mindste hvad Hovedet angaaer, viser sig som et virkeligt Udsel.

Og dog behøver man vel ikke altid at tyde til Alfernes Verden, for at finde Exempler paa, at en ædel og fin qvin-

delig Natur har bortkastet sin Kjærlighed paa en Gjenstand, der i Grunden ikke var stort bedre end Bæveren Bottom. Det er vel ikke saa ganske sjældent, at hun udklæder og udynter en Dulle, hvori hun nu bilder sig ind at see en Rigdom og en Herlighed, der kun ere til i hendes egen Indbildning, og at hun saaledes offerer sin Kjærlighed til et Slags Afguds billede, som hun vilde gysse tilbage for, hvis hun saa det saaledes, som det i Sandhed er. I dette Tilfælde befinder hun sig da i en ligesaa stor Skuffelse som Titania, der kysser Bottoms lange Velselsøren og krandsler hans Hoved med Mostueroser, som Alferne have plukket; kun at denne Skuffelse ikke træder saa anstuelig udbortes frem.

Det er aabenbart, at Digteren, med Hensyn til aandelig Udvikling, har hævet Oberon og Titania over deres Undergivne, thi disse fremstilles kun som stjerne letfindige Børn, hvorimod Titania viser en dybere Følelse, og Oberon en større Deeltagelse i Menneskenes Skjebne, end man, ifølge Naturaandernes Bestaffenhed, af dem kunde vente. Der mærkes vel ogsaa Spor af en saadan Forstjæl i enkelte gamle Eventyr, men selv om de ikke mærkedes, saa er dog Digteren sikkert i sin fulde Ret, naar han opfinder Sligt, thi, ikke at tale om, at hans Digt derved vinder en større Rigdom, saa maa der vel ogsaa være Plads for saadanne Overgangs væsener i det store Naturs og Uanderige.

Efter den ovennævnte Scene kommer Puk og fortæller Oberon sine Bedrifter med Haandværksfolkene, hvorefter han da beskriver deres Flugt og Forstrækkelse og den hele Jagt

igjennem Skoven med et saadant Liv, at man ligesom seer det for sine Øine, endelig flutter han sin Aepel med den Beretning, at Titania er bleven forelsket i et Asen.

„Det bedre gik, end selv jeg havde tænkt,“ siger Oberon og synes da særdeles vel fornøiet med Puk; men kort efter kommer Demetrius og Hermia, den sidste er aldeles fortvivlet over, at Pysander har forladt hende, og synes endog at frygte for, at Demetrius har dræbt ham. Oberon mærker da, at Puk har taget feil, og at han sandsynligviis ved en Forverling og ved en urigtig Brug af Trylleblomsten har forledt en forhen tro Elsker til at blive troløs. Skjøndt nu Puk gjerne vilde lade Sagen gaae sin Gang og siger:

„Det er jo Verdens Løb, naar Een er tro,
Bedrag og Svig blandt Millioner boe.“

saa tvinges han dog af Oberon til at opsoge Helena og at løfte hende hen til det Sted, hvor Demetrius, udmattet af Gang og af sin heftige Lidenstah, har lagt sig til Hvile og er falden i Søvn. Oberon krydser da ogsaa Trylleblomstens Saft ud over hans Dielaag. Kort efter kommer Helena, fulgt af Pysander, og da Demetrius nu slaaer sine Øine op og seer hende, vaagner al hans gamle Kjerlighed med fornyet Kraft. Dog dette nytter ikke stort, thi ligesom Demetrius og Pysander før begge elskede Hermia, saa ere de nu begge forelskede i Helena. Men derved opstaaer netop den allerstørste Forvirring; thi hverken Helena eller den ulukkkelige Hermia veed mere, hvorledes de ere farne, de to Elskere ere rasende af Skinsyge, og Knuden strammes nu saa

fast, at det ikke synes let at løse den igjen; ja Forbittrelsen mellem de to Medbeilere er saa stor, at det lader, som om den Enes Død og Undergang nødvendig maa blive Følgen deraf.

Da bliver Oberon alvorslig vred paa Put og siger:

„Kun Din er Skylden, altid ta'er Du feil,
Eller Du driver dette Spil med Villie.“

Put undskylder sig med, at han ikke kjendte de to Elskere, og at han blev stuppet af deres Dragt. Han faaer da den Befaling, at han skal lede Demetrius og Lysander paa Bilsnor, saa at de ikke kunne finde hinanden, og at han skal lokke dem omkring i Skoven, indtil de omsider af Træthed falde i Søvn, da skal han ved Hjælp af Trylleblomsten igjen vække Lysanders Kjærlighed til Hermia, hvor efter saaledes al Anledning til Strid imellem de Elskende maa falde bort.

Nu befinder da Put sig igjen i det Element, der behager ham; thi at lede Folk vild, det er jo netop hans største Lyst og Lidsfordriv (jfr. ovenfor), derfor synger han ogsaa:

„Hift og her, hift og her
Leder jeg dem fjern og nær,
I Mark og Eng jeg frøgtet er,
Rispe, led dem hift og her!“

Naar Put er i Nærheden af Lysander, fordreier han sin Næst, saa denne troer, det er Demetrius, der taler. Nu udfordrer Put ham til Kamp, haaner og truer ham med

Stjeldsord og leder ham saaledes hen paa hvilke Afveie, han lyfter. Naar Pul er i Nærheden af Demetrius taler han med en Røst, der ligner Lysanders. Saaledes lokker han dem begge rundt, stuffer og udmatter dem, indtil de naae det Sted, hvor den gjøglende Naturaand vil have dem hen. Hermia og Helena komme siden til, saaledes samles de Alle paa den samme Plet uden at vide det, thi Maltens Mærke forhindrer dem fra at see hverandre. De ere Alle udmattede og trætte og falde snart i Søvn, Lysander ved Siden af Hermia, Demetrius ved Siden af Helena.

Disse Scener, hvori de to Medbeilere ledes vildt i Sloven, synes ifølge deres Natur at maatte være mere episke end dramatistiske. Men ogsaa her viser Digteren sit dramatistiske Geni; thi Pul veed saaledes at lokke og tirre de to Elskere, at der opstaaer en heftig Forbittrelse i deres Sjæle. Denne vorer endnu derved, at deres Haab om at naae hinanden hvert Dieblig stufes; thi snart klinger Puls Røst lige ved Siden af dem, snart langt borte i Sloven. Saaledes kommer der i disse korte Scener, lige imod hvad man skulde troe, en meget stærk dramatisk Bevægelse.

Al den Forvirring, hvoraf Sjælen kan betages om Matten paa flige eensomme Steder, alle de Syner, den ophibede Indbildningskraft kan troe at see (jfr. Puls Ord, da han vil forfølge Haandværksfolkene), tilskrives saaledes en gjøglende, drillende og forlokkende Alf, der driver sin Spøg ved

Nattetid i Gloven; dette stemmer ganske med Anden i de gamle Eventyr.

Da nu endelig Vul seer dem alle Fire sovende, krydser han Saften af den fortryllede Blomst paa Lysanders Dølaag; derefter figer eller snarere synger han nogle Ord, hvilkke halvt klinge som Ironi, og som maaskee antyde, at han ikke er saa ganske fornøiet med, at Forvirringen skal ophøre; men denne Gang tør han dog ingen ny Forstyrrelse anrette, thi han er nødt til at give efter for Oberons høiere Magt.

I Begyndelsen af fjerde Akt see vi atter Titania, der endnu er forblindet af sin Eidskab og hensøfser sine Kjer-tegn paa Botton. Denne mangler heller ikke den Selvtillid og nærbise Uforstammethed, som lave Naturer almindelig vise, naar de begunstiges af dem, der have Magten. Han modtager saaledes al den Hyldest, der bringes ham, som om den tilkom ham med fuldkommen Ret, og han behandler de Alfer, der maae tjene ham, med det samme hensynsløse Overmod, hvormed han uden Tvivl er vant til at behandle sine Haandværksdreng.

Det er en Sag, som underordnede Digtere ofte glemme, naar de skulle fremstille et saadant Dobbeltvæsen, at den lavere Natur, som Vedkommende vel helst vilde skjule, dog i ubevogtede Dieblis maa komme frem igjennem den Charakter, de ønske at antage, omtrent paa samme Maade, som dei

steer i Holbergs Jeppe paa Bjerget, hvori Jeppe med sine Unoder, med sine gamle Erfaringer og Grindringer, hvert Dødblik stifter Hovedet frem igjennem Baronens Klæder. Skalspeare var naturligviis altfor stor en Digter til at synde mod denne Regel. Dette see vi da ogsaa her med Hensyn til Bottom. Hvad han saaledes især forlanger af Alferne, det er, at de skulle fløe ham i Hovedet, thi uden just at vide saa nøie, hvad Slags Dyr han er bleven forvandlet til, saa mærker han dog, at Ufjelshaarene bestandig stikke ham; da Titania spørger, hvad han vil spise, svarer han, at han vel kunde have lyst til at tygge nogen tør Havre, men at han især har stor Begjerlighed efter et Knippe Hø, „Intet i Verden,“ lægger han til, „kan dog ligned med godt, sødt Hø.“ Omfider føler han sig betagen af Dødsighed og sover ind i Titanias Arme; ogsaa Titania falder da i Søvn.

Bed denne Scene er Oberon usynlig tilstede, og nu vaagner hans Medlidenhed med Titania. „Seer Du det smukke Syn?“ siger han til Puk, „nu maa jeg næsten ynke hendes Vanvid.“ Han fortæller derpaa, hvorledes han alt tidligere havde mødt hende i Skoven:

„Hun havde viklet om hans lodne Finding
En Krands af duftende og friske Blomster,
Den samme Dug, som paa de grønne Knopper,
Lig Ostens Perler, pleied før at svulme,
Da dirred i de favre Blomsters Dine,
Lig Taarer, der nu deres Stam begræd.“

Derefter fortæller han videre, at hun, da han bebreidede hende denne Opsørsel, bad ham om Taalmodighed (saa-

ledes mærker man ogsaa her, at hun selv havde en Anelse om sin Wildfarelse), og hun udliveredede ham tillige den indiske Dreng, som han tidligere forgjæves havde forlangt, derfor vil han nu tage Blænderet bort fra hendes Dine. Dette skeer ved Hjælp af et andet Middel, der danner en Modgift mod den omtalte Trylleblomst. Derefter vaagner Titania, hun gyser da tilbage for det Uhyre, hun nylig har elsket og forliger sig med Oberon. Paa Oberons Bud forvandles ogsaa Bottom til den, han før har været, og han kommer hjem med den Tro, at Alt, hvad der var mødt ham i Skoven, var en Drøm. Paa samme Maade synes de fire Gæstende, da de vaagne, at betragte det Eventyr, de have oplevet.

Hvad der staaer tilbage, kan siges med faa Ord. Theseus og Hippolita komme med Følge, for, som det synes, at jage i Skoven. Den største Deel af denne Scene be- staaer i Fortælling, og dog er der et saadant Liv deri, at man ligesom hører Hundene gjee og seer, hvorledes de med deres lange Øren streife Duggen bort af Græsset, medens tillige de sidste Drømmetaager vige bort for Morgensolen. Tilslidst opdager Theseus de Gæstende, der vaagne af deres Søvn. Men da nu Psyanders Kjærlighed til Hermia er vendt tilbage, og da Demetrius erklærer, at han igjen elsker Helena og opgiver alle Fordringer paa Hermia, saa kommer Alt i Orden af sig selv, og ved Theseus's Mellembhandling blive tilslidst begge Par lykkelig forenede.

Ogsaa den paradiske Kjærlighedsstragoedie Pyramus og

Thise kommer siden til sin Ret. Bottom er, som sagt, vendt tilbage, han har talt med sine Kammerater, og deres Drama bliver virkelig i femte Akt opført for Theseus og hans Omgivning, hvoriblandt Lysander og Demetrius med deres Elskede ogsaa ere tilstede. Tragoedien selv hører til noget af det Lystigste, og de Bemærkninger, hvormed Tilhørerne ledsage den, sikkert til noget af det Vittigste, Shakespears har skrevet. — Men blandt Andet siger Theseus: „Det Bedste af dette Slags er kun Styggespil, og det Elleteste er ikke Slettere, naar Indbildningskraften kommer det til Hjælp.“ Denne Bemærkning passer vel i en Herrens Mund; men vil man, hvad man uden Tvivl har Ret til, ogsaa betragte den som et Udtryk for Shakespeares egen Mening, da er den det bestedneste Ord, som en Digter nogensinde har udtalt om sin egen Virksomhed, og den ædelste, mildeste Dom, der nogensinde er bleven sædset over et mislykket Værk. Saaledes kan alene den Digter tænke, der har naaet det Standpunkt, hvor selv det Høieste, hvad Mennesket kan frembringe, kun viser sig som et ringe Stykværk mod det Liv, der udspringer af Tilværelsens evige Kilde.

Uagtet denne femte Akt strengt taget ikke hører med til den dramatiske Handling, og uagtet den, naar man blot tager Hensyn til Fremstillingen paa Theatret, gjerne kan ansees som en Feil, saa er den dog, med Hensyn til det Heles Harmoni, aldeles ikke overflødig. Efterat vi nemlig have ulgt de Elskende i deres Ulykke og seet dem hildede i Trylleiets Blændværk, saa trænge vi ogsaa til den Beroligelse at

see dem befriede derfra i en sikkert Tilbærelse og i glad Forudsættelse af den Lykke, de gaae imøde.

Det er besynderligt nok, at de Stropher, der fremføres af Pyramus og Thisbe paa Proven i Skoven, ere udelatte under Opførelsen i femte Akt. Heller ikke mærker man noget til Pyramus's Fader eller Thisbes Fader, uagtet der dog i første Akt siges, at de skulle fremtræde i Stykket. Snout, der tidligere betegnes som den, der skal spille Pyramus's Fader, spiller derimod under Opførelsen i femte Akt Bæggens Rolle. Dette er Eljedesløsheder, der ligne dem, vi ogsaa undertiden træffe hos Holberg.

Mod Enden af femte Akt, efter at Theseus og Hippolyta tilligemed de fire andre Elskende ere borte, og da det allerede er Midnat, træder Puk ind med en Koft i Haanden; thi efter Folketroen hørte det med til hans Forretninger at holde over Reenlighed i Huset. Derpaa kommer ogsaa Oberon og Titania med deres Følge. De love at stjenke de tre nygifte Par Held og Betsignelse til deres sildigste Alder, og at intet Mærke, intet Harenskaar skal vangsire deres Afkom; omsider slutter Puk Stykket med et Par Ord til Publikum.

Betragte vi nu disse dristige Opfindelser og selsomme Sammentræf, saaledes som de ved første Blikkast vise sig, saa synes det rigtignok, som om dette Strejke, hvilket Digteren her paa den dramatiske Wei har udfoldet, er endnu langt vildere og mere phantastisk, end de fleste andre Digterværker

af denne Art. Undersøge vi det derimod nøiere, da bliver det klart, at den samme Sandhed ligger til Grund for det Hele, som vi alt tidligere med Hensyn til flere Enkeltheder have fremhævet. Fjerne vi nemlig det vidunderlige Slør, der er udbredt over Handlingen, og tænke vi os, at de Begivenheder, der her ere sammenpressede i en eneste Sommer, vare fordelte paa et længere Tidsrum, ja maaskee paa flere Aar, saa er der Intet iboien for, at slige Forandringer i Sjælen, selv uden Hjælp af nogen Trylleblomst, kunde foregaa; thi, som alt tidligere er bemærket, den heftigste Gistov kan løses, ja forvandles til Had; Bigegyldighed kan afløses af brændende Vidskab; ædlere Naturer kunne bortvæde deres Hjerters Varme og deres Sjæles Fylde paa dem, der ere fuldkommen uværdige dertil, og der aldeles ikke staae paa det Trin af Udvikling, at de kunne skjønne derpaa; ja slige Forstyrrelser, slige Omslag og en saadan Blindhed ere jo i Kjærlighedens Rige ikke engang usædvanlige, og for at fremkalde dem, behøves der egentlig ingen anden Tryllekraft, end den, der ligger i denne Vidskab selv.

Men at nu Digteren, uagtet alt dette udspringer af Menneskets Indre og af Vidskabernes Natur, dog fremstiller Kjærligheden som Virkning af en Trylleblomst, dertil har han vel sin gode Grund; thi, som sagt, Poesien, og især Eventyret, fordrer netop, at den indre Verden skal blive anstuelig i et udbortes Billede. Saaledes fremstilles jo i mange gamle Eventyr Frisfælsenerne som bedaarende Qvinder; den høiere Besindighed, der redder Odysseus fra Kirkes

Tryllekunst, nedlægges af Digteren i den Plante Moly, der gives Odyssæus af Hermes, Besindighedens Gud; Afrodites Yndigheder, der egentlig tilhøre hendes eget Væsen, forstilles indvirkede i et Bælte, som hun kan tage af og paa, eftersom hun ønsker det; paa lignende Maade saae vi ovenfor Bottoms indre Natur, komme frem i det Sjælsbøved, Puk begaver ham med.

Saaledes lærer da dette Drama os at forstaae Eventyrets Poesi i dens inderste Væsen; thi uagtet Handlinger og Begivenheder ere opdigtede, saa maa dog, hvis Opdigtelsen skal have virkelig poetisk Værd, den Grund, hvorpaa det Hele staaer, være Sandhed, og man kan sammenligne et saadant Digt med et mægtigt opadstræbende Træ; jo høiere og friere Toppen skal hæve sig i Luften, desto dybere maa ogsaa Roden være befæstet i Jorden; saaledes skal selv den Opdigtelse, der synes allerfrieist og dristigst, være Udtrykket for det, der er nedlagt inderst i Menneskets Sjæl. Naar vi have forstaaet dette, da begribe vi, at den egentlige Sandhed ligesaa godt kan være tilstede i det kjæffeste Eventyr, som i et historisk Digt, ja ligesaa godt som i Historien selv, naar man blot ikke blander denne poetiske Sandhed med den ydre Virkelighed. Naar derimod Sandheden ikke saaledes udgaaer fra Digtets Kjerne, da har ogsaa Digteren arbejdet forgjeves, da er hans Eventyr ikke længer noget ægte Digt, men kun en tom phantastisk Leg og en Jagen efter flygtige Skygebilleder, hvor prægtig han end forresten kan have udspiret det. For ikke blot i Theorien, men ogsaa paa den

praktiske Bei at oplyse denne Forstjæl mellem indre Sandhed og ydre Virkelighed var det fornemmelig, at jeg valgte Skærsommernatsdrømmen til Gjenstand for disse Betragtninger, eftersom der neppe gives noget andet Eventyr hvori Digteren paa en bedre og betydningsfuldere Maade har viist, at Sandhed og Virkelighed ikke altid gaae Haand i Haand, end netop her.

Hvad man med Hensyn til dette Drama allermest har bebrejdet Shakspeare, at han lader Theseus og Hippolita fremtræde deri, uagtet Handlingen for en stor Deel er henhørt i en anden Tidsalder, dette synes nu, betragtet fra et høiere Standpunkt, at være aldeles i sin Orden; thi ved alt at lade Theseus vise sig i Stykkets Begyndelse, angiver han jo strax, at vi her befinde os i en romantisk og eventyrlig Verden, i hvilken Tiden har ligesaa lidt at betyde, som den vil have at betyde i det store Drama efter Seclernes Ende, hvori man vel maa antage, at de ældste og de yngste Slægter i et forklaret Liv ville møde hverandre, uden at Nogen da vil agte synderlig derpaa, om ogsaa Kritiken erklærer dette for et Brud paa Tidens Ret.

At Digteren isøvrigt, ved saaledes at optage Theseus i sit Stykke, med Bevidsthed har tænkt paa at angive det Standpunkt, hvorfra Tiden her bør betragtes, det tør vi ikke paaataa. Men har han ikke selv tænkt dette, saa synes dog den høiere Mand at have tænkt det for ham, der ofte bringer Geniet til at gribe det Rette, uden at det altid,

især udenfor Begejstringens Tider, er istand til at forklare, hvorfor det netop har handlet saa og ikke anderledes.

Selv om Titelen i dette Drama kan man sige, at den er valgt med Geniets lykkelige Instinct. Det er kun en Drøm i en Sommernat, der ifølge denne Titel her fremstilles; men i denne Drøm er der dog nedlagt en væsentlig Deel af Menneskets Liv med alle dets Vængsler og dets Haab, dets Omstiftelser, Skuffelser og bittere Qualer; og ikke desmindre viser det sig omsider, at alt dette kun var at ligne med forbiilende Taager i Natten, som forsvinde ved Dagens Frembrud. Deri kunde man vel finde den Antydning, at ogsaa vi Andre engang skulle naae det Standpunkt, hvorfra alle de Sorger og Vængsler, og alt det Blændværk, som de forskjellige Lidenskaber i det virkelige Liv medføre, ligesledes ville ligne forbundne Drømme; da ville sandsynligvis heller ikke de Aar, hvori et slikt uroligt Liv varede, de være nu saa eller mange, synes stort længere end de dunkle Tider i en kort Sommernat.

Jeppé paa Bjerget eller den forvandlede Bønde.

Af Holberg.

Men et til dette Stykke findes, som baade af Holberg selv og af Andre er bemærket, allerede i Bidermanns Utopia, og der gives vel ikke saa mange af Holbergs Skuespil, hvori han saa nøiagtig har fulgt den til Grund liggende Fortælling, som i dette. Fra denne Side skal man da ikke finde stor Leilighed til at rose hans Opfindelseskraft, og hvis man betragter det novellistiske Stof som det Væsentlige, da vil han her komme slemt tilkort. Ikke desmindre er dog neppe hiin Fortælling hos Bidermann nogensinde bleven anseet som noget særdeles dybt eller fuldendt poetisk Arbeide, hvorimod Holbergs Jeppé paa Bjerget, uagtet den omtalte Fortælling danner Grundvolden for alle Scener deri, dog hæver sig saa høit over denne Grundvold, at det af alle dem, hvis Stemme her kan komme i Betragtning, næsten uden Undtagelse er bleven betragtet som et af de fortrinligste Arbeider i vor hele komiske Literatur.

Derfor der da endnu behøvedes noget videre Beviis for, at det Hele i Poesien, og væsentlig i den dramatiske Poesi,

heroer paa noget Andet end paa den første Opfindelse af Stoffet, og at den samme Fabel kan behandles af een Digter saaledes, at der kommer et usfelt Product ud heraf, medens den under en andens Haand kan udvikle sig til det betydeligste Kunstværk, saa kan et saadant Beviis findes her, naar man f. Ex. vil sammenligne dette Stykke med Røgebues Behandling af samme Emne. (Alm. der Spiele 1805).

Et Stof maa vel enhver Digter have, Noget, hvorfra han gaaer ud, hvorpaa han bygger, enten nu dette er selvs oplevet, eller taget af Historien, eller af Sagn, Myther og Eventyr, og enten saa Publikum veed noget deraf eller ikke; et saadant concret Verdensbillede er i det mindste den naturligste Forudsætning for ethvert Digt. At gaae ud fra den blotte Tanke derimod og gennemføre denne i en Digting, uden at det concrete Billede fra Begyndelsen af var tilstede, det er og bliver bestandig en mislig Sag. Men naar dette Livsbillede først er givet, da bør Digteren ikke blot være istand til at skue det Indre, der ligesom danner Sjælen og Grundtanken deri, men tillige til saaledes at klare og rense Billedet, at dette Indre, denne Sjæl, denne til Grund liggende Tanke ogsaa kan komme tilsynne derigjennem for Andre. Desuden bør han ogsaa give det al den Mjød, den Indholdsfulde, det kan bære, uden at Hovedtanken formørkes, og det Hele forvirres, og uden at det Ydre ophører ligesom at være Hovedtankens klare, gennemsigtige Begeme, og det er fornemmelig heri, at Digterens Virksomhed og høiere Opfindelseskraft bør vise sig. Derimod skal det heller ikke

negtes, at et godt Emne er af Bigtighed, og at den, der ikke tager Hensyn hertil, borte paa et mindre heldigt Sujet kan spille en stor Rigdom, uden at der dog kommer noget rigtig Kunstværk ud deraf. Med andre Ord, det største Geni maa ogsaa begunstiges af Lykken og Leiligheden, saa han finder et godt Grundlag, eller saa at han, som Goethe siger, har gjort en betydelig Arbejde, men det Væsentlige er Geniet selv, det klare Blik, den skabende Kraft, den Idees og Indholdsfylde, der hos Digteren er tilstede, og der hos ham var tilstede, endnu før han havde opdaget det lykkelige Sujet, hvorigjennem og ved hvis Hjælp alt dette paa den bedste Maade kan komme tilsyne for Verden.

Naar der imidlertid er Tale om de Fordringer, der bør stilles til den dramatiske Digter, da maa det Hele endnu bestemmes noget næiere; thi da forudsættes der ikke blot, at Digteren er istand til at opfatte Livet i sin concrete Fylde, og at give det den Klarhed og Gjennemsigthed med Hensyn til Ideen, der ere eiendommelige for ethvert høiere Kunstværk, men tillige at han skal opfatte concentreret i dramatiske Brændpunkter, hvad der i Novellen, Fortællingen eller det episke Digt som oftest indtager et langt større Rum. Den egentlige Dramatiker bør desuden ikke blot fremstille Charakterbilleder, men han bør tillige føre os dem handlende og umiddelbar for Øie; han maa ikke blot meddele dem den Indholdsfylde, der passer for deres Væsen, deres Lidenskab, deres Stemning og eiendommelige Situation, men han maa bringe Situation, Tale, Handling og dennes Slag

og Tilbageflag i saa nær Forbindelse, at Alt samles i hine enkelte store Momenter, hvori dog Intet, der er nødvendigt til Forstaaelsen, er udeladt. Kort, uagtet han sammentrænger Grupperne og tegner i dristige Fortørringer, saa maa han dog være istand til at vise baade Handlingen og Charakteren ikke blot i Sandhedens Lys, men tillige i deres fulde Heelhed og deres dybere dramatiske Sammenhæng, saa at Alt udspringer af Dialogen selv.

Alf alt dette findes der nu kun saare lidt i Bidermanns Fortælling, derimod findes det fuldt op i den her omtalte Komødie, hvori der er en saa concentreret Charakterstildring, en saa sprudlende og dog tillige i enkelte dramatiske Scener og Brændpunkter sammentrængt komisk Kraft, hvilke Scener dog igjen nøie ere forbundne med det Helte, at man sikkert ikke gaaer forvidt, naar man paastaar, at Holberg, uagtet han ikke har opfundet den egentlige Fabel, dog her har viist sig som en usædvanlig opfindsom dramatisk og komisk Digter, kun at Opfindelserne ere henlagte i andre Momenter, end i dem, hvori de vise sig i den til Grund liggende Fortælling.

Som bekjendt er det især i Charakterbillederne, at Holberg har sin Styrke, ja han har i denne Retning givet os et heelt Galleri, hvori Nationens Liv, saaledes som det i hans Tid var, synes at afspeile sig, og hvori han tillige har nedlagt sin hele komiske Kraft, uden at dog hver enkelt Charakter overstrider de Grændser, indenfor hvilken den isølge sin Natur og sit Væsen bør bevæge sig.

Hvad Holbergs Charaktertegninger angaaer, saa mene vi

(hvad vi dog her kun i Korthed kan berøre), at de væsentlig kunne henføres til tre Hovedklasser, thi endt vi ingenlunde vil negte, at der ogsaa hos ham findes Charakterer, som danne Overgangen mellem de forskjellige Afdelinger.

Den første Klasse indeholder dem, der i Fæd og Alt tilhøre ham selv, og som han, aldeles uafhængig af fremmede Dramatikere umiddelbar har skuet og fremstillet. Til dette Slags hører netop Jeppe paa Bjerget, ligeledes Jean de France, den politiske Kandestøber, Gert Westphaler, den Stundesløse, det hele qvindelige Galleri i Varselsstuen osv.

Den anden Klasse indeholder dem, til hvilke der vel findes et Slags almindelige Forbilleder hos ældre Dramatikere, men der ikke desmindre saaledes ere omdannede af Digteren og der saaledes ere blevne gennemtrængte af det Eiendommelige i hans Land og i hans nationale Kredse, at de derved ligesaa fuldelig ere blevne hans og Nationens Eiendom, som de Charakterbilleder, vi henregne under den første Klasse. Saaledes fremstilles der vel ogsaa hos Andre strenge Fædre, stinsyge Hægmænd, stortalende Officerer, disputeersyge og pedantiske Lærde, halv snue og halv enfoldige Gaardskarle osv., men dog har Holberg nedlagt saa meget Nyt og Nationalt i disse Charakterer, Saameget, som han selv havde skuet og oplevet i sin Kreds og i sin Omgivning, saa at det, der tilhører den dramatiske Tradition og er hentet fra fremmede Forfattere, aldeles forsvinder derimod; en sliq Gaardskarl som Holbergs Arv f. Ex., en sliq stortalende Officer som Jakob von Lybo, en sliq lærd Stridsbane som Erasmus Mon-

tanus kunde kun opbyrde og trives paa dansk Grund og under danske Forhold, og det netop i de Tider, hvori Holberg levede, eller i dem, der grændsede nær dertil; og om der ogsaa hos Andre findes Fremstillinger, som have noget Slægtskab med dem, saa kan dette dog neppe røbe dem noget af deres dybere og egentlige Originalitet.

Dog er der i denne Klasse en stor Gradforskjel, saaledes er Holberg som oftest langt originalere, ikke blot naar han skildrer Jeronimus, Jakob von Tybo eller Stygotius osv., men selv naar han tegner sine vittige, intriguante Tjenere, Piger eller Pudsenmagere, end naar han fremstiller Philosopher, Dommere og Doktorer, i hvilke han, skjøndt hans egen eiendommelige Kraft ogsaa her paa mange Maader kommer tilsyne, dog nærmer sig mere til den almindelig Typus, der gjennem Moliere og Andre er bleven ham overleveret*).

I den tredie Klasse har det Traditionelle aldeles Drevvægten. Hertil høre fornemmelig Holbergs Elskere og Elskinder. Holberg selv havde (uagtet han stattede Kvinderne høit og nærede store Tanker om deres Evner) vel aldrig været betaget af Kjærlighed og kunde saaledes heller ikke skildre denne som noget Følt eller Gjennemlevet; ja han havde neppe engang nogeninde elsket med Phantasien, der

*) Doktoren i Barfælsuen banner dog vel en Undtagelse herfra og hører, ligesom Mester Bonifacius i samme Stykke, netop med til Holbergs ypperste Charaktertegninger.

saa ofte i nyere Tider med sine gjøgglende Drømmebilleder maa erstatte, hvad ~~der mangler til~~ sand Følelse. Dog trængte han i mange af sine Komoedier til at fremstille Kjærlighedsforhold, som liig Drivhjul skulde sætte Handlingen i Gang. Moliere var i denne Henseende fordeelagtigere stillet end Holberg; thi han levede dog i Nærheden af et Hof, hvor Elskovsintriguer (skjøndt Kjærligheden vel heller ikke her var synlig dyp) i det mindste dreves som en Beg og som saadan hørte til Dagens Orden. Nu er det vel saa, at Kjærligheds-scenerne hos Moliere heller ikke høre til det Bedste, han har digtet, men dog var der med Hensyn hertil en længst udviklet og conventionel Phraselogie i det franske Sprog, hvilken man ellers ikke skal rose, men der dog hjalp ham over mangen en Anstødssteen, som Holberg ikke saa lykkelig undgik. Molieres Liv havde vel ogsaa i Elskovsager givet ham adskillige Erfaringer, som Holberg savnede. Det er da intet Under, at denne sidste, naar han i sine Komoedier giver sig ud paa hiin Glattiis, istedenfor med stort Mesterskab, som han ellers pleier, at fremstille det Komiske, undertiden selv bliver komisk, idet han, der i andre Retninger har et saa skarpt poetisk Syn, her vil fremstille, hvad han egentlig aldrig har seet, tildeels fordi hans philistrøse Omgivning kun gav ham liden Anledning til at see det, tildeels og fornemmelig, fordi han selv manglede Die

derfor.

Følge det Ovenanførte maa det da snarere ansees som en Fordeel end som en Mangel, naar et eller andet af Hol-

bergs Stykker, ifølge sin Natur, udelukker ethvert Kjerlig-
hedsforhold. Dette er nu netop Tilfældet med Jeppe paa
Bjerget, der heelt, forsaavidt det hører Holberg til, er hentet
fra det nationale Liv, der omgav ham, uden at han behøvede
at give det nogen Tilfætning, som var mere fremmed for
hans Genius.

Med første Diekast synes dog Hovedpersonens Stilling
at være af den Natur, at den snarere maa vække Medliden-
hed end Latter, og at den saaledes bedre passer for Sørge-
spillet end for Lystspillet eller for Komoedien; thi det var jo
netop i den Periode, der gik nær foran for Holbergs Digter-
virksomhed (under Christian den Femtes Regjering), at Bønde-
standen nedfaldt i den dybeste Fornedrelse, og at dens Rar-
ved Kongernes Misgreb og Adelens Anmasselser næsten var
blevne saa flette, som de kunde blive. Under Frederik den
Fjerde syntes det vel, som de igjen skulde forbedres, og
det var vistnok ogsaa Kongens Villie, at det skulde ske;
imidlertid viste det sig snart, at denne Forbedring ikke havde
ret meget at betyde, og Bønderne vedblev endnu i lang
Tid at danne et Slags Variakaste, der maatte spille sin Tid
og sin Kraft i sin adelige Herres Tjeneste, medens de
efter Lune og Godtbefindende kunde paalægge dem de mest
vanærende og nedværdigende Straffe.

Det er da vel en Selvfølge, at Bonden, der saaledes
blev piint og plaget og misbrugt, der som et Trædyr blev
drevet til Arbejde og ofte delte Bolig med sit Dvæg; da
beständig maatte skjælve for Ladefogdens og Forvalterens

pidst, og som, saasnart det behagede hans adelige Herre eller dennes begunstigede Tjenere, for den mindste Bagatel's Skyld, kunde straffes med Træhesten, Halsjernet, Fangehullet og den spanske Kappe, og som ovenikøbet, til Bøn for al sin Ehed og Næie maatte bære de andre Stænders Foragt: at han tilsidst kom til at foragte sig selv, ligesom han var foragtet af Andre, at hans And nu ogsaa blev trælbundet, ligesom hans Begeme var det, og at han henseent i en Sløvhedsstilstand, hvori Selvforglemmelse var hans eneste Trøst, hans eneste Baaben imod Ulykken.

Digteren griber nu med fast Haand en enkelt Charakter ud af den ulykkelige Mængde; hvad der var spredt i flere Aetninger, sammendynger han paa een Mand's Hoved, der nu som et Slags Martyr bærer alle de tunge Byrder, som den onde og haarde Tid førte med sig, og som, idet han udvikler sit eget eiendommelige Liv, tillige symbolist peger ud over sig selv til noget Almindeligt og viser sig som en Repræsentant for og et sammentrængt Billede af en heel omgivende Verden.

Digteren viger da ikke heller tilbage for de Consequenser, hvortil den fremskillede Hovedcharakter leder ham. Denne Jeppe, der gyser blot ved Tanken om at jage en Hare paa Baronens Gods, eftersom han veed, det er Bremerholms Arbeid, der kalder sig selv en Træl, en Slynge, en Hanrei, en sulten Vuus, han der bliver pidstet af Hidesfogden og misbrugt til Vegetæi af sin Herremand, han har under den haarde Behandling da og saaledes tabt al ydre Energi, al Gyne

til at gjøre Modstand, saa han er bleven en Træl i sit eget Huus, hvor han paa det stammeligste lader sig mishandle af sin egen Kone; thi ogsaa hun udstjelder, spotter og prygler ham, og trækker ham ved Haaret til hans Arbejde. Og hun er ham ikke blot utro, saa det er hver Mand bitterligt, men hun er endog fræl nok til at lade ham mærke det, idet hun kalder ham ved det Navn, som hun selv har allermæst Slam af; ja hun drev endog engang efter Jeppes egen Beretning sin Ubluherd saavidt, at hun tvang ham til at takke Degnen, fordi han viste hans ringe Hund den Ære at misbruge hans Hustru. Saaledes kan man vel sige, at Digteren fuldsører Billedet i al dets Forfærdelighed; thi dybere kunde han dog neppe lade sin Karakter synke. Ja der findes maaskee ikke saa Faa, der, hvis de uden at imponeres af Andres Dom, her fulgte deres egen Følelse, vilde gaae i Rette med ham, fordi han lader den synke saa dybt; men derved fremstiller han jo dog netop med de stærkeste Farver, hvad vi ovenfor henpegede til, at den ydre Trælletilstand ogsaa har tuet Jeppes Sjæl og spildt den med Trældommens Feighed, og at de Andres Foragt ogsaa har lært ham at foragte sig selv.

Men Digteren driver Consequensen endnu videre. Jeppe er nemlig i høi Grad forfalden til Drik, og dette hører jo ganske vist med for at fuldende Billedet, thi den, der har tabt Alt i den virkelige Verden, drives med en næsten uimodstaaelig Magt, med et Slags Nødvendighed, til at søge Erstatning i Drømmens, i Indbildningens, i Bersusel-

sens Mige. Ja i visse Maader kan man være enig med Jeppe deri, at han er vel undskyldt, naar han drikker; hvorledes skulde han vel bellers holde det ud i sin Glendighed, hvis han ikke med de Midler, der staae til hans Raadighed, søgte at bedøve sig derimod? „Eh,“ siger han: „jeg har aldrig faaet saa mange Vrygl i de ti Aar, jeg var under Malicien, som jeg faaer hver Dag af den flemme Qvinde; Ridsfogden driver mig til Arbejde som et Bæst, Degnen gjør mig til Ganrei, maa jeg da ikke bruge de Midler, som Naturen giver os at bortdrive Sorg med?“ Dette er virkelig den bedste Undskyldning, han kan give for den Ubane, han er henfalden til, og kun den, der har gennemgaaet hans dybe Glendighed og baaret hans tunge Byrde fra Buggen til Graven, uden at besmittes af hans Laster, kun den har her Ret til at kaste den første Steen.

Paa den anden Side kan det ikke negtes, at denne Ubane, idet den stjenker ham en drømt Lykksalighed, i Virkeligheden bidrager til at forsøge hans Ulykke, navnlig gives han derved ikke blot aldeles vaabenløs hen i sin onde Hustrus Hænder, men hun faaer ogsaa en udbortes Ret imod ham, som hun snedig benytter, saavel til at undskyldte sig for sig selv som for Andre. Da Præsten Herr Poul saaledes engang sagde til hende: „Nille, Du est for haard imod Din Mand, han er og bør dog være Herre i Huset,“ svarede hun, som hun selv beretter: „Nei, min gode Herr Poul, dersom jeg vilde lade min Mand regjere i Huset et Aar, saa fik hverken Herflabet Landgilde eller Præsten

Offer, thi han skulde i den Tid drikke Altid op," hvorpaa Herr Poul, som hun siger, tiede og strøg sig om om Munden. Ved slige Forestillinger har hun ogsaa faaet Midfegden paa sin Side, thi hun skal jo dog svare sit Pandgilde, mener han, men det kunde hun ikke, hvis hun ikke hver Dag traal sin Mand i Haaret og pryglede ham til Arbeide. Men naar Midfegden er paa hendes Side, han, der paa Herflabets Begne holder Magten i sin Haand, og der næsten har den samme Myndighed over Hoberibønderne, som Slavefogden over de hjælpeløse Negere, saa er Jeppe sat udenfor Løben, og ingen Modstand er nu mere fra hans Side mulig.

At det virkelig er Noget, som gjelder for en langt videre Kred, hvad her gjennem det individuelle Billede gives os, det bliver ogsaa tydeligt, naar man sammenligner den Charakterudvikling, Holberg her har givet, med det der under lignende Grundbetingelser finder Sted selv i de fjerneste Lande, f. Ex. i Orienten, hvor Trældommens Aag, som bekjendt, udstrækker sig over hele Folkeslag, der ere ligesaa magtesløse mod den Despot, for hvis Fødder de ligge hentaastede, som den danske Hoberibonde i fordums Tid var med Hensyn til sit Herflab. Men de samme Grundforhold frembringe de samme Virkninger, thi ogsaa her har som oftest Begemets Trældom luet Sjælen, og Consequenserne ere de samme. Orientaleren søger ligesledes sin Træst i Bedøvelsesmidler og finder Erstatning i Drømmenes og Indbildningens Nige for de Mis-handlinger, han i Virkelighedens Verden er udsat for. Paa de forskjellige Veie, som

hver Enkelt her vælger, kommer det ikke saa meget an, naar dog Maalet er det samme. Orientaleren beruser sig i Opium, Jeppe henter sin Trøst i Kroen, hver af dem griber saaledes til det Middel, der ligger ham nærmest for Haanden; men til Gjengjæld overvældes de ogsaa begge naar Musen er forbi, endnu stærkere af den Elævedsaand, der lammer deres Kraft, og synke bestandig dybere ned i deres magtesløse Glendighed.

Men lad nu ogsaa dette være sandt, at Charakterudviklingen i vort Stykke er gennemført med usædvanlig Consæqvens, saa vender dog bestandig det Spørgsmaal igjen tilbage: Hvorledes kan en sliq Charakter blive Midtpunktet i en Komœdie, hvorledes kan denne Trælbonde, der er saa dybt nedbøiet under Livets Tryk, vække den friske Sindsslemning og fremkalde den i det mindste momentane Befrielse fra Alt, hvad der ellers tynger paa vort Sind, som er den egentlige komiske Digtningssærkjende? Ja fortjener ikke denne Fremstilling, i hvilken Tidernes Uret danner den dunkle Grundvold, hvorpaa den hele Bygning hviler, saaledes som det ogsaa af og til i vore Dage er bleven paa-
 staet, snarere at kaldes en Tragoedie end et komisk Drama?

En Tragoedie bør nu vel Jeppe paa Bjerget neppe kaldes, hvor sørgelig hans Stilling ellers, naar man kaster sit Blik paa det Liv, han sædvanlig fører, kan være; thi til Tragoedien hører tillige, som et Moment deri, det Op-

høiede, om ogsaa det Ophøiede paa den anden Side fører sin Modsetning med sig og lider under Endelighedens Indskrænkning. Ja om man endog antager det for Tragoediens Maal netop at vise Intetheden i det jordist Ophøiede, naar dette vil vedligeholde sig i sin eensidige Kraft og Stræben og i sin endelige Begrændsning ligeover for den evige Verdensorden, saa tør man dog vel neppe paaflaae, at dette er det Maal, Holberg har havt for *Die* under Digtingen af sin Jeppe paa Bjerget. Naar man ikke desmindre mener, at der i dette Stykke klinger en tragisk Tone igjennem, saa tænker man vel snarere paa det blot Sørkelige; og det bør da heller ikke negtes, at det er sørgeligt nok, at en Mand forfalder til Sviir og Druktenstab og derved ødelægger sig selv og tillige sin Families Velværd, men desuagtet kan dette dog ingenlunde blive nogen Gjenstand for den egentlige Tragoedie, selv om det kan bevises, at en uheldig Sammenfjædning af Omstændigheder paa mange Maader tjener til at undstyldte hans Forvildelse.

Dog om man ogsaa indrømmer, hvad der vel er uimodsigeligt, at Jeppe paa Bjerget ikke kan kaldes en Tragoedie, saa synes dog Stykkets Hovedkarakter at være saaledes stillet, at den snarere maa vække Deeltagelse og Medlidenhed, end fremkalde nogen komisk Stemning. Men den umiddelbare Følelse, der gennemstrømmer Enhver, som, uden nogen forudfattet Mening, seer eller læser dette Stykke, taler ganske herimod, thi, trods Hovedpersonens sørgelige Stilling, synes dog Lystigheden at bryde frem paa alle Kanter; i det

mindste vinder den Overhaand i alle Hovedscenerne, det vil vel neppe Nogen, der levende anskuer det Hele, uden strax at overlade sig til Reflectioner, vove at negte. Ja selv den, hvis sympathetiske Følelser allerlettest kunne fremkaldes, vil dog neppe finde nogen synderlig Anledning til Graad og melancholiske Betragtninger, saalænge han seer Jeppe paa Bjerget; tværtimod, har han blot den mindste Sands for komiske Indtryk, vil Latteren snart faae Overhaand over den alvorlige Stemning. Lystigheden er saaledes her den umiddelbare Virkning, den alvorlige Følelse kommer snarere sidenefter paa Tankens Dei.

Hvorledes var det da Holberg muligt her at fremkalde den komiske Virkning, uagtet man efter Grundsituationen skulde formode noget ganske Andet, og uagtet Digteren aldeles ikke fornægter den Stilling, hvori Hovedpersonen befinder sig, men tværtimod udvikler det Hele i dets naturlige Consequenser.

Naar vi ville besvare dette, maae vi først erindre, at Holberg, skjøndt han aldrig lægger Dødsmaal paa Noget af det, som følger af Hovedcharakterens Stilling, dog ikke fører os alle disse Følger lige anstuelig og nær for Øie; tværtimod (hvad der ikke blot er ham tilladt, men hvad der endog er hans Pligt som Digter) fremhæver han fornemmelig kun det, der bedst passer til hans Tendens og Hensigt. Vi maae da ikke glemme, at Jeppe lever i tvende Verden, en virkelig og en indbildt, i hvilken sidste han søger Erstatning for, hvad Livet ellers negter ham. Og netop i denne

Stinnets Verden er det, Holberg især viser os ham: men her føler han sig (i det mindste i de tre første Akter, der tillige danne Stykkets største og vigtigste Afdeling) aldeles ikke uskyldig. Virkeligheden træder her i Skygge mod Drømmen og Indbildningen, saavel i den første Akt, hvor vi see ham hos Jakob Skomager, som siden efter i hans Glands og Herlighed paa Baronens Slot, hvor hans Stilling egentlig er den ombendte af den, i hvilken han til daglig Brug befinder sig, og hvor der findes den stærkeste Modsatning mellem hans virkelige Charakter og hans indbildte Værdighed, mellem hans Grindringer fra fordums Tid og Akt, hvad han nu troer at opleve. Men denne Modsatning giver netop Anledning til en Række af Forvillinger og confuse Forestillinger i hans Hjerne, saaledes som de allerbedst egne sig for Komoedien, og som under en saa duelig Mesters Haand som Holbergs, heller ikke kunne Andet end give et rigeligt Udbytte.

Det er jo en meget udbredt Overtro, at Drømmen stiller Akt paa Hovedet, at den viser det Modsatte af det, som Virkeligheden siden medfører. Dette synes med Henblik til Jeppes Drømme bogstavelig at gaae i Opfyldelse, derfor siger han ogsaa selv, da han pludselig og mod Formodning seer sig omgivet af alle Lykens Goder paa Baronens Slot, at hans sure Dage nu ere forvandlede til Lyksalighed, og at, hvis dette er en Drøm, saa vilde han snæppe aldrig at vaagne op, og hvis han er gal, da vilde han stævne den Doktor, der curerede ham, og forbande den, der vækkede

ham ofte. Saaledes synes da det Slags Sørgeespil, hvortil Jeppe's sædvanlige Liv kunde give Anledning, i de Scener, der her føres os for Øie, virtuelig at være forhandlet til et Lysspil.

Der er imidlertid en endnu dybere Grund, som maa tages med i Betragtning, naar man vil gjøre sig fuldkommen Rede for den komiske Stemning, dette Stykke fremkalder, saameget desmere, da der dog bliver adskillige Scener tilbage, som ikke synes at give spinderlig Anledning til Lysheds, eftersom Ulykken der viser sig i fuld Realitet. Det er nu vel saa, at den Feighed, hvormed Jeppe i flere af disse Scener hengiver sig under sin Kones Nidst, heller ikke er uden Virkning med Hensyn til det haandgribelig Komiske, der især har sit Hjem i Farcen, men dette vilde dog neppe strække til for fuldkommen at forklare Stykkets dybere Virkning. Denne Virkning udspringer væsentligst af Jeppe's egen Charakter, paa hvilken vi altsaa her fornemmelig maae hense vor Opmærksomhed.

Der er Noget i denne trælbundne Mands Indre, som til en vis Grad holder ham oppe over hans Situation; thi der strømmer en saadan Nidst af Lune, Kløgt og ironiske Betragtninger over hans Læber, saa vi hvert Øieblik forbauses derover. Dette Væld i hans Sjæl, hvorfra disse Bemærkninger og Indfald opdukke, har Trældommens Mand, kjendt den i andre Henseender virker foruroligende nok paa ham, dog endnu ikke mægtet at udtørre. Hvert Øieblik vender han sig ligesom befriende mod sin egen Sorg med

en eller anden lyftig og træffende Tanke, saa at ogsaa vi tvinges til at see bort fra Sorgen for at glæde os over disse Vittighedsblink, hvormed han møder den, og over det Lune og den aandelige Kraft, han endnu under saa uheldige Forhold har bevaret.

Derved adskiller han sig da til sin store Fordeel fra hine østerlandske Trælle, som vi ellers i flere Henseender kunne sammenligne ham med (jfr. ovenfor), at hans Sjæl ikke ganske er betaget af den Sløvhed, som under slige Forhold kunde berygtes, at der endnu gives et Fristed i hans Indre, til hvilket Ulykken ikke naaer hen, hvor hans oprindelige Lune har fundet en Tilflugt, og hvorfra der tidt opstige Blikt af et aandeligt Liv, som vækker en ganske anden Stemning hos os, end den, vi efter Grundsituationen skulde vente. Føie vi nu hertil, at Jeppe i visse Maader er Philosoph, at han med et Slags ironisk Phlegma stiller sig betragtede udenfor og ligeoverfor sig selv, at han meget ofte gjør sin egen Glendighed til Gjenstand for en temmelig rolig Eftertanke, hvorved da hans Ulykke og Banskjebne (naar de kun ikke altfor haandgribelig gjøre sig gjeldende ligesom vore Dine) for en Deel tabe deres Braad: saa begribe vi endnu bedre, hvorfor det Indtryk, hans ydre Stilling ellers maatte frembringe, saa stærkt svækkes, ja som oftest ganske tilintetgjøres. Istedensfor dette vækkes der endog undertiden Noget, der ligner et Slags Agtelse for dette indre Liv, der aldrig ganske bliver et Bytte for den ydre Situation, og skjøndt han, som sagt, og som vi flere Gange blive Vidner

til, ogsaa bruger kunstige Midler for at forstærke denne sin Livskraft, og thiendt han saaledes har opdaget en Betheftod, i hvis Bænde han kun altfor ofte stræber at drufne Bevidstheden om sin Ulykke: saa føle vi os dog tilbøielige til at afsløbere ham, saameget mere da en stor Deel af hans Fordærvelse ikke synes at være Andet end Consequensen af de Under, som den haarde og grusomme Tid medførte.

Betragte vi imidlertid Sagen nærmere, saa maae vi vel indrømme, at det Slags Agtelse, vi omtalte, ikke er begrundet i Noget, som Jeppe med Bevidsthed har tilegnet sig (thi dette kunde han ikke, dertil staaer han i moralsk Henseende for lavt), men snarere i noget Umiddelbart og Almindeligt, der i ham, uden at han selv har nogen synderlig Fortjeneste deraf, finder sit Udtryk. Det gaaer her ligesom i den lavere Natur, naar vi heste vort Die paa Biens eller Bæverens Kunstdrift, det er ikke Bienen og Bæveren, der vække vor Beundring, men det er noget langt Høiere, det er den mægtige Mand, der virker igjennem dem, og for hvilken de kun ere de ubevidste Bærere.

Saaledes er det ogsaa kun den umiddelbare Natur hos Jeppe, som vi ikke kunne negte vor Anerkjendelse. Denne Seighed i hans Væsen, der aldrig tillader, at han ganske gaaer til Grunde, dette ufortrødne, uforstyrrelige Lune, som han dog selv ikke har givet sig, alt dette faaer her en almindelig Betydning, der peger ud over ham selv, thi det er egentlig kun Udtrykket for den Livskraft, som han deler med den hele store Folkestamme, hvortil han

hører, og som endog de ugunstige ydre Forhold ikke kunne tilintetgjøre. ~~Boor stærkt Tryk~~et er, saa findes der dog en Spændkraft i den danske Almues, i Folkets Indre, der er stærkere endnu, og der antyder, at den sammentrykkede Spiralsfjeder, saasnart den ydre Trængsel ophører, igjen vil indtage sin gamle Plads. Det er det skjulte Liv i Nationen, der saaledes reagerer imod sin Undergang, den skjulte Kjerne, der, ved at skyde disse smaa, men friske Stud, røver, at Vinteren ikke har dræbt dens Spirekraft. Ja man kunde fristes til at sige, at det er den nedarvede Nationalaand selv, den bedste Arvelod efter Oldtidens Helteslægter, der, midt i Fornedrelsen, varslar om, at den endnu ikke er død. Hos den stabsfæls Jeppe viser dette sig kun i disse pludselig frembrydende Lyssglimt, i disse smaa Bittighedspræt, der undslippe ham midt i det Trældomsnet, hvori han er hildet, og som han personlig aldrig vil mægte at sønderrive. Ikke desmindre, naar selv hos ham, der tillige staaer som Repræsentant for den dybeste Undertrykkelse og Nedværdigelse, denne Naturgrund ei er tilintetgjort, hvorledes skulde den da kunne tilintetgjøres hos den bedre Deel af Folket, hvis Kraft dog aldrig i den Grad er bleven luet eller brudt. Saaledes har Holberg her paa samme Tid han med Sandhedens Farver stildrede den dybe Fornedrelse, tillige henpeget paa det i Nationens Indre, hvorfra Befrielsen skulde udgaar.

Men det er den allerstørste Noe, der kan stjenkes Digteren, at han, uden i mindste Maade at lægge Dølgemaal paa Trældommen, dog tillige (hvad han vel i sine profaist

lang. Derefter see vi Jeppe alene, som nu betragter Sagen fra sin Side og fortæller, hvorledes han bliver mishandlet, hvorfor han vel for at bortdrive Sorgen er nødt til at drikke osv.

Naar man lytter til Nilles Ord, skulde man næsten troe, at hun var i sin fulde Ret, og at Huset aldeles ikke kunde bestaae, hvis hun ikke mishandlede og tyranniserede sin Mand, hvortil hun, som det lader, drives af den strenge Nødvendighed; naar man derimod kort efter hører paa Jeppe, synes det, som om han havde Ret, og som om han var den uskyldig Forfulgte. Men saaledes bære jo Menne-
stene sig næsten bestandig ad, ingen Prokurator er mere
nu, ingen Metaphysiker mere skarpsindig, end Menneftet er,
naar det gjelder om at svinde for sig selv, at dylse sig selv
i Slummer og, om muligt, at vælte sin egen Uret over
paa Andres Skuldre. Han er glattere end en Hal, naar
det gjelder om at snoe sig bort fra sin Samvittighed; han
vil ikke blot bedrage Andre, men først og fornemmelig sig
selv. Og naar han vil det, saa lykkes det ham ogsaa, i
det mindste til en Tid; thi vel at mærke, der vil bestan-
dig findes nogle Grunde (og med Hensyn til Jeppe findes
der endog Grunde af megen Bægt), som tale til hans
Undskyldning; hans Opdragelse, hans ydre Omgivning
og Forhold, andre Menneskers Haardhed, Sletthed og
Egennytte, mange Slags Fristelser og Forsørelser bære
som oftest en stor Deel af Skylden for hans urigtige
Handlinger, saa han blot behøver at stille dette i et
ret stærkt Lys, for at hans egen Uret skal træde saa

dybt i Skyggen ved Siden deraf, at den mangen Gang neppe kan ~~afsluttes~~ ~~og~~ ~~teent~~ ~~synes~~ at forsvinde. Heraf opstaaer den Uklarhed (den Blanding af Sandhed og Løgn), hvori de fleste Mennesker vandre deres Vej det hele Liv igjennem, og uden hvilken de neppe kunde holde det ud at leve med sig selv.

Dette frivillige Selvbedrag, denne snedige Dialektik, denne metaphysiske Spindelvæv, hvori Sandheden enten ganske eller tildeels bedækkes og besløres, maa Digteren aldrig tabe af Sigte, dersom han vil give en rigtig Skildring af de mangfoldige Labyrinth i den menneskelige Sjæl. Ja hvis hans Fremstilling skal blive, hvad den bør være, saa maa han gaa videre endnu, thi han maa tidt laane sin Charakter de sophistiske Grunde, hvoraf et slegt Selvforsvar betinges, om det endog er rimeligt nok, at den Personlighed, han fremstiller (hvor spidsfindigt Mennesket ellers i slige Tilfælde pleier at være), ikke vilde have Kløgt nok for at finde saadanne Grunde. Dette har ogsaa Holberg vel forstaaet, derom vidne blandt meget Andet disse to Enetaler, hvilke tillige ere stillede saa nær indbyrdes, at man ved at sammenholde og veie dem, dog saa temmelig kan faae den rette Sandhed at vide.

Ved Siden af Jeppe har Forfatteren opstillet en anden Charakter, der i sit Slags er ligesaa godt tegnet som hans, det er Kroverten Jakob Skomager. Han er snu og havesyg, han snakker sine Gjester efter Munden, drikker med dem, bliver lystig med dem, lader sig udfjelde af dem og

behandle, som de vil, saalænge der blot er en Stilling hos dem at fortjene, men bliver paa engang en moralsk Mand, der ikke vil, at hans Gjester skulle drikke mere, end de har godt af, naar han mærker, at de ikke have flere Penge. Hans Huus staaer isvrigt lige ved den Wei, der fører til Staden, sandsynligviis midt i Landsbyen; her har han udsprendt sin Bæb, hvori han sidder som en Edderkop og lurar paa sit Bytte. Jeppe kan ikke gaae udenfor sin Dør, uden at see hans Vertshuus; saaledes, som han er, maa han da drages derhen med en uimodstaaelig Magt. Denne Kro spiller derfor sin Rolle i Stykket med og virker med et Slags dramatisk Kraft paa Jeppe's Sind, thi den vender hans Tanker og bestemmer hans Handlinger; ja dens blotte Beliggenhed motiverer tildeels paa den naturligste Maade hans Drukkenskab, ved at føre os den store Fristelse for Die, som han daglig har at gjenne-gaae.

Dette Slags Motivering, hvorved Handlingen med Nødvendighed udspringer af Sjælens Dyb, er det netop, der for en stor Deel adskiller det grundigere og dybere Drama fra det mere overfladiske, der gjerne kan indeholde en stor Mængde af Handlinger, men hvori disse dog kun ganske løst hænge sammen med den handlende Charakter og med Stykkets Grund. I et virkeligt og ægte dramatisk Kunstværk derimod ligger den hele Handling, i det mindste dens væsentligste Deel, skjult i sin Begyndelse, saa at det Øvrige ikke er Andet end den blotte Udvikling og Synliggjørelse heraf.

Med en saadan Nødvendighed udvikles de to Scener

hos Jakob Skomager tilligemed den mellemliggende Monolog og omfider Slutningsmonologen, hvorefter Jeppe falder i Søvn, den ene af den anden. I Begyndelsen er det endnu med et Slags Frygtisomhed, at Jeppe nærmer sig til Bertskuset; han ved, hvad han udsætter sig for, men han søger at overliste sig selv, idet han siger: „Jakob Skomager tør vel give mig for en Skilling Brændeviin paa Credit“ osv. I Grunden kunde vel tidligere Erfaringer have lært ham, at Jakob Skomager ikke giver Noget paa Credit, men denne Tante lader han ikke komme til Orde; hvad der ikke lykkedes før, kunde dog lykkes denne Gang, mener han vel, og nærmer sig da nu til Kroen, hvorfra han kalder Jakob Skomager ud.

Denne kommer frem i den blotte Skjorte og synes i Begyndelsen ærgerlig over, at han bliver vakt saa tidlig; men saasnart han hører, at der er en Skilling at fortjene, er han strax ved Haanden og vel tilmode. Jeppe gjør nu et Forsøg paa at faae, hvad han ønsker, uden at betale isforveien, men derpaa indlader Jakob sig ikke, dertil forstaaer han sig altfor godt paa sin egen Fordeel; derimod gjør han ham et andet Forslag, han kan jo sige, mener Jakob, at han gav et Par Skilling mere ud for Pundet af Sæbe, end han har givet; thi Jeppe har alt talt til ham om sit Kjøbmandskab. Denne Udflugt griber ogsaa Jeppe, skjøndt han vel har nogen Betænkelighed derved, han rækker da Jakob en Tostilling og forlanger, at han skal give ham en Skilling tilbage. Men da nu Jakob itr

kan, eller snarere lader som han ikke kan dette, saa faaer Jeppe et godt Paaastud til at drikke for den anden Stilling med. Da dette er skeet, synes han allerede at komme i en lystigere og kjællere Stemning, dog har han endnu saamegen Samling, at han igjen vil begive sig paa Veien til Byen.

Men han er nu bleven oprømt og begynder paa sin Vis at synge. Sangen har maastre et specielt Hensyn til hans egen Stilling, da den indeholder en Beretning om det forterte Forhold, hvori Hønsene sætte sig op imod en Hane. Derefter begynder han at tale med sig selv, ja kort efter forvandles Monologen til et Slags dramatisk Scene, hvori han ligesom kløver sig selv i to Personer. Han vil drikke for en Stilling endnu, og vil det dog ikke; han ønsker at vende tilbage til Kroen igjen, men frygter tillige derfor; thi han seer Nille ligesom staaende i Veien for sig med Mester Erik i Haanden (Vidsken er, som bekjendt, personificeret under dette Navn). Hans Mave fører Krig med hans Ryg, og han begynder nu en dialektisk Kamp med sig selv: „Er det ikke en Skam, Jeppe, at Du skulde styrte Dig i Ulykke for et lumpent Glas Brændeviin“. Hans Mave og hans Been ville til Kroen, men hans Ryg siger Nei. „Jeg har mere Mæie“, reddbliver han, „med mine Been at faae dem til at gaae fra Kroen, end med mit broget Hørs at faae det fra Stalden“. Men bestandig kommer det samme Omkvæd igjen: „Alt gid jeg turde drikke for en Stilling endnu.“ Tilslidst begynder han igjen at løpe for sig selv:

Jakob vil maastee dog borge ham for en Stilling eller to, naar han beder ham meget derom. Dette gjør Udslaget, og han kalder Jakob ud paany.

Den næste Scene overgaaer endnu i Eystighed alt det Foregaaende. Først vil han narre Jakob og siger, at han i det mindste kan borge ham, mens han drikker, ja han græder endog for at bevæge Jakobs Hjerte; (Holberg er aldrig sikkrere paa at vække Tilskuernes Batter, end naar han lader sine Personer græde). Men da Jakob er uvælgelig, saa faaer endelig Jappes Begjerlighed Dens haand, han kaster nu alle Betæneligheder bort og drikker igjen for en heel Styver Brændevin. Saaledes er Dæmningen brudt, og han bliver nu ved, saalænge han har noget at drikke for. Med hvert Glas voxer hans Mod og hans Eyst til at drikke meer endnu. „Det Bedste ved Brændevinen er“ saaledes udbryder han, „at man faar saadan Courasi derefter“. Nu synger han og stæier bestandig stærkere. Jakob staaer ham trolig bi og indlader sig i al hans Snak, saalænge der endnu er nogle Stillinger tilbage, som han kan stille ham ved.

Der er en stor og velberegnet dramatisk Stigning i disse Scener; lidt efter lidt, som Jeppe meer og meer kommer ind i Rusen, synes hans forrige Frygt at gaae over til høirøstet Praleri, indtil han endog kommer saavidt, at han forsikkrer, dersom han havde Nille her, da skulde Jakob see, hvorledes han skulde basteenere hende. At dette Mod er et indbildt Mod, at han vilde blive ligesaa betaget

af Frygt nu som ellers, dersom Nille virkelig traadte ham indde med Nefter Grit i Haanden, det falder naturligvis af sig selv. Iøvrigt see vi ogsaa i disse Scener det sammentrængte Indhold af Jeppe's Liv, hvorledes han, ligesom et Pendul, svinger frem og tilbage mellem Hjemmet og Kroen, hvorledes han mishandles, og hvorledes han trøster sig, hvorledes det lystige Drømmeliv i Bertahuset danner en Modvægt mod den tunge Virkelighed, uden hvilken Modvægt han neppe ret længe kunde holde Livet ud. Og dog hænger det Hele sammen ligesom en eneste Kjede, hvori Led knytter sig til Led, ligesom det første Moment, da han banker paa Jakobs Dør og neppe tør give ham sin første Stilling, til det Dieblit, da han taler Tydsk, striger og støjer, skjelder Jakob ud og synes at trodse den hele Verden, uden engang at undtage Nille selv. Men da Jeppe tilfaldt har drukket alle sine Penge op, saa bliver, som sagt, Jakob pludselig en moralisk Mand og vægrer sig ved at give ham mere Brændeviin, thi han vil før tabe sin Næring, end at Gæsterne skulle overvælde sig i hans Huus. Derpaa lukker han Døren i for Jeppe og ønsker ham Lykke paa Reisen, uden at agte synderlig paa hans Skjælsord; thi Saadant hører vel med til hans daglige Praxis, og deri finder han sig med den største og meest exemplariske Koldsindighed.

Nu følger der atter en Enetale, som sikkert er en af de meest komiske i hele Stykket. Den begynder med de Ord: „Jeppe, Du est fuld som et Bæst.“ Dette har han

vel saa tidt hørt af Andre, at det kun er et Echo af disses Tale, han der gjengiver. Først troer han, at han endnu er hos Jakob Skomager, og raaber: „Nol for en Snyper Brændeviin.“ Saa taler han til sine Been og befaler dem at staae, men hertil synes de ikke mere at have nogen syn- derlig Lust eller Erne. Derpaa mener han atter at tale med Jakob Skomager; i næste Dieblil troer han at møde en Mand, der kan vise ham Vei til Byen, uden at betænte, at han nu Intet har der at bestille, eftersom de Penge, han skulde gjøre Indkjøb for, ere borte. Saa reflecterer han igjen over sin Tilstand og udbryder: „Bæstet er fuldt.“ Omsider skjelder han Jakob Skomager ud paany og bestylder ham for at drikke som en Etjelm og for at maale som en Tyrk. Overhovedet er han nu i den Tilstand, hvori Menneskets høiere Personlighed har tabt Kraften til at be- herske baade den indre Billedverden og de ydre Lemmer. Ifølge denne sidste Omstændighed falder han da ogsaa efter nogen Tid omkuld og bliver liggende.

Med større Sandhed og større komisk Kraft har neppe Nogen hverken før eller siden skildret den lidt efter lidt stigende Veruselfe og dennes nærmeste Følger. Iøvrigt kan man gjerne indrømme, at disse Scener tilhøre den lavere Folkekomodie, og at de ligne dem, som de neders- landste Malere med saa stort Bifald i en anden Kunst have fremskillet; men da bør det ogsaa tilføies, at de hverken i Grundighed eller i Livsfylde staae tilbage for disse. Hertil kommer endnu den dramatiske Continuitet, Stigning og Ud-

villing, som ingen Maler, ifølge Begrændningen i sin Kunst, kan fremstille. Men dette forbindes oveni på med en høiere Idealitet (saa forunderligt dette i Manges Øren kan klinge), eftersom det komiske Billede fremtræder med en Fylde og Rigdom, der vover langt ud over den snævre Virkelighed, og tillige med en høiere Klarhed og Concentration, som heller ikke Virkeligheden nogensinde kan give.

Det vilde blive noget for vidtløftigt at opregne alle de Steder, hvori Jeppe's lunefulde Bystighed bliver aabenbar, og det meer og meer, eftersom han kommer ind i Rusen og glemmer det Tryk, som ellers hviler paa ham; f. Ex. dengang han, da der er Tale om, at Jakob skulde have været hængt for Desertion, udbryder: „det var Skade, Du ikke blev hængt, Jakob“. Deri har han, (dog kun naar man tager det Hele som en Realitet og ikke som et Digt) upaatvivlelig Ret; det var stor Skade baade for Jeppe selv og for mange Andre med ham, at Jakob ikke blev hængt. Ligeledes, da han udbringer Ridesfogdens Skaal, „thi han er en stikkelig Mand,“ svær Jeppe ironist til, „naar vi stikke ham en Daler i Næven, gjør han sin Saligheds Ed for Herflabet, at vi ikke kan betale Landgilde.“ Denne Blanding af Ironi og Lune er dog ikke blot eiendommelig for Jeppe, men den er et ganske sædvanligt Særtjende for de Charakterer, som Holberg tegner.

Efterat Jeppe saaledes har tilbagelagt den hele Scala, hvorigjennem hans tidligere Fortrykthed lidt efter lidt gaaer over til det høieste Overmod og til Uregjerlighed, følger nu

den fulde Bedøvelse ovenpaa, og han synker hen i en dyb Søvn.

Strax efter træder en Mand ind, omgivet af sine Tjenere, der, ifølge sin Stilling, danner den allerstørste Modsatning til Jeppe. Denne Mand er Baron Nilus, Herren paa Gaarden, som det hedder, Gieren af det hele Gods. Ligesaa dybt som Jeppe var sunken under den Stilling, Bondestanden burde indtage, ligesaa høit var denne Mand hævet derover; thi han hørte jo netop med til hiin privilegerede og høit begunstigede Kaste, fra hvem det Tryk udgik, under hvilket den stakkels Høveribonde saa dybt maatte bøie sig. Man skulde da troe, at denne Baron var et af de lykke- ligste Mennesker; thi Rigdom og Overflod bleve jo allerede lagte som Gaver paa hans Bugge, og han behøvede kun at fødes og at strække Haanden ud for at gribe dem.

Og dog kan man heller ikke her ganske stole paa det ydre Skin; slige Mennesker, der aldeles ikke behøve at anstrenge sig for at erhverve Noget, da de fleste af Lyffens Gaver blive dem bragte ligesom paa en Præsenteertallerten, anstrenge sig i Regelen heller ikke. Derfor seer man kun sjelden, at de (om enkelte Undtagelser tale vi ikke her) udvikle den kraftige Villie, den Charakterstyrke, den indre Rigdom, som man i Almindelighed kun ved Kamp og Anstrengelse kan erhverve. Men heraf følger atter, at disse Lyffens Stjædebørn ikke engang ere lykkelige. Thi skøndt de ere omgittne af Overflødighed, saa er dog deres Mand bleven fattig, og da de ikke have udviklet nogen dybere Kraft i deres Sjæle,

er deres Tilværelse bleven tom og overfladisk. Denne Tomhed søge de at erstatte ved de store Nydelse, men et saadant Liv fører jo tilsidst til Slapshed baade paa Sjæl og Legeme, saa at selv Nydelsen, uagtet de bestandig jage derefter, ikke stjerker dem nogen Lyst. Derfor ere de uglade midt i Glæden, og midt i alle Fester og Udspredelser staae dog Mismods Træl indgravede paa deres Pander; thi Kjedsomhed og Lediggang pine dem, og de synes henfillede som advarende Exempler paa, at det Liv, hvis eneste Maal er Nydelse, netop er det huleste og tomme, som Mennesket kan overgive sig til.

Denne Baron Nilus er ingenlunde noget ondt eller slet Menneske, tværtimod han synes ganske godmodig paa sin Viis, det er ham kjært, naar hans Bønder staae sig godt, og han ønsker endog at aflasse Misbrug; saaledes vil han have Jakob Stomager bort, thi han veed, at denne virker fordærvelig paa den hele Egn. Men Godmodighed gavner kun lidet, naar den ikke tillige er forenet med Charakterstyrke, derfor bliver det neppe til Alvor med hans Forbedringsplaner, og derfor har vel ogsaa Jakob Stomager kun lidet af ham at befrygte.

Dog mangler han aldeles ikke Energi, naar det gjælder om at udfylde den tomme Eksistens med en ny Tidsfordriv, dette er hans fulde Alvor, hiint Forsæt at forbedre Bøndernes Vilkår, synes snarere udsprunget af en Grille, der snart efter igjen forsvinder. Jeppe forekommer ham at være ypperlig stiftet til at forstærke ham den Morstab, han jager

efter, og han holder nu Raad med sine Tjenere om, hvorledes han med Hensyn hertil skal bære sig ad.

Tjenerne ere strax tilrede, den Ene vil, at man skal binde en Papirstrabe om Jeppe's Hals og klippe Haaret af ham, den Anden, at man skal smøre hans Ansigt over med Blæk og derefter lade En staae paa Buur, for at se, hvorledes hans Kone vil tage imod ham. Alt Planer, der meget vel kunne passe for laade Skoledrenge, som blot ville have Løier, uden at deres Fordringer til Livet gaae spæderlig videre.

Endelig kommer Erik Dalei med det Forslag, at man skal lægge Jeppe i Baronens Seng, og om Morgen, naar han vaagner, stille sig an imod ham, som om han var Herren paa Gaarden, saa han ikke skal vide, hvorledes han er snoet eller vendt. Dette Indfald hilses strax med Bifald af Baronen, og Erik bliver kaldet en stor Mand. Om der nu ogsaa ligger lidt ironisk Spøg til Grund for denne Benaevnelse, saa er det dog vist, at Erik er en Mand, hvis Talent Baronen veed at skatte, og der har fundet den Veje, hvorpaa han allersikkert kan naae sin Herres Gunst. Ved Aftens Slutning bæres Jeppe bort, for at Eriks Plan saa hurtig som muligt kan komme til Udførelse.

Hvis man, som man vist nok har god Grund til, betragter de versificerede Linier, hvormed denne Komœdie slutter, som Udtryk for Holbergs egen Mening, saa synes det ikke som det, efterat Begeistringens Tider vare forbi, har staaet ret klart og i sit hele Omfang for ham, hvad

han egentlig her har fremstillet*). Thi det lader sig dog vanskelig benegte, ~~at han~~ ligesaavel i Baronens som i Jøppes Bæsen og Adfærd, uagtet han tager det Hele fra den tomiste Side, har givet os et Billede af Tidens Bræst og Bræk. At Jeppe er et Offer for Tidens Grusomhed, det behøver vel neppe noget videre Beviis; men selv hine Lykens forkjælede Yndlinger, for hvis Skyld han og saamange Andre med ham maatte henslide deres Liv i Trældom, blebe ligeledes henoffrede, de bleve Offere for Nydelseslyge, for Kjedsomhed, den værste Her i Niflheim, som Digteren siger, hule, tomme, flade, og som oftest Duffer i deres Tjeneres Hænder; ja selv denne fattige og hjælpeløse Bonde, skøndt han er henstillet som en Gjenstand for deres Spot og Latter, har dog midt i sit Trælleliv bevaret noget mere Bid, noget mere Kløgt og en noget friskere Natur, end de fleste af dem kunne rose sig af.

Men dette er uden Tvivl den værste Anklage, der kan reises mod hine Trældommens og Undertrykkelsens Dage, at de baade fordærvede dem, fra hvem Undertrykkelsen udgik, og dem, der bleve Offere derfor.

Iøvrigt kan man af denne Komoedie lære, at Holberg ikke har saa megen Uret, naar han vælger den lavere Deel af Folket til Gjenstand for sine Skildringer og kun giver sig lidet af med sin Tids fornemme Verden; thi

*) Jfr. hvad der med Hensyn hertil i Slutningen af denne Afhandling er udviklet.

uagtet baade Baronen og hans Omgivning (der i det mindste forsaavidt hører med til den fornemme Verden, at den søger at efterligne hans Tone) ere stildrede med Sandhed og Ironi, røbe de dog ikke nogen stor Eiendommelighed og Originalitet; de Scener, hvori de ere alene sammen, høre snarere til de matteste i det hele Stykke, og først naar Jeppe viser sig i deres Kredse, kommer der noget mere Liv i dem, da kommer der ogsaa mere Kraft, Marv og Indholdsfylde ind i Samtalen, og da udbreder der sig et Slæt af en friskere Colorit over deres ellers afblegede Grisens.

Efter som den anden og den tredie Akt staae i den allernærmeste Forbindelse indbyrdes, saa skulle vi heller ikke læsse dem ad, men betragte dem begge samlede.

I Begyndelsen af anden Akt vaagner Jeppe i Baronens Seng med en fin Skjorte paa, med en Gyldenstykkets Sloppe ved Siden af sig, og da han tager paa sit Hoved, faaer han en guldbroderet Nathue i Haanden. Paa samme Tid spilles der en sagte Musik, hvorved han lægger Hænderne sammen og græder. Endelig begynder han en Enetale, med Hensyn til hvilken vi ikke skal gaae i nogen Detail, thi vi behøve kun at henpege dertil, for at den levende skal staae for Enhvers Grindring, der blot med en nogenlunde opluftet Sands for det Komiske har seet eller læst dette Stykke. Ogsaa her finde vi den Dialekt igen, hvorved Holberg forstaaer at forvandle Monologen selv til

dramatisk Scene. Tilslidst kommer endelig Jeppe i en *ad hoc* Billeder med sin Person, om han nemlig er Jeppe paa Bjerget, eller om han ikke er Jeppe paa Bjerget, om han er sig selv, eller ikke er sig selv, thi der synes at være gode Grunde baade pro et contra, saa han omsider giver sig til at straaale, hvorved da Tjenerne komme ind, der ønske ham en lykkelig Morgen, give ham Slopstøtten paa, bringe ham Vand til at vaske sig i osv.

Nu kommer der en høist original Discussion, under hvilken han endnu i Begyndelsen vil holde fast paa sin Personlighed og paa den Mening, at han er Jeppe paa Bjerget, hvilket han med sin Saligheds Ed kan bevidne; de Andre forsiktre derimod, at han er deres naadige Herre og yttre den Mening, at han er salden i en Evgdom, der saaledes har forvirret ham, saa han phantaserer og ikke kan erindre, hvem han er, og hvad han før har taget sig for.

Den følgende Scene er i en endnu høiere Grad dramatisk, thi den indre Forandring i Jappes Sjæl fleer ligesom vore Dine. Gradvist, ganske langsomt, Skridt for Skridt, ledes han fra den faste Overbeviisning, han i Begyndelsen havde, til at troe, at det nok kunde være muligt, at han var Baron, og at den Forestilling, at han er en Bonde, maaftte har sin Grund i en blot Drøm eller Indbildning.

I denne Scene kommer der nemlig to saakaldte Docores, der vidtløftig, med megen Gravitet, med tilsyneladende Alvor og med mangfoldige Exempler, stræbe at vise, hvor stor den Magt er, som Indbildningskraften udøver over

Menneſket. Da begynder han lidt efter lidt at vafle, og ender tilſidſt med den Overbeviſning, at hans Bondegriſler virkelig vare Følger af en Indbildning, af en Eygdom, der havde forvirret hans Hjerne. Mod Scenens Slutning fremsætter han omſider en ſammentrængt Række af Spørgsmaal, for om muligt paa engang og ved et Slags Magtſprog fra Doktorernes Side, at tilintetgjøre alle de Grindringer fra hans tidligere Liv, der endnu bringe ham til at vafle i Troen paa hans Baronſkab. Da han nu faaer et tilfredsſtillende Svar paa alle diſſe Spørgsmaal, ſaa ud bryder han tilſidſt: „Al, jeg begynder allerede at føle min Daarlighed, jeg vil ikke tænke paa den Bonde meer,“ og hermed har han da fattet den Beſlutning, at han herefter vil jage alle Minder bort om ſin forrige Stand og betragte det ſom en afgjort Sag, at han er Baron, hvilket han nu og i Fremtiden vil vedblive at være.

Her maa det naturligviis fornemmelig bringes med i Anſlag, at Jeppe, hvormeget hans Grindringer end tale mod hans Ønſke, dog uſigelig gjerne vil overbevies om, at han er Baron, og at han er en rig og mægtig Herre. Men det er ikke ſaa vanſkeligt at overbevise den, der gjerne vil overbevies; ſaaledes have de to Doctores her et temmelig let Epil; thi der er Ingen, der med ſtørre Begjerlighed enſter, at de ſkal vinde det, end deres Modſpiller ſelv. Dy overhovedet har Holberg med ſaamegen Kunſt viiſt, hvoreledes Troen, efter en gjentagen Kamp med Tvivl og Uvished, fæſter Rod i Jappes Siæl, at vi neppe kunne være

la ganske sikkert paa, om vi ikke selv, ivald vi havde været hans Sted og vare blevne fristede med Grunde, der yntes saa vægtige, og som tillige sluttede Forbund med det æderligste Ønske i vor egen Barm, om vi da ikke selv, iger jeg, havde været ligesaa lettroende som han.

Allerede i første Akt mærke vi en stærk Bestræbelse hos Jeppe til i Illusionens Verden at søge Erstatning for, hvad Virkeligheden negter ham; allerede her kommer han lidt efter lidt ind i den Tilstand, hvori Indbildningskraftens Øyner tage Tømmerne fra Forstanden. Hvad der i første Akt saaledes foreløbig er gennemført, udvikles nu og gentager sig i de to følgende Akter vidtløftigere, efter en større Maalestok og i et driftigere Kredsløb. Men det Væsentlige er dog det Samme: lidt efter lidt vendes Blikket bort fra den virkelige Tilværelse, der nu synes at rige Pladsen for en Herlighed, som kun har sit Hjem i Drømmens og Indbildningens Rige. Saaledes er det indre Motiv til hvad der siden sker, allerede med fuld Virksomhed i den første Akt tilstede.

I anden Akt skildres fornemmelig den dramatiske Kamp og Evingning mellem den dobbelte Eksistens, mellem Erindringen om det foregaaende Liv og den illusoriske Tilværelse, hvori Jeppe nu skal fanges. I tredje Akt derimod har Illusionen vundet Seir, og den loftende, fristende Skintilværelse er af Jeppe sat som den eneste virkelige, Virkeligheden betragter han derimod som Daarskab, Drøm og Banvid; thi det er hans Beslutning, som sagt, at holde fast

ved den Tro, han finder meest Smag i, og det har ogsaa Udsende af, at han kan, hvad han vil, thi hans hele Omgivning synes for Dieblisset ganske at søie sig efter hans Onsker, og Forgangenheden, der endnu af og til indlægger sin Protest, bliver bestandig bortviist som et Feberbillede, der kun erindrer om en Sygdom, og der forresten ingen Realitet har. Iøvrigt følger nu ganske som i første Akt Sikkerhed og Overmod ovenpaa den tidligere Frygt og usikre Tilstand.

Men uagtet Stykkets Hovedperson saaledes er hildet i en Bæb af Usandhed, saa hersker der dog den dybeste Sandhed i Fremstillingen af hans egen Charakter, saaledes, som den i den givne Situation maatte udvikle sig; thi selv under slige Forhold i en saadan illusorisk Tilstand kunde dog Jeppe ikke, skjøndt han var iført Baronens Klæder, gaae ud af sit eget Sind eller blive til en Anden end den, han engang var, derfor maatte han da vel ogsaa tale, handle og bære sig saaledes ad, som han netop gjør, og der maatte nødvendigviis opstaae en Confusion i hans Hjerne ganske analog med den, som Digteren her fremstiller.

Saaledes er det da meget lystigt at see, hvorledes Bonden hvert Dieblis, naar man mindst venter det, rækker sit Hoved frem af Baronens Kappe, thi skjøndt Jeppe nu ingen Tvivl meer nærer om, at han er Baron, saa vende dog (ifølge den ovenfor omtalte Grundsætning, at han ikke kunde løsrive sig fra den Jordbund, hvori hans Eksistens nu engang havde sin Rod) alle hans gamle Vaner og

lvaner, tilligemed Tanken om hans foregaaende Liv bestandig tilbage; han kan heller ikke tilintetgjøre de Erfaringer, han deri har samlet; selv imod hans Villie trænge de sig hvert Dieblit frem og confundere og forstyrre ham i Nydelsen af hans nærværende Herlighed. Saaledes hedder det, da han fordrer de Foræringer igjen, som han, efter Tjenernes Siggende, har givet dem: „Jeg fik ellers en Ulykke af min Hustru Nille.“ Siden efter, da han hører, at hans Sekretair faaer tohundrede Rigsdaler om Aaret, siger han: „Du skal have Djævelen og ikke tohundrede Rigsdaler, jeg maa selv slæbe som et Bæst og staae paa Læden fra Morgen til Aftenen og kan neppe“ —. Derefter stræber han at holde den generende Grindring borte med de Ord: „See nu kommer de forbandede Bondegriller igjen.“ Paa et andet Sted hedder det: „Jeg er selv en Bonde og en Bondes Søn,“ hvorpaa han da atter lægger til: „See nu kommer dette Kogleri igjen.“ Saaledes vedbliver det paa flere Steder. Bonden og Baronen, den gamle Trællestand og den ny Frihed krydse hinanden i hans Ord, og dette er gennemført med saa megen Sandhed og tillige med saa megen Lyftighed, saa det er, som om hans virkelige og hans indbildte Eksistens førte Krig indbyrdes, og denne bestandige Strid mellem hans Fortid og hans Nutid, er maastee netop Høiden og Toppunktet med Hensyn til Stykkets komiske Virkning, i hvilket Drøm og Virkelighed med saa stort Røstelskab ere indflettede og indslængede i hinanden.

I Begyndelsen af tredje Akt see vi et dækket Bord,

ved hvilket Jeppe sætter sig, og han begynder da at tage for sig af Retterne og lader at drikke saaledes, som man af ham under de Omstændigheder kunde vente. Denne Scene er, med Hensyn til dens Indvirkning paa Jeppe, ikke saameget forskjellig fra Scenen i Kroen; thi enten man beruser sig i Rhinskviin og „Canari-Sæt“ eller i simpelt Brændeviin, derpaa kommer det ikke saa syndelig an, naar Resultatet dog er det Samme.

Imidlertid kommer nu Noget til Udbrud hos Jeppe, der, om det ogsaa for den flygtige Jagttager kan synes nyt og overraskende, dog er dybt grundet i hans Væsen og i den underkuede Tilstand, hvori han hidtil har levet, medens det tillige danner Mod sætningen og Supplementet dertil. Da han nu er bleven sikkert paa, at han er den befalede Herre, og at han har Magten i Hænderne, saa sporer han Lyst til ogsaa at lade de Andre føle det Tryk, hvorunder han selv hidtil har lidt; med andre Ord den før undertrykte Træl forvandles i en Hast til en undertrykkende Tyran. Denne Udfærd kan vel tildeels have sin Grund i den Ruus, hvoraf han lidt efter lidt betages; thi allerede i første Akt hos Jakob Skomager mærkedes det, at han ikke var god at komme til Rette med, naar han var fuld. Dengang yttrede det sig dog kun i Skjeldsord og Strig, nu derimod, da han mener at have Magten, gaaer han meget videre og truer med at hænges hver anden Mand op, der findes paa Gaarden, blandt Andre vil han ogsaa hænges Sekretairen, der ingen Anden er end den forklædte Baron selv.

Men der ligger vel ogsaa her en alvorsligere og dybere Sandhed til Grund. Det er saaledes en bekjendt Sag, at Neger-slaverne finde deres vildeste og blodgjerrigste Iødlere blandt Negerne selv, naar disse faae Opsynet og Herredømmet over dem. Ligeledes pleie de orientalske Slaver, naar de selv faae Magten, sædvanlig at vise den samme Grusomhed imod Andre, som deres despotiske Herrer tidligere have viist imod dem. Paa lignende Maade handler nu Jeppe, det er ligesom der kom en almindelig Naturlov her tilsyne, og dette er vel atter en af de største Ulfker, som Trældommen medfører, at den ikke blot fornædler sine Offere og gjør dem usle, feige, elendige, men at den ogsaa udvikler Had, Grusomhed og Tyranni i deres Sjæle.

Mod Slutningen af tredje Akt kommer der en Scene mellem Jeppe og Ridesfogdens saakaldte Kone. Det tør ikke negtes, naar man blot vil tage Hensyn til den moralske Nødværdigelse, hvori Jeppe hidtil har levet, at denne Scene udvikler sig med et Slags Consequens heraf og altsaa forsaavidt er berettiget. Men heller ikke kunne vi fragaae, at den paa enkelte Steder streifer ind over de Grændser, hvor den blotte Naahed fortrænger det komiske Indtryk. At Jeppe bliver forelsket, at han synger en gammeldags Kjærlighedsrisse, at han bliver flinsyg paa Sekretæren, at han tilsidst dandser en Polkedands med sin Elskede, alt dette an være i sin Orden, men ved Siden heraf synes paa enkelte Steder det haandgribelig Komiske, som Farcen under disse Betingelser tilstedes, at gaae saavidt, at det Komiske

næsten forspinder, og at det Haandgribelige alene bliver tilbage.

At Holbergs Gynismer, som saa tidt er bemærket, vist aldrig have forført Nogen, at han i den Henseende faaer aldeles reen og ustyldig, ved Siden af vor Tids raffinerede Romans og Komødiestribere, hos hvem en virkelig Usædelighed tidt ligger skjult eller halvbeflåret bag en tilloftende Stiil og bag en udbortes og tilspineladende Ansændighed, det tør man vel nu betragte som en afgjort Sag. Men dog kunde det være, at vi her have et af de Steder for os (der forresten nok ere sjeldnere, end de Fleste troe), hvori Gynismen gaaer for vidt; og skjøndt det visseelig maa være den komiske Digter tilladt at vove og sige Meget, som man ellers i det selstabelige Liv ikke hører, saa var det dog vel ikke saa ilde, dersom Digteren i denne Scene havde midnet enkelte altfor stærke Udtryk.

Under Polstdandsen falder Jeppe tre Gange omkuld af Druktenstab, og endelig bliver han liggende og falder i Søvn. Saaledes slutter ogsaa det Hele her paa samme Maade som i første Akt, da Jeppe forlader Jakob Skomagers Hus.

Da Baronen og hans Tjenere nu have overbeviist sig om, at Jeppe ligger i en dyb Søvn, hvoraf han ikke saa snart vil vaagne, bliver han atter iført sine gamle Klæder og baaren hen til det Sted, hvor han blev funden i første Akt.

Disse tre Akter høre sikkert i det Hele taget til det Bedste, Holberg har fremstillet, og man tør vel paastaae,

at Stykket her med Hensyn til gode og heldig benyttede Situationen har hævet sig til en Høide, som Holberg neppe nogenfinde i fjerde eller femte Akt igjen har naaet. Er dette en Feil, saa var den i det mindste uundgaelig, thi den fulgte ligesom af Fabelens Natur. Dog er det saa langt fra, at Holberg (hvis vi maae bruge dette Udtryk) har spillet alle sine Trumfer ud i Forhaanden, at han endnu beholder Rigdom nok, for at udstyre de sidste Handlinger saaledes, at der, om de endog staae noget tilbage for de første, ikke gives saa mange dramatiske Fremstillinger, som i komisk Stykke staae over dem.

I Begyndelsen af fjerde Akt gjenfinde vi Jeppe liggende paa en Rødding i den samme Fornedrelsestilstand, hvori han tidligere var. Den Monolog, hvori han udtrykker sin Fortvivlelse herover, danner et ypperligt Modstykke til Begyndelsesmonologen i anden Akt, da han vaagner i Baronens Seng. „Åt, åt,“ udbryder han, „at jeg, som var en saadan naadig Herre for kort Tid siden, skal see mig i saa slet en Tilstand, min prægtige Seng forvandlet til en Rødding, min Gyldestykkets Hue til en gammel Hantreihat, mine Lakeier til Sviin, og mig selv fra en stor og naadig Herre forvandlet til en ufsel Bonde igjen. — Jeg meente at fordre mine Betjentere til Regnskab, og maa nu selv lave min Røg til, naar jeg kommer hjem og skal gjøre Regnskab for mit Forhold“ osv.

Nu kommer Nille, der naturligtviis, uagtet han forsiktrer, at han har været i Paradiis, aldeles ikke agter derpaa, men

prygler ham dygtig og trækker ham ind efter Haarene. Jeppe's Enetale og den paafølgende Scene danner den mest stærkende Contrast mod det Foregaaende. I hans Tilstand synes endnu siden at forværres; thi han bliver ikke blot mishandlet af sin Kone, men falder endog i Hænderne paa en saakaldte Dommer og to saakaldte Advokater og føres frem for en Domstol, hvor han skal aflægge Regnskab for sin Opførsel paa Slottet, og hvor Loren i al sin Strengbed synes at true ham; her skulde man da troe, at Situationen var af den Natur, at den just ikke gav megen Anledning til Lystighed, ja at det ligefrem var umuligt at afvinde den nogen komisk Side.

Men Holberg er, som han tidt har viist, en stor Mester, naar det gjelder om at bortvende Medlidenheden, saa den ikke kan skade den komiske Virkning. Efter den tyranniske Opførsel, hvori Jeppe har gjort sig skyldig paa Slottet, blive vi ikke synderlig ilde tilmode over, at han nu selv igjen falder i sin tyranniske Hustrus Hænder, og efter den stammelende Egnisme, han har viist i Scenen med Ridesfogdens Kone, kan en Mødding vel heller ikke ansees for et Leie, der er aldeles upassende for ham.

Imidlertid lader det, som den saakaldte Dommer tager Sagen meget alvorlig, thi efterat Advokaterne have udvirket baade de Grunde, der tale for, og de, der tale mod den Anklagede, bliver han endelig dømt til at lide Døden ved Gift, hvilken Dom ovenikjøbet, som det hedder, strax skal eksekveres i Dommerens Paasyn.

Men vel at mærke, Jeppe's Ulykke er, forsaavidt den udgaar fra denne saakaldte Domstol, ligesaa vel en Indbildning, som hans tidligere Ulykke; og da vi nu snart komme under Veir med, at Faren ikke er saa stor, som den synes, saa kan heller ikke hans Stilling, hvor betænkelig den end maa forekomme ham selv, gjøre det komiske Indtryk noget synderligt Afbræk. Tværtimod denne Angst for en indbildt Ulykke falder jo netop ind under det Komiske's Kategori; den Mand, der ængstes og flygter for sin egen Skygge, passer ikke synderlig til at være Helten i en Tragedie eller i et Sørgespil; og Sancho Panza, der en heel Nat holder sig fast ved en Green af Frygt for en indbildt Afgjund, er snarere en Gjenstand for Latter end for sympatetisk Deeltagelse.

Jøvrigt forlader den lystige og lunefulde Dæmon, der hidtil har fulgt Jeppe, ham heller ikke under disse betænkelige Forhold. Scenen for Retten indeholder flere Beviser derpaa, saaledes da han, for at lønne den Advokat, der taler hans Sag, byder ham et Stykke Tobak, som han trækker op af sin Burelomme med den Forsiktring, at det er saa godt, som nogen ærlig Mand vil tygge. Ja tilsidst, da Advokaterne komme op at slaaes, og Jeppe springer bagtil og river Pærtykken af den ene Advokat, forvandles pludselig den hele Retsscene til den lystigste og latterligste Farce.

Som Modfætning hertil skulle vi dog ogsaa henpege til det Moment, hvori Jeppe, da han allerede, som han mener, har drukket Gift (der dog egentlig kun er en Dvalendrik),

figer Farvel til Feirfar sin tro Hund og Dørvogter, til Mons sin sorte Kat og til sin brogede Hest, og takker den for hver Gang han har redet derpaa, ja erklærer, at han, næst sine egne Børn, aldrig har elsket noget Bæst saa høit, samt takker dem alle for godt Compagni. Uagtet denne Tale heller ikke er forladt af det eiendommelige Pune og den Pubserlighed, der karakteriserer det Meste af hvad Jeppe siger, saa gaaer dog her hans hele byrdefulde Liv, hvori han har arbeidet som et Trældyr imellem de andre, med en slig Ansættelighed op for os, at det komiste Indtryk virkelig et Dieblif maa vige for Medlidenhed. Men dette er vistnok her ingen Feil, det er tværtimod nødvendigt, paa det vi igien kunne blive mildere stemte imod ham og tilgive ham hans tyranniske og tøileløse Udsærd paa Baronens Slot. Denne Scene bliver saaledes en Forsoningsscene mellem Tilstueren og Jeppe; for det Tyranni, han har tænkt at udøve i sin indbildte Høihed, er ogsaa denne indbildte Dødsstraf den meest passende Gjengjeldelse.

Gjengjeldelsen gaaer imidlertid saavidt, at Jeppe, der havde truet Andre med at hænge dem op, nu selv bliver dømt til at hænges, men dog først efter sin Død, naar han er dræbt ved Gift. Saasnart Dvaledriften har gjort sin Virkning, stæer ogsaa dette; han bliver virkelig hængt i en Galge, dog saaledes, at han ingen Stade tager, da Hebet fastbindes under hans Arme.

I Begyndelsen af femte Akt seer man ham endnu hængende i Galgen, medens Nille staaer nedenunder, river sit

Haar og slaaer sig for Brystet og begræder den Mand, da hun troer ham død, som hun saa skammelig har mis-handlet, medens han levede. Men da han nu aabner Di-nene, saa mærke vi vel, at Galgen ligesaa lidt har forandret hans Baner og Tilbøieligheder, som al den Herlighed, der omgav ham paa Baronens Slot; thi det Første han for-langer, medens han endnu hænger i Galgen, er for otte Skilling i Brændeviin. Da Nille hører det og tillige har overtydet sig om, at han ikke er død, viser ogsaa hun, at hun ikke er forandret, thi hun springer ind efter Mester Erik og pryglér ham igjen, uden at agte paa den opbøiede Stilling, hvori han befinder sig, ligesaa ubarmhjertig, som hun ellers pleiede.

Nille er vel forsaavidt rigtig tegnet, at en slet Kvinde i slige Forhold, og med hendes Temperament, neppe vilde bære sig anderledes ad; men da der ikke er nogen Funke hos hende af den Lystighed, den Kløgt eller det Lune, som saa tidt bringer os til at overbære med Jeppest Feil, og da hun heller ikke viser nogen anden Egenskab, der kan holde Modvægt imod hendes Slethed, saa maa hun snarere be-tragtes som en Person, der er nødvendig til Stykkets Ma-skineri, end som en Charakter, hvilken vi, for dens egen Skyld, kunne have nogen stor Glæde af at se paa. Dog kan det ikke negtes, at hun virker med komisk Kraft i den nylig omtalte Scene, hvori hun først striger og straalér over sin fromme Mand, som hun kalder ham, og derpaa, da han

kommer til Lise igjen, ikke engang staaer ham for Døgg, medens han endnu hænger i Galgen.

Kort efter kommer den forklædte Dommer og jager Nille bort. Jeppe derimod bliver nedtagen af Galgen, ligesom det ikke ret vil ind i hans Hoved, hvad Dommeren paastaar, at ligesom den, der har taget en Ting fra ham, kan give ham den tilbage igjen, saaledes kan ogsaa den, der har dømt ham fra Livet, dømme ham til Livet igjen. Til sidst kommer han dog ud af den Bildfarelse, at han er et Spørgsel, som han i Begyndelsen troer. Saaledes opløses det Hele og forsvinder som en Drøm. Jappes Høiherd var en Indbildning, hans Ulykke var heller ikke meer, og mod Enden staaer han (hvad der jo ganske ligger i Drømmens Natur) omtrent paa samme Sted, hvor han stod i Begyndelsen, thi alle de afværende Stillinger i Indbildningens Rige kunde jo i Realitetens Verden ikke føre ham et Skridt videre. Og dog er det ikke saa ubegribeligt, naar han desuagtet stræber at bortdrømme sit Liv, thi i den virkelige Verden var der ingen Udsigt til Befrielse for ham, og naar omfider engang Befrielsens Time skulde slaae for hans Standsfæller, da vare hans Been alt længst blebne til Stov i Graven. Til Gjengjæld for sin udslandne Angst faaer han imidlertid af Dommeren fire Rigsdaler, dem begynder han da strax at sætte overstyr hos Jakob Skomager, der, uagtet alle Baronens Forbedringsplaner, endnu sidder i god Ro og i sikker Næring paa samme Sted, hvor vi saae ham i Stykkets Begyndelse.

Forresten bliver Jakob, da Jeppe i Tillid til de Venge, han har i sin ~~komme~~ ~~behandler~~ ham med et usædvanligt Overmod, især forbittret derover, at denne, som han mener, har drucktet sig fuld andensteds og nu kommer i hans Huus for at nyde Klamperi; havde han drucktet sig fuld hos ham, da var det en anden Sag, thi da kunde han, som vi saae i første Akt, klamres og stjæle Jakob ud saameget, han lystede. Siden da Jakob hører, hvorledes Pengene ringle i Jeppestomme, tager han Huen under Armen og finder sig med Ydmyghed i hvad Jeppe forlanger. Alt dette var vel nødvendigt for at fuldende hans karakteristiske Skildring.

Iøvrigt hører det med til det Giendommelige i Voesien, at det Geni, der forstaaer at skildre slige Charakterer og at fremstille slige Tidsbilleder, kun sjelden paa Tankens Bei er istand til at udvikle, hvad han har skildret, og at Tilskueren, der ser Fremstillingen og glædes derved, som oftest heller ikke er istand dertil; og ikke desmindre kan det fuldstændige Billede være givet af Digteren og den fulde umiddelbare Opfattelse kan være tilstede hos Tilskueren.

Spørger man nu, hvorledes det er muligt, at en Forfatter kan forene disse Modsigelser, og hvorledes han kan skildre som Digter, hvad han ikke har fattet som Tænkter, saa ligger Svaret meget nær; thi hvis han virkelig har tegnet et ægte Livsbillede, hvori han, uden at tage Parti paa nogen af Siderne, giver Enhver Sit og fremstiller Alt med Sandhed og i den rette Belysning, saa vil den

dybe Betydning, der er i Livet selv, og der kommer os imøde paa hvert Blad, naar vi opslaae Historiens store Bog, ogsaa være tilstede i hans Digtning, og dette vil ster, enten han saa er istand til at stille Tanken fra det opstillede Billede eller ikke.

Dette finder vistnok ogsaa sin Anvendelse paa Holberg; thi naar han blev greben af sin Genius, da førtes han til den komiste Poesis hæieste Tinde, hvor en ny Verden udfoldede sig for hans Blik, men naar han udenfor Begejstringens Time reflecterede over sine Frembringelser, saa viste det sig som oftest, at hans Genius havde ført ham langt udover den Sphære, hvortil han ved Reflectionens Hjælp kunde opsvinge sig.

Og hermed have vi berørt den svære Synd, som Skiftet næsten daglig udøver imod Kunsten, ja i denne Henseende har ogsaa Holberg, som ovenfor er bemærket, af og til forsynder sig mod sin egen Genius. Dette er saaledes Tilfældet i de versificerede Linier, hvormed denne Komoedie slutter; thi her vil netop en eensidig Reflection belære Publikum og vise, hvad Forfatteren egentlig har meent med det Hele, uden at det Hele paa dette Sted er overstuet med et alsidigt Blik. Denne Epilog lægges rigtignok i Værnens Mund, for hvis Charakter den ogsaa ret godt passer; bedre vilde det dog have passet for ham, hvis han havde sluttet med de Ord, han i Begyndelsen af sidste Scene udtaler: „Kan Du divertere mig saaledes oftere, Erik, du skal Du blive meget høit anstreben hos mig.“ Men i den

omtalte Epilog staaer han tillige som Repræsentant for Digteren selv. Og det er da virkelig rørende at see, hvorledes denne hos sit philistrøse Publikum søger Tilgivelse for sit sjælle og genisfulde Digt, ved fornemmelig at lægge Vægt paa den Lærdom, det indeholder, hvilken fra dette Standpunkt skal bestaae deri, at Bønder og andre ringe Folk, naar de faae Regimentet, almindelig blive Tyranner. Skal man da troe Epilogen paa Ordet, saa har det Hele en aristokratisk Tendens; men forsaavidt Tidens Uret mod den undertrykte Deel af Folket ogsaa deri bliver synlig, kan jo Tendensen med ligesaa megen Ret kaldes demokratisk. Egentlig er den ingen af Delene, Stykket er intet Tendensstykke, det tager aldeles ikke Parti, det tilhører hverken den høire eller den venstre Side; men det er en alsidig Fremstilling baade af Folkets og de Fornemmes Lyder og Forkeerthed, et mægtigt og anstueligt Billede, opfanget af de forbundne Tiders Liv, samlet med Klarhed og tilbageskattet med Kraft af det store komiske Huulspeil, som Digteren var i Besiddelse af, og som han saa ypperlig har vidst at bruge.

Vi have da nu, saavidt det stod til os, søgt at udvikle denne Komoedies Fortrin. At den isvrigt ikke er ganstke feilsfri, det er Noget, som den deler med ethvert Menneſteværk, og som vi heller ikke have villet lægge Dølgemaal paa. Dog negte vi ikke, at vi, naar vi omtale et bedre Værk (de slettere omtale vi nødigt, thi med Hensyn til dem er Tiden den bedste Recensent), hellere og længere dvæle ved Lyssiden end ved de enkelte Mletter. De-

høver dette noget Forsvar, da mene vi, at et saadant netop findes hos en af de billigste og ædlestes Kunstdommere, som Literaturer kan opvise, nemlig hos Jean Paul, naar han („Vorshule der *Ästhetik*“ 3. Cap. 5) tiltaler Recensenterne paa følgende Maade: „I Almindelighed burde vi, mine Embedsbrødre, snarere tage det Bedste til Maalestol for en Digter, end det Sletteste; thi det Sletteste kan ogsaa findes hos den Bedste, men det Bedste aldrig hos den Sletteste. Ligesom man, efter Jacobi, i Philosophien bestandig har at paavise det Positive, saaledes har Kritikerer at søge og paavise det Skjønne. Kun bliver Dommen derved noget vanskeligere, thi Feil lade sig bevise, Skjønheder kun eftervise. 'Kast, siger et arabisk Ordsprog, ingen Stene i den Brønd, hvoraf Du har drukket.' Himmel! i hvilken Brønd kastes der flere Stene, end i Sandhedens og Kastales Kilde?" osv. Til Slutning skulle vi blot tilføie, at hvis man tager den blotte Feilfrihed til Maalestol, da kommer man ofte til at stille Talentet over Geniet, „Talentet," siger en nyere *Ästhetiker* „beholder bestandig den ordinaire Befindighed, — — i det Mindre derimod og Enkelte lader selv det modne Geni mangen Maste falde, thi det er langt fra saa correct som Talentet.“

Ewalds første Drama: Adam og Eva eller Den uhyggelige Prøve.

Det kunde synes underligt, at vi netop vælge dette Drama til Gjenstand for vore Undersøgelser, da man, hvor høit man end med Hensyn til den Tid, hvori det blev digtet, vil stille det, dog neppe kan negte, at det i sin Heelhed indtager den laveste Plads mellem Ewalds betydeligere alvorlige Dramaer, og at det lider under en vidtspunden, undertiden stiv Dialog, som af og til endog er temmelig nærved, — hvad man har kaldt den værste Feil ved et Digt — at falde kjedsommelig. Imidlertid er der dog den Mærkelighed ved dette Drama, at Ewald har skrevet det, da han neppe var fem og tyve Aar gammel, i et Sprog, som han, under Arbeidet selv, paa en ganske usædvanlig Maade maatte forædle og udvikle, dengang den Shakespearske Tragødie endnu for ham var en uopdaget Verden, før den tydske Literatur endnu havde taget det Opsving, som Goethe og Schiller senere gav den, og uden at have noget Forbillede i vor egen Literatur, der i mindste Maade kunde vejlede ham.

Muligt er det, at han, der kjendte Digteren Gersberg, ogsaa allerede dengang har kjendt dennes „Ugolino“, der blev digtet omtrent samtidig med, eller noget før Gwalds „Ulykkelige Prøve“; dog har hiint Stykke, hvormange Glimt af Poesi der end findes deri, neppe den Betydning, at det kunde have udsøvet nogen betydelig Indvirkning paa Gwalds Dannelselse og der spores heller Intet i hans Drama, der kunde antyde en saadan Indvirkning, ligesom der heller ikke findes Spor til, at han har været paavirket af noget Arbejde fra Lessings Haand.

Der vil da neppe kunne paavises Andre, der dengang have haft nogen betydelig Indflydelse paa ham, end Corneille og Klopstock, hvilke han ogsaa selv betegner som sine Mestere. Men hvad nu Corneille angaaer, da kan han vel have været draget til at forædle Gwalds Sprog, men paa den anden Side var den vidtløftige Rhetorik, og den Jagt efter Attitheser, som findes hos Corneille, snarere stiftet til at vildlede den unge Digter, end til at føre ham paa den rette Vej. Klopstock derimod har vistnok ved sin opøiede Aand og sin mægtige Tanteslugt, hvilket Gwald selv dybt anerkjender, virket overordentlig paa ham, men directe som Dramatiker kunde denne dog vel neppe finde nogen synderlig Hjælp hos ham, der selv (uagtet han ogsaa har givet sig af med at skrive Dramaer) ingen Dramatiker var. At Klopstocks Exempel derimod har ledet Gwald med Hensyn til Valget af hans Emne, det er aabenbart, men hvorvidt dette har været til Gavn for Digteren, og hvorvidt dette Emne fortrinsvise

egnede sig til dramatisk-tragisk Behandling derom kunde der vel, som vi nedenfor skulle see, reises nogen Tvivl.

Dette Drama har saaledes i det mindste, relativ betragtet, stor Interesse derved, at man i det seer, hvad Digterens opvaagnende Aand formaaede, dengang han, uden For-gænger i sin Literatur, saagodtsom var henviist til sin egen Kraft alene. Overhovedet er man ofte ubillig mod flige Forsøg af Geniet i Literaturens tidligere Dage, idet man ligefrem sammenligner dem med senere Mesterværker, uden at betænke, hvilke Kræfter der paa den Tid og under de Forhold hørte til for at frembringe flige Arbejder, og hvor høit Digteren allerede derved, trods alle Mangler, opsvang sig over Alt, hvad der omgav ham. Disse Betragtninger er det, der nærmest have ledet os, naar vi her stræbe at henvende Læserens Opmærksomhed paa dette Begyndelses-forsøg, hvori der dog, trods Alt, hvad der kan indvendes derimod, ikke blot findes mange Funter af Geni, men hvori Digterens dybe dramatiske Aand allerede i de vigtigste Scener kjendelig aabenbarer sig.

Naturligviis skal det ingenlunde negtes, at Ewald var bekjendt med flere Forfattere, der kunde indvirke paa hans poetiske Uddannelse i Almindelighed. Saaledes beretter han selv, at han kjendte Horats's Brev til Pisonerne, og at han med Fornoielse havde læst flere af de romerske Klassikere. Han anskaffede sig og, som han fortæller, adskillige Værker af de dengang bekjendte Ghibetilere, men de have neppe været ham til noget synderligt Gavn, thi det var ham,

som han selv oprigtig bekjender, umuligt at læse tre Blade af dem til Ende. "Og," siger han til, „jeg maatte have opgivet ethvert Haab om at naae Parnas, isald man ikke kunde komme der, uden ved Hjælp af disse lærde Plan-skrivere.“ Derimod fandt han en ædel Bestyrtter og en virkelig kritisk Veileder i den indsigtsfulde og vistnok med usædvanlig poetisk Sands begavede Carstens, om hvem han i Fortalen til sine samlede Skrifter erklærer, at det er ham, han skylder det, hvis han virkelig er modnet til Digter i højere Forstand.

Det skal, som sagt, heller ikke negtes, at der findes betydelige Feil og Misgreb i dette Stykke, som i Ewalds tidligere Arbejder enten ere aldeles undgaaede, eller i det mindste ikke saa stærkt fremtræde; ja det allerstørste Misgreb ligger maaskee netop i Valget af Emnet selv, der i sin Heelhed kun egner sig lidet til at behandles i et Drama, især naar Dictionen tillige skal have et moderne Tilfænit.

Betragte vi den gamle Fortælling, saaledes som den fremstilles i den hellige Skrift, da fornemme vi snart, at der svæber en eiendommelig Duft deraf, som minder om det fjerne Morgenland og om Skabelsens tidligste Morgenrøde. En stor Deel af den Virkning, Fortællingen frembringer, skyldes netop til denne selsomme Duft, dette naive Udtryk, dette simple Sprog, hvori Menneskene udtrykkede sig i Idernes Barndom, og som vi nu ikke længere forstaae at tale. Iøvrigt var det, som bekjendt, efter det gamle Sagn ikke blot Engle, saaledes som Ewald fremstiller det, men det

var Gud selv, der besøgte Adam og vandrede i Haven om Aftenen i de svale Skygger og talte med ham og viste ham de flabte Dyr, hvorefter Adam gav dem Navne. Det Hele begynder da som en vidunderlig Idyl og er forsaavidt udramatist, først mod Enden komme nogle bevægede Momenter, der bedre egne sig for den dramatiske Fremstilling.

Men naar nu dette gamle, selsomme Billede udrides fra det Dæmringsløk, hvori det saaes længst borte gjennem Tidernes Rækker; fra den fjerne Horizont, hvori Himlen syntes at bæie sig ned imod og vore sammen med Jorden; og naar det nu føres os ganske nær for Øie og behandles om. ogsaa digterisk, saa dog i et modernt Sprog, i den klingende Alexandrinske Versform og i det mindste tildeels i Corneilles rhetoriske Stil med de dertil hørende Antitbeser: da bortsvinder upaatvibelig den paradisiske Duft og Glæde, og der kommer et Brud mellem Emnet og Behandlingen, som selv den mægtigste Pathos, der paa flere Steder bryder igjennem, ikke kan raade Bod paa, og vi gaae i Rette med Digteren, fordi han ikke har ladet det Hele staae paa den Plads, hvor det hører hjemme. Ja hvor store de Skjønheder end ere, som han i adskillige Scener og i enkelte store Billeder i sit Drama har vidst at fremtrylle, saa synes vi dog ikke, at de kunne opveie den vidunderlige Herlighed og den paradisiske Morgenglands, der er gaaet tabt.

Desuden var der ingen Fortid i Adams og Evas Liv, hvorigjennem deres Charakterer kunde udbille sig, ingen tid-

ligere Erfaring, hvortil de kunde støtte sig. Der var ingen anden Baggrund end den idylliske, handlingsløse Tilværelse, hvori de glede hen gennem Eiderne Dag efter Dag i en ustyldig Drøm. Med andre Ord, det var to kun udbortes nøgne Menneſtebørn, to umiddelbare Naturer altsaa, der endnu ikke havde rundet den Fasthed og klare Selvsbevidsthed, at de kunde fortjene Navn af Charakterer. Disse to Børn (thi det vare de jo dog i aandelig Forstand) sættes nu paa en Lydighedsprøve, hvori de ikke bestaae, dette passer meget godt til Stof for det idylliske Livsbillede i Eidernes Begyndelse, men til et Drama fordres Handling, der er begrundet i stærk Villiekraft og Charakter, hvillt ifølge de to første Menneſters hele Stilling og ifølge deres uudviklede Indre, ikke endnu hos dem kunde findes.

Og dog er det ikke blot et alvorligt, men et ligesom tragisk Drama, som Gwald her har villet udarbejde, thi uagtet han ikke har sat dette Navn paa Titelbladet, saa er dog den Dødsfare, der truer de faldne Menneſter, saa alvorlig, og den Spænding, hvormed baade Himmel og Jord, baade Dags og Nats Magter betragte det Hele, er af den Natur, at den egentlige Kjerne i Stykket, naar den skal udvikles i et Drama, nødvendig maa antage en tragisk Charakter. Derpaa bentyder desuden den hele Behandlingsmaade og den hele Diction. Det falder overhovedet af sig selv, at den, der i et Drama vil fremstille, hvorledes Synden og Døden første Gang fandt Wei til Jorden og til Menneſket, vanskelig paa nogen anden Wei end den tragiske kan løse sin

Opgave, forudsat, at denne i noget jordist Drama lader sig læse. www.libtool.com.cn

Imidlertid er den Mand, der viser en saa stor Svaghed mod sin Kone som Adam, ikke synderlig stillet til at være tragisk Helt. De Ord, hvorefter han spiser Æblet: „Døm om min Kjærlighed af hvad jeg vover nu,“ falde endog temmelig stærkt ind under Parodien, og de vilde ikke tage sig saa ilde ud i Johan von Ehrenpreises Mund, idet han stjæler de Stjebnesvangre Strømper.

Overbøvedet fremstiller Tragoedien, ifølge sin Natur, ikke Livets Begyndelse, men dets Ende, den forudsætter da i Almindelighed en Baggrund, en tidligere, Livsudvikling, hvorved Charakterernes Retning betinges, og hvoraf Handlingen med indre Nødvendighed udspringer. Eller hvis dette (som f. Ex. i Romeo og Julie) undtagelsesviis ikke ganske har fundet Sted, da bør Charakterudviklingen saaledes sammentrænges i Tragoedien selv, at vi, naar Slutningen nærmer sig, dog mene at staae ved Enden af et heelt uendeligt Menneſkeliv. Men noget Saadant kan vanskeligt skee her, hvor Stoffet indskrænker Digteren, saa at blot nogle faa dramatiske Scener kunne forbindes med en stillestaaende Idyl. Kun i Fortællingen og i den episke Fremstilling lade flige Contraster sig forene, uden at Bruddet for stærkt falder i Øinene, og fornemmelig er dette Tilfælde i det gamle bibelske Tankebillede, hvori den naive barnlige Tone sammenholder det Hele, og hvori den paradisiske Herlighed endnu efter

Syndefaldet kaster sin Afgjæng over de sunkne og for deres Ulydighed straffede Menneskebørn.

Baade Himmelens og Afgrundens Aander indtage en temmelig stor Plads i dette Drama, uden dog, paa et Par Undtagelser nær, at spille nogen egentlig Rolle i Handlingen, ja de bidrage snarere til at retardere og standse den.

Hvad de himmelske Magter angaaer, da ere de, efter deres Natur, kun lidet stikfede til jordisk Kamp og Handling; fra dem er jo, i det mindste nu, efter Dæmonernes Fuld, al Kamp fjernet. Det er rene ætheriske Væsener, som egentlig i deres høiere Sphære føre det samme idylliske Liv som Adam og Eva, før de loffedes af Kundskabens Træ; Stjønne, drømmende, hellige Naturer, der i salig Ustyd henglide gennem Evighedens Voner, men i den jordiske Strid findes der vanskelig nogen Plads for dem. Midt i deres Fromhed og Ustyd mangle de ogsaa den Selvstændighed, som er nødvendig for at skabe en Charakter, det æ hellige Sendebud fra Evigheden, som forkynde Guds Villie og synge Lovsange til hans Ære, men de mangle de bestemte Træk, den Begrænsning, den Negation, der er ligesaa nødvendig til en Charakter, som det Positive. Det gaaer med dem som med de rene Lysstraaler, de ligne alle hverandre. Det falder da af sig selv, at disse Evighedens drømmende Børn, disse leghensværende Lysstikfeller, der ikke kaste nogen Skygge, heller ikke have den Consistens, som den dramatiske Handling fordrer, og som kun den faste Stilling paa Jorden giver. Høist kunne de frembringe

Virkning, naar de skimtes et Dieblit liig et Solglimt og derefter forsvinde, skulle de derimod dvæle længere, da er det ligesom om de tabte deres Binger og de kunne da alene frembringe Standsning*).

Det maa derfor vistnok betragtes som en Feil hos Ewald, at de Scener, hvori Englene enten ere alene paa Scenen, eller hvori de deeltage med Andre, ere saa vidt udsbundne, thi hvor ophøiede de Ord ere, som undertiden lægges dem i Munden, saa retarderes dog, som sagt, Handlingen derved; ja man kan ikke negte, at den langtrukne Dialog, der ikke saa sjelden gjør Stykkets Læsning trættende, for en stor Deel udgaaer fra dem.

Ulykken er nemlig, at Ewald har villet to Ting, som vanskeligt lode sig forene. Han havde, som han selv beretter, tænkt at skrive en Ode over Guds Algodhed, dette opgav han, for ikke at concurrere med en Ven, der vilde skrive over det samme Æmne. Men nu havde han dog, som han selv siger, gjennemtænkt sin Materie altfor nøie, til ganske at kunne vende sig bort derfra. Han skrev da sin „Adam og Eva“, som paa engang skulde være et Drama og tillige indeholde Brudstykker af den omtalte Ode. „Heraf“, siger

*) Deri ligue de himmelske Engle da Elementaraanberne, at de ere Børn, der aldrig ældes ligesom disse; men Elementaraanberne ere dog forsaavidt, med Hensyn til den poetiske Fremstilling, bedre stillede, at Elementerne med deres forskjellige, veglende og karakteristiske Mangfoldighed bør komme frem gennem dem, medens det rene og ubrute Pys ikke tillader nogen synderlig Farvestiftning eller Foranbring.

Ewald selv i sin Fortale, „kommer saamange vel vidtløstige Dialoger og Monologer, som gjerne kunde have været udeladte, dersom det blot havde været Hensigten at skildre vore første Forældres Fald.“ — Men dette var det dog netop, der alene burde være Hensigten, og Alt det, som lagde sig derimellem, maatte nødvendig være til Skade for Dramat. Denne Ode til Guds Algodhed staaer i en bestandig Strid med Stykkets Fremstriden, den er et Brud paa Stykkets Enhed, der vel kan tilgives den unge Digter, som selv skulde bryde sig en Bane, og som gif frem næsten uden Veiledning, men der dog maatte frembringe en Dobbeltbed i hans Stykke, hvilken forringer dets Værdi; ja den egentlige Handling kan ikke ret stride frem, uden paa de Steder, hvor Oden til Guds Algodhed ligesom er glemt eller i det mindste for en Tid lagt tilside.

Den samme Indvending, som kan gøres med Hensyn til Englenes Charakteristik og dramatiske Brugbarhed, synes ogsaa at gjælde for de onde Magter; thi ligesaa vanskeligt, som det er at skjelne den ene Solstraale fra den anden, ligesaa vanskeligt er det ogsaa at adstille Stikfelterne og at tegne deres Omrids i det yderste Mørke. Dog behøver det yderste Mørke ikke at herske overalt, selv i Mørkhedens Boliger; thi hvor det himmelske Lys ikke trænger hen, der kan endnu udgaae et Flammestær fra den underjordiske Jld. Ogsaa den Onde mægter, som i en tidligere Afhandling er viist, at udvikle et Slags Pathos, forsaavidt han raader over Kræfter, der ere en bedre Sag værdige.

Dette har baade Milton og Klopstock vel forstaaet, og naar vi hos disse Digtere lytte til Dæmonernes Trods og høre deres forfærdelige Planer, da vækkes der en med Gysen blandet Spænding hos os, liig den, som opstaaer ved mægtige Naturrevolutioner, naar Afgrundene røre sig, og ødelæggende Vulkaner bryde frem af Dybet. Det er ligesom vi skimtede Flammerne fra den Sol, om hvilken der i gamle Eventyr fortælles, at den lyser for Underverdenen. De onde Magter have desuden, midt i deres Frækhed og Forvorpenshed, det Fortrin, at de synes mere selvstændige end de gode; deres Trods mod den Evige, giver dem i det mindste et Skin af Charakter, idet de dog selv bestemme deres Handlinger, medens Englene blot vise sig som lydige Knektaber for den Høiestes Villie. Denne Trodsens og de onde Kræfters Pathos har ogsaa Ewald paa flere Steder med Held vidst at udvikle, saaledes f. Ex. i Mellemspillet mellem tredie og fjerde Handling, i hvilket Moloch, Ildens Dæmon, i et Slags Vision seer frem i Tiden, hvorledes Mennesket griber den forbudne Frugt og trues af Dødens Engel, og hvor han i et dunkelt Spaadomsquad forkynder sit Syn.

Tilfældt tvinges endog Moloch af en hviere Magt til at vidne imod sig selv, og til, hvor nødigt han end vil, at forkynde Korsets og Christendommens Seier. Dette minder om et gammelt spanskt Stykke, som Ewald vist ikke har kjendt, og hvori en ond Mand holder en Tale til Folket for at bespotte Gud. Men nu kommer en god Mand

til, stiller sig bagved ham og tvinger ham, saa det er lige som *Tungen vende sig i hans Mund*, og saa han, hvor Gang han kommer til Enden af en Sætning, maa afgive Vidnesbyrd til dens Værd, som han helst vilde bespotte og forhaane. Saaledes ogsaa hos Ewald, det er ligesom de fordærvelige Luer, der udgaar af den onde Dæmons Mund, vende tilbage for at fortære ham selv; ogsaa dette udtales igjennem en vild, lidensfabelig og afbrudt Pathos, der frembringer en stor Virkning.

Man kan vel i Almindelighed antage, at der gives to Slags Synd, den ene tilhører mere Jorden, den anden Afgrunden. Den første udspringer af Svaghed, af den skrøbelige Natur, der giver efter for Friskelsen; den anden har et dunklere Udspring i Aandens Dyb, den findes kun hos dem, der have grebet det Onde med en Jernvillie, og der holde det fast med Forhærdelsens Kraft. Hos dem er ingen Anger eller Omvendelse, men kun forstøttet Trods og Had mod det Gode.

Den første Synd er Menneskets, den anden de oprørste Aanders. I denne Forstjel ligger ogsaa Grunden, hvorfor Menneskets Synd kan tilgives, medens Dæmonerne, i det mindste saalænge denne Forhærdelse vedvæder, aldrig kunne finde Tilgivelse.

Imidlertid har dog Ewald, ledet af Klopstock, optaget en angrende falden Aand (Abdiel Abaddon) i Dæmonernes Kreds, hvilket vistnok giver et eget Charakterbillede, en dæmrende Skikkelse, der bringer en stærk Modsetning

ind i de onde Magters Verden, saa man aner, at der ogsaa fra Afgründens ~~Nigelandsfiende~~ Forløsning Sted; men dette peger tillige hen imod Dagens Ende og har saaledes Intet med Ewalds Drama at gjøre, hvori denne Dæmon er en overflødig og uvedkommende Person.

Hvad de øvrige Dæmoner angaaer, saa indtage vel ogsaa de formegen Plads i Stykket og bidrage derved til at standse dets Gang. Deres Kamp er jo dog i det Væsentlige forbi, og deres Skjebne og Opholdssted bestemt. Det Eneste, der endnu kan sætte dem i et Slags dramatisk Bevægelse, er Lysten til at trodse Gud ved at neddrage Andre med i Fortabelsen ved Siden af sig selv. Dette dramatiske Moment har især fundet sin Repræsentant i Frisleren, Qvindens Forsørger, der saaledes virkelig griber bestemmende og forandrende ind i Stykket; selv kunne de onde Ånder derimod ikke forandres, høist kunne de af og til glide i deres Vænter, forresten ere de stillestaaende Væsener, saaledes som de ere, saaledes skulle de vedblive at være, i det mindste indtil Christi Ankomst eller til den yderste Dommens Dag.

Som en Feil eller i det mindste en Ubehjælpelighed hos den unge Digter maae vel ogsaa de lange og trættende Beskrivelser betragtes, der ere indstødte paa forskjellige Steder; thi ogsaa de bidrage til at standse Handlingen, som efter sin Natur jo dog maa være fremadstridende, og som hader ethvert længere Ophold.

Vi have nu temmelig længe dvælet ved Stykkets Feil,

der naturligtvis ikke bør fordøjes, men hvor stærkt man end fremhæver disse, maa man blive dog en dramatiske Kjerne tilbage, som just ikke, hvad Bredden angaaer, indtager megen Plads, men hvori det dog sees, hvormegret denne Digter, uagtet Emnets Gjenstridighed, og uagtet sin Ungdom og Uerfarenhed, alene støttet paa sit Geni, var istand til at udrette.

Den dramatiske Deel af Stykket begynder egentlig først mod Enden af anden Handling paa det Sted, hvor den øverste Engel Eloah kommer tilsyne i Skyerne og nedstiger paa Jorden, for at underrette Adam om Guds strenge Bud, at han ikke maa spise af Kundskabens Træ paa Godt og Ondt. De Ord, den store Engel taler i den høiestes Navn, ere, uagtet ogsaa han blot kommer som et Sendebud for at forkynde en Andens Villie, dog fulde af Majestæt; vi skulle kun gjengive nogle af dem:

„Blandt Støvet laae Du skjult, da jeg fremkaldte Dig.
 Mon det er altfor stort, om Du adlyder mig?
 — — — — —

Kun denne er min Pagt, at røre, hvad I vil,
 Alene Kundskabs Træ skal høre Herren til,
 Den Dag, Du seer mit Træ og af dens Frugt begjerer,
 Da frygt min grumme Hevn! frygt Ilden, som fortærer!
 Og om Du smagte den, da brød Du Herrens Bud,
 Da døer Du Døden — — — — —

En Stemme raaber:

Hellig, Hellig, Hellig er Gud, og hans Domme ere retfærdige.

En anden:

See dem, som overtræde hans Befalinger!

(Eynlid og Torden, Eloah hæver sig i Betret og forsvinder“).

Derfor Ewald havde affortet denne den høieste Engels labenbaring, derfor han alene havde ladet Eloah komme frem her, og derefter mod Slutningen, naar han igjen nedrigger for at forkynde Herrens Dom over de faldne Mennesker, da vilde Virkningen sikkert endnu være bleven stærkere, men i denne, som i flere Retninger lider Stykket under en altfor stor Vidtløftighed. Dog er saameget vist, at man, naar man lytter til de Ord, Ewald her lægger i den øverste Engels Mund, vel kan forstaa, hvorfor Adam troer, at det er Gud selv, der taler med ham.

Løvrigt bekræftes ogsaa her Sandheden af Pauli Ord: „Synden kommer med Loven, thi end Begjerlighed kjendte jeg ikke, derfor Loven ikke havde sagt: Du skal ikke begjere, men Synden tog Anledning af Loven og vakte Begjerlighed i mig.“

Efterat den øverste Engel er forbunden høre vi en Monolog af Adam, hvori han vel endnu er langt fra Tanken om Overtrædelse, men hans Sjæl drages dog nu hen mod det hemmelighedsfulde Træ og er spæfselfat med det selsomme Forbud:

„Forfærdelige Frugt! — at bøde! — — — — —

Da blev mit Døe mørkt, og dette, som jeg seer,
Blev mørkt, og Sjælen sov, og Hjertet slog ei meer,

Er dette Træs Natur saa dannet, at det dræber,
Og hvorfor blev det skabt?“ — — — — —

Saaledes begynder han at gruble over de Hemmeligheder, ~~han forville tænkte paa.~~ Det Eneste, man her studser over, er, at Adam ved saa godt Bessed om, hvad Tæden er, man begriber ikke, hvorfra han har faaet denne Kundskab. Forresten vidner denne Enetale om et virkelig og dybt Indblik i den menneskelige Sjæl, og om hvoyledes Kristelsen netop følger med Forbudet. Dette udvikles endnu mere i alle de Scener, hvori Stykkets Hovedpersoner siden komme frem, ligesra dette Dieblik af og til den Stund, da Eva plukker den forbudne Frugt.

Nu træder Eva ind, hun har høvt en Vision, hvori hun saae de faldne Engle og hørte Udbrud af deres Trods og Fortvivlelse. Hendes Sjæl er gennemtrængt af Strål og Medlidenhed, de Ord, hvori hun udtaler dette, vidne om en poetisk Fyld og Kraft, som sikkert kan maale sig med det meest Dybsiede, hvad Ewald nogensinde i denne Retning har digtet.

Kort efter fortæller Adam hende, at der gives tusinde Væsener, der ere fuldkomnere end Mennesket, hvilke prise Herren i andre Egne, og at denne Jord kun er en Plet i Egheden. Eva føler sig ydmyget og forringet ved denne Beretning; man mærker allerede her noget af den forfængelige Dyst og den fremad bigende Hovmod, som griber hende, da hun hører, at hun kan worde Gud liig, isald hun spiser af den gaadefulde Frugt. Nu underretter Adam hende om det Forbud, der er bleven ham forkyndt:

Adam.

„Seer Du det høie Træ, hvis underlige Frugter — —

Eva.

Som seer saa deilig ud? — —

Adam.

— Kun dette Træ, kun dette har Du tabt,
Kundskab paa Gødt og Ødt, den Frugt af disse Ørene.

Eva.

Er en Fuldkommenhed, som fattedes alene.

Adam.

At røre den er Gift, at smage den er Død.

Eva.

Død! og just dette Træ? — — — —

Man mærker, at Lyften til den forbudne Frugt begynder at røre sig i Evas Bryst, dog denne Gang overvindes den endnu, og baade hun og Adam istemme en Berelsang til Guds Priis, om hans Godhed, Wiisdom, Hellighed og Magt; dermed slutter anden Handling.

Desværre følge de væsentligste og meest dramatiske Scener ikke saa rast ovenpaa hinanden, som man kunde ønske. Ikke desmindre skulle vi her betragte dem samlede, uden at lade os forstyrre af de mellemliggende Optrin, hvori Englene tale med hinanden og standse det Heles Gang.

Dog maae vi i Forbigaaende henpege til de første Scener i tredie Handling, hvori de onde Engle holde Raad om at fordærve Mennesket, og hvori Satan bereder sig til sit Værk, thi de ere ingenlunde uden dramatisk Kraft og paa

flere Steder ere de virkelig pathetiske, desuden udspringe de af *Styffets Grundtanke* og følge med naturlig Conseqvens af det Foregaaende.

Mod Enden af tredie Handling træde Adam og Eva igjen ind. Eva grubler endnu over det Syn, hun har høit; det synes, som om en af Manderne (rimeligviis har Ewald her tænkt paa Fristeren) fornemmelig har tiltrukket sig hendes Opmærksomhed:

„Al, Ulykkelige! men al! det er forfælske,
Saa smukt en Slabning! Gud! har dog for evig tabt,
For evig Alt.“

Det er vistnok flint og dybt tænkt, at det netop er noget oprindeligt Godt hos Qvinden, nemlig hendes Blødhed og Medlidenhed, som vække et Slags Sympathi hos hende med den faldne Mand, hvilket vel igjen bidrager til, at han først fæster sit Blik netop paa hende, og ikke paa hendes Mand.

Adam foreholder hende, at hvad hun har seet er en for tjent Straf for dem, der trodse Gud, derved henledes hendes Tanker igjen til Kundskabens Træ, og til den Fortabetsens Mulighed, der ogsaa er tilstede for dem selv, og hun udbryder:

„Og om vi trodsige nu smagte Kundskaabs Frugt.
— — — jeg fælder ubetjendte Laarer,
Saa snart jeg seer det Træ, der kunde bræbe Dig.“

Kort efter siger hun:

„Min Gud! et Træ vor Dødt! — — —
Udstrakte jeg min Haand. Al Adam! om vi nu
Kun i et Diebstil — da Stræf! da døbe Du.“

Det er ligesom hendes Tanker allerede med magist Kraft
 vare bundne til dette Læst. Denne Scene er forholdsvis
 fort, og dog sikkert, naar man fæster Blikket paa den ind-
 vortes Handling, af sand dramatisk Virkning. Hvad endnu
 forsøger Betydningen deraf og gjør den til et vigtigt Led i
 det Hele, er, at Satan har været skjult tilstede. Han har
 da nu ved at lytte til Guds Ord opdaget Hemmeligheden og
 hørt, hvad der kan styrte Mennesket i Fordærvelse.

Kort efter har Eva en Drøm, der ogsaa giver et Vidnes-
 byrd om den Dybde i Tanken, hvorpaa denne Digter siden
 efter har givet saamange Prøver. Drømmen kommer ikke,
 før den hemmelige Lyst alt er opstaaet i Qvindens Sjæl.
 Den ydre Fristelse havde ingen Magt, førend Begjerlig-
 heden var vaagnet i hendes Indre. Saaledes gaaer det jo
 netop i Livet, der er en dobbelt Kilde til Fordærvelsen, en
 dobbelt Modstander, som skal overvindes. Fristelsen kunde neppe
 blive ret farlig, naar den blot kom udenfra, men det, som
 giver den Magt, er, at der ogsaa skjuler sig en Fjende ind-
 vendig i Menneskets eget Hjerter; da først bliver Kampen
 forfærdelig, naar der ogsaa er en Forræder tilstede indenfor
 Fæstningens egne Mure, der rækker den ydre Fjende
 Haanden.

Først efterat Begjerligheden er vakt i Qvindens
 Bryst, kan Forføreren nærme sig til hende i det mindste i
 Drømme, det er hendes egne forræderiske Tanker, der aabne
 ham Adgangen. Dette udtrykker Ewald i saa Pinier, men

de ere nok værd at høre, eftersom de ere af den Natur, at hun en ægte Digter kunde skrive dem.

— — — — — lille Vinde

Sneg hvislende forbi den slumrende Mandinde,
Og Satan var i Binden, Dyrene fornam
Hans Skælf og flyede, før Cheruben kjendte ham."

Altsaa den lavere, ubevidste Natur aner allerede sin Fjendes Nærværelse, før de høiere Magter have opdaget ham. Dette Tillæg forudsætter et skarpt Øie for det sikkre Instinct, der rører sig i Naturens Dybder. Digteren søier endnu til: "Ord som Glædesord ved Evas Læber rørte," dengang nemlig da Satan svævede for hende i Drømme. Men da en Engel drev ham bort, og "Søvn og Skygge stiltes ad," og hun vaagnede, da søgte hun det tabte Billede i Lunden og græd under Skyggerne.

Mod Enden af fjerde Handling træder Eva atter ind. Digteren har ladet os følge hende Skridt for Skridt, og viist, hvorledes den indre Lyst voksede, indtil den nu er nær ved at seire over alle andre Hensyn. Den onde Magt har ifte forgjæves nærmet sig og talt til hende i hendes Slummer; det er ligesom om hun var greben af en vild Strøm, som hun først frivillig hengav sig til, og som hun nu hvert Øieblik mindre er istand til at modstaae, medens den med voksende Hastighed bestandig bringer hende nærmere til Afgrunden.

Nu seer hun alt med vaagne Øine den onde Dæmon i Slangens Bignelse under Skyggerne af Kundskabens Træ og udbryder:

„Det smutte Træl — maaskee — nei Eva! — nei Forræder!

— — — — — www.libtool.com.cn — — — — —

— — — — — men det jeg undres over,

Er denne Driftighed. Betænk dog, hvad han vover!

Han frygter ei dens Magt, som truer. — Gisninger,

Hvor fører I mig hen? — — —

Hun mærker saaledes, at Slangen, i det mindste uden synlig Fare, kan opholde sig under Træets Skygge. Hun fordyber sig i Betragtningen af dens prægtige Udseende, der er Noget hos den, som drager hende til sig; en saadan Magt har man jo selv i vore Dage troet at finde endog hos de naturlige Slangar.

„Den habe mig? hvorfor? den synes at befale.

— — — — —

Den mørke Majestæt, den Høihed lover meer,

End det, mit svage Syn, mit blinde Øie seer.

Et Øid, da kjendte jeg den og utalligt Andet.

— — — Han kom just, da jeg tænkte paa,

Hvorfor det skønne Træ skal uden Nytte staae.“

Den usalige sophistiske Kløgt, hvormed Menneket siden efter saaridt har vidst at bedrage sig selv, klinger allerede nu fra den første Qvindes Læber:

„At rose Herrens Træ, det er at prise Gud,

Hans Træl hvor beiligt? al! hvor yndigt seer det ud?

Den taase Majestæt, de underlige Kræfter!“

Hun følger nu ogsaa Slangens Exempel, nærmer sig til Træets Skygge, bøier sig ned derimod og vil omfavne den osv.

Der findes mange baade fine psykologiske og høie pathetiske Steder i denne Monolog, men ogsaa den er vistnok

for lang. Ewald har i det Hele i dette Stykke ikke vidst at tilegne sig den Sammentrængthed, som han dog i det Enkelte allerede her har givet flere Prøver paa.

Med Enetals Slutning kommer der igjen et Beviis paa den samme dybtgaaende Eftertanke, som Digteren lagde for Dagen i den ovenfor omtalte Drøm. Saalænge Eva ikke selv har kaldet Slangen, holder den sig langt borte; hun kan vel see den og af og til endog høre dens loffende Røst, men den mægter ikke at nærme sig, i det mindste ikke, naar hun er vaagen, før hun selv har givet den Tilladelse og opfordret den dertil. Dette gjør hun virkelig, derved er den sidste Dæmning nedbrudt mellem hende og den onde Magt, og nu kan den fristende Mand udfolde al sin forførende Sophistik for hende *).

Bestandig gaaer saaledes, vi maa endnu engang gjentage det, den indre voxende Lyst og den ydre voxende Fristelse Haand i Haand og styrke hinanden gjensidig. Medens Besgjærligheden endnu kun er dunkel og drømmende, kommer Fristeren ogsaa kun i Drømme, men da den nu er bleven aabenbar og træder frem i det fulde Dagslys, og da hun selv med lydelige Ord opfordrer den onde Dæmon, da kommer han ogsaa frem af Skyggerne i det fulde Dagslys, og medens hun er fuldt vaagen, uden at de gode Engle længere kunne hindre det.

*) Maaskee havde det været endnu rigtigere, hvis Digteren havde ladet Slangen hvile stum i Træets Skygge, indtil han endelig selv opfordrede den til at tale.

Man er ofte tilbøielig til den Tro, naar der hos en Digter forekommer Spor af dybere Tænkning, at det er en Hændelse, et tilfældigt Sammentræf, eller at der lægges Noget ind i Digtet, hvorpaa Digteren selv mindst af Alle har tænkt.

Hos Ewald komme imidlertid disse Spor saa hyppig frem, at denne Tro eller rettere denne Tvivl med Hensyn til ham neppe kan have noget Stin af Berettigelse. Jeg skal, for at give et endnu mere slaaende Beviis paa, med hvilken streng Conseqvens han i sine Tantebilleder gaaer frem, nævne eet Exempel, taget af et ganske andet Digt („Haab og Grindring“), hvori han tænker sig den nøgne Sandhed slaaende paa en dorisk Støtte. Hvorfor griber han netop dette Billede? Hvorfor vil han ikke, at Sandheden skal staae paa en jonisk, en korinthisk eller en romersk Støtte? — Alene fordi den doriske Støtte selv, med Hensyn til ydre Prydelser, forholdsviis kan betragtes som nøgen. Den er den simpleste, den ældste af alle, den virker kun ved sin strenge, rene Stil, ved sin usmykkede Majestæt og Styrke. Den joniske Støtte var allerede ziirligere, den korinthiske (lige som den senere romerske) var endnu pragtfuldere. Netop derfor passer hiin til Bærer af den nøgne Sandhed, og netop derved faaer Billedet sin storartede Holdning, at han vælger den Støtte, der forsmaaer enhver udvortes Prydelse, og der meest minder om de ældre Tiders usminkede og i sig selv hvilende Kraft. I flige storstilede og strengt gjennemførte Billeder, hvoraaf man kan opdage mange hos Ewald,

erkjendes han allerbedst som den, han er, nemlig som den dybeste *Tanfedigter*, vor *Litteratur* har at opvise.

Den Scene, der følger, efterat Eva har kaldet Slangen frem af den Skygge, som Kundskabens Træ, uagtet det lover Lys, udbreder, er en af de væsentligste, og man kan maastee lægge til, den meest dramatiske i det hele Stykke. Hver Replik, ja hver afbrudt Sætning, hvert halvtilbageholdt Udbrud af den listige og loftende Dæmon driver Eva her nærmere mod Overtrædelsen; meer og meer indvirkles hun i det magiske Net, som hun snart ikke længere har Kraft til at sønderrive, og selv om Ewald ikke havde skrevet andet end denne Scene, og de, der væsentligst og nærmest ere forbundne med den, saa maatte man dog indrømme, at han allerede derved havde hævet sig langt over, hvad man paa den Tid af nogen dansk Digter kunde vente.

De korte Replikker og halvudtalte Tanker i denne Scene ere som oftest langt mere værd, end alle de Antitheser og den rhetoriske Pragt og de mange Brudstykker af en Ode til Guds Algodhed, som findes omspredte i det øvrige Drama, uden at det derfor skal negtes, at disse Brudstykker af og til indeholde Glimt af virkelig Poesi. Maastee er det da ikke afveien, at dvæle noget længere ved denne Scene end ved de andre, thi ingensteds blive de Træde, hvorafr Fristeren knytter sit magiske Net, og hvori han fanger sit Bytte, mere synlige end her:

Satan (i Slangens Rignelse nærmer sig til Eva, der har kaldt paa den).

„— Du kalder mig.

Eva.

www.libtool.com. ~~Ja~~, nei!

Satan.

Din høie Kæft,

Din Graad —

Eva.

Biv!

(Slangen bereder sig til at gaae.)

Eva.

Biv!

Satan.

Salige, Du græder!”

Den stærke Modsigelse, der ligger i at være salig og dog at følede Taarer af utilfredsstillet Længsel, bliver her i saa Ord skarpt fremhævet.

Eva.

„Jeg kender ei, er blind.

— — — — —

Satan.

Bind kan Du ei misunde,
Du ønsker ikke Ting, hvoraf Du Intet veed.

Eva.

— — Et Dyr har samme Salighed.

— — — — —

Satan.

Og er Du meer!

Eva.

Ja viid, at jeg behersker Jorden.

Satan.

Du frygter for et Træ, og skjælver for en Jordben?

Som om hans Lab var stort, isald Du smagte den." (Frugten af Kunbflabens Træ nemlig).

„Han byder: Smag den ei! vell han har Ret at byde;
Han flabte Dig.

Eva.

Dg jeg?

Satan.

En Slave bør adbyde!

Eva.

En Slave?

Satan.

Evang og Frygt blev aldrig kjendt af Frie."

Saaledes gaaer det næsten bestandig frem Slag i Slag. Med korte og tvetungede Sætninger sætter han hendes Vidensflaber, især hendes Stoltbed i Bevægelse, og indvikler hende ved sin spidsfindige Kløgt tillige i Forvirring og Modsigelse, saa hun tilsidst neppe veed at skjelne mellem Ret og Urret, mellem Sandbeden og det fluffende Bedrag. Vi flulle endnu gibe nogle Exempler:

Satan.

„— — En Gud frembringe Ting, som døde?

— Din indblæste Sjal?

Eva.

Er Herrens.

Satan.

Dg en Deel

Af Gud flal kunne døe! — Svad om han døde heel?

Jeg svimler.

Eva.

www.libtool.com.cn

Satan.

Kundskabs Frugt opløse Sjælens Dæ,
Og slukke Sjælens Lys?

Eva.

Hvor tungt at sammensøje.

Satan.

Den viser Dødt og Godt, til hvem, ifald Du døer?

Eva.

Diøvl! — Døvl! hvad gjør jeg?

— — — — —

Satan.

Blid da, at Herrens Træ — men nei, jeg vil bebrage,
Jeg vil forføre Dig."

Dette Træ, at Satan selv siger hende, hvad han vil,
og at hun troer ham, naar han lyver, men ikke troer ham,
naar han siger Sandhed, dette Træ er vistnok tænkt med
dyb Ironi og danner maastee Culminationspunktet af den
hele Scene.

Eva.

„— — — — Siig, tør jeg smage!

Satan.

Nei!

Eva.

Du forbyder mig!

Satan.

Hvi spørger Du mig da?

Eva.

Sig, tør jeg smage frit — — —

www.litool.com.cn

Satan.

Ja."

Da hun nærmer sig til Træet, begynder det at tordne, der reiser sig en Storm, Jorden skjælver under hendes Fødder.

Eva (forbækket).

„Herren tordner alt, og hvilken Storm! o Frygt!
Jeg bærer.

Satan.

Nei, bliv en Træl! I Lænker leves trygt.

Eva.

Jeg Træl?

Satan.

Du jittre dog — en Torben, og Du banker!
Den høie Sjel! En Storm bortblæser Dine Tanker!

Eva.

Jeg jittre? nei, jeg vil."

Det kan maaskee synes, som om vi her have været noget for rundhaandede med Citater, men det vilde falde vanskeligt paa anden Wei at vise, med hvilken Kunst Gwald allerede i Begyndelsen af sin Digterbane var istand til at udbille en Scene. Her kan man vel lære, hvori en Scene adskiller sig fra en blot Samtale; her er ingen Standsning, bestandig, og dog Skridt for Skridt, uden at lægge Dølgemaal paa noget af det, der foregaaer i Qvindens Sjel, uden at skjule de Slangegange, hvori den onde Dæmon be-

næger sig, strider Digteren frem imod Maalet. Denne Gang fælses dog Eva endnu, i det mindste udbortes. Adam kommer og river hende bort med Magt, idet hun alt vil gribe Eblet, dog kan man vel paastaae, at Syndefaldet fra hendes Side allerede indbortes er skeet.

Den femte Handling begynder med en Scene mellem Adam og hans Hustru, hvori hun vender alle de Baaben imod ham, som Slangen tidligere har brugt mod hende; ja hendes Ord ere undertiden en ligefrem Gjentagelse af Slangens Ord.

Eva.

— Et Træ forbudt, naar Haven kaldes vor?
 Kun Slaven lyder blind, og spørger ei hvorfor.
 Hvorfor just dette Træ? See Frugterne! hvor smukke!
 De tænke Sjælens Lys. Døm, om de samme slutte?
 De vise Godt og Dødt; men hvem ifald vi døer?»

Ogsaa denne Scene har en dramatisk Gang, skjøndt den ikke ganske er fri for unødvendig Declamation. Tilslutt griber Eva den forbudne Frugt, og Adam, forlokket af sin Kjærlighed, følger endelig hendes Exempel.

Disse Scener, hvori det egentlige Drama udvikler sig, ere, som vi alt have bemærket, ikke ret mange, de staae ligesom halv skjulte mellem andre, som egentlig ikke ere fremadstridende. Men dog kan man sige, hvor liden Plads de end optage, at Gaaden i dem er løst. Ledet af sit Geni, alene og uden fremmed Hjælp, har Digteren allerede her udfundet Dramaets Hemmelighed, thi hver enkelt af disse Scener skyder Handlingen fremad, saa at i det

mindste een af Personerne staaer paa en anden Plads ved Scenens Ende end ved dens Begyndelse, hvorved han da tillige er kommen nærmere mod det Maal, hvortil det Hele sigter; og dette sker ikke ved udenfra kommende Midler, men ved Dialogens egen Gang og dens Virkning paa Bedkommendes Sjæl, indtil endelig det ydre og sidste Resultat med Nødvendighed udbiller sig af Sjælens inderste Grund.

Saaledes har Digteren allerede dengang forstaaet den Kunst, som ovenfor (S. 64) er omtalt, at vise os en Række af forbundne Led, fra det Dieblis, den hemmelige Tanke undsfangedes i Sjælen, til den Stund, da Handlingen træder frem i det fulde Dagslys, og da det fortyndes fra Tagene, der tidligere hvilede i Løntammeret, saa vi ikke blot see hvad der er, men tillige hvad der vorder, ikke blot den ydre Handling, men tillige alle de Bevægelser i det Indre, hvoraf den betinges, skjøndt disse ellers i det virkelige Liv kun sjelden blive synlige udbortes.

Efter Syndefaldet findes der igjen nogle Scener, som Digteren vistnok havde gjort vel i at forkorte; endelig kommer det sidste Vendepunkt, det stærke Tilbageslag fraoven, hvorved den forstyrrede Ligevægt igjen bringes tilbeie.

Gloah sigter igjen ned fra Himlen under stærke Lørdenslag.

Gloah.

„Hvor est Du, Adam?

Satan.

Sjæls!

Adam.

www.libtool.com. Hvor flyer jeg, Gud høvsten?

Eloah.

Hvor est Du, Adam?

Satan.

Skjælv!

Adam.

Din Stræk, o Død omspænder...

Eloah.

Hvor est Du, Adam?

Satan.

Skjælv!

Adam (tager Eva ved Haanden).

O Gud! i Dine Hænder."

At Afgrundens Trudsel saaledes bestandig sammen-
trænges i et eneste lille Ord, gjør her netop den største Wirk-
ning, og Ewald har baade her og paa mange flere Steder
viist, at han forstod, hvorledes enkelte Ord undertiden kunde
sige meer end en heel Tale.

Nu følger endelig Dommen, der paa en værdig Maade
slutter sig til det Foregaaende, og hvori Digteren saa tem-
melig følger Bibelens Ord. En Feil er det dog maaskee,
at han udelader den Forbandelse, Bibelen udtaler imod Slan-
gen. Med en mytisk Hentydning til Christus og en op-
bøiet og begejstret Lobsang ender det Hele.

Naar vi nu tilsidst heste bort Blik paa Resultatet af hvad ovenfor er udviklet, saa kunne vi ikke blot understrebe Dehlenschlägers Dom, at Ewald i dette Stykke, som Dehlenschläger kalder et ufuldkomment Forsøg, dog staaer som en Digter, der er udklaaret og kaldet til i Fremtiden at slaae Melpomenes Harpe; men vi tør maaskee endnu gaae noget videre og paaftaae, at Ewald, trods alle Ufuldkommenheder, dog allerede her har løst den vigtigste Opgave i sin Kunst, og at han i sine senere dramatiske Arbejder, blot videre har udført det, som han i dette Stykke (Skjøndt rigtignok kun i enkelte Scener) først havde lagt Grunden til.

Men da nu Ewald var vor første store Mester i sin Retning, saa er det vistnok ikke uden Betydning at forfølge hans dramatiske Digtervirksomhed ligetil den tidligste mægtige Udtræng deraf; og denne findes upaatvivlelig, trods alle ubedkommende og mindre heldige Tilføjninger, i dette Stykke, der hos os danner Udgangspunktet for det alvorlige Drama, og der saaledes maa betragtes som et af de interessanteste Capitler i vor Poesis Historie.

Det bør iøvrigt ikke nægtes, at der selv i de bedste Scener i dette Drama, ved Siden af enkelte mindre heldige Steder, ogsaa udvikles en skarp og næsten altfor sindrig Reflection, hvilken ingenlunde kan forudsættes hos de første Mennesker, som nylig vare opvaagnede til Liv, og som i deres oprindelige Ufkyldighedstilstand ikke havde nogen Erfaring at støtte sig til. Men dette er en nødvendig Følge af Em-

nets Beskrivelse fra dets rette Jordbund, hvor Evighedens
 Syner endnu vil lig Morgendømme omsvævede de nyskabte
 Mennesker. Hvis Digteren imidlertid havde villet fastholde dette
 Standpunkt, og hvis han ifølge heraf havde givet Afkald
 paa al Reflection, da var Emnets dramatiske Behandling
 sandsynligvis bleven en Umulighed.

Om nogle Scener i Oehlenschlägers Aladdin.

(En Samtale).

A. Aladdin er dog et ypperligt Bærf, ikke sandt?

B. Hvilket Menneſte med poetiſt Sands kan, naar han læſer den uden Fordom og forudfattet Mening, tvivle derpaa?

A. Men er det dog ikke Skade, at der ogsaa ſkal være Feil i et ſaadant Arbeide?

B. Feil er der i ethvert menneſkeligt Arbeide, det er jo ſaa beſjendt, at det næſten er en Trivialitet at gjentage det. Desuden ere de Arbeider, der meeſt nærme ſig til at være feilfrie, ingeniunde derfor de bedſte; Feilfrihed er egentlig kun en negativ Egenſkab.

A. Ja Du taler om det blot Correcte; at de fuldkommen correcte Digte langt fra beſtandig ere de bedſte, derom kunne vi let blive enige, men jeg taler her om dybere, væſentlige Feil.

B. Forklar Dig nøiere.

A. Synes Du ikke, at Noureddin er en fortræffelig tegnet Character?

B. Ganske vist, jeg kjender i den moderne Poesi ikke mange Charaktertegninger, som jeg vilde stille høiere.

A. I det mindste høre de to første Enetaler, tillegemed hiin Nattescene paa fri Mark i Storm og Regn, efter at han endelig har bemægtiget sig Lampen, til noget af det Herligste, Poesien eier. Man er tilmode i hine to Enetaler, ligesom om man saae en mægtig Magus for sine Dine, og selv i vor vantro Tid er det ligesom man blev tvungen til at troe paa hans Kunst.

B. Hvorfor holder Du Dig alene til disse Scener, er ikke blandt andre den Scene, hvori Moureddin bytter Bøgeret med Gulnare, ligesaa god som de?

A. Ja seer Du, nu kommer min Indbending, thi netop i den Scene, Du omtaler, synes det mig, som hans Charakter er brudt, det forekommer mig, at Moureddin nu ikke længere er den samme Mand som før.

B. Hvorledes det?

A. Det gjør mig ondt, at jeg skal sige det, men nu, efterat han har faaet Lampen i sin Bærge og har vundet Sikkerhed for, at den virkelig tilhører ham, nu er det, som om den mægtige Magus var forsbunden, og som om der var kommen en Philister i hans Sted.

B. Men dog en ypperlig tegnet Philister, det vil Du ikke kunne negte?

A. Det negter jeg heller ikke; alene den Bemærkning om Borherres Confusion, da han skabte Melkeveien, er langt

meer end Guld værd, den indeholder den genialeste Ironi, der nogensinde er udtalt over Philisteriet, men hvad kan det hjælpe, Charakteren er dog gaaet i Stykker for Digteren, eller rettere han har stødt en anden Noureddin ind i den oprindelige Noureddins Plads.

B. Det vilde rigtignok være en slem Anke, isald den virkelig var begrundet.

A. Der kan jo aldeles ikke være Tvivl derom, det er jo aabenbart, at Noureddin nu, da han udbortes har erhvervet den højeste Magt, er bleven aandelig svag og indbortes afmægtig.

B. Nu, saa ganske afmægtig er han vel ikke, i det mindste naar det gjælder om at slaa Andre, thi han lader jo dog det Pallads, Aladdin har bygget, tilligemed hans Hustru Gulnare, flytte over til Afrika.

A. Ja, men hans Ord klinge dog nu ganske anderledes end i Begyndelsen, det er nu ligesom Marven var sløttet bort af hans Been, som Saladin siger, da Manden har stillet ham op til Rætværket paa Altanen.

B. Men hvad vil Du sige, om jeg beviser Dig, at Digteren netop her har været i sin fulde Ret.

A. Det skulde glæde mig, dersom Du kunde bevise det, dog mig synes det indtil videre en Umulighed.

B. Og mig synes det ganske ligefrem. Noureddins Natur er aldeles negativ, han er en Kritikus i allerflettetste Betydning, netop saaledes som den krænkede Digterforsængelighed saatiid forestiller sig de Kritici, der have saaret den, i Indbild-

ningens Forstørrelsesglas, uden at dette derfor just behøver at være sandt. Men her er den almindelige Forfatterillusion bles-
 ven til Sandhed, Roureddin er virkelig en saadan Recensent, der hader Geniet. Saalænge han kan skade, knuse, fordærve, rive ned, saalænge er han mægtig og forfærdelig; men naar det gjelder om selv at opbygge, om selv at træde positivt frem, da er der ikke nogen Kraft i hans Sjæl, da for-
 maaer han Intet og synker ned til at blive en blot Philister med en fordærvet Mave. Det gaaer med ham som med saamangen lærd Samler (paa Dandskaben nær, der sjelden findes hos Samlerne), han har med stor Flid og utrætteligt Arbejde erhvervet mangfoldige Skatte og Kundskaber, men naar han skal anvende dem, da viser det sig, at han har en nervesvækket Arm. Disse to Modsetninger i et og samme Menneske ere ikke saa sjeldne, at man behøver at tage sin Tilflugt til to Charakterer for at fremstille dem, og jeg mener, at det er en af Digterens bedste Tanker, at han har valgt at fremstille dem samlede i een Person.

A. Og troer Du virkelig, at han har tænkt paa det?

B. Med philosophisk Klarhed har han neppe tænkt det, men han har anstuet det med Geniets Blik i et Digterbillede, der for ham sammensøiede sig til et eneste Individ.

A. Det er mig kjær, at Du har vist mig min Uret mod den store Digter, herefter vil jeg kunne glæde mig dobbelt over hans herlige Værk, men dog —

B. Har Du endnu et Men paa Hjertet?

A. Jeg har endnu en anden Indbending, ligesom den rigtigst er af mindre Betydning.

B. Nu da, lad høre!

A. Du erindrer vel den Scene, hvori Aladdin forer et Hesteg af Handen?

B. Naturligvis.

A. Da beretter Handen i sin Brede og i en mægtig strømmende Pathos, at dette Hesteg er Jorden selv. Jorden er den uhyre Flyver, der aldrig trættes, der holder den selv og Taurus i sin Seneflo. Hvor levende og anstuelig end dette Billede er gennemført, saa indeholder det dog en Modsigelse. Jorden erklæres her for en Fugl, og dog kaldes den til samme Tid et Hesteg, men er den en Fugl, der flyver, da er den intet Hesteg, og er den et Hesteg, da kan den ikke flyve, den Sag synes mig klar.

B. Den Bemærkning er, som det lader, ganske rigtig, men —

A. Her gjelder intet Men, her veed jeg i det mindste, at Sagen er klar, saa Du vanskeligt kan komme med nogen Indbending, naar den ellers skal være grundet paa Sandhed.

B. Men siig mig, vilde Du nu undvære denne delige Scene, disse svævende, vingelette Vers, for at undgaae hiin Feil?

A. Hvor vil Du hen! De flyve jo selv saa mægtig, med en saa sikker og ætherisk Flugt, saa det er

ligesom vor Sjæl blev baaren af dem og fulgte Jorden paa dens dristige Bane.

B. Høst at Jorden flyver uden Binger, saadan som Eshylos i et efterladt Brudstykke udtroffer sig om Pleiaderne, som han kalder vingeløse Duer, der hængslede gennem Etheren.

A. Hvad mener Du?

B. Jeg mener, at vi i ethvert Tilfælde ere bedst tjente med at lade det Hele staae, som det er, selv om en lille Tankeforvirring her har indsnegret sig, hvad ikke engang er ret sikkert; thi Du maa huske, at Jorden forener, hvad der ellers er adskilt, den spirende Kraft i Egget og den dristige Flugt hos Fuglen.

A. Og dog synes det mig endnu, at der her ligger en Modsigelse til Grund.

B. Tal Du Gud for, at Aladdins Forfatter ikke alt for ivrig grublede over Modsigelsens Grundsætning. En Digter med den Naturfriskhed, Naivitet og Oprindelighed som han blev ikke slagt til at philosophere, det var derfor at ønske, at han heller aldrig havde følt sig fristet dertil; og overhovedet bekræfter hans hele Forhold til Kritiken netop i høi Grad Sandheden af den bekjendte Sætning, at det kritiske, skarpe Dagslys ofte virker forstyrrende paa det nattevandrende Geni.

Bredahls dramatiske Scener.

Jeg har paa et andet Sted i denne Bog (S. 69) søgt at paavise, hvorledes det Enkelte, de saakaldte smalle Steber, der skulle virke uafhængige af det Hele, snarere vare til Skade end til Gavn for en Digtning, som Totalitet betragtet; her derimod, har jeg maattet holde mig til lutter Enkeltheder. Denne Modsigelse lader sig dog vel udjævne, thi det kunde aldrig falde mig ind at negte, at der hos en Forfatter kan findes store Brudstykker af Poesi, uden at han derfor har naaet et saadant Mesterskab, at han opfylder de strengeste Fordringer, som maae stilles til et Kunstværk. I dette Tilfælde er netop Bredahl, jeg maatte da holde mig til det, man hos ham kunde finde^{*)}. Hensigten med disse Linier er saaledes blot at vise, hvad han under bedre Omstændigheder kunde være bleven, og hvilke mægtige Fragmenter han selv under de uheldigste ydre Forhold har leveret, men aldeles ikke at fremstille ham som fuldbendt Digter. Denne Kritik er isørigt skreven 1840, som Følge deraf ere Citaterne tagne af den gamle Udgave af Bredahls Poesier.

Publikum, der saa let henrives af og overbuerderer det Ny, er ogsaa tidt tilbøieligt til at undervurdere og glemme det Gamle; det er derfor vel ikke afveien en Gang imellem at opfriske Mindet om dette, at henpege paa Fortjenesten i det Halvforglemte, og det saameget desmere, hvis dette, saavel ved sine Fortrin, som ved sine Mangler, allerede fra Be-

^{*)} Jfr. hvad der herom siges i Recensionen selv.

gynnelsen af ikke har kunnet frembringe noget stort Indtryk paa Mængden. www.libtool.com.cn

Dette er maaskee mere nødvendigt med Bredahl end med de fleste andre Digtere, thi hans Mangler falde let i Øinene, hans Fortrin derimod ere af det grundige Slags, der ligge for dybt for en stor Deel af Publikum; dette er vel Marsagen til og kan ogsaa tjene til et Slags Undskyldning for den Forglemmelse, der har rammet hans Værker, som nu kun lidet læses, uagtet vi vel tør paastaae, at der er Noget deri, som i Kraft og i Dybde kan maale sig med det Bedste i vor dramatiske Litteratur. Kun Overbeviisningen herom er det, der har bragt os, for hvem Forfatteren personlig er aldeles ubekendt, til om muligt at henlede Publikums Opmærksomhed paa hans dramatiske Arbejder.

Feilene ved disse skulle vi, da vi inderlig ønske at fremstille Sagen i sit sande Lys, først henpege paa. De ligge tildeels saa nær ved Overfladen, at de neppe ville undgaae selv de Læsere, der kun lidet ere istand til at skue den rige Indholdsfylde, som skjuler sig derunder. Vi behøve derfor ei at føre lange Beviser for, at slige Feil ere tilstede; vi ville tværtimod kun kort dvæle derved, thi vi hylde af vor inderste Sjæl Jean Pauls Grundsætning: Det er ikke efter en Digters Feil (hans dødelige Side), han isæt skal bedømmes, men efter sine Fortrin; det er disse, der udmærke ham og give ham hans Værd og Stilling i Litteraturen. Vilde Nutiden kun holde fast ved den Sætning, som alle følgende Tiders Dom bestandig bekræfter, at intet

mindre heldigt Værk er istand til at udslutte den Nos, som en Forfatter ved en udmærket Præstation erhverver sig, saa vilde man vel ogsaa vise Fortjenesten meer Erbsødighed og behandle Forfatterne med større Humanitet, end det nu tilbogs synes at være Mode blandt mange Recensenter.

Her er imidlertid ikke Tale om enkelte fuldkomne og klassiske Kunstpræstationer; thi saavidt har Omstændighederne ikke tilladt Bredahl at udvilde sig, at noget Sligt kunde fremstaae under hans Hænder, men om herlige, store poetiske Tanker, hvilke hentyde paa en rig Digtersjæl, der endnu tidt kæmper med et gjenstridigt Stof, som det kun paa enkelte Steder lykkes ham at worde Mester over. Men ogsaa dette fortjener sikkert Opmærksomhed, især i vor Tid, hvori vi ere komne til den modsatte Ydertighed, hvori vi saa ofte see en ubetydelig Mand med Virtuositet at lege med et allerede formet Sprog. Desto forunderligere er, og desto ensommere staaer en saadan Natur, der næsten ganske har maattet undvære den poetiske Opdragelse; han minder om hine ældre Kæmper i Literaturen, der kun havde arvet Videt, men der selv samlede store Skatte, som de efterlode til deres Efterkommere. Hine maatte ogsaa næsten deres hele Liv igjennem kæmpe med det gjenstridige Sprog, som de kun i deres heldigste Diebliske bragte til fuldkommen at gjengive de store Digtersjæner, der bevægede deres Sjæl; det fandt derfor ofte Sted hine Tider, at de rigeste Anstuelser stode stående ved Siden af en gold Abstraction, der, ligesom de mellemliggende Hedsstrækninger, adskilte de frugtbare Gyne fra hverandre.

Af en saadan Abstraction finder man heller ikke saa Spor hos Bredahl. Undertiden kommer en prækende moralist Forbittrelse frem, der mangler det concrete Indhold, og der desuden støtter sig til en forældet Tingenes Orden, da et større Tryk sandt Sted fra Gudsbesiddernes Side med Hensyn til deres Undergivne. Ja Handlingen i disse Scener er som oftest grundet paa en demokratist Forbittrelse mod en hovmodig Adels, mod en hykkelst Geistlighed, mod en pengegridsk Handelsstand og mod egenlystige, koldhjertede Hofmænd, der stille sig imellem Folket og Regjeringen og forvanske Forholdet mellem begge. Paa Repræsentanterne for denne Slethed er Digteren saa forbittret, som om han var en rød Republikaner; og han formaaer neppe at finde Farver, hvormed han kan male dem saa sorte, som han ønsker det.

Men netop disse altfor sorte Farver staae Maleriets Sandhed; thi saa abstract træder sjelden det Onde frem, det er sjelden saa blottet for al Net i sine egne og sit Partis Dine, som det her vises; det har i det mindste sit subjective Standpunkt, hvorpaa det kan bedrage og blænde sig selv. Dette subjective Standpunkt viser Digteren os kun sjelden, han minder derfor ofte om Dramaets Barndom, hvori det Onde og det Gode, det Sorte og det Hvide ganske skarpt modsættes hverandre, uden at man tog Hensyn til de mangfoldige Farvespil, Nuancer og Overgange, som ere nødvendige for at give Livsbillederne deres Mangfoldighed.

Saaledes er der ogsaa undertiden selv hos den store Ewald Tale om Dyd og Retfærd som blotte Abstractioner, hvilket af denne Grund da sjelden frembringer et poetisk Indtryk; det Samme er tit Tilfældet hos Bredahl, dog er Digterens Indignation mod det Onde og Slette saa levende, at han selv med Hensyn til disse Abstrakta lægger en Ild i sit Foredrag, der lader os ane den Rigdom, som under lyffeligere Omstændigheder af en saadan Hand var at vente.

En anden Feil, som denne Digter ogsaa undertiden forfalder til, er en blot Copieren af den raa Almuers Tale uden spinderligt Udvalg; herved kunne flere af hans Folks-scener, uagtet de maaskee ere udbortes sande, ikke blive sa betydningsfulde, ikke naae den poetiske Idealitet, som ogsaa i denne Retning vel kan gjøre Fordring paa. Dog findes her ypperlige Undtagelser; saaledes ere adskillige af Jødescenerne, f. Ex. den i 1ste Deel S. 187—95, hvor de to Jøder overhyde hinanden, for at kjøbe en død Mand, virkelig komiske og indeholde tillige den skarpeste Satire.

Endelig for paa et Sted at sammensille Alt, hvad vi her kunne sige om Digtningens Skyggesider, saa ville vi ogsaa tilføje, at vi ansee Handlingen for at være løsere sammenknyttet, end Dramaets Natur tillader.*) Dog er det

*) Imidlertid kan Digteren sige til sin Unbetydelighed, at han selv har følt dette og derfor givet det Hele Navn af dramatiske Scener. Dog om man endog af den Grund slaaer Noget af sine Forbringere, saa kan man ikke negte, at Digtningen taber sig noget i det Brede.

langt fra steds Tilfældet; ofte udspringer Handlingen indenfra af Dialogen selv, ja af enkelte halvudtalte Tanker, der med dramatisk Kjøbhed ere hentastede, og som opfattes af den anden Person og frembringe en Bevægelse i hans Sjæl, hvoraf hans senere Handlinger paa ægte dramatisk Vis udvikle sig. Et godt og slaaende Exempel derpaa findes i 5te Deel (S. 29—43), i Scenen med Saringo, Keiseren og Bolser og i Saringos derpaa følgende Enetale.

Men naar man nu maa indrømme alle disse Feil, hvad bliver da tilbage, hvormed vi kunne hævde disse Scener en udmærket Rang i den danske Literatur? Er det maaskee det Psychologiske, de egenlige Charakterstildringer, der give dem deres Værd? Charakterstildringerne ere vistnok ofte meget gode, men dog kunde der vel findes Digtere i vor Literatur, som i denne Retning baade vare langt mangfoldigere og gik langt dybere end Bredahl. Og ikke drømindre kan man vel fra et vist Synspunkt sige, at det er det Psychologiske, der tildeels sikrer disse Scener deres høiere Betydning. Dette viser sig imidlertid ikke saameget i hele store Charakterbilleder, som i enkelte digteriske Momenter, hvori Tankerne da tillige udtale sig i den mandigste og stjerneeste Diction. Man kunde maaskee sammenligne disse Scener med et Drama, man seer paa Theatret, og hvori et blandet Acteurpersonale spiller, nogle middelmaadig, andre mere eller mindre godt, og hvori enkelte Scener gives ganske fortræffelig; kun den, der er fornøiet med en saadan betinget Nydelse, der kan finde sig i (hvad man næsten steds ved sige Feiligheder maa) at see

og taale adskilligt mindre Godt for det Fortræffeliges Skyld, ~~men den kan have ret~~ Glæde af disse Scener, og den kan ret vurdere det Bedste deri og skjenke dem den Ret, hvorpaa de have Krav.

Hvad der især giver disse Digte deres Værd, er det store og sjældne Menneskehjerte, som mærkes deri, og hvis vældige Slag de abstracte Betragtninger og Fremstillinger ikke formaae at dæmpe. Det er netop dette Hjerteslag, der fornemmelig sikker de enkelte Steder deres høie Plads, eftersom det her bliver saa stærkt, at det klinger hørlig igjennem. Disse Steder faae da en eiendommelig Betydning, idet vi vel mærke, hvorledes det hele Menneskeliv med sin korte Fryd og lange Smerte speiler sig i det Individuelle hos Forfatteren. Vi føle saaledes, at det ikke blot er det enkelte Menneskes Skjæbne, men den hele Verdensstragoedie, der har sat Digterens Sjæl i Bevægelse, og dette udbreder en grandios Veemod, en høi Værdighed over hine Gløds punkter, som ufeilbarlig maae gribe enhver poetisk Natur.

Imidlertid tilstaae vi, som sagt, at det ikke er i noget fuldbendt organisk Hele, men i Enkelthederne, hvori den egentlige Poesi her træder frem; og det er i disse Enkeltheder, vi maae søge Beviserne for, hvad vi foreløbig have paastaat. Vi ville altsaa her, uden videre Indledning, skride til at give nogle Exempler, som tildeels maae afgjøre, om vi ovenfor have paastaat for meget eller ikke.

Se saaledes 1ste Deel af de dramatiske Scener S. 45:

Mormoll (med Blomster).

„Kjærminder, Blomsterlivets hulde Smaa,
Grindringens Beninder: I, som blaane
Paa Tantens Veil — Og Du, o Lustindfyld!
Og Du, o Altidskjær, min Sjæls Beninde!
Du Blomsterdronning i din Purpurkaabel
Du tarvelsigen flæbte hvide Lillie!
O kommer i min Kranse, I favre Blomster,
Slaaer Eder glade Krebs om hendes Hoved!“

Ere der Mange, der siden Shakespeares Tid Mønstere
have udtrykt den Lust at smykke den Eftede med alle den
fremspirende Naturs Gaver, end Digteren har udtrykt det i
disse faa Linier?

Side 52—56 i første Deel maatte vi næsten afstrive
Ord til andet, hvis vi vilde udtømme alle de poetiske Skjøn-
heder, der findes deri, dette vilde imidlertid neppe her være
passende, men for dog at give et lille Exempel, ville vi blot
ansføre nogle Linier deraf S. 54—55:

Sotto.

„— — — Fra Vuggen og til Graven
Er Mennesket, den underlige Samling
Af Godt og Ondt, en Gaabe for sig selv.
Det gjælder om at holde ud, til Gaaden
Er opløst. Mangen hylende forlader
En Skueplads, han græbende betraadte.
En Yngling kaster hist mistvivlende
Sin Rolle, før hans Prøvetid er omme;
En Dødsing bærer her, paa Lillid rig,
Sit Hoved, graaet under megen Modgang.
Til Pris for Bindene — —

Simber.

Ja lad dem hyle!

Faa de forgyldte Bøbler til at briste!
 Det er ei Under, siger jeg, end Bøbler!
 Befal, at denne Slave vorder fri,
 Og hiin forgyldte Skjelm for Karren spændes!
 Hører Du ikke, Kyprians Keiser! — Ha!

Sotto.

Min Simber! Kjære Simber! —

Simber.

Bee dem! Bee dem!

(Han brister i Graad).

Den, der ikke føler, at den Enkeltes Synskreds midt under Smerten udvider sig, at han, modnet ved Ulykken, glemmer sig selv, for at optage endeel af Mennekelivets almindelige Sorg i sig, og for saaledes at forberede sig til Løsningen af Livets store Gaade, han har vel ikke følt meget i sine Dage.

I anden Deel, Side 44:

Sotto. (i Fængsel).

„Udbred din Pragt, o Himmel, over Jorden!
 Kul dine Stjerner over Klipperne!
 Grib i din Harpes Guld, o Morgensøde!
 Og syng din Lovsang! Fløit din Sang, o Fugl!
 Brug Du din Strube, Torden! Du din Flamme,
 O Lynild! Svus din Lovsang ud, Orkan!
 Jeg seer ei Ebers Under, Jord og Himmel!
 Her er min Verden; den er mørk og øde!
 Kryb Du herind, Sancthansorm, med din Lampe,
 Og vær min Sol i denne Dødens Hule!

— — Intet Tegn til Liv!

Slog ei engang en Rotte eller Muus
 Sin Bopæl her? (?) — Du Mulboarp kom herop!
 Fortæl mig, hvor Du har din snevre Bolig!

I anden Deel, S. 138 staaer et Sted, der rigtignok or endeel minder om nogle af Kong Lears Ord paa Heden S. Kong Lear, 3die Act, 2den Scene); imidlertid er det og skrevet i saa stor Stil, at vi ikke kunne undlade at anse noget deraf:

Kutli. (Det former.)

— — — — —
 Begynder kun den frygtelige Kamp,
 I Kræfter, Alder ei formaae at lammes!
 I Vælbige, udbulbrer Eders Arm
 Mod Udaabsmænd, som, vel betryggede
 Dag Magtens Stjold, fortjente Straf belee,
 Men smaaligen, skjønt selv Forbrydere,
 Hvert Gran af Brøde hos den Ringe veie;
 Opstræmmer dem fra deres bløde Leie!
 Slaaer dem med Rædsel under Eders Arm!
 Tal, Sky beroppe, at de maae fornemme
 En Gjenlyd af Guds Domme i din Stemme!

— — — — —
 Flam Lyn! Slaa Torden! Suus og brænd! — —
 At Gudsfornekteren en Gubdom aner!
 Mæng Jord og Hav og Himmel, I Orkaner!
 Nedskænt hvert Glimt af Dagens Lys i Mulm!
 Gaaer over Svælvingen, I Tordenbrag,
 Langsomme, høitidsfulde, alvorsunge!
 Hil Dig, Natur! naar dine Harpeflag
 Dybtgrebne, vælbigen i Skyen runge!”

Dette er i det mindste ingen Theaterstorm; der er Sandhed i disse Toner, vi høre her gennem Ordet ligesom en Gjenlyd af den Røst, hvis Bud Elementerne udføre, naar de knuse den Skyldige og kalde ham til Dommen.

Side 142—43, 150—51 osv. lige til Enden af anden Deel indeholde ogsaa mange slaaende Exempler paa phantasi-

rige, følelsesfulde og store Skildringer, som vi, da her ikke er ~~Sted til at anføre dem alle~~, maa bede Læseren at eftersee i Bogen selv, paa hvilken vi netop med disse afsevne Citater ønske at hændrage hans Opmærksomhed. Vi kunne naturligvis ikke her give et Uddrag af alle de stjerne Entelsheder, kun et Par Steder ville vi endnu anføre og saa overlade det til Læseren at søge de øvrige selv.

3die Deel, S. 51:

Thurno.

— — — — —
 O Trygghed, visse Forbud for vort Fald!
 Al, hvad jeg er, og hvad jeg burde være!
 Retvisse Dommer i vort Indersite,
 Du høie Barfjeldsøst, Anklager, Gævner!
 Du Ubesittelige! Du, som vaager,
 Naar Udaadsmanden sover, strækker ham,
 At han i Søvn vandrer med sin Brøbel
 Ja Du er den almægtige Guds Stemme,
 Et aabenbaret Ord, forkyndt for Alle!
 Løsslupne Lynild i min Brødes Nat,
 Du staaer i Forbund med den Bælbige,
 Med ham, som rører Skyens Torbentunger!

Murmoll.

Beklemmt om Hjertet, Thurno?

Thurno.

Slagen, Murmoll,

Af Himlens Sværd — — — — —

See 3die Deel, S. 165:

Fængsel. Thurno (sover).

Murmoll (ved hans Side, tager en Døvningsmaske, der hænger paa Væggen).

— — — — —
 Saa er det, ja! Det er den sidste Gaand
 Paa Mesterværket, Maler! — Døbl din Pensel

Gjør Rejsestræt. — Fra hvilken Stole
Er Du udgangen? —

Her er du overflødig, Døbningmaske!
Paa Pyllehjulet — hvor et Slumpetræt
Uddeler Kollerne til sine Helte,
Gjør Pyllejægeren en Rigmands Fortrin,
Hans Verb, hvad eller: Armøds Liggerflav,
Hvad eller: spinder ham et Reb til Halsen; —
I Spillehuse, hvor et malet Blad
Behersker Manden, den udsøbelige,
Bolttager ofte Mandens Pligt og Vre,
Gjør ham til Lyb, til Morber; lærer ham
At kysse Vindebygens hylbblaa Halsel; —
Der er din Plads, vildefarne Døbningmaske!
I Utugtssvraerne, hvor Skjægen beiler,
Af fule Uhumstheber stinkende,
Hvad eller, rigt udsmykket, gjør sin Skjønhed,
Sin unge Darn — hvor aldrig Modersmhed
Den Diente maa elske og velsigne —
Til Pokkemad for Læsten, kaster graabig
Fodangler paa en sørgløs Ynglings Beie — —
Der er din Plads, vildefarne Døbningmaske!”

Den 4de og 5te Deel gaar vi her aldeles forbi; man vil finde ligesaa mægtige Toner deri, men vi have maaskee allerede citeret altfor meget. Den 5te Deel er overhovedet langt mere sammentrængt, danner langt mere et Kunstværk i egentlig Forstand end de foregaaende Dele; det er maaskee endnu den allerbedste af denne Digters Productioner, men netop derfor lade Enkelthederne sig vanskeligere udskille fra det Hele. Slutningen fra Slagets Ende til Keiserens Død har en tragisk Dybde, som neppe mange Stykker skulle opvise Mage til. Hos hvor Faa findes en sliq Kraft, en sliq dyb Natur.

og Menneskefølelse? Hvor saa ere ikke de dramatiske Digtere, der lægge saa fuldbægtigt Guld i deres Tale? Nogle har der vel været, enkelte findes der maaskee endnu, men de høres sjelden, ja Publikum er bleven saa afbant fra dem, at deres Alvorstrøst maaskee ikke engang vilde taales meer. Og dog hvilket Tab er det ei, at ikke denne mandige Sjæl med en saa rig Indholdsfylde har saaet Lov til at uddanne sig i Former, hvori den kunde virke for en videre Bæsekrebs, eller hvori den endog fra Theatret kunde tale til Folket! Hvem veed, hvilke store og skønne Virkninger en saadan Digter havde kunnet frembringe; og hvor bedrøveligt er det ikke, at han i den senere Tid, nedtrykt af Kummer og Næringsforger, har maattet forsømme at uddanne det rige Indre, hvoraf slige Toner fremstrømmede. Tildeels med Hensyn hertil er det, at disse Linier ere nedstrebne, for at dog Nogle maatte indsee, hvormeget man vilde virke for Folkets ædleste Part, hvis man ikke tillod de Frugter, en slig Natur kan frembringe, kun at vorde halvmodne formedelst Mangel paa en passende Jordbund og paa det Solstik, som ingen Frugt, og maaskee den allerædleste mindre end enhver anden, er istand til at undvære, hvis der skal være Haab om, at den omsider skal naae den Modenhed og Fuldvendelse, hvortil den af Naturen var bestemt.

Aanden i Naturen, 1ste Deel.

Af H. C. Ørsted.

De Afsnit, hvoraf denne Bog bestaaer, ere strevne til meget forskjellige Tider, tredive Aar adskille saaledes den Tale, der staaer sidst i Bogen, fra den næstforegaaende Afhandling; men desuagtet er det Hele dog saa aldeles behandlet i samme Aand, at man skulde troe, at de enkelte Afdelinger vare undfangede og udførte, den ene umiddelbart efter den anden. Dette kunde maastee lede til en rigtigere Opfatning af, hvad der egentlig bør forstaaes ved et Værks Enhed. Denne kan ingenlunde sættes deri, at en Forfatter i en forholdsviis kort Tid, og uden at forstyrres af nogen mellemliggende Virksomhed, fuldfører et Arbejde, men den bestaaer snarere deri, at han, midt under Livets Afværginger, bliver sin Idee tro, og at denne er kraftig nok til at uddrage Næring af og assimilere, hvad med den er beslægtet, og til at bortskæde, hvad ikke passer dertil. Men for at dette kan skee, for at det Hele ret kan modnes, for at Stoffet i sin hele Fylde kan gennemtrænges af Ideen, er det tidt af Vigtighed, at Arbeidet ikke

fuldbringes med altfor stor Jilsomhed. Undertiden stcer det saaledes, at en Forfatter, som føler sin Opgaves Bigtighed, i flere Aar bærer en Idee i sit Indre, før han heelt udarbejder sit Værk; ja de største og dybeste Tanker ere maastee netop de, der saaledes gennemtrænge et heelt Liv, at de senere Livscapitler først indeholde Udførelsen og Opfyldelsen af det, som Begyndelsescapitlet lovede. I denne Henseende tør vi vel paastaae, at saa Videnskabsmænd saa strengt have fastholdt og udviklet deres Livs Opgave, som nærværende Forfatter; ja vi tør paastaae, at den vigtigste Deel af hans Virksomhed, de vigtigste af hans mangeaarige Erfaringer, at hans Indgriben baade i sin egen Tid og i Fremtiden, væsentlig er betinget af een eneste stor Grundtanke, hvilken vi ogsaa, skjøndt udviklet paa en ny og eiendommelig Maade, ville gjenfinde i det Skrift, vi her nærmest have for Øie.

Dette Skrift kan sikkert ikke blot kjende Læseren en stor Nydelse, men ogsaa paa mange Maader bidrage til hans aandelige Udvikling, selv om han ikke kjender noget andet Værk af dets Forfatter. Kjender han imidlertid dennes øvrige Værker noget nøiere, da vil han see, at nærværende Bog, hvor interessant den i og for sig er, dog kun indeholder nogle enkelte af de Tankerækker, hvorigjennem Forfatterens Grundidee kommer tilsyne. Forfatteren har imidlertid ogsaa opstillet andre Tankerækker, som berøre og supplere de her givne, og først den, der har tilegnet sig dem alle, vil ret fuldstændig og i tilbørligt Omfang opfatte Betydningen af, hvad han i denne Bog kan læse. Dette ville vi i det Føl-

gende, forsaavidt det lader sig forene med en saadan kort Oversigt over et enkelt Værk, nærmere søge at oplyse.

For at faae et fast Udgangspunkt, ville vi i kort Tid dvæle ved Enkelthederne i den første Samtale (det Mandelige i det Begemlige); og vi ville saaledes maaſkee allerede her faae en Anelse om, hvad der ligger til Grund for Forfatterens Tankegang, og kunne da fatte os i større Korthed med Hensyn til Bogens øvrige Afdelinger.

Forfatterens Repræsentant (Alfred) begynder med den maaſkee for Mange parodiske Sætning, at han er baade Materialist og Spiritualist; dette kan egentlig først ret forstås, naar man har gjennemlæst den hele Samtale, som i Grunden kun er en Commentar over disse Ord.

Det er neppe uden Grund, at Forfatteren, til denne og den næstfølgende Tankeudvikling, har valgt Samtalens Form. Denne er i videnskabelige Undersøgelser især paa sit Sted der, hvor saamange forskjellige Meninger med et Slags Skin af Ret kunne gjøre sig gjeldende, at man vanskelig kan udvikle sin Anskuelse, uden at flere Indvendinger kunne oplægges derimod, og hvor man, for at betrygge Resultatet af sin Undersøgelse, maa kæmpe sig frem og befæste sig paa hvert Skridt mod de anderledes Tænkende. I populære Skrifter vil altsaa denne Form passe bedst der, hvor den almindelige Mening (hvilket netop er Tilfældet med Hensyn til det, der afhandles i Bogens Begyndelse) opfatter Gjensstanden paa en blot udvortes og overfladisk Maade og derved ledes til Resultater, som ere

Sandheden aldeles modsatte. Men dette er jo, naar Taler er om den saakaldte døde Natur, og om den Virksomhed, som her er tilstede, ofte Tilfældet selv hos Mænd, der i andre Gietninger ere stredne meget vidt frem og have opnaaet en høi Grad af Dannelse.

Den Paastand, der pyntes i Begyndelsen af første Samtale, at al vor Kundskab til Tingene faaes igjennem Sandserne, rettes strax derhen, at vi ikke egentlig sandse Tingene selv, men kun Tingenes Indtryk, vi modtage saaledes kun Virkninger, som igjen forudsætte noget Virkende, d. e. en Kraft, der frembringer denne Virkning.

Altsaa er den almindelige Mening, at der gives en dø Modstand, grundet paa en overfladisk Betragtning, som fører bort fra Sandheden. Ikke engang en Steen, der jo dog ansees for et af de dødeste Legemer, bærer et andet Legeme, uden at gjøre Modstand derimod; thi den sammentrykkes stedsom noget, om ogsaa kun meget lidet, deraf; men idet den sammentrykkes, trykker den igjen tilbage, og naar det trykkende Legeme tages bort, udbider den sig igjen og indtager, hvis ingen Sønderbrydning har fundet Sted, atter sin forrige Plads. Dette kan Diet vel ikke see, men de fine Udmaalinger, som Videnskaben er istand til at anvende, bevise det dog tilstrækkelig. Dette Stenens Modtryk forudsætter da en Virksomhed, en Kraft, hvorfra Virkningen udgaaer; Legemerne besidde altsaa en Virksomhed, hvorved de udfylde deres Plads, og naar man føler paa dem, føler man egentlig kun deres rumopfyldende Virksomhed. Noget

Lignende gjelder ogsaa om ethvert andet Indtryk, som vi modtage af **legemlige Ting**; thi ethvert slikt Indtryk tilkjendegiver en Virksomhed. Saaledes vilde vi Intet see, hvis ikke Legemerne havde en Virksomhed, en Kraft til enten selv at udvikle Lys eller til at tilbagekaste noget af det Lys, som andenstedesfra falder derpaa; ethvert Legeme kan da betragtes som et kraftopfyldt Num.

Nu rises der, at den saakaldte Fasthed, som ofte, men urigtig, betragtes som en uvirksom Væren, ikke ubetinget kan tillægges nogen Naturgjenstand. Det samme Legeme kan være enten fast eller flydende eller damp- og luftformigt, eftersom det gennemtrænges af en større eller mindre Varmemængde; og vel at mærke, dette viser en grundig Naturundersøgelse at være gjeldende for alle Legemer uden Undtagelse.

Men derved synes nu al Bestandighed i Legemverdenen at tilintetgjøres, og Muligheden af stedsevarende bestemte Stiktelser at forsvinde. Ikke blot Dyr- og Planterverdenen ere Forgængelighed underkastede, men selve Jordkloden har ikke blot sin bestemte og complicerede Bevægelse om sin egen Ase og om og med Solen osv., men den forandres ogsaa i store Udvillingsperioder, og dens Bjerge, Dale og de fasteste Legemer derpaa deeltage naturligviis i dens Forandringer. Endog Bjergene og de haardeste Stene have haft deres Dannelsesetid og været tilstede i flydende eller dampformig Tilstand; desuden ere de ogsaa de Omverlinger underkastede, som Luft, Vand og Varme medføre; de underjordiske Kræfter

virke bestandig derpaa, de Værter, der næres paa dem, vi drage ~~vilgeledes~~ ~~til deres~~ ~~Opløsning~~. Altsaa have selv de Begemer, som synes at trodse Kartusinder, kun Skinnets af Bestandighed; thi efter et større Tidsrum ville ogsaa Forandringerne paa dem blive kjendelige. De trykkes desuden af andre Begemer, og gjøre folgelig Modstand og trykke igjen, hvorved de vise en bestandig Virksomhed; ved Electricitet og Magnetismus sættes de ogsaa i et bestandigt Berørelspil med den omgivende Verden. Saaledes bekræftes det virkelig, at der ikke paa Jorden gives noget Begeme, som vi kan tillægge en ubetinget Bestandighed. Det Samme maa sikkert ogsaa indrømmes med Hensyn til andre Verdenskloder, der jo ogsaa, ligesom vor Jord, udvikle og forandre sig gjennem lange Tidsrækker.

Nu oplæses det Spørgsmaal: Hvor er da det Bestandige (vel at mærke i den villieløse Natur) at søge? Svaret er, det Bestandige er Naturlovene (altsaa selv i den lavere Natur det, der meest bærer Charakteren af den tænkende og virkende Aand). For at gjøre dette anskueligt, henvender Forfatteren netop Blikket til en af de meest vovelende Naturgjenstande, nemlig til en faldende Vandstrøm. Her forvandles jo det Materielle, den faldende Vandmasse selv hvert Øieblik; det Bestandige er derimod Lovene for Faldet, for Draabespredningen, for Slumdannelsen og for den ved Styrtningen og Slumningen frembragte Lyd osv. Forfatteren antyder allerede her, at dette er den meest aandelige Side af denne Gjenstand, idet han giver disse Love,

d. e. det Bestandige i Tingene, Navn af Naturtanter; dog indskrænker han selv strax efter i Samtalens Gang sit eget Udtryk, saa at dette for det Første kun skal betyde de Tanter, vi forbinde med Naturlobene; thi, siger han, endnu have vi ikke erhvervet os Ret til at paaastaae mere.

Forfatteren gaaer derefter over til at vise, at de samme Naturlove vare virkende under forandrede Forhold, ogsaa i Jordklodens Udviklingsperioder. Han viser endvidere, at disse bestandige Naturlove ere fornuftige, dette grunder han igjen paa den Kjendsgjerning, at den menneskelige Fornuft har anet de vigtigste Naturlove, de vigtigste Opdagelser, før Erfaringen bekræftede dem; saaledes som det, for at tage et Par Exempler, der i et senere Afsnit ansøres, var Tilfældet med Berrier, som forud beregnede og forudsagde det Sted, hvor en ny Planet paa den anden Side af Uranus maatte findes, og tidligere med Gauß, som af fga Dages Jagttagelser beregnede Ceres's Bane; begge disse Forudsigelser har Erfaringen bekræftet. Noget Lignende finder ogsaa Sted med Hensyn til Luftskibet, Lynaflederen og Voltas Støtte osv. Disse Exempler kunne, som vi siden skulle see, forøges med et vigtigt Bidrag af Forfatterens eget videnskabelige Liv. Saaledes findes der en inderlig Overensstemmelse mellem Naturens Love og Fornuften, saa at hine virkelig holde, hvad Fornuften lover.

Paa denne Wei kommer Forfatteren til det Resultat, at Verden og Menneskeaanden ere frembragte efter de samme Grundlove; vare Naturens Love ikke i vor Fornuft, vilde

vi heller ikke fatte dem, bare vor Fornufts Lobe ikke i Naturen, vilde vi heller ikke kunne indtvinge dem deri.

Men hvis nu Naturlobene tillige ere Fornuftlobe, saa faaer det Ord en Naturtanke en ganske anden, i Tingens Væsen begrundet Betydning, det bliver nemlig et Udtryk for den Fornuftvirksomhed, som kommer tilsyne i Naturen selv, uafhængig af vor Opfattelse.

Derefter vises det, at alle Naturtanter have en indbyrdes Sammenhæng og ere Dele af en Heelhed. Det Bestandige findes da, som sagt, ikke i det Sandkelige, der er Forgængelighed underkastet, men det Bestandige bliver nu Naturlobene, hvori en skjult Fornuft er tilstede, og der altsaa kunne betragtes som Naturtanter i objectiv Betydning. Iøvrigt findes der Grundkræfter i alle Begemer, disse Grundkræfters Forskjellighed og indbyrdes Forhold beroe igjen paa Naturlobe eller Naturtanter, det er med andre Ord: de særskilte Tings Væsen beroeer paa Naturlobe, der tillige ere Fornuftlobe. Alle de Naturtanter, der ere udtrykte i et Begeme, udgjør dets Væsenstanke eller Væsenseenhed, d. s. dets levende Idee.

Naturens Ideer udføres nu i utallige Afændringer i uoverskuelige Tider, hvert Individ er en saadan Udførelse af en Naturtanke. Hvad der nu i de forskjellige Endelighedsforhold synes Ufuldkommenhed, maa, naar detfattes i sin Heelhed, vise os Ideen i sin Fylde.

Alle Gjenstande vorde saaledes virkeliggjorte Ideer, saaledes, at hvert Individ kun udtrykker Ideen i en best

indskrænket Stikelse; men de samtlige under een Idee hørende Naturfrembringelser er det, der udtrykke Ideen i dens Fylde. Men hver sliq i Endeligheden udtrykt Idee er igjen et Led i en høiere og mere omfattende. Saaledes har Jorden, som sagt, udviklet sig i en Række af Tidsalder, i hver af dem ere der fremkomne egne, til den daværende Jordudvikling svarende Planter og Dyr, og ikke desmindre henpege disse paa og ligne den nærværende Dyrer verden, ligesom forskjellige Udsørelser af den samme Grundtanke ligne hverandre; men dog saaledes, at den seneste Udsørelse er den fuldkomneste, den tidligste den ufuldkomneste.

Men Jordkloden er atter et Led i det hele Solsystem, det hele Solsystem er igjen et Led i en anden høiere Udviklingsrække, osv. Den Uendelighed af Ideer, der saaledes ere i bestandig Udvikling, er tilsidst indfattet i een stor, ledende Idee, d. e. i en uendelig, ledende Fornuft, og saaledes vorder nu det Mandelige og Begemlige uadstilleligt forbundne i een eneste Guddomstanke.

Med Hensyn til den Indbending, at ogsaa Mennesket her bliver indfattet i Nødvendighedens Kjede, maa det bemærkes, at Forfatteren kun har udviklet sin Tanke fra den Almendelige Naturvidenskabets Standpunkt. Han minder imidlertid selv derom, at den ubevidste og skjulte Fornuft i Jordens øvrige Skabninger i Mennesket har hævet sig til Selvbevidsthed. Dermed vorder Mennesket frit, forsaavidt dette i Endelighedens Verden er muligt. Her begynder altsaa et høiere aandeligt Rige, som Forfatteren fuldkommen aner-

kjender, men som han indenfor de Grændser, han har sat sig, naturligviis ikke videre kan forfølge og udbille.

Vi staae nu ved Enden af den første Samtale, der, som ethvert organisk Heelt, naturligviis maa være indskrænket indenfor en given Kreds; derfor ere flere Spørgsmaal her kun berørte, hvis videre Udvikling tilhører andre Undersøgelsesstrækker. Iøvrigt troe vi allerede at have dvælet længe nok ved dette Afsnit, for at give Læseren et Begreb om den consequente Gang, hvormed Forfatteren stræber hen til sit Maal, uden paa noget Sted at overspringe de nødvendige Mellemled, saaledes at Sandheden bliver ligesom klar og gennemsigtig selv for den, der ikke tidligere har gjort sig fortrolig dermed. Den Kunst, i Samtalens Gang at bringe alle væsentlige Indvendinger frem, som af anderledes Tankende med Nøiemhed kunde oplastes, og tillige at besvare dem paa den meest tilfredsstillende Maade, uden at Læserens Interesse nogensinde svækkes, forstaaer denne Forfatter fortræffelig; for ham bliver aldrig Samtalen til en tom dialektisk Leg, men den indeholder en oprigtig og ærlig Sagen efter Sandheden, hvori Forfatteren selv hjælper sine Modstandere til at opstille alle Indvendinger paa den bestemteste og skarpeste Maade, hvorefter han veier deres Grunde med upartisk Aand og rolig og klart viser dem, ja tvinger dem selv til at tilstaae, hvori de have feilet. Saaledes bliver det Resultat, der vindes, Læserens siikre Eiendom, ja det Hele forvandles til et virkeligt Kunstværk, hvori man gjerne dvæler ved det Enkelte, idet man langsomt og ligesom gjæ-

indskrænket Stillelse; men de samtlige under een Idee hørende Natursfæmbringelser er det, der udtrykke Ideen i dens Fylde. Men hver sliq i Endeligheden udtrykt Idee er igjen et Led i en høiere og mere omfattende. Saaledes har Jorden, som sagt, udviklet sig i en Række af Tidsaldere, i hver af dem ere der fremkomne egne, til den daværende Jordudvikling svarende Planter og Dyr, og ikke desmindre henpege disse paa og ligne den nærværende Dyreverden, ligesom forstjellige Udsørelser af den samme Grundtanke ligne hverandre; men dog saaledes, at den seneste Udsørelse er den fuldkomneste, den tidligste den usfuldkomneste.

Men Jordkloden er atter et Led i det hele Solssystem, det hele Solssystem er igjen et Led i en anden høiere Udviklingsrække, osv. Den Uendelighed af Ideer, der saaledes ere i bestandig Udvikling, er tilsidst indfattet i een stor, ledende Idee, d. e. i en uendelig, ledende Fornuft, og saaledes vorder nu det Uandelige og Regemlige uadskilleligt forbundne i een eneste Guddomstanke.

Med Hensyn til den Indvending, at ogsaa Mennesket her bliver indfattet i Nødvendighedens Række, maa det bemærkes, at Forfatteren kun har udviklet sin Tanke fra den almindelige Naturvidenskabss Standpunkt. Han minder imidlertid selv derom, at den ubevidste og skjulte Fornuft i Jordens øvrige Skabninger i Mennesket har hævet sig til Selvsbevidsthed. Dermed vorder Mennesket frit, forsaavidt dette i Endelighedens Verden er muligt. Her begynder altsaa et høiere aandeligt Nige, som Forfatteren fuldkommen aner-

mere symmetrisk Understøtningen er, desto fyldigere bliver Toner, og desto regelmæssigere bliver Figuren; et blot Slag paa Skiben frembringer derimod kun uordenlige Støvlinier eller Støvhoie. Ved en saadan Klangfigur blive da de indre Zitringer, der frembringe Tonerne, og ved hvis Virksomhed Sandet eller Hjermelet henkastes i bestemte Retninger, anstueliggjorte for Øiet. Man seer saaledes, at enhver Støn og velklingende Tone er Resultatet af en uendelig Mængde symmetriske Zitringer, med andre Ord, af et rigt og dog ordnet indvortes Liv. Flere slige Toner forbinde sig nu igjen til en heel Melodi, hvori da Tonerne ere ordnede efter bestemte Regler og Forhold, der, saavidt vi kunne forsøge dem paa den videnskabelige Wei, mathematisk lade sig beregne; saaledes see vi, at den Nydelse, Tonerne stjenke os, beroer paa, at en Mængde indvortes Bevægelser, en skjult Rigdom af Kraftyttringer er ordnet efter mathematiske, d. i. efter Fornuftlove. Denne Mangfoldighed, hvori Fornuftens Fordringer dog tilfredsstilles, opfattes nu vel ingenlunde paa Tankens og Bevidsthedens Wei af Sjælen, men denne beskrives af Følelsen om en hemmelig og vidunderlig Herlighed; og da Sjælen selv er en Afspindning af en skjult og høiere Fornuft, og bærer dennes Præg i sit Indre, saa gribes den endnu længe før den ved Videnskabens Hjælp har opfattet Grunden dertil, af Anelsen om en dyb Overeensstemmelse mellem dette harmoniske Liv og sit eget Væsen, heri maa vi da søge Grunden til den besynderlige Magt, som Tonerne i deres harmoniske Forbindelse udøve over os.

uem stille Lunde og paa sammenslyngede Fodstier nærmer sig til det Sted, hvor en stor og omfangsrig Udsigt i uventet Herlighed aabner sig for Diet.

I den anden Samtale, der fører den Øverstift: Vand-
springet, vises, hvortledes Sjælen, selv naar den halvbevidst
henrives af en Naturgjensstand og saaledes taber sig i Anelser
og Drømme, dog stedse, forsaavidt Indtrykket skal føles som
velgjørende, maa paavirkes af en hemmelig tilstedeværende
Harmoni, hvorigjennem det Bestandige i Naturen, eller med
andre Ord, en skjult Fornuft udtrykker sig.

I det vi for det Første overlade det til Læseren selv at følge Forfatteren videre paa hans Vej, ville vi her henpege paa en anden Tankeudvikling af samme Forfatter, hvori han giver et Sidespille til den nærværende Samtale; vi sigte nemlig her til hans Betragtninger over Klangfigurerne i det skandinaviske Selskabs Skrifter, 4de Aarg., 1808, i det Afsnit, der handler om den Fornøielse Tonerne frembringe *). En Klangfigur kaldes, som bekendt, den Figur, som fremkommer, naar man, efterat have overstrøet en Metal- eller Glasflade med Sand eller Heremeel, understøtter Stiven i symmetriske Linier og anbringer et Buestrøg midt imellem to af disse. Man hører da en dybere eller høiere Tone, og paa samme Tid seer man Sandet eller Heremelet at ordnes saaledes, at det danner en regelmæssig Figur. No

*) Er nu optaget i Orstedes samlede Skr. 3die Bd., Bidrag til det Sjønnes Naturlære, S. 67—99.

Straaler fremstille den fuldkommen, andre tilnærmelsesviis, saa at det Hele ordnet sig om denne Linie. Men nu be-
 staar igjen hver enkelt Straale af større og mindre Draaber, der alle i bestemte og regelmæssige Omstiftningstider forandre-
 deres Figur, saa at den Draabe, der i det ene Øieblik sammentrækkes efter Bredden, i det andet sammentrækker sig
 efter Længden. Ligesom alle med en vis indre Styrke svingende Legemer, ville ogsaa disse utallige svingende Wand-
 draaber frembringe en Lyd, som Øret kan opfatte. Fra hver Draabe tilbagekastes ogsaa Lyset; men hver Draaberække er
 sammensat af store Draaber og af ganske smaa, som ligge derimellem, disse forskjellige Slags Draaber ville nu tilbage-
 kaste Lyset paa forskjellig Maade. Saaledes modtager ogsaa Øiet en heel bevægelig og dog ordnet Række af Lysindtryk,
 og uagtet al denne Afvejling er dog en regelmæssig, i mange Straaler sig udfoldende Figur tilstede, der synes staaende,
 skjøndt Wandet i intet Øieblik er i Hvile; saaledes aner da Sjælen ogsaa her en rig indvortes Virksomhed, forbunden
 til et Heelt efter bestemte og bestandige Naturlove.

Det tredie Hovedaffnit har til Overskrift: Om For-
 holdet mellem Tænkningens og Indbildningskraftens Natur-
 udvikling. Forfatteren fremkommer her med et Forslag til
 en Forening mellem Indbildningskraftens Virken og den
 nyere Vidensabeligheds Resultater. Det er imidlertid en
 upaatvibelig Sandhed, hvad alt oftere er udtalt, at Poesien
 (for at tage et Exempel af den Kunst, paa hvilken For-
 fatteren vel i dette Affnit nærmest har tænkt) bedst er isand

til at fremstille det, som den nærmest kjender. Deraf synes det da at følge, at Digteren kun med en vis Forsigtighed tør benytte, hvad Granskeren har fundet, og at han ikke altfor dristig tør vove sig hen til Egne, over hvilke der hviler et Slør, som Videnskaben endnu ikke ganske har hævet. Men paa den anden Side er ogsaa det Velbekjendte det, som oftest er blevet brugt, saa at Stoffet her næsten synes udtømt. Det Bedste bliver da vel, at man udvider sine Kundskaber, at man trænger dybere ind i det, som man før kun kjendte paa Overfladen, og at man inderlig tilegner sig det, som andre Kunstnere tidligere ikke saaledes have forstaaet. Fornemmelig synes en grundigere og dybere Naturkundskab at være frugtbringende for Digteren; thi hans Kald er det jo netop at have Die for Alt, hvad der udvikler sig i den omgivende Verden. Den Indvending, at han, ved at modtage for meget Stof, og ved at kjende Tingene altfor grundig, tillige altfor meget skulde betynde Phantasieens Vinger, siger ikke stort, hvis han virkelig er Digter; thi da vil hans Genius ogsaa i denne Henseende advare og sikkert lede ham. Forfatterens Fremstilling af de Forandringer i Menneskets Indre, der ere nødvendige Følger af Astronomiens Udvikling, lader sig vanskeligt gjendrive, og i det mindste viser den, at en Gude- og Mytheverden, der kun staaer som Minde om en forgangen Tid, men ingen Rod længere har i Folkets Bevidsthed, naar den sættes i Forbindelse med et nyere Stof, ikke kan virke med nogen synderlig Kraft. Noget ganske Andet finder derimod Sted, naar en længst forgangen

Tid og Tænkemaade skal skildres; thi da kan en sliq Verden, naar man kun ret grundig kjender den, upaattvivlelig være paa sit Sted og fremtræde i sin relative Gyldighed med Hensyn til den Forgangenhed, der fremskilles. Hvad den græske Gude- og Mythetreds angaaer, som danner en almindelig forstaaelig Billedskrift, hvori den ideale Skjønhed har fundet sit meest tilsvarende Udtryk, da vil denne Forfatter, der har en saa udviklet Skjønheidssans, vist mindst af Alle negte den den Plads, som den i de dannende Kunster indtager.

Vi gaae nu over til den Afhandling, der bærer til Overskrift: Hele Tilværelsen eet Fornuftige. Denne Afhandling udbiller endnu videre, hvad i de tidligere Afsnit er anlagt og begrundet; Forfatteren beviser nemlig her, at de Løve, som ere fundne ved den af Erfaringen befrugtede Tænkning, ere eens for alle Verdenskloder og maae opfattes eens af deres fornuftige Beboere; og ligesaavist som To og To ikke kunne blive Fem for noget fornuftigt Væsen, hvor det saa har sin Bolig, men nødvendig maa blive Fire, ligesaavist maae Tyngdens Løbe i deres Grundvæsen blive de samme for en Jordbeboer, for en Jupitersbeboer og for en fornuftig Indvaaner af hvilkensomhelst Klode, man vil fæste sin Tanke paa.

En fornuftig Beboer af en anden Planet maa altsaa beregne Stjernernes, Verdensuhrets Gang paa samme Maade som vi, ogsaa for ham maa den usammensatte Bevægelse

være retliniet, den krumliniede Bevægelse maa være frembragt af flere end een Kraft, ogsaa for ham maa et paa Skraa udløst Legeme beskrive en parabolisk Bane osv.

Lovene for Bevægelsen, for Tiltrækningen (hvori Tyngdens Love anvendes paa Verdenskloderne i deres indbyrdes Vælvirkning) maae da gjelde for det hele Universum. Det Samme maa være Tilfældet med Hensyn til Lyset, der overalt adlyder de samme Love som det jordiske Lys. Noget Lignende kan siges om Farverne; ligeledes maae Lovene for de kemiske Forbindelser i det Væsentlige være eens paa alle Kloder, da de samme Grundkræfter findes overalt, hvilket jo allerede den almindelige Tiltrækning beviser.

Jeg kan her ikke undlade kortelig at berøre, hvad Forsfatteren i denne Henseende allerede i sine tidligere Foredrag med forbausende Conseqvens har paavist og gennemført. Der gives to Kræfter, der ere udbredte over hele Naturen. De vise sig som hinanden modsatte, og dog ere de kun forskjellige Udviklinger af den samme Grundkraft. I deres frieste Vælvirkning vise disse to Kræfter sig i de to modsatte Elektriciteter; mere bundne gjenkomme de som de to Poler i det galvaniske Batteri og i Magneten. Endnu stærkere bundne og mere legemliggjorte ere de tilstede i de modsatte Stoffer i Chemien (som Ilt og Brint, Syre og Alkali osv.), og det er dem, der frembringe alle de kemiske Forbindelser og Adskillelser. De gjenfindes ogsaa i Elektromagnetismen og Magnetoelektriciteten, i Flammen, i Varmephenomenerne;

de drive ligeledes deres Beg i Farvestraalerne, hvor den fiolette og den røde Straale danne den polare Mod sætning; den samme Mod sætning gjenfindes i det organiske Liv mellem Muskel og Nerve; kort overalt opdage vi et lignende Spil af Kræfter, og den hele Begemverden er dermed fremkommen.

Vi behøve da neppe at lægge til, at de almindelige Betingelser for Begemligheden, Udvidkraft, Udstrækning, Begrænsning og Figur, Sammenhæng, Deelighed, Uigjennemtrængelighed (som Udvidkraftens nødvendige Følge), Bevægelighed og Inerti, som Forfatteren meget træffende kalder det Ubefjælede Willieløshed, at alt dette gjenfindes overalt, saalangt som Begemverdenen gaaer.

Men naar selvbevidste Væsener have lige Naturlove til Grund og Gjenstand for deres Kundskabsevne, er det ogsaa nødvendigt, at denne Evne overalt væsentlig maa være den samme.

Den høieste Fornuft, som frembragte og styrer Verdensaltet, har da ogsaa afpræget sig i det Materielle, skjøndt den her er skjult og ubevidst; i Mennesket (vi tillade os her at minde om, hvad alt ovenfor er udviklet) har denne Fornuft derimod opfattet sig som Selvbevidsthed. Dette frembringer en Harmoni mellem Naturen og den menneskelige Fornuft, hvilken sidste ogsaa i Begemverdenen gjenfinder sine egne Love. Men den høieste Fornuft maa jo ogsaa have afpræget sig gennem andre Verdenskloder og deres Beboere, eftersom ogsaa disse ere udrundne fra dens evige Kilde; og forsaavidt som de have opfattet sig selv og de i Naturen værende Love

med Klarhed, maae de gjenfinde denne Fornuft baade i dem selv og i den omgivende Verden.

Med Hensyn til denne Afhandlings anden Deel, som handler om Skjønhedsløvenes Grundliighed i Universet, kunne vi maastee fatte os kortere. Vor indre Sands er jo ogsaa (jfr. det Foregaaende) dannet efter de samme Fornuftløve, som den øvrige Verden og føler sig kun tilfredsstillet ved det, der bærer Fornuftens Præg, selv om dette ikke under Nydelsen kommer til klar Bevidsthed, men mere virker som Anelse eller umiddelbart Skjøn, hvori Manden anticiperende føler og anstuer, hvad Videnskaben neppe efter Kartusinder fuldkommen kan udgrunde og med Nøiagtighed beregne. I enhver Gjenstand, som vi skulle kalde Skjøn, maa den indre Sands opfatte en rig, harmonisk udviklet Virksomhed, men dette er jo netop, hvad vi kunne kalde de for den indre Sands anstuelig fremstillede Fornuftløve. Disse maae da tiltale alle Fornuftslabninger, hvor de saa findes, eftersom de deri, ligesaa vel som vi, anstue deres eget inderste Væsen og finde dets Fordringer tilfredsstillede. Den Symmetri, der er nødvendig for at tilfredsstille vor Skjønhedsfands, er jo netop grundet paa en af Tænkningens Hovedformer, nemlig paa Enheden i Modsætninger; denne Lov maa da ogsaa være bindende for ethvert fornuftigt Væsen, og det Sted, hvor dette Fornuftvæsen boer, gjør naturligheds Intet til Sagen.

Den tredje Deel af dette Afsnit handler om den moralske Naturs lige Grundvæsen i det hele Verdensalt. Det, som i Skjønheden anskuedes som et udbortes og sandeligt

de drive ligeledes deres Bæg i Farvestraalerne, hvor den fiolette og den røde Straale danne den polare Modsetning; den samme Modsetning gjenfindes i det organiske Liv mellem Muskel og Nerve; kort overalt opdage vi et lignende Spil af Kræfter, og den hele Begemverden er derved fremkommen.

Vi behøve da neppe at lægge til, at de almindelige Bestingelser for Begemligheden, Udvidkraft, Udstrækning, Begrænsning og Figur, Sammenhæng, Delelighed, Uigjennemtrængelighed (som Udvidkraftens nødvendige Følge), Bevægelighed og Inerti, som Forfatteren meget træffende kalder det Ubefælede Willieløshed, at alt dette gjenfindes overalt, saalangt som Begemverdenen gaaer.

Men naar selbbevidste Væsener have lige Naturlove til Grund og Gjenstand for deres Kundskabsevne, er det ogsaa nødvendigt, at denne Evne overalt væsentlig maa være den samme.

Den høieste Fornuft, som frembragte og styrer Verdensaltet, har da ogsaa afpræget sig i det Materielle, skjøndt den her er skjult og ubevidst; i Mennesket (vi tillade os her at minde om, hvad alt ovenfor er udviklet) har denne Fornuft derimod opfattet sig som Selbbevidsthed. Dette frembringer en Harmoni mellem Naturen og den menneskelige Fornuft, hvilken sidste ogsaa i Begemverdenen gjenfinder sine egne Love. Men den høieste Fornuft maa jo ogsaa have afpræget sig gennem andre Verdenskloder og deres Beboere, eftersom ogsaa disse ere udrundne fra dens evige Kilde; og forsaavidt som de have opfattet sig selv og de i Naturen værende Love

med Tilværelsen. Ikke desmindre er det Endelighedens Lød, at, ligesom den fri Tænkning i sin Begyndelse tidt afviger fra Sandheden, saa ville vi (dog vistnok ved vor egen Skyld) tidt fristes til at afvige fra det Gode.

Men nu tages rigtignok Begrebet Verden i vore hellige Bøger i en anden Betydning end her; der forstaaes nemlig derved Livet, forsaavidt det er fortabt i Endeligheden, det Liv, der har glemt sin Forbindelse med Gud. Fra dette Liv skal nu Mennesket af døe; thi det er jo netop Menneskets og alle andre fornuftige Skabningers Opgave at føre deres Liv tilbage til den sande Harmoni, og saaledes at leve i Gud, og worde deelagtige i det høiere Liv, hvori han er Midtpunktet.

I Afhandlingens sidste Deel omtaler Forfatteren Videnskabens Udvikling i tilkommende Tider, hvorved det vil blive Menneskeslægten tilladt allerede her paa Jorden at skue dybere ind i det hele Verdensalt og udgrunde Forhold deri, som endnu ere os ganske ubekjendte. Meget nær ligger nu den Forestilling, som Forfatteren ikke her har omtalt, men som upaatvilelig er begrundet i hans Anskuelse af Livet, at Menneskene rimeligviis paa den anden Side af Graven nøiere skulle sammenknyttes med Beboerne af de andre Verdenskloder, og at vi bestandig mere og mere skulle føle os som Led i det store Fornuftige, idet vi i Forening med dem stedse mere og mere nærme os til Fornuftens og Tilværelsens evige Kilde.

I den Tale, som slutter Bogen, og som dog, hvilket

Billede, skal ogsaa gennemtrænge Menneſket i dets Aller-
 inderſte og liden vorde til den dybeſte Sandhed, og vi ſtulle
 ſelv vorde harmoniſte Led i den ſtore Klangfigur, ſom vi
 kalde Verden. Med andre Ord, hvert Menneſte er et Led
 i Tilværelſens ſtore Kjæde, han er født til at opfylde For-
 nuſtens Fordringer, til at være i Harmoni med det Midt-
 punkt, hvorfra al Fornuſt udgaaer, med den levende ſelv-
 bevidſte Fornuſt, ſom vi, betragtet i ſin Perſonlighed, kalde
 Gud. Hvad der i Kunſtens, i Skjønhedens Reg allerede
 ſaa uimodſtaaelig tiltrak ham, det ſkal nu blive Maalet for
 hans inderſte, alvorligſte Stræben, for hans dybeſte Virk-
 ſomhed. Men ganſke det Samme maa jo ogsaa gjelde om
 de Fornuſtvæſener, der boe paa andre Kloder, thi de udgil
 jo alle fra det ſamme fornuſtige Grundvæſen, og ere alſaa,
 ligesaa vel ſom vi, kaldte til at henpege mod og træde
 i Harmoni med dette. Deraf opſtaaer Bevidſthed om Pligt,
 Begrebet om Næſtærdighed, om Agtelſe for Andres fornuſ-
 tige Natur oſr. I denne Retning gennemløber nu Men-
 neſket (og vel ogsaa de øvrige Fornuſtſkabninger) en høiere
 Udviklingsrække, hvori det hiſtoriske Liv (Samfundslivet),
 tidt under vilde Kampe, udvikler ſig, og hvortil de Perioder,
 ſom den lavere Natur har gennemløbet, de Revolutioner,
 hvorigennem Verdenskloderne udvikle ſig, ligesom danne Ind-
 ledningen og det legemlige Forbillede. Saa vel i den mō-
 ralske ſom i den phyſiſke Verden virker der en almægtig
 Villie, en uafhængig Fornuſt, hvis Diemed ogsaa vi efter
 Gyde ſtulle ſtræbe at fremme, førſt da ere vi i Samklang

betragtning til den dybeste Ydmyghed, Andagt og Kjærlighed. Har Nogen lært Andet i Naturen, vedbliver Forfatteren, saa er det, fordi han tabte sig i det Udsprede og Mangfoldige og ikke opløstede sig til Sandhedens evige Eenhed.

Forfatteren paaviser derpaa, at vi, ved, saavidt vi efter vore begrændsede Kræfter formaae, at opløste vort Blik til den Alfuldkomne, i ham erkjende tre Grundegenskaber eller rettere Grundvæsen: nemlig hans Selvsændighed, som den ubegribelige Grundvold til Alt; hans Virksomhed eller hans Liv, der affødes af ham selv i al Evighed; og endelig udvikler sig af begge hans Væsens indvortes Harmoni, der, som sagt, ikke blot er en Egenskab, men en levende virksom Bæren. Saaledes komme vi da til det Standpunkt, som Religionen udtrykker i Tanken om den treenige Gud.

Vi begribe nu end bedre den dybe Følelse af noget Guddommeligt, der gennemstrømmer os ved Betragtningen af det Skønne; thi her er jo netop det guddommelige Mysterium, vi nylig omtalte, Selvsændighed og Virksomhed i harmonisk Sammensmeltning tilstede. Den sande Skønhed er da egentlig et anstueligt Billede af Guds eget Væsen, som opfattes af og virker sympathetisk paa den dermed beslægtede Aand og vækker Anelsen om det Høieste, hvortil denne kan opsvinge sig. Dette Guds Billede skal ogsaa (sfr. den foregaaende Afhandling) udvikles i vort eget Indre, dette er Sædelærens og Religionens høieste Grundsetning. Dette Guddomsbillede søger ogsaa Tænkeren i den hele Skabning, og han kan, hvis hans Tænkning har den rette Dybde, al-

sikkert ei er uden Betydning, netop er streben tidligst, bliver endelig **Widenskabsdyrkningen** betragtet som Religions-udøvelse. Vi skulle her atter, saavidt det i Korthed kan stee, gjengive Forfatterens Grundtanke med hans egne Ord. I al Granskning, siger han, er det endelige Viemed at finde, hvad der har en virkelig Tilværelse, og at see dette i sin rene Glæde, adskilt fra det, som med en Skintilværelse stuffer den Uopmærksomme. Videnskabsdyrkeren vil vide, hvad der er det Beständige midt i alle Afsværlinger, det Uforaarfagede, der skjuler sig bag alle de utallige foraarfagede Gjenstande. Snart vil han da erkjende, at kun det Uafhængige kan være det Beständige, og at den sande Genhed ikke kan være adskilt derfra.

I Begemverdenen afværler Alt, de Ting, om hvis Virkelighed Mængden troer sig meest forsikkert, have ingen stadig Tilværelse og ere bestandig paa Veien fra Fødsel til Undergang. Kun Lovene, som sagt, og de Tingene frembringende Kræfter ere det Blivende. Men Kræfterne kunne alle tilbagesføres til een Grundkraft. Lovene vise sig som Udtryk for en Alt gjennemtrængende Fornuft. Sammenfatte vi nu al Naturens Harmoni, saa komme vi ikke til noget blot Begreb eller til en Abstraction, men vi see, at denne Fornuft og denne Kraft, som alle Ting skyldes deres Væsen, kun er Aabenbaringen af en levende selvstændig Allfornuft; det Beständige er da kun Livsyttringer fra ham, der har Livet i sig selv, og det Heles Harmoni og Sammenhæng udspringer fra den evige Wiisdom. Saaledes fører den sande Natur-

betragtning til den dybeste Ydmyghed, Andagt og Kjerlighed. Har Noget lært andet i Naturen, vedbliver Forfatteren, saa er det, fordi han tabte sig i det Udsprede og Mangfoldige og ikke opløstede sig til Sandhedens evige Enhed.

Forfatteren paaviser derpaa, at vi, ved, saavidt vi efter vore begrænsede Kræfter formaae, at opløste vort Blif til den Alfuldkomme, i ham erkjende tre Grundegenskaber eller rettere Grundvæsen: nemlig hans Selvstændighed, som den ubegribelige Grundvold til Alt; hans Virksomhed eller hans Liv, der affødes af ham selv i al Evighed; og endelig udvikler sig af begge hans Væsens indvortes Harmoni, der, som sagt, ikke blot er en Egenkab, men en levende virksom Væren. Saaledes komme vi da til det Standpunkt, som Religionen udtrykker i Tanken om den treenige Gud.

Vi begribe nu end bedre den dybe Følelse af noget Guddommeligt, der gennemstrømmer os ved Betragtningen af det Skønne; thi her er jo netop det guddommelige Mysterium, vi nylig omtalte, Selvstændighed og Virksomhed i harmonisk Sammensmeltning tilfede. Den sande Skønhed er da egentlig et anstueligt Billede af Guds eget Væsen, som opfattes af og virker sympathetisk paa den dermed beslægtede Aand og vækker Anelsen om det Høieste, hvortil denne kan opvinge sig. Dette Guds Billede skal ogsaa (jfr. den foregaaende Afhandling) udvikles i vort eget Indre, dette er Sædelæreren og Religionens høieste Grundfætning. Dette Guddomsbillede søger ogsaa Tænkeren i den hele Skabning, og han kan, hvis hans Tænkning har den rette Dybde, als

Forstjellen mellem det Tragiske og det blot Sørkelige.

Man hører vel af og til, selv af Folk som man ikke stulde tiltroe en flig enfoldig Tale, den Tilstaaelse, at de ikke holde af at see tragiske Fremstillinger, thi de have Sorg nok hjemme hos sig selv, saa de ikke behøve at søge den paa Theatret. Sorg kunne de vistnok have i fuldt Maal, det skal ikke negtes dem, men hvorvidt denne Sorg er af tragisk Natur, det er et andet Spørgsmaal; ja maaskee vilde det vise sig for dem, isald de kunde klare deres Begreber, at det sande Tragiske stod i et saadant Forhold til den Sorg, de have hjemme til daglig Brug, saa det kunde lære dem at forstaae Sorgens Mening og ifølge deraf at bære den lettere og at anvende den til deres egen Forædling.

Der mangler just ikke Exempler hverken i Livet eller i Literaturen paa det Slags Ulykke, som kuer og nedtrykker Sjælen, og blandt Andet har den nyere franske Literatur udviklet en saadan Nigdom i denne Retning, at man vel kan sige, isald der ikke behøvedes mere til det Tragiske end den blotte Sorg og Ulykke, da havde vi her en Række af

tragiske Fremstillinger, som neppe nogen anden Literatur
 skulde opvise Magen til.

Jeg skal blandt de mangfoldige Exempler, som her kunde gives, kun holde mig til et eneste. Saintine, en talentfuld fransk Forfatter har skrevet en Fortælling, der fører Navn af „Le mutilé“, hvori Helten er en ung Digter, som paa den forfærdeligste Maade bliver mishandlet. Sirtus den Femte har nemlig for at hevne sig over en bidende Satire, som den unge Digter har skrevet, ladet hans Tunge udfære og hans Hænder afbugge, saaledes har dette Meneske intet Middel mere, hvorved han kan meddele Verden sine Tanker og Ideer. Men denne unge Mand er, ifølge Forfatterens Beretning, et Digtergeni af første Rang; de rigeste Opfindelser, de mægtigste poetiske Skikkelser og Syner opstaae i hans Sjæl. Han veed, at, ifald han kunde udtale det, da havde han flige Ting at aabenbare, at de vilde fylde alle Hjerter med Beundring og Forbauselse, men han kan det ikke, thi Broen er afbugget mellem ham og Verden. Han hører Digte, som han tidligere havde skrevet, og som en Anden nu har bemægtiget sig, og de betragtes som vidunderlige Arbejder, der ere tilstrækkelige til at gjøre den, der har tilegnet sig dem, til en høit anseet og berømt Mand, og dog veed han, at alt dette kun er umodne Forsøg imod, hvad han nu kunde levere, og at han bærer langt mægtigere Digtninger, langt høiere Aabenbaringer i sit Indre, men han kan ikke udtale dem, ingen Anden end han selv har nogen Anelse derom, thi, som sagt, Broen er afbugget

mellem ham og Verden, og han, der var kaldet til at tage Plads mellem de meest opøvede aandelige Heroer, mellem dem, som Tiden aldrig glemmer, han er nu fordømt til at henleve sit Liv som en elendig Krøbling, med hvem selv den usleste Tigger ikke vilde bytte sin Lod.

Her er da Sorg og Ulykke nok, og de ere saa eien- dommelige, at de vistnok sjelden eller aldrig paa denne Maade have hjemstøgt nogen Dødelig. Hvis det Tragiske da alene var grundet paa det Sørgelige, paa den blotte Ulykke, da havde man her et Genn, som fra denne Side betragtet, hvis der ikke vare andre Banffeligheder derved, maatte være det bedste, nogen Tragiker kunde ønske sig.

Tænker man sig en Mand, indefluttet i en Afgrund, i et af Inquisitionens forfærdeligste Fængsler, saaledes som kun den oppidsede Phantasi kan udmale det, piint af Hunger og Tørst, fortæret af Smuds og Ureenlighed, tænker man sig, at andre Fanger, der ligeledes hensmægte i underjordiske Afstutter, dog høre hans Klager langt under sig, som Røsten af en Mand, der er indefluttet i en Grav i Jordens dybeste Indvolde, eller tænker man sig et Menneske spændt paa Pindebænten i uendelige Smerter, eller — thi her er der jo ingen bestemt Grændse for, hvorvidt man tør gaae — tænker man sig en uhyggelig Fader, som i vandittig Fortvivlelse kaster sit Barn i Flammerne, eller i Svælget af en Rø- todil, saa har vistnok Rædselen her naaet en uhyre og frim- lende Høide, men deraf følger dog neppe, at slige Rædsler derfor vilde give det bedste Stof til en Tragoedie.

Da vi omtalte den negative individuelle Pathos, bemærkede vi efter Schiller, at Lidelsen her var et ueftergiveligt Vilkaar, men dog var den ingenlunde det sidste Maal, men tjente netop til at vække den reagerende Magt i Sjælen, der nu viste sig som den, der enten beherskede eller i det mindste kunde beherske Lidelsen*).

Den Bestemmelse, at Lidelsen ikke er det sidste Maal, lader sig vel ogsaa anvende paa det almindelige eller objectiv Tragiske, der ikke er fixeret i noget Individ, men der ligger nærmere ved Midtpunktet af den hele Fremstilling og kun bliver synlig i den Enkeltes Conflict med dette Midtpunkt.

Hvis Ulykken kom i Verden blot som Ulykke, uden at der var nogen højere Tanke og dybere Mening skjult bag ved den, (Skjøndt denne dybere Mening rigtignok i de forviklede Verdensforhold mangen Gang kan være vanstelig nok at see og at udgrunde), saa maatte man troe, at det egentlig ikke var en Gud, men en ond Dæmon, der styrede Verden. Den Digter altsaa, der med Sandhed skal skildre det Tragiske, han maa have klaret sit Blik i denne Henseende; thi vel skal han skildre Ulykken, uden at besvære dens Consequenser, og i al dens knusende Forfærdelighed, saa at Støbet i sin Indskrænkning vistnok maa skjælte derved, men han skal tillige have Sands for Ulykkens Betydning, han skal

*) Maaet man (jfr. Betragtningerne over det Pathetiske) maa indrømme, at der gives en positiv Pathos, hvori Naturdriften og den højere Villie understøtte hinanden, saa er det dog vel især den negative Pathos den, hvori den højere Kraft gennem Lidelsen bliver synlig, hvorpaa det i Tragoebien kommer an.

forstaae, hvorfor den kommer, hvortil den sigter, og hvortil den skal føre Mennesket. Han maa saaledes vel kunne skildre Uveiret og Hvirvelvinden i al deres Bildskab, og Vulkanerne, naar de bryde frem af Jorden, og Lavastrømmen i dens rædselsfulde Gang; men han maa tillige forstaae, hvorfor Elementerne oprøres, hvorfor Hvirvelvinden og Jordenveiret og Orkanen kommer, han maa kjende deres rensende Kraft og vide, hvad Høststormene ville, naar de paa deres Viis holde Dom over det visne Løv og speide mellem Grenene efter den modne Frugt, hvilken Bladene nu ikke længere kunne skjule; thi om Frugten er moden eller ikke, derpaa alene kommer det an, alt Andet er fra et høiere Synspunkt ligegyldigt.

Det kunde saaledes synes, som om det objectiv Tragiske faldt sammen med det, vi paa et andet Sted have kaldt den almindelige Pathos; thi ogsaa denne udtaler jo i sine høieste Diebliske det Heles Sammenhæng, eller stræber i det mindste derefter. Men den almindelige Pathos er dog kun Udtrykket for det Subjective, den er Udtrykket for Chorets Mening i den ældre Tragoedie, eller for deres Mening, der i den moderne Tragoedie træde i Chorets Sted. Men dette kan jo ogsaa (jfr. S. 96) tage feil, og det deltaget som oftest heller ikke i Handlingen. Derimod er det almindelig Tragiske netop paa det Inderligste forenet med Handlingen, og det udgaaer fra den, der aldrig tager feil, og hvis Dom og Hensigt netop gennem Ulykken bliver synlig.

Dog skal det ikke negtes, at den almindelige Pathos og det

almindelige eller objectiv Tragiske i det christelige Drama af og til berøre hinanden, ja undertiden smelte de saaledes sammen, saa at det christelige Chor synes at blive Organet for den objective Magt (saaledes i Kirkepsalmen i Goethes Faust). Imidlertid er der endnu den Forskjel, at Choret ytrer sig igjennem Ordet, medens det almindelig Tragiske kommer tilsyne i Handling, gennem Tordenskyerne, der trække sig sammen og gennem Tordenlaget, der igjen bringer den forstyrrede Ligevægt tilbage.

Vi have tidligere bemærket, at den almindelige Pathos ikke altid viser sig i sin Fylde hos Shakspeare; hvad det objectiv Tragiske derimod angaaer, eller med andre Ord, hvad Ulykken betyder, hvorfor den kommer, hvortil den utæmmede Lidenstribt fører, hvorledes Mennekset selv bereder sig sin Skjebne, og hvorledes og hvorfor Tilbageslaget fraoven træffer ham, hvad alt dette angaaer, saa er der vistnok Ingen, der bedre har forstaaet gennem Handlingen selv at fremstille det, end netop Shakspeare.

Vi skulle søge at gjøre vor Mening anstuelig ved et Par Exempler.

Betragte vi saaledes Tragoedien Othello, saa sees fra Begyndelsen af i Moren Othello en stor og dristig Heltenatur med stærke Lidenstribt, som dog endnu holdes indenfor deres berettigede Grændser. Men vel at mærke han er en Mor, altsaa født under et brændende Klima; den stærke og glødende Lidenstribt er da rimeligviis en Arv, der har fundet Vej til ham gennem en Række af Ge-

nerationer. Dette er altsaa den lavere Naturgrund i ham, hvilken han dog i lang Tid har forstaaet at berberste. Han er jo ikke blot en driftig Kriger, men tillige en stor og erfaren Feltherre, der saaledes er vant til med høiere Besindighed at overstue Forholdene og at lede de lavere Kræfter mod det rette Maal. Desuden udnævnes han til Styrrer af en rig og betydelig Ø, som tilhører Venedig, alt dette viser jo Tillid ikke blot til hans Heltmod, men ogsaa til den høiere Egebvægt og Retfærdighedsfølelse i hans Sjæl, til hvilken Tillid han altsaa tidligere maa have viist sig værdig.

Denne Mand vinder ved den blotte Fortælling om sin vidunderlige Stjebne og sit Helteliv en af Venedigs skønneste og ædlestes Jomfruer, der, som hun selv udtrykker sig, har seet hans Ansigt i hans Sjæl, og hun følger ham derfor, efterat være bleven hans Hustru, til Cypern, som er den Ø, over hvilken han er udnævnt til Stattholder. Han elsker hende med sin hele Sjæl, men tillige med al den vilde Lidenskab, der er udklækket af den glødende Naturgrund i hans Indre, og der, som man kunde vente, ved den mindste Tvivl om hendes Trostøb forvandler sig til en fortærende Vulkan.

En forræderst Ven, som dog hemmelig er hans Fjende, og til hvem han med fuld Tillid overgiver sig, tjender nu denne Naturgrund, og forstaaer med dæmonisk Kunst at vække Mistanken hos ham og at fremmane de forfærdelige Flammer. Disse vore da lidt efter lidt til en uhyre Høide, saa ingen af de Magter, der tidligere have fuet og dæmpet

dem, nu formaae noget derimod. I sin vanvittige Lidenſkab, der, ſom han ſelv ſiger, ligner den pontiſke Æ, hvis kolde Strømme aldrig kan føle nogen ſtandsende Ebbe, myrder han tilſidſt ſin uſkyldige Huſtru, en af de reneſte qvinde- lige Characterer, ſom Shakspeare nogenſinde har tegnet, uagtet hun med fuld Tillid har betroet ſit Liv og ſin Fremtid til denne vilde Æ, hvis utæmmelige Natur hun nu forſt midt i Stormen lærer at kjende. Kort efter hendes Død aabnes Othello's Dine, nu følger naturligtviis Tilbage- ſlaget af den retfærdige hevnende Magt, og han dræber ſig ſelv med egen Haand.

Her er viſtnok Ulykken ſkildret med al ſin ædelæggende Kraft, men til Grund for Ulykken ligger dog den vilde Lidenſkab, ſom tilintetgjør al Othello's Beſindighed og dri- ver ham til at ſtorme frem mod ſin egen Undergang. Neppe ret tidt er Lidenſkabens Forvildſe, dens Vægt ligesaa den førſte ſagte Begyndelſe af til dens ſidſte rædsfulde Udbrud, og Foreningen af menneſkelig Storhed med den forfærdel- ligſte Blindhed og den uhyreſte Uret ſkildret med dybere Sandhed end her, ſaa at Enhver, der ſeer eller læſer denne Tragoedie, maa gribes deraf og ſtjælpe for de ſlum- rende Uhyrer i ſin egen Sjæl, og tillige bevæges af den dybeſte Medlidenhed med den mægtige Natur, der ſaaledes uden ret at vide, hvad han gjør, neddrager Fordærvelfen over ſit eget Hoved; men dog har den høiere Styrelſe ingen Skyld, og den gjengjeldende Nemefis burde og maatte komme.

Betragte vi et andet af Shakespeares Stykker, Kong Lear, som man neppe tør forbigaae, naar der er Spørgsmaal om Betydningen af det Tragiske, eftersom det netop er en af Urtypene i denne Henseende, saa see vi rigtignok ogsaa her Ulykker nok. En gammel forhen mægtig Konge behandles paa den forfærdeligste, grusomste, meest oprørende Maade af sine to ældste Døttre, som han har stjentet al sin Magt og Alt, hvad han eiede, og der nu til Gjengjæld med isnende Kulde udstøde ham i hans Alderdom som en Bettler i det vildeste Uveir paa den øde Hede, indtil han endelig midt under Elementernes Rasen gribes af det uhyrligste Vanvid. Og da han nu dog tilsidst gjenfinder sin yngste Datter, som han tidligere havde forstødt, og som ikke desmindre var forbleven ham tro, og da endelig hans Vanvid synes at lægge sig, da vender Ulykken dobbelt stærkt tilbage, thi han mister ogsaa denne Datter, som nu var hans eneste Trøst, hun bliver nemlig myrdet i Fængselet ved hans Side, hvorved han omsider gribes af en saadan Smerte, at hans Hjerte brister og han følger hende da i Døden.

Som et Billede, der paa en eiendommelig symmetrisk Maade er stillet ved Siden af Kongen selv, staaer hans forrige Vasal den gamle Hertug af Gloster. Ogsaa han gribes af den samme Blindhed som Lear, thi han forstøder sin ægte tro Søn og hengiver sig til hans Broder, en hjerteløs Bastard, der forraader sin egen Fader, for selv at hæve sig ved hans Fald. Nu stiger, som bekjendt, den ydre Rædsel saaledes, at man selv i den nyfranske

Romantisk vanskelig skal finde Noget, der i denne Retning gaaer videre, thi den ulykkelige Oldings Dine udtredes af hans tyranniske Overherre, og han udstødes af sit forrige Pallads, udenfor hvilket han med blødende Dine moder sin forstødte Søn, der nu bliver hans tro Fører. Paa sin Vandring træffer ogsaa den blinde Gloster sammen med den vanvittige Lear; begges Ulykker veies imod hinanden, uden at man ret kan bestemme, hvilken Bægtstaal tynger meest og synker dybest.

Her er da, som sagt, heller ingen Mangel paa Ulykke, ja den fremtræder saa colossal, at man siden de græske Tragikeres Dage neppe i nogen betydeligere Tragoedie vil finde den større. Men dog er denne Ulykke, hvor forfærdelig den end viser sig, intet Andet end den ydre Anledning til det Tragiske. Lear er, som vi i en tidligere Betragtning har søgt at vise, for en stor Deel selv Skyld i sin Skjebne, han har ladet sig bedaaere af sine to ældre Døttres Smigreri; han stikker selv de to Snoge i sit Bryst, der saare ham til Døden. Men den, som lægger sin Haand i Klapperslangens Nede, han kan ikke vente at faae den ukladet tilbage. Det er saaledes den Nemesis, han selv har fremkaldt, der forfølger ham. Og dog, da nu Ulykken har naaet sin højeste Høide, da han endelig vanvittig og blottet for Alt vandrer om paa Heden i den vilde Storm, da vaagner der Noget i hans Indre, der før ikke synderlig mærkedes, da forstaaer han først den høie Dommers Røst, som taler igjennem Tordenen og med Lynets Ildtunger, da lærer han at ynde de Forladte, Nøgne

og Glendige, der ere udstødte ligesom han, og som han i sine Betsmagts Dage kun lidet tænkte paa. Og midt i hans Vanvid aabner der sig da ogsaa en Bei for ham til den trofaste Datter, han havde forstødt, og hos hvem han endelig lærer at skjælné den ægte Trostabs fra det falske og hykkelste Skin. Han er saaledes voret i Ulykken, den er ikke kommen forgjæves, og der skintes en høiere Haand derigjennem, der omsider vinker ham bort, da hans Prøvelses Tid er forbi.

I Gloster varierer kun Digteren det samme store Grundthema. Den Blindhed, hvormed den gamle Gloster har forstødt sin bedre Søn og overgivet sig til hans falske og vanartede Broder, udvikler sig med en rædselsfuld Conséqvens, saa at det, der var i Sjælen, nu ogsaa udbortes og legemlig bliver synligt. Men ligesom Lear midt i sit Vanvid finder og lærer at skatte den Datter, som han, da han bildte sig ind at være klog, bortviste og ikke forstod at vurdere, saaledes finder ogsaa Gloster i sin Blindhed, hvad han med seende Dine ikke kunde see, han finder, som sagt, sin forstødte Søn, der elsker og opoffer sig for ham, og leder ham og hindrer ham fra egenmægtig at fremskynde sin Død, medens den ulykkelige Konge lærer ham at bære hans Skjebne med Taalmodighed.

Men vel at mærke, Melpomene træffer med et tveegget Sværd, og de Onde, fra hvem Forfølgelsen udgik, mødes ogsaa, da de paa deres Bei ligeledes have naaet den Rødenhed, de skulde naae, af deres Nemesis. I alt dette, hvor forfærdeligt det end kan synes, er der dog intet Brud

paa den høiere, retfærdige Verdensorden; tværtimod, der gives vel neppe nogen anden Tragoedie, hvori den Mand, der knytter Traadene i det store Verdensnet, i sin stumme lyd- løse Virksomhed paa en retfærdigere og consequentere Maade aabenbarer sig, end netop i dette Stykke*).

I den græske Tragoedie synes den ydre Ulykke undertiden at staae uafhængig af nogen væsentlig Skyld; i de gamle Folkesagn, hvorfra Tragikerne hentede deres Stof, herskede nemlig, hvad alt tidligere er bemærket, den dunkle og blinde Skjebne, som ingenlunde altid afmaalte sin Bestemmelse med Retfærdighedens Maalestof. Men, hvad ogsaa tidligere er viist, det var i det mindste Maalet for de største Tragikers Stræben at søge en Forbindelse mellem den ydre Ulykke og den indre Skyld, paa det de saaledes om muligt kunde mildne Haardheden i den ældre Folketro. Hvis nu dette ikke ganske lykkedes, og saalænge den blinde Skjebne skulde raade, kunde det ikke ganske lykkes, saa var dette netop en Styggeside ved den gamle Tragoedie, et Tryk, der hindrede den fra at udfolde sig med den fulde Frihed, som den ellers upaatvivelig under saa store Digters Hænder vilde have naaet.

Jeg skal ikke her gjentage, hvad tidligere i denne Bog er sagt, blandt Andet om *Odipus Tyrannos*, i hvilken Tragoedie Digteren søger at vælte en Deel af Skylden over paa *Odipus's* egne Skuldre. Jeg skal kun tilføie, at det netop udvirktes med den dybeste Ironi i dette Stykke, hvorledes

*) S. Afsnabl. og æsth. Betr. af E. Hauch 363—410.

han, der havde løst Sphinxes Gaade, dog ikke kunde løse den **dunkle Gaade**. **Sit eget Liv.** Denne indre Blindhed, der for en stor Deel havde sin Grund i hans egen blinde Eidskab (jfr. S. 102), kommer ogsaa hos ham, ligesom hos Gloster i Kong Lear, tilsidst udbortes frem. Men endelig da han er rensket og ligesom helliget ved sine lange Lidelser, da finder ogsaa (saaledes som den dybsindige Digter har fremstillet det i en anden Tragoedie) en Forsoning Sted, hvorved Oedipus efter sin Død bliver en bestjermende Genius, en Skytsaand for det Land, i hvilket hans Been kom til at hvile.

I intet Drama kommer det stærkere frem, at de græske Digtere dybt følte, hvorpaa det med Hensyn til Tragoediens Grund væsentligst kom an, end i Sophokles's Antigone. Her raader vel ogsaa Skjebnen, thi dette dunkle Skyggebillede kunde i den græske Oldtid aldrig ganske fjernes, og Oedipus's Forbandelse hviler endnu tung paa hans Slægt, men dette er dog nu trængt tilbage i Baggrunden. Det Nærmeste, hvorpaa Digteren henpeger, er den skarpsnede og retfærdige Nemesis. Kreon er nu efter Oedipus's og hans Sønners Død Hersker i Theben, og han befaler, at Polynikes, som er falden i Kampen mod sin Fædrene'stab, ikke maa begraves, og at hans Lig skal kastes hen som Bytte for Hunde og Rovfugle. Men Begravelsen betragtes hos Grækerne som en hellig Pligt mod den Afdøde, der ellers ikke kunde finde Fred i Skyggernes Land. Derfor beslutter Antigone, Polynikes's Søster, at trods alle

Farer, og at begrave sin døde Broder og bringe ham det sædvanlige Døningoffer, hvad der saa skulde følge derpaa. Dette udfører hun ogsaa, men det opdages, og hun dømmes til Døden af Kreon, der sætter den strenge Lov over ethvert andet Hensyn. Dommen fuldbyrdes virkelig, dog nu vender den hennende Guddom sig mod Kreon selv; thi hans Søn, som inderlig elsker Antigone, følger hende i Døden. Af Fortvivlelse over sin Søns Død dræber Kreons Hustru Eurypide sig selv. Saaledes hevnes Familiens hellige Ret, som Kreon har mistjendt og traadt i Støvet, paa ham selv, der nu staaer tilbage eensom og berøvet sin egen Familie, hvilket ikke er Andet, end hvad han, strengt taget, ved sin Haardhed mod Antigone vel havde fortjent.

Imidlertid er Antigone selv, hvor ophøiet end Digteren har skildret hende, dog heller ikke ganske uden Skyld. Vedet af en eensidig Pligtfølelse for sin Broder, mistjender hun aabenhart sit Forhold til Kreon og viser ham en Trods, som ikke sømmer sig, da han dog er hendes lovmæssige Hersker. Men denne trodsige Eensidighed er dog ogsaa en Uret, der nødvendig maa mødes af den strenge Nemesis. Saaledes giver dette Stykke det reneste Forbillede, som Oldtiden var istand til at opstille, paa den dybe Retfærdighed i Verdensstyrelsen, der rigtignok først fuldelig kunde aabenbare sig i en mere rensket Tro.

Tilslidst skulle vi endnu henpege til den berømteste Tragødie i vor egen Literatur, nemlig til Dehlenschlägers Hækon Jarl, som vistnok ogsaa deri kan maale sig med de

ypperste Værter i denne Digtningssart, at den hviler paa en
 ægte tragisk Grund. Hækon selv er en Charakter, i hvilken
 Forbildelse og Storhed paa mange Maader ere blandede.
 Alle de væsentlige Laster, der fandtes hos det besmittede
 Hedenstak, findes ogsaa hos ham; men stærke Glimt af den
 gamle Heltekraft mangle heller ikke; ja disse blive aabenbart
 stærkere, eftersom Tragoediens Handling udvikler sig, og
 han synes saaledes at vore i Kraft næsten gennem det hele
 Stykke. Imidlertid see vi, hvorledes hans Skyld ogsaa
 vokser, og tillige, hvorledes den bestandig med stærkere Tynge
 falder tilbage paa hans eget Hoved. Den List, hvormed
 han vil lokke Olaf i Undergang, vender sig saaledes mod
 ham selv, at han fanges i sit eget Garn. Den forfærdelige
 Forbildelse, hvormed han offerer sin egen lille Søn, som han
 dog elsker som sin Diesteen, bliver netop Marsag til, at alle
 Hjerter vende sig fra ham, saa han derved styrter den
 Sag, han vilde forsvare. Men dette udtaler endnu langt
 fra Alt, hvad der ligger i denne Tragoedie. Hækon er
 egentlig den sidste Incarnation af Hedenstakets, alle dets
 Laster, som sagt, og al dets Storhed, dets blændende Lygter
 og dets dunkle Skyggesider ere i ham forenede. Men nu
 gaaer der den Aelse gennem det hele Stykke, og det er
 netop det dybere Tragiske deri, at Hedenstakets Tid er til
 Ende, at det er dømt af den høiere Magt, og Hækon selv
 aner dette i enkelte Diebliske dybere end nogen Anden, ja det
 er ligesom han har Dommens Tegn i hemmelig Runestrit
 indgravet i sin Pande. Denne til Grund liggende Tanke,

at en stor, men forvildet og besmittet Fortid, der har fundet sit symboliske Udtryk i Hakon Jarl, nu med ham kæmper sin sidste fortvivlede Kamp, og med ham skal nedsynke i Graven, fordi den er domfældt af den høiere Retsfærdighed, denne Tanke danner her det tragiske Midtpunkt, som bærer den hele Handling. Det er da ikke Ulykken alene, heller ikke Hakon Jarls Heltestorhed alene, som gennem Ulykken først ret kommer frem, heller ikke hans ubyre Skyld alene, og den Yderlighed, hvortil han er bragt; men det er Domfældelsen selv, hvilken forkyndes med hemmelige Tegn og stadfæstes ved det blodige Slag, hvori alle de vilde Magter, som Hakon paatalder, dog ikke kunne hjælpe ham, det er alt dette, eller i det mindste Anelsen derom, som giver det Hele den uendelig tragiske Højhed. Det Gæste, man væsentlig kan indvende mod denne Tragoedie, er maaskee, at den tragiske Muse ikke skarpt og tydelig nok viser os sin tveeggede Dolk, der træffer til begge Sider; thi ogsaa Olaf har sin Begrænsning og sin Skyggeside, hvorved han udæfter den gjengjeldende Magt. Men at nu denne Skyggeside ikke nok er fremhævet, og at Gjengjeldelsen ikke kommer, det gjør ham ingenlunde tragisk stærkere, men snarere tragisk svagere end Hakon. Imidlertid vilde vel en saadan Udvikling af Olafs Skjebne være meget vanskelig, isald det Hele skulde sammentrænges og finde Plads i et eneste Stykke.

Men den tragiske Hand, der gaaer igjennem Hakon Jarl, er væsentlig den samme, som gaaer igjennem alle

vore betydeligste Heltesagn før Christendommens Indførelse, og gennem den hele Helletid, hvorpaa de ere byggede. Næsten overalt møde vi den samme Blanding af uhyre Heltekraft med dyb Blodstyd og Besmittelse. Egefra Sagnet om Volsungerne, om Gudrun og Brynhilde til Halon Jarl, ja selv indenfor Gudernes egen Kreds gjenfinde vi dette. Saaledes gaaer der en stor tragisk Grundaccord gennem vor hele Oldtidshistorie. Selv de mægtigste Helteslægter ere viiede til Hevn og Gjengjeldelse, de ere alle mærkede med Spydsod og med Dødens Tegn, derfor venter ogsaa Magnarsøkket uundgaelig paa dem, hvori alle de store Helteslægter med Odin selv i Spidsen skulle falde seierløse.

Til Fremstillingen af det virkelige Tragiske fordres der altsaa tre Momenter. Først Ulykken, som aldrig tør udeblive af Tragoedien, og som tillige maa være dyb og stærk, saa Støvet og den sandfælsige Natur blegner ved den blotte Tanke derom. Men dette er endnu langt fra nok, thi Ulykken er kun den dunkle Folie, der tjener som Underlag for den menneskelige Kraft, som netop ved Hjælp af denne Ulykke fremhæves og erkjendes i sin fulde Storhed. Men dette er heller ikke nok, thi den menneskelige Storhed og Kraft skal ogsaa erkjendes i sin Begrænsning, ja i sin Ringhed, Intetthed og Besmittelse, naar den træder i Conflict med den, der tilsidst holder alle Traade i sin Haand, selv dem, som den meest opfyiede Menneskenatur aldrig kan naae, ja hvis Tilværelse den aldrig aner. Dette er det tredje

Moment, som indeholder den strenge Fordring, at hiin Begrændsning bliver følelig og opgaaer for Anskuelsen, hvilket ene kan skee, naar vi mærke Virkningen af den Mand, der bemmelig gaaer igjennem Tiderne, men der dog tillige tilhører en anden Verden. Dette er da „der Fremdling aus der andern Welt“, som Schiller udtrykker sig, hvilken dog tillige er den Velbefjendte, som taler gjennem vor Samvittighed, og for hvem ikke blot alle Støvets Magter bøie sig, men for hvem selv den høieste menneskelige Storhed stjalver i sine Grundstøtter og dirrer i sine Knæe, som om den skulde splittes ad og forsvinde, og for hvem den virkelig ogsaa i sin jordiske Indskrænkning maa forsvinde. Først naar disse tre Momenter fremstilles med dyb Sandhed og i deres rette Belysning og indbyrdes Forhold, først da fremkommer det egentlige og gennemgribende Tragiske.

Og dog er der vel ogsaa Noget i den menneskelige Storhed, der skal bestaae, det, som engang er erhvervet, kan dog neppe sporløst og ganske forsvinde, thi Trækfuglen i vort Bryst, der aldrig dør, skal høre det paa sine Vinger til det evige Land, eller rettere det er netop dette, der skal give Sjælens Vinger deres rette Svingskraft, saa de kunne naae hiint fjerne Land, hvortil Kraften henpeger. Men dette ligger egentlig udenfor den tragiske Fremstilling, Kunsten kan vel i sine høieste Momenter dvæle et Øieblik ved slike Tanker, ligesom naar vi om Natten kaster et Blik op mod de evige Stjerner, men videre kan den i sin Begrændsning som jordisk Kunst ikke komme.

og hvori Anstuelſen deraf kan vække Frygt og Redlidenhed i Menneſtets Sjæl? Med hvilket Blik maa man have beſtragtet Historien, naar man endnu i vor Tid rober at paaſtaae Sigt, uagtet vi dog leve i det Aarhundrede, hvori en ſaa tragisk Stilleſe, ſom den ældre Napoleon, har gjennemſpillet ſin Rolle paa det ſtore Verdenſtheater.

Kettelfer.

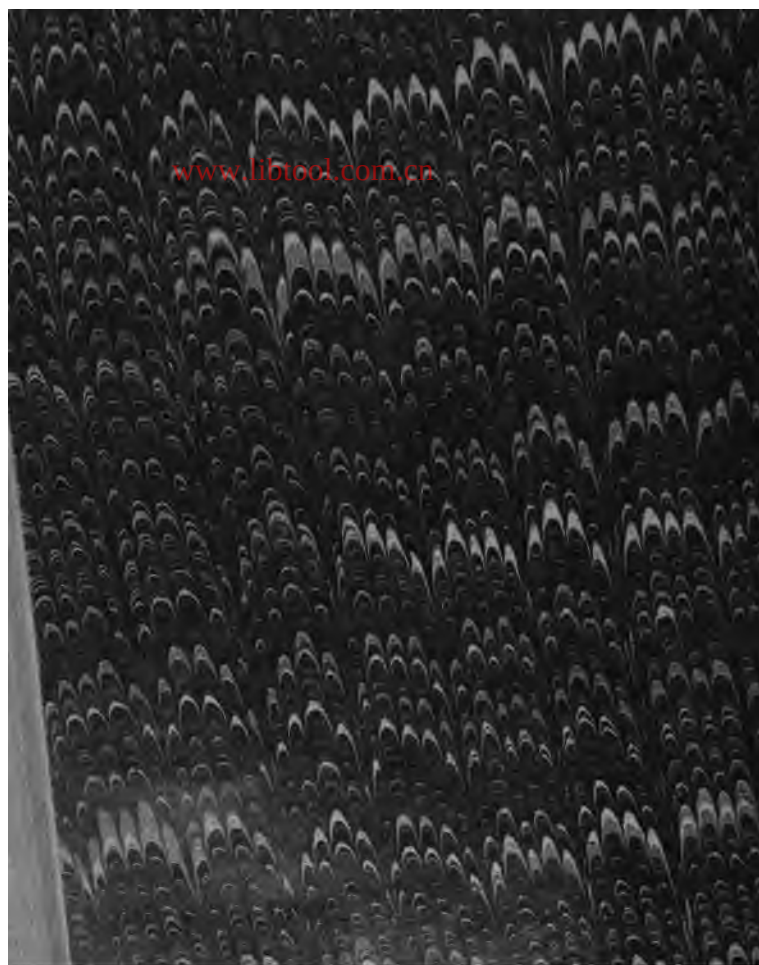
S. 27 L. 6 f. n. med l. end

— 48 — 6 f. n. ved l. end

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

